Pr.VASILE GRĂJDIAN

ELEMENTE
de
CÂNTARE BISERICEASCĂ
şi
TIPIC

Editura Universităţii „Lucian Blaga” - Sibiu
2002

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
GRĂJDIAN, VASILE
Elemente de cântare bisericească şi tipic / Vasile Grăjdian, - Sibiu; Editura Universităţii "Lucian Blaga" din Sibiu, 2002
p.; cm.
ISBN 973-651-447-1

783:281.9

CUVÂNT ÎNAINTE

Prezenta lucrare reprezintă partea teoretică a cursului de *Muzică bisericească şi Ritual* actualmente predat la Facultatea de Teologie "Andei Şaguna" a Universităţii "Lucian Blaga" din Sibiu. Acest curs continuă tradiţia de predare la această disciplină în Facultatea sibiană de Teologie, aşa cum subsemnatul autor a cunoscut-o de la înaintaşii săi la catedră, Pr.Gheorghe Şoima şi Arhid.Ioan Popescu - aceştia continuând la rândul lor o pleiadă venerabilă de profesori, dintre care mai pot fi amintiţi măcar Dimitrie Cunţan(u), Timotei Popovici sau Petru Gherman.

Pentru partea de tipic ar mai trebui de asemenea menţionat cel puţin Andrei Popoviciu, cu lucrarea sa de "Tipic"[1] tipărită la Sibiu între cele două Războaie Mondiale.

Desigur, pentru starea prezentă a cursului, unele aspecte au trebuit adaptate în funcţie de schimbările de natură culturală şi socială ce au survenit de-a lungul deceniilor de predare. Fără a afecta conţinutul, fondul cursului, expresia formală a trebuit treptat să răspundă tot mai mult cerinţelor şi nivelului ştiinţific, academic contemporan.

În forma sa actuală, cursul de *Muzică bisericească şi ritual* se adresează în special studenţilor teologi, încercând să pună la dispoziţia lor o "unealtă" cât mai bine structurată, de introducere, informare şi orientare într-un domeniu destul de dificil prin vechimea sa (confundându-se practic cu cei aproximativ 2000 de ani de slujire creştină) şi, de ce să nu o spunem, prin "neobişnuitul" său (cel puţin uneori) în raport cu realitatea modernă. Adresându-se acestei categorii de cititori, cursul de faţă a trebuit să satisfacă aşteptările atât a studenţilor proveniţi dintre absolvenţii liceelor laice, cât şi a

---

[1] Aurel Popoviciu, *Tipicul Bisericei Ortodoxe întocmit pentru trebuinţele preoţilor români, studenţilor în teologie şi ale elevilor şcoalelor normale*, ed.II, Sibiu (Tiparul tipografiei arhidiecezane), 1927.

absolvenţilor de seminarii teologice. Dacă cei dintâi au nevoie, de cele mai multe ori, şi de o introducere elementară în domeniu, cea de a doua categorie de studenţi, foştii seminarişti, deja au parcurs de obicei această etapă. Pentru ambele categorii însă predarea (respectiv reluarea) problemelor introductive poate fi de mare folos, în măsura în care lucrurile *elementare* sunt prezentate într-o perspectivă *sistematică* mult mai avansată (de nivel academic), ele constituind oarecum înseşi fundamentele respectivei sistematizări. Iar consultarea bibliografiei indicate (fie şi la modul sumar) are menirea de a ajuta la aprofundarea şi încadrarea teologică mai largă a problemelor - chiar dacă acestea sunt deja cunoscute, la un nivel mai simplu, eventual doar empiric, practic.

Din acest punct de vedere, al aprofundării şi sistematizării, prezenta lucrare poate fi de folos, în egală măsură, şi preoţilor, cântăreţilor bisericeşti, ca şi tuturor celor interesaţi de slujbele Bisericii Ortodoxe.

Astfel, fără a fi (sau a se dori) o dublare a cărţilor de Teorie şi de Istorie a muzicii sau a celor de Tipic existente şi fără a avea pretenţia de a atinge exhaustivitatea acestora, scopul acestui curs este în primul rând acela de a asigura o orientare generală suficientă (dar totodată sistematică) în domeniul Cântării bisericeşti şi a Tipicului, orientare ce poate fi eventual o bază pentru un studiu ulterior mai avansat şi mai specific.

*

O scurtă remarcă este necesară în legătură cu folosirea predilectă în lucrare a termenilor de *Cântare bisericească şi tipic*, oarecum în defavoarea celor de *Muzică bisericească şi ritual* (aşa cum este numit cursul în prevederile Planului de învăţământ), chiar dacă sensul acoperit este acelaşi. Explicaţia constă atât în folosirea mai curentă cât şi în etimologia mai "tradiţională" a primilor doi termeni, "muzica" în Biserica Ortodoxă fiind doar "cântare" (vocală), iar despre "rit(ual)" vorbindu-se totuşi cel mai adesea în termeni de "tipic bisericesc"[2].

De asemenea, “tradiţia” unirii într-un singur curs a celor două domenii (al cântării şi al tipicului) este legat de faptul cât se poate de

[2] V. titlul cărţilor de *Tipic bisericesc*, Bucureşti, 1976; Alba Iulia,1999.

concret că întotdeauna *cântarea bisericească* nu a avut un rost "muzical" în sine, ci doar *asociată slujbelor bisericeşti şi încadrată în rânduielile acestora.*

*

Ar mai fi de atenţionat asupra *Aspectelor metodologice* din *Introducerea* prezentei lucrări, menite să lămurească (mai ales pentru începători) felul în care se pot însuşi Cântarea bisericească şi Tipicul, în mod cât mai temeinic şi mai folositor, atrăgându-se atenţia totodată asupra unor erori curente ce pot interveni pe parcurs.

De asemenea, *Observaţiile* presărate în cursul expunerii sunt importante prin intenţia lor de a puncta dificultăţile de moment şi pentru că aduc lămuriri practice (concrete), de multe ori foarte utile.

Textul curent, prezentat cu *caractere normale* (mai mari), priveşte acele cunoştinţe care trebuiesc neapărat bine însuşite (chiar "pe dinafară"), reprezentând principii de bază ale domeniului. Textul curent cu *caractere mai mici*, mai ales pentru Tipicul bisericesc, redă schiţe orientative ale slujbelor, care trebuiesc poate mai puţin "învăţate", cât "recunoscute" în realitatea practică a cărţilor de slujbă.

La sfârşit, după capitolele tratând despre *Cântare* şi *Tipic*, *Lexiconul muzical-liturgic* poate clarifica o serie de termeni, atunci când există nelămuriri, iar *Programa analitică* anexată este de fapt o propunere a unui *plan progresiv* de însuşire a cântării bisericeşti şi a tipicului.

Pr.Vasile Grăjdian

INTRODUCERE

Aspecte metodologice generale

Pentru o bună şi sănătoasă însuşire a *Cântării bisericeşti* şi a *Tipicului* trebuie înţeles în primul rând **caracterul acestui proces** de însuşire - care este determinat, la rândul său, de **specificul** "materiei" de însuşit, respectiv *cântarea* şi *tipicul*.

Din experienţa predării la studenţi a problemelor de "cântare şi tipic" se poate spune că nu va niciodată suficient de mult repetat avertismentul referitor la specificul **practic** al *cântării bisericeşti* şi *tipicului*. Dificultatea înţelegerii acestui lucru (destul de simplu la prima vedere) este determinată de încadrarea *cântării bisericeşti* şi *tipicului* într-o mare majoritate de materii teologice **teoretice**, prevăzute în planul de învăţământ. Ca urmare apare cel mai adesea **confuzia** între **învăţarea** cu caracter teoretic şi formarea unor **deprinderi** cu caracter preponderent practic.

Trebuie observat că nu este vorba despre o separare absolută între cele două feluri de activităţi din cadrul procesului de învăţământ, deoarece la fiecare materie există atât o parte mai teoretică, precum şi una mai practică. Ceea ce poate diferi într-o măsură importantă de la o materie la alta este **ponderea** celor două componente. Astfel, în cazul *cântării bisericeşti* şi a *tipicului*, alături de inevitabila componentă teoretică (mai ales în partea de început), cea mai importantă componentă este cea practică, mai ales din punct de vedere cantitativ, adică al timpului alocat pentru însuşirea deprinderilor practice.

În acest punct apare confuzia între învăţarea cu caracter teoretic şi formarea de deprinderi cu caracer practic. Dacă uneori se poate avea impresia că o materie teoretică (ce poate privi în special memorarea) se poate învăţa destul de repede, în câteva săptămâni, eventual "concentrat" în câteva zile (ca în situaţia nenorocită a învăţării "în asalt" din timpul sesiunilor de examene), lucrurile stau **cu totul altfel** în ceea ce priveşte deprinderile practice.

Deprinderile practice se formează temeinic **doar în timp îndelungat**, prin **exerciţiu** continuu, **regulat** şi **eşalonat** (zilnic) cu înţelepciune. Se poate face o comparaţie cu antrenamentul sportiv (pentru formarea de deprinderi sau perfecţionarea reflexelor şi a capacităţii de efort), unde ar părea de-a dreptul absurd să înlocuieşti antrenamentele îndelungate, perseverente, de zi cu zi, cu o "(s)forţare" de câteva zile înainte de concurs, care nu duce decât la crampe şi rupturi musculare sau alte accidente fiziologice mai mult sau mai puţin grave - în cazul cântării apare "clasica" răguşeală de suprasolicitare, iar în cazul tipicului totala zăpăceală a neorânduielii (pentru că se vorbeşte totuşi despre **rânduieli** de tipic…).

În felul acesta se poate întâmpla ca studenţi cu o bună capacitate de învăţare teoretică să eşueaze destul de lamentabil la lucrurile practice.

Mai trebuie spus că în afară de confuzia amintită (între învăţarea teoretică şi formarea de deprinderi practice, cu timpul diferit alocat lor şi diferit eşalonat) mai intervin o serie de alţi factori care pot impieta asupra calităţii însuşirii *cântării bisericeşti* şi a *tipicului*.

Între aceşti factori negativi ar putea fi amintit în primul rând dispreţul pentru "dexterităţi", între care s-ar încadra şi cântarea sau tipicul, dispreţ moştenit încă din şcoala elementară sau liceu, unde *muzica*, alături de sport, desen, lucru manual etc. *nu* se încadra între materiile "importante", ca matematica sau limba română. În facultate, acest dispreţ se poate asocia orgoliului "înălţimilor" sau "adâncimilor" "cărturăriei" (teoretice, eventual "academice"), aceasta fiind cea "importantă" şi "grea", faţă de "simpla" cântare (sau tipic). Fără a încerca neapărat vreo contestare a acestor "credinţe", trebuie totuşi observat că, din păcate, "înalta ştiinţă (de carte) teoretică" poate fi uneori destul de uşor mimată (pentru un nivel "suficient") printr-o simplă memorare "papagalicească", lucru care nu funcţionează în cazul "simplei" cântări (sau la tipic), unde "întruparea" practică a ştiinţei (autentice) trebuie dovedită totdeauna foarte concret, fiind cu putinţă doar în urma unui îndelungat şi susţinut efort.

Mai nou, eroarea orgoliului "teoretic" este potenţată uneori de de confundarea cărturăriei autentice cu (post)moderna "informaţie", a cărei viteză de vehiculare este însoţită cel mai adesea de multă

nerăbdare şi superficialitate. Dintr-o astfel de perspectivă, îndeletnicirea răbdătoare cu cântarea tradiţională şi tipicul poate părea anacronică şi (iarăşi) de dispreţuit.

Însă dispreţul şi vanitatea, nerăbdarea şi superficialitatea, ca stări de spirit, împiedică "vederea" clară a problemelor şi dificultăţilor într-un domeniu (totuşi şi) "de ştiinţă", aşa cum este cel al cântării şi tipicului şi care trebuie serios însuşit.

Câteva dintre raţiunile teologice ale necesităţii acestei însuşiri serioase le vom menţiona spre sfârşitul acestei *Introduceri*.

*

O altă extremă a dispreţului şi vanităţii ar constitui-o cei pe care i-am putea numi "fetişiştii tipicului" sau cântăreţii "prea buni". Aceştia, uneori şi ca reacţie la orgoliul "cărturăresc" mai înainte amintit, îşi cultivă un alt orgoliu, cel al îndemânării tipiconale excesive (aici se numără şi cârcotaşii certurilor pe amănunte de tipic) sau al virtuozităţii vocale foarte "sportive" în ceea ce priveşte figurile melodice. Fără a fi un rău în sine, ba fiind chiar de recomandat respectiva îndemânare plină de virtuozitate (tehnică), şi în acest caz cantonarea în vanitate poate orbi sufletul în privinţa lucrurilor celor mai importante, a celor de dincolo de schemele, figurile şi formulele cântării şi tipicului. Este situaţia în care nu se mai ajunge la "miez", din cauza admiraţiei oarbe faţă de "coajă".

Spre exemplu, certurile pe micile deosebiri de tipic - până la urmă de cele mai multe ori doar vanitoase - dezvăluie de obicei tocmai blocarea accesului la "miezul" teologic, acces interzis în lipsa smereniei şi răbdării pline de iubire.

Doar cultivarea îngrijită a acestora din urmă pot deschide cale înţelegerii locului şi rosturilor cântării bisericeşti şi a tipicului în orizontul preocupărilor teologice.

*

Iar "miezul", rostul învăţării şi al îndeletnicirii cu cântarea şi tipicul este slujirea dumnezeiască în dumnezeieştile Slujbe ale Bisericii, în care şi cântarea şi tipicul sunt părţi fireşti. Înţelegerea Sfintelor Slujbe ale Bisericii ca loc al prezenţei sacramentale a lui Dumnezeu împreună cu oamenii, ca "loc teologic" prin excelenţă, motivează la modul absolut orice străduinţă pe calea învăţării şi

progresării în *cântarea de laudă* adusă Dumnezeirii, după rânduiala (de *tipic*) păstrată de cei mai dinainte, conform Tradiţiei celei Sfinte a Bisericii.

"Jugul" ce poate părea greu al exersărilor zilnice se arată uşor atunci când este luminat de Harul credinţei pline de nădejde şi, mai ales, de iubire.

În sfârşit, la capătul celor spuse până acum ar putea fi reevaluată şi *ucenicia tradiţională* în învăţarea cântării bisericeşti şi a tipicului, ucenicie ce poate fi începută uneori încă din copilărie, pe lângă strană sau altar şi care se constituie de obicei şi ca o adevărată şi adâncă ucenicie duhovnicească. Pentru că, până la urmă, nici un fel de "tehnici" didactice şi pedagogice, oricât de "eficiente" (sau doar grăbite ?) ar fi, nu pot suplini împărtăşirea "faţă către faţă" şi "gură către gură" în relaţia ucenicului cu învăţătorul său, după chipul legăturii cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos a ucenicilor săi şi a împărtăşirii acestora de Cuvântul dumnezeiesc Cel Întrupat.

Relaţia Cântării bisericeşti şi a Tipicului cu alte domenii ale Teologiei

Tipicul bisericesc nu constituie un scop în sine şi un domeniu izolat. El se află într-o legătură organică cu celelalte domenii ale Teologiei. Şi acest lucru este limpede mai ales dacă ţinem seama de faptul că despre slujbele bisericeşti (în care întotdeauna se încadrează Cântarea bisericiească şi la a căror rânduieli se referă Tipicul) se poate spune că ele constituie ”*focarul* în care ansamblul teologiei converge… [fiind] *locul teologic* prin excelenţă”[3].

La modul mai particular este în primul rând foarte evidentă legătura cu *Liturgica*, cea care oferă explicaţia teologică largă atât pentru rânduielile Tipiconale, cât şi pentru încadrarea liturgică a Cântării bisericeşti.

De asemenea, şi Cântarea bisericească şi Tipicul au evoluat şi s-au dezvoltat de-a lungul unei întregi *Istorii bisericeşti*, atât

[3]Constantin Andronikof, *Le sens de la Liturgie (La relation entre Dieu et l'homme)...*, p.26 (tr.n.).

universale, cât şi locale (naţionale - *româneşti*, în cazul Bisericii Ortodoxe Române).

Rădăcinile biblice ale Cântării bisericeşti şi ale Tipicului se dezvăluie în urma *Studiului Vechiului şi Noului Testament*. Numeroase învăţături din cuprinsul *Dogmaticii* şi a *Moralei* (sau a *Spiritualităţii* şi *Misticii*) se regăsesc în cuprinsul cântărilor şi reprezintă temelia pentru multe dintre rânduielile de cult (sau pentru simbolistica lor liturgică).

Dreptul bisericesc a contribuit adesea, prin unele canoane, la stabilirea de norme pentru Cântarea bisericească şi pentru Tipic. Iar studiul textelor cântării, ca şi însăşi predarea şi însuşirea Cântării bisericeşti şi a Tipicului inevitabil îmbracă aspecte ţinând de *Omiletică* şi *Catehetică.*

Relaţia Cântării bisericeşti şi a Tipicului (ortodox) cu muzica sau cultul altor confesiuni poate fi clarificată şi cu concursul cunoştinţelor de *Misiune şi Ecumenism*, la fel cum *Istoria Religiilor* (şi chiar *Istoria Filozofiei*) poate lumina diferite aspecte ţinând de încadrarea culturală generală a cântării şi rânduielilor ortodoxe de cult.

În sfârşit, cunoaşterea *Limbilor clasice* (în particular a limbii greceşti) uşurează mult accesul la textele originale ale epocilor importante, în care s-au structurat Cântarea bisericească (în particular imnografia) şi Tipicul.

ELEMENTE DE CÂNTARE BISERICEASCĂ

PRINCIPII METODOLOGICE PENTRU ÎNSUŞIREA DEPRINDERILOR DE CÂNTARE BISERICEASCĂ

Aşa cum aminteam în *Introducere*, cântarea bisericească este o activitate preponderent *practică*. Partea de învăţare teoretică, mai redusă, este desigur importantă şi ea, mai ales la începutul studiului (dar şi mai târziu uneori), însă fără concretizarea practică în *actul* propriu-zis al cântării nu se poate vorbi despre vreo reuşită. De aceea, noţiunile teoretice cuprinse în această parte a cursului (ca şi cele din partea de Tipic, pentru situaţiile când rânduielile slujbelor prevăd anumite cântări) sunt strâns legate de însuşirea cântărilor din **cărţile de cântări bisericeşti**, (dintre care o bună parte sunt indicate în *Bibliografia* de la sfârşitul acestei părţi).

Fiind o activitate preponderent practică, există şi o experienţă (pe care am putea-o numi chiar "istorică") de învăţare "pur practică", empirică a cântării. Ar fi suficient de amintit nenumăraţii cântăreţi de pe la parohiile de ţară, care au învăţat în îndelungaţi ani de practică la strană, "după ureche", melodiile tradiţionale ale Sfintei Liturghii sau formulele de aplicare a glasurilor şi cântările mai speciale ale slujbelor bisericeşti. În Ardeal sau Banat, spre exemplu, această cântare preponderent *orală* a fost notată abia spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

Chiar pentru istoria "mai mare" a cântării creştine lucrurile par să stea asemănător, prin faptul că din primul mileniu d.H. ne-au rămas deosebit de puţine manuscrise muzicale, şi acelea începând doar cu secolul al IX-lea - ceea ce pare să vorbească tot despre un caracter mai ales "oral", pur practic, al cântării în Biserica Creştină. Notaţia

muzicală (ca şi mai târziu tiparul muzical) a apărut odată cu cântările mai complicate, dificil de memorat doar practic.

Însă stilul mai *simplu* al cântărilor bisericeşti tradiţionale, care a permis însuşirea şi transmiterea orală a acestora peste generaţii, este cel care a răspuns cel mai bine nevoilor curente ale comunităţilor creştine, acest stil fiind şi una dintre condiţiile cântării în comun ("de obşte"), el corespunzând unei înzestrări muzicale naturale, comune marii majorităţi a credincioşilor.

Aceste câteva consideraţii vor să atragă atenţia încă o dată asupra *principiului practic* ce trebuie să stea la baza însuşirii deprinderilor de cântare bisericească. Dincolo de orice fundamentare muzicală teoretică, oricât de extinsă, se află momentul practic, al primei formule melodice care dă fiinţă cântării, învăţate inevitabil "după ureche" (pentru că altfel nu este cu putinţă). Chiar însuşirea (de obicei ulterioară a) unui sistem de notaţie muzicală, care priveşte asocierea unor sunete cu o reprezentare grafică a lor, se face tot cu concursul auzului şi a memoriei muzicale (adică"după ureche").

Aşadar, fiind vorba despre *practică* şi despre *deprinderi* de cântare, acestea implică un alt principiu, şi anume acela al *formării treptate a acestor deprinderi, prin exerciţiu continuu, perseverent, de zi cu zi*. Indiferent de variantele metodice folosite, nimic nu poate evita efortul şi consecvenţa acestui exerciţiu. Iar pentru cântarea bisericească, cea mai bună modalitate practică de exersare este *participarea regulată la slujbele Bisericii*, care asigură nu numai învăţarea pur tehnică (sonor-acustic) a cântării, ci şi ceea ce este mult mai important, ajută la descoperirea şi însuşirea spiritului creştin, bisericesc al cântării, cel care dă sens întregii activităţi de cântare liturgică.

Bineînţeles, pentru partea mai tehnică sunt utile şi încercările individuale de cântare, eventual cu corectarea unui cântăreţ mai priceput, de asemenea participarea la activităţile corurilor bisericeşti sau a unor grupe corale, audierea unor imprimări de muzică bisericească etc. Dar, pentru "sănătatea duhovnicească" a viitorului cântăreţ, nici o clipă preocuparea pentru "trupul sonor" al cântării nu trebuie să facă uitat "sufletul" cântării, duhul de rugăciune al cântării *bisericeşti*, *liturgice*.

Aceasta ar constitui încă un alt principiu care trebuie să stea la baza învăţării cântării bisericeşti, şi anume *principiul încadrării eclesiale*, bisericeşti şi liturgice, a cântării bisericeşti. Mai ales în condiţiile "mediatice" moderne acest principiu este foarte important, deoarece permanent există tentaţia de a privi cântarea bisericească drept "una dintre" multele alte feluri de muzică ale lumii. *Duhul dumnezeiesc* al cântării bisericeşti este Cel care o face să fie cu totul altfel.

În general, atenţia (duhovnicească) trebuie să fie trează în orice situaţie care este în legătură cu *aspectele de tehnică vocală*, deoarece preocuparea excesivă pentru reuşita pur sonoră (fizic-acustică în ultimă instanţă) poate răci şi rătăci sufletul de la înţelesurile şi rosturile mai înalte ale cântării bisericeşti, făcând loc pretenţiilor manieristice şi stilistice de tot felul, dar străine de Duhul Bisericii, pe măsura doar a înfumurării care le însoţesc de obicei.

Grija cea firească în cântarea bisericească este preocuparea pentru “întruparea” sonoră cât mai potrivită a celor “ale Duhului”.

*

O ultimă observaţie introductivă (ce reia o idee din “Cuvântul înainte”, pentru cei ce nu obişnuiesc să citească introducerile) priveşte *relaţia cântării bisericeşti cu tipicul*. Logica asocierii (predării) cântării bisericeşti cu tipicul (ca şi o anumită tradiţie în acest sens) îşi are rădăcinile fireşti în faptul *încadrării liturgice a cântărilor*, prin care marea majoritate a acestora (care sunt “bisericeşti” pentru că sunt “liturgice”) îşi împlinesc rostul lor în strânsă legătură cu rânduielile slujbelor.

Ciclurile liturgice şi toate rânduielile particulare ale slujbelor sunt “formele” (oarecum prin analogie cu “formele muzicale”) în care cântările bisericeşti îşi găsesc locul şi care le determină fiinţial identitatea.

*

ISTORIA CÂNTĂRII BISERICEŞTI

Muzica şi cântarea (ca muzică vocală) sau, la modul mai general, manifestările muzicale de diverse feluri au existat în toate epocile şi în toate culturile diferitelor popoare. De asemenea, toate religiile au prezentat şi aspecte muzicale.

Creştinismul nu a făcut excepţie din acest punct de vedere. Cele aproximativ două milenii de istorie creştină au cunoscut şi deosebit de multe forme de *muzică creştină*. Deoarece muzica actuală din Biserica Ortodoxă (în particular din Biserica Ortodoxă Română) este mai ales rezultatul evoluţiilor muzicale din Bizanţ - continuate şi după căderea acestuia în anul 1453 sub stăpânirea musulmană - ne vom ocupa cu predilecţie de istoria răsăriteană a cântării bisericeşti, marcând însă şi influenţele apusene sau de altă natură din ultimele câteva secole, care s-au exercitat asupra cântării ortodoxe.

Cercetătorii care s-au ocupat cu studiul apariţiei şi dezvoltării cântării creştine au constatat existenţa unei *perioade comune întregii creştinătăţi*, care durează aproximativ până în secolul al V-lea. Începuturile acestei perioade sunt legate de înfiriparea treptată a cultului creştin, pe bazele cultului sinagogal al vechilor evrei, marea majoritate a primilor creştini provenind la început din rândul iudeilor. În mod firesc muzica acestora a împrumutat numeroase elemente din muzica sinagogală. Este vorba în primul rând despre preluarea *Psalmilor*, împreună cu *stilul psalmodic* de cântare (rostire) a lor, ceea ce face ca până astăzi psalmii să fie prezenţi în marea majoritate a slujbelor ortodoxe, citiţi sau cântaţi, fie şi numai ca stihuri izolate.

Totodată, deja Sfântul Apostol Pavel vorbeşte în epistolele sale către Efeseni (5,19) şi Coloseni (3,16) despre "psalmi, […] laude (/ imne) şi […] cântări duhovniceşti", ceeea ce indică o diferenţiere a cântărilor în primele comunităţi creştine. Astăzi se acceptă ideea că, în afară de psalmi, "imnele" proveneau la început din Cărţile Vechiului şi Noului Testament, iar "cântările duhovniceşti" constituiau creaţii poetico-muzicale ale noilor convertiţi.

Dintre imnele din Vechiul Testament preluate la început în cultul creştin se numără *Cântarea de mulţumire a lui Moise şi a sorei sale Mariam* (Ieş.15,1-19: "Să cântăm Domnului, că cu slavă S-a preaslăvit"), *Cântarea lui Moise* în pustia Sinai (Deut.32, 1-43: "Ia aminte, cerule, şi voi grăi ! Ascultă, Pământule, cuvintele gurii mele !"), *Cântarea de mulţumire a Anei* (I Regi 2,1-10: "Bucuratu-s-a inima mea întru Domnul…"), *Cântarea Proorocului Avacum* (Avac.3,2-19: "Doamne, auzit-am de faima Ta…"), *Cântarea Proorocului Isaia* (Is.26,9-17: "Sufletul meu Te-a dorit în vreme de noapte…"), *Rugăciunea Proorocului Iona* în pântecele chitului (Iona 2,3-10: "Strigat-am către Domnul în strâmtorarea mea…"), *Cântarea celor trei tineri* în cuptorul cu foc al Babilonului (fragmentul deuterocanonic: "Binecuvântat eşti, Doamne Dumnezeul părinţilor noştri, şi lăudat şi preamărit este numele Tău în veci…").

Din Noul Testament se pot aminti *Cântarea lui Zaharia*, tatăl Sf.Ioan Botezătorul (Luc.1,67-79: "Binecuvântat este Domnul Dumnezeul lui Israel, că a cercetat şi a făcut răscumpărare poporului Său…"), *Cântarea Sfintei Fecioare Maria* (Luc.1,46-54: "Măreşte, suflete al meu, pe Domnul…"), *Rugăciunea Dreptului Simeon* (Luc.2,29-32: "Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpâne…"). Se mai poate observa că unele fragmente din epistolele Sf.Apostol Pavel (spre exemplu I Tim.4,16: "Mare este taina reştinătăţii…" etc.) sau din *Apocalipsa* Sf.Ioan (Apoc.4,11; 5,12) au de asemenea caracter de imne.

Toate aceste *cântări de origine biblică au servit drept modele şi pentru noile cântări, de origine propriu-zis creştină*, ce au apărut treptat, mai ales că odată cu intrarea în creştinism şi a altor neamuri, la felul de a cânta al creştinilor s-au adăugat noi influenţe. Astfel, un al doilea mare curent (alături de cel iudaic) care a alimentat structurarea iniţială a cântării creştine a fost cel al *muzicii eline*, la care s-au adăugat mai apoi (în plan muzical-poetic) şi influenţele *altor culturi*, orientale, folclorice etc., ale popoarelor în sânul cărora se răspândea creştinismul.

Dintre cele mai vechi imne creştine, alcătuite şi acestea după modelul celor biblice, sunt *Doxologia mică* ("Slavă Tatălu şi fiului şi Sfântului Duh") şi *Doxologia mare* ("Slavă întru cei de sus lui

Dumnezeu…” - după modelul cântării îngerilor la Naşterea Domnului, Luc.2,14), sau cântarea de la *Litie* “Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te…”, care se pare că este mult mai veche decât indică tradiţia care îi atribuie *Sf.Chiril al Alexandriei* (†444) introducerea în cult a acestei cântări. Un alt imn datând din primele secole creştine este *“Lumină lină“* (de la slujba Vecerniei), care are deja un pronunţat conţinut dogmatic, făcând parte dintre imnele alcătuite pentru a apăra învăţătura Bisericii în faţa ereziilor ce începeau să apară. Atribuit *Sf.Antinoghen, episcopul Sevastiei* (†303/311) de către Sf.Vasile cel Mare, acest imn pare şi el să fie mult mai vechi. Şi alte imne erau în circulaţie în cursul secolelor de început ale creştinismului, aşa cum este un imn (al copiilor) pe care *Sf.Clement Alexandrinul* (†215) îl menţionează în lucrarea sa *Pedagogul*.

Imnele acestor prime secole creştine, deşi este greu de spus dacă aveau o formă liberă sau strofică, se pare totuşi că au evoluat de la forme mai libere, cum erau vechile imne apoliniene, către forme strofice, ca la imnele lui Bardesan, Synesios din Gyrene, sau Efrem Sirul. Alte imne - ca *ris-qóló*-ul sirian- aveau un număr diferit de silabe, dar acelaşi număr de accente pe vers şi strofă. Nu s-a păstrat din această perioadă (ca şi document muzical) decât un singur imn, în vechea notaţie muzicală elină, descoperit la Oxyrinchos (Egipt) şi datat către sfârşitul sec. al III-lea sau începutul sec. al IV-lea.

Tot din această perioadă de început datează (având şi unele origini iudaice), în afară de stilul *ecfonetic* solemn de a citi (/ cânta) liturgic fragmentele din Sfânta Scriptură (Psalmii, Evanghelia, Apostolul), şi felul de a cânta *antifonic* (unde două grupe / cete de cântăreţi cântă alternativ) sau cel *responsorial* (unui solist ce cântă stofele unei cântări îi răspund ceilalţi credincioşi, de obicei cu un *refren*).

Instrumentele muzicale nu au pătruns în muzica creştină, caracterul vocal fiind de la început predominant, aşa cum s-a păstrat până astăzi în Biserica Ortodoxă.

În afară de *Sf.Chiril al Alexandriei*, *Sf.Antinoghen* şi *Sf.Clement Alexandrinul*, amintiţi deja pentru contribuţia lor la dezvoltarea cântării creştine, Tradiţia Bisericii mai păstrează încă din

sec. al II-lea amintirea preocupărilor pentru cântare a *Sf.Ignatie* Teoforul, episcopul Antiohiei (†107 - care preamărea pe Hristos în "cântări" şi "imne") şi a *Sf.Iustin Filozoful şi Martirul* (†163 - autorul unei lucrări, astăzi din păcate pierdute, "Psaltis", cuprinzând imne şi reguli penru cântare).

Secolele III şi IV cunosc alte personalităţi importante pentru domeniul cântării bisericeşti: *Sf.Atanasie cel Mare* (†374) este un organizator al cântării liturgice, lui atribuindu-se şi compunerea imnului "Născătoare de Dumnezeu, Fecioară" (de la Litie), *Sf.Efrem Sirul* (†373/379 - menţionat deja în legătură cu structurarea strofică a cântărilor) a compus nenumărate imne împotriva ereziilor gnostice, imne închinate Maicii Domnului şi rugăciuni păstrate până azi în cărţile de slujbă, iar texte ale unor predici de o mare valoare poetică ale *Sf.Grigorie de Nazianz* (†390) au devenit cântări la Praznicele împărăteşti, prin contribuţia unor melozi de mai târziu (Sf.Ioan Damaschinul, Cosma de Maiuma, în sec. al VIII-lea) - este cazul Catavasiilor "Hristos se naşte, slăviţi-L", "Ziua Învierii, să ne bucurăm popoare" şi al cuvintelor din Axionul Paştilor "Luminează-Te, noule Ierusalime". Un rol important pentru dezvoltarea cultului şi cântării au avut *Sf.Vasile cel Mare* (†389) şi *Sf.Ioan Gură de Aur* (†407), atât prin Liturghiile ce le poartă numele (la care s-au adăugat numeroase cântări de-a lungul timpului), cât şi prin numeroasele rugăciuni şi cântări din cărţile de slujbă asociate numelui lor.

În sec. al V-lea *Anatolie, Patriarhul Constantinopolului* (†458) este autorul stihirilor "anatolice", păstrate în Octoih, cu un bogat conţinut dogmatic şi de apărare a dreptei credinţe împotriva ereziilor lui Nestorie şi Eutihie. Tot în sec.al V-lea, cel mai probabil între anii 450-453, în timpul Patriarhului *Proclu*, pare să fi fost introdusă în cult şi cântarea "Sfinte Dumnezeule", cu un pronunţat caracter trinitar.

În ceea ce priveşte Biserica Apuseană, pentru aceste secole ar fi de menţionat *Sf.Ambrozie al Milanului* (†397), care a contribuit la răspândirea cântării antifonice, fiind şi autor de imne - unii îi atribuie imnul "Te Deum laudamus" ("Pe Tine Te lăudăm") atribuit şi *Sf.Niceta de Remesiana*; de asemenea, autori de imne au mai fost epscopii Romei *Celestin* (†432) şi *Leon cel Mare* (†461).

Avansând în secolele următoare, când deosebirile între Răsărit şi Apus vor fi tot mai pronunţate, de numele *Sf.Grigore cel Mare Dialogul* (†604) este legată Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite (ce-i poartă numele şi care se slujeşte peste săptămână în timpul Postului Mare), el preocupându-se şi de uniformizarea cântării bisericeşti apusene şi având pentru începuturile **cântării gregoriene** un rol asemănător celui al Sf.Ioan Damaschin pentru cântarea răsăriteană.

Alţi autori de imne în Apus au mai fost *Ioan de Saragosa* (†615) şi *Beda Venerabilul* (†735).

*

Către sec. V-VI se ajunge la deosebiri tot mai clare între cântările creştine răsăritene (bizantine) şi cele apusene (romane). În timp ce primele se bazează tot mai mult pe creaţiile poetice noi, prin dezvoltarea unei *imnografii* specific creştine, textele cântărilor apusene (romane) rămân strâns legate de baza lor scripturistică.

Despre o *cultură muzicală bizantină*,se poate vorbi *începând cu sec. al VI-lea*, odată cu transformarea propriu-zisă a Imperiului Roman de Răsărit într-un *Imperiu Bizantin*. După acest secol evoluţia *cântării bizantine* se desparte în mod pronunţat de evoluţia din Apus a *cântării gregoriene*, care va urma de-a lungul timpului o cale cu totul deosebită (la care ne vom referi pe scurt mai târziu, atunci când vom prezenta influeţele apusene din ultimele secole asupra cântării ortodoxe).

Muzica bizantină s-a dezvoltat pe timpul şi în cuprinsul Imperiului bizantin ca o artă eminamente *vocală* şi în strânsă legătură cu cadrul *liturgic* creştin - *aclamaţiile* laice ocupând un loc cu totul neînsemnat în raport cu cântările liturgice. Nenumărate manuscrise muzicale bizantine răspândite în întreaga lume, cele mai vechi datând din sec.IX-X, fac dovada nivelului deosebit de înalt atins de cultura muzicală bizantină.

Istoria muzicii bizantine (şi post bizantine) se poate împărţi în câteva perioade distincte: *faza melozilor* (sec. V-XI), cea *a melurgilor* (sec. XI-XV), apoi perioada *post-bizantină* (sec. al XV-lea - începutul sec. al XIX-lea, mai precis până în 1814) şi perioada *hrysantică sau modernă* (din 1814 până astăzi).

Prima dintre aceste perioade, **faza melozilor**, se caracterizează în primul rând prin apariţia *formelor* de bază ale *imnografiei bizantine*: *troparul* (în sec. al V-lea), *condacul* (în sec. al VI-lea) şi *canonul* (în sec. al VII-lea), dezvoltate toate în centrele culturale siriano-palestiniene. *Melozii*, autorii acestor forme creau, odată cu textul, şi melodiile pe care se cânta acesta.

Înmulţirea creaţiilor imnografice a impus organizarea acestora în anumite colecţii (manuscrise). Aşa a fost mai întâi cazul *Octoihului*, o adunarea a imnelor după *opt glasuri*. O primă încercare datează din sec. al VI-lea, din partea patriarhului Sever al Antiohiei, dar prima reuşită consemnată de Tradiţie este cea a Sf. Ioan Damaschinul (sec.VIII), de numele căruia se leagă mai ales apariţia Octoihului. Trebuie observat că în cazul Octoihului este vorba mai puţin de o organizare după vreun criteriu muzical (după "glasuri", moduri muzicale), fiind vorba în special de un criteriu *liturgic* (un ciclu liturgic de opt săptămâni).

Crearea unor cântări mai complexe, dificil de reţinut doar oral, a impulsionat şi apariţia notaţiei muzicale bizantine, de tip neumatic (folosind semne numite *neume*), la început în forma *ecfonetică* (sec.V-VI), mai apoi în formă *diastematică* (intervalică) mai precisă, apariţia acesteia din urmă fiind şi ea asociată Sf.Ioan Damaschin. Aşa cum am menţionat deja, nu au fost descoperite manuscrise cu notaţie muzicală decât începând cu sec.IX-X.

Odată cu unele colecţii de cântări numite irmologhion, idiomelar etc. se poate vorbi şi despre *stiluri* de cântare diferite (de prin sec. al IX-lea), melodiile irmoaselor fiind într-un stil silabic numit *irmologic*, iar cele ale stihirilor idiomele fiind în stilul mai ornamentat numit *stihiraric*. Alături de acestea se dezvoltă şi melodiile bogat melismatice, în stilul numit la început *asmatic*, mai apoi *papadic* (din sec. al XIII-lea).

Melodiile cântărilor au la bază *glasurile* bisericeşti, formate dintr-un ansamblu de formule melodice, scări şi cadenţe muzicale, aparţinând *genurilor* cunoscute încă din antichitatea greacă: diatonic, cromatic şi enarmonic.

Până în sec. al IX-lea, imnografia răsăriteană s-a dezvoltat în primul rând în centrele culturale din Siria, Palestina şi Egipt, într-o

măsură mai mică şi în cele din Sicilia. După acest secol, Bizanţul capătă o prioritate indiscutabilă.

Această perioadă a cunoscut o serie de melozi mai importanţi. *Sf.Roman Melodul, episcopul Smirnei* (în prima jumătate a sec.al VI-lea), "scriitorul de cântări" şi "dulce-cântăreţul", a compus peste 1000 de cântări (condace şi icoase la majoritatea sărbătorlor), între care Condacul Crăciunului, "Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fiinţă naşte". Alţi autori de condace în sec.VI-VII sunt Grigore, Cosma, Chiriac şi Dometius.

Compunerea şi introducerea în cult a imnului "Unule-născut, Fiule şi Cuvântul lui Dumnezeu" i se atribuie împăratului *Justinian*, iar introducerea imnului heruvic ("Care pre heruvimi") şi a chinonicului "Cinei Tale celei de taină" i se atribuie lui *Justin al II-lea* (†578).

Sf.Sofronie, Patriarhul Ierusalimului (†638) a compus multe triode (canoane cu trei ode), care nu s-au mai păstrat până azi în Triod, de asemenea tropare şi idiomele la Naşterea Domnului, la Vinerea Mare, stihira întâi la Sfinţirea Mare a Apei; *Gheorghe, episcopul Siracuzei* (†669) este autorul unor tropare la Naşterea Domnului şi la Bobotează, lui *Serghie, Patriarhul Constantinopolului* (610-638) i se atribuie Acatistul Maicii Domnului, creat ca mulţumire pentru apărarea cetăţii de năvălirile barbare (626), iar diaconului *George Pisidis* (contemporan cu Serghie) i se atribuie cântarea "Acum puterile cereşti" (heruvicul de la Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite).

Între creatorii de canoane imnografice se numără mai întâi *Sf.Andrei Criteanul* (†740), autorul Canonului celui Mare, aflat astăzi în cuprinsul Triodului şi care se citeşte în timpul Poastului Mare. Tot el este autorul unor stihiri la Naşterea şi Întâmpinarea Domnului, la Înălţarea Sfintei Cruci, la Naşterea Fecioarei etc.

Sf.Ioan Damaschinul (†749), organizatorul prin tradiţie al cărţii **Octoihului** şi semnându-şi cântările "Ioan Monahul" (a fost monah la mănăstirea Sf.Sava de lângă Ierusalim), a compus canoanele Învierii şi Dogmaticele pentru glasurile Octoihului, alte canoane la Naşterea şi Botezul Domnului, la Înălţare, Cincizecime şi Schimbarea la faţă, la Adormirea Maicii Domnului; a mai lăsat diverse irmoase şi tropare şi a adăugat cântări la slujba înmormântării.

Sf.Cosma de Maiuma (†781), contemporan şi tovarăş de mănăstire al Sf.Ioan Damaschin, a scris Canonul Crăciunului plecând de la cuvintele Sf.Grigorie de Nazianz ("Hristos se naşte, măriţi-L") şi alte canoane la Botezul şi Întâmpinarea Domnului, la Florii, pentru Joia Mare, la Înălţare şi Schimbarea la faţă etc. I se atribuie şi partea a doua ("Ceea ce eşti mai cinstită") a Axionului ("Cuvine-se cu adevărat").

Autorii **Triodului** (în sensul în care Sf.Ioan Damaschin este organizatorul prin tradiţie al Octoihului) sunt socotiţi monahii din sec.VIII-IX ai mănăstirii Studion din Constantinopol, *Sf.Iosif* (†830) şi *Teodor Studitul* (†826). Aceştia au adunat ceea ce se scrise-se până atunci pentru perioada Postului Mare, dintre creaţiile a circa 20 de autori (între care Ioan Damaschin şi Andrei Criteanul), adăugând şi creaţiile lor proprii, constând din canoane, stihiri, tropare şi triode. De numele Sf.Iosif Studitul este legată şi începerea codificării[4] **Penticostarului**, la care au contribuit însă şi imnografi mai târzii.

În sec.al IX-lea, *Teofan Mărturisitorul, mitropolit al Niceei* (†843) şi *Iosif, scriitorul de cântări* (†883), monah la Constantinopol, au scris sute de canoane mineale, completând de asemenea Octoihul pentru zilele de peste săptămână. Iosif a mai compus cântări pentru toate zilele Penticostarului, canoane de pocăinţă pe cele opt glasuri ale Sf.Ioan Botezătorul, ale Crucii, ale Sf.Nicolae etc. Tot în acest secol, *Ştefan Graptul*, de asemenea *mitropolit al Niceei* (†843) şi *Iosif Graptul, scriitorul de cântări* (sau *Imnograful*), sunt creatorii a numeroase canoane ale sfinţilor din **Mineie**, precum şi pentru zilele de peste săptămână din Octoih, iar *Mitrofan, mitropolitul Smirnei*, a compus canoanele din Octoih închinate Sfintei Treimi.

Şi *Monahia Casia*, cunoscută autoare de imne, a trăit în sec. al IX-lea, iar *Ioan Mavropol* al Evhaidei a alcătuit 24 de canoane de umilinţă închinate Mântuitorului şi "Canonul îngerului păzitor",

---

[4] *Codificarea* cărţilor de cult cuprinzând creaţiile imnografice (Octoih, Triod, Penticostar, Minee) este un proces care a durat mai multe secole, încheindu-se oarecum până în sec.al XI-lea. Tendinţa generală a fost cea de trecere de la colecţii anterioare, alcătuite pe criterii practice sau după genul imnelor (cum erau de exemplul *Tropologhioanele*, ce cuprindeau texte ale troparelor, sau culegerile cu notaţie muzicală de felul *Irmologhioanelor* sau *Stihirarioanele*), către culegeri ca cele de azi, în care primează criteriul liturgic, de organizare a creaţiilor imnografice după perioadele şi sărbătorile anului bisericesc.

iniţiind şi o codificare a Mineielor, prin sistematizarea şi reglementarea întrebuinţării în slujbă a canoanelor compuse până la el.

Sf.Metodie, Patriarhul Constantinopolului (†846) a scris "Mărimuri" la Laudele din 21 mai, a alcătuit slujbele intrării în creştinism a celor de altă credinţă şi tot el ar fi cel care a organizat şi rânduiala slujbei pentru logodnă şi cununie.

Împăratul bizantin *Leon al VII-lea Înţeleptul* (sau *Filozoful* - †911) este autorul celor *11 Stihiri ale ale Evangheliilor Învierii* (de la Utrenia Duminicilor) şi al celor *11 Luminânde ale Duminicilor* – acestea din urmă mai fiind atribuite şi fiului său *Constantin al VIII-lea Porfirogenetul* (†959). Alte stihiri compuse de împăratul Leon al VI-lea apar în Triod sau Minei cu indicaţia "facerea lui Leon, Împăratul" sau "facerea lui Vizantie".

Sfântului Simeon Metafrastul (†970) i se atribuie Canonul Cuvioasei Maria Egipteanca (pomenită la 1 aprilie), ca şi o serie de "Vieţi ale Sfinţilor" şi rugăciuni la Sf.Euharistie.

În general se poate spune că până înspre sfârşitul fazei melozilor şi începutul fazei următoare, a melurgilor, adică aproximativ în cursul sec. al X-lea şi în prima jumătate a celui următor, are loc încheierea procesului de *codificare a imnelor* liturgice, adică de adunare a lor în colecţiile care şi astăzi sunt în uz în cultul Bisericii Ortodoxe: Octoih, Triod, Penticostar, Mineie. - Definitivarea acestor cărţi de slujbă va mai continua într-o măsură mult mai neînsemnată şi în faza următoare, a melurgilor, până prin sec.al XIV.

*

În **faza melurgilor** (sec. XI-XV) încetează activitatea melozilor, locul lor fiind luat de *imnografi* (care compuneau texte noi pentru melodii deja existente, apărând astfel *prosomiile*) şi de *melurgi*, numiţi şi musurgi sau maistores (care creau melodii noi pentru texte existente, dezvoltând mai ales melodiile melismatice). Atunci când aceştia din urmă prelucrau şi înfrumuseţau melodiile deja existente erau numiţi şi *kalopistai*.

Acest fel de cântări vor fi dunate în colecţii numite *asmaticoane* (cu circulaţie până prin sec. al XVI-lea) şi se vor numi mai târziu cântări *papadice*; sau *cratime* (atunci când vor fi însoţite de

silabe fără sens ca: *te-ri-re-rem* etc.), colecţiile cu asemenea melodii numindu-se *cratimaria*.

Notaţia neumatică cunoaşte o dezvoltare pe măsura cerinţelor noilor melodii, mult mai complicate. Se precizează semnificaţia *mărturiilor*, a semnelor *fonetice* şi creşte numărul semnelor *afone (cheironomice)*, apar formulele de intonaţie specifice fiecărui eh numite *apehemata,* iar din sec. al XIII-lea se aplică ehurilor *toponimici eline* din vechime (dorian, frigian, mixolidian etc.).

Dezvoltarea teoriei muzicale bizantine este legată de numele lui *Sf.Ioan Cucuzel* (sec.XIII-XIV), căruia i se atribuie inventarea *sistemului roţii şi arborelui glasurilor*, în care apar şi sistemele *trifonic* şi tetrafonic (cel *difonic* datând cel puţin din sec. al XIII-lea).

Cu cât se avansează spre sfârşitul perioadei propriu-zis bizantine (sec. al XV-lea) melodiile devin tot mai dezvoltate, îndeosebi cele melismatice (în stil papadic), probabil sub influenţa tot mai puternică a Orientului - locul vechilor canoane (reguli) de compoziţie luându-l libertatea imaginaţiei şi a ştiinţei muzicale.

Între cei mai importanţi creatori ai acestei perioade se numără, pentru sec. XIII-XIV: *Mihail Ananiotul*, *Ioan Glykes*, (profesor al lui) *Ioan Cucuzel*, iar pentru sec. al XV-lea: *Ioan Kladas*, *Emanuel Chrysaphes*, *Xenos Korones* etc. La definitivarea cărţilor de cult (ca şi colecţii imnografice) îşi mai aduc contribuţia în sec.al XIII-lea *Nichifor Vlemide* (*Vlemidis*), care alcătuieşte "Psalmii aleşi", fiind şi autorul "Mărimurilor" (de la Utrenie), iar Împăratul Niceei, *Teodor Lascaris al II-lea* compune un Paraclis închinat Maicii Domnului. În sec.al XIV-lea *Nicefor Calist* alcătuieşte **Sinaxarele** Triodului şi ale Penticostarului.

*

Perioada post-bizantină a urmat ocupării Constantinopolului de către turci, în 1453. Urmările influenţelor arabo-turco-persane, care s-au exercitat în această perioadă asupra cântării bizantine, pot fi interpretate fie ca o continuă *decadenţă* a acesteia - ce ar fi făcut-o de nerecunoscut (anul 1453 constituind astfel sfârşitul culturii muzicale propriu-zis "bizantine"), fie ca *o nouă etapă* de evoluţie şi de îmbogăţire a sa, prin asimilarea unor noi elemente, de origine orientală.

În sprijinul celei de a doua păreri stă faptul că, şi după căderea Constantinopolului, continuă activitatea melurgilor şi a maistorilor. Aceştia "înfrumuseţează“ (de obicei *melismatic*) cântări mai vechi, dar compun şi altele noi.

Hrysaphes cel Nou (protopsalt între anii 1665- 1680) "înfrumuseţează" un *Anastasimatar*, care provenea de la I.Glykes (sau chiar de la I.Damaschin), dar şi compune heruvice, chinonice etc. *Gherman, episcop de Neon Patron* (în prima jumătate a sec. al XVII-lea) compune cântările unui *sticherarion* şi ale unui *triodion* etc.; iar elevul său *Balasie Preotul* (contemporan cu Hrysaphes cel Nou) compune şi el un irmologhion “pe larg”, doxologii, irmoase calofonice, heruvice, chinonice etc.

Până chiar şi în sec. al XVIII-lea se mai “înfrumuseţează” anastasimatare, stihirare şi irmologhioane mai vechi, în paralel cu creerea altora noi.

Prin lungime, bogăţie melismatică şi ambitus mare - caracteristice stilului "înfrumuseţat" - melodiile cântărilor, rămânând totuşi clare şi curgătoare, constituie repertoriul unor protopsalţi specializaţi, fiind mai puţin accesibile celor mai mulţi dintre creştini.

Totodată însă, spre sfârşitul sec. al XVII-lea, în unele cântări melismatice pătrund întorsături melodice orientale şi cadenţări mai puţin obişuite, ce amintesc de cele folclorice, în paralel cu indicarea unor *maqamuri* (moduri muzicale) orientale şi creşterea numărului semnelor chironomice care înlesnesc modulaţii surprinzătoare.

În sec.al XVII-lea, atunci când se ajunge la un apogeu în privinţa complexităţii melodiilor şi al înmulţirii semnelor muzicale chironomice, începe să se pună problema *scurtării şi simplificării* atât a melodiilor, cât şi a notaţiei muzicale (psaltice, de origine bizantină). În această direcţie au lucrat mai întâi *Panayot Halagoglu* (protopsalt prin 1728), iar apoi *Ioan Protopsaltul* (1727-1771) şi *Daniel Protopsaltul* (1734- c.1789).

Cel mai renumit protopsalt al sec. al XVIII-lea rămâne însă *Petru Lampadarie* din Pelopones, care a activat între anii 1764-1778 şi care reînoieşte întreg repertoriul de cântări - el fiind, în acelaşi timp, şi cel mai marcat de influenţele orientale.

Acum se produc modificări în structura unor ehuri. Forma irmologică a chului I, de pildă, se stabileşte pe *re1* iar dominanta pe *sol1*; cântările stihirarice ale plagalului I termină tot mai mult pe treptele a 4-a (sol1) etc. Alte churi îşi păstrează totuşi structura, cum este cazul cu ehul III, şi chiar cu ehul II (forma bazată pe sistemul difonic).

Agapie Paliermul, fiind un bun cunoscător atât al notaţiei psaltice cât şi al celei liniare occidentale, a încearcat să înlocuiască vechea notaţie neumatică printr-una alfabetică. Nereuşind, după ce părăseşte Constantinopolul, se stabileşte la Bucureşti (unde şi moare în 1815).

Gheorghe Cretanul din Constantinopol a susţinut că melodiile pot fi scrise şi fără folosirea semnelor mari (chironomice), principiu pe care l-a aplicat şi în practică. Între elevii săi s-au numărat şi cei trei "reformatori" de la începutul sec. al XIX-lea, *Hrysant de Madyt*, *Grigorie Lampardarios* şi *Hurmuz* (Gheorghiu din Halkiu) *Hartofilaxul.*

"Reforma" notaţiei psaltice ("sistema cea noua") are ca dată precisă de definitivare anul *1814* (în 1815 fiind recunoscută de Patriarhia din Constantinopol), acest an marcând şi începutul ultimei perioade în dezvoltarea cântării bisericeşti de origine bizantină, **perioada modernă** sau **hrisantică**, ce se continuă până în zilele noastre.

Reforma "de la 1814" a privit următoarele aspecte: *reducerea semnelor* neumatice (în special a celor cheironomice), *stabilirea ritmului* cântărilor, *precizarea scărilor* muzicale, fixarea *pentru treptele* acestora a unor *denumiri monosilabice* şi selectarea doar a *anumitor forme ale glasurilor*. Urmând principiilor reformei, numeroase creaţii anterioare - mai ales dintre cele ale lui Petru Lampadrie, dar şi dintre ale altora - au fost trecute în noul sistem de notaţie.

În anul *1820* Petru Efesiu *tipăreşte la Bucureşti primele cărţi de muzică psaltică*, contribuind într-o măsură importantă la răspândirea "reformei".

Tendinţele de dezvoltare în continuare au mers tot în direcţia simplificării şi scurtării cântărilor, ca şi a adaptării la necesităţile cultului ortodox, în condiţiile culturale mereu schimbătoare.

*

În ultimele două-trei secole, mai ales sub influenţa dezvoltării culturii muzicale laice (occidentale), *problema schimbării şi a progresului* în cântarea bisericească ortodoxă a cunoscut abordări noi. Ritmul rapid al inovaţiilor (de obicei laice) a adus pe slujitorii cântării liturgice în situaţia de a căuta şi de a găsi soluţii de adaptare la ceea ce păreau a fi „cerinţele vremii“. Aceste fenomene pot fi observate în întreaga arie răsăriteană, iar în particular în evoluţiile cântării liturgice din Biserica Ortodoxă Română, începând mai ales cu sec. al XIX-lea.

Pentru a înţelege cele petrecute în aceste câteva ultime secole în plan muzical-lirturgic, este necesară o scurtă trecere în revistă a evoluţiilor muzicale din Apusul Europei, după secolele de dezvoltare creştină comună cu Răsăritul.

Pornind aproximativ cu *reforma gregoriană* din sec. al VII-lea, ale cărei rădăcini bizantine sunt bine cunoscute, şi-au făcut loc treptat *inovaţii* tot mai îndrăzneţe (uneori alături de menţinerea cântării gregoriene tradiţionale), care nu au rămas în afara Bisericii, ci au fost tot mai mult acceptate şi în cadrul cultului Bisericii Apusene. Mai trebuie spus că uneori aceste inovaţii reprezentau expresia unor tendinţe laicizante, care mai târziu au fost puternic impulsionate de Renaştere.

Între inovaţiile care au marcat tot mai mult deosebirea faţă de Răsăritul de tradiţie bizantină s-au numărat *portativul* (notaţia poziţională - un rol important având benedictinul Guido d'Arezzo, în jurul anului 1000) şi cântarea pe mai multe voci, adică *polifonia* (secolele IX-XII, mănăstirile din Chartres, Fleury, Limoges) şi viziunea *armonică*, care au atins o culme a dezvoltării lor în cursul secolelor XVII-XVIII (în *preclasicism* şi *clasicism*). În paralel a crecut importanţa acordată *instrumentelor muzicale*, după adoptarea în Apus a orgii (aduse tot din Bizanţ) în sec. al VIII-lea, muzica instrumentală devenind treptat un gen independent şi major (până prin sec. al XVI-lea şi următoarele).

În acelaşi timp s-a structurat conceptul „spectacolului muzical“ sau al “concertului“, ce poate avea loc şi în afara bisericii. Ulterior, săvârşirea în alt spaţiu decât cel liturgic va deveni *regula* „concertului".

Pe un plan mai spiritual, ruperea pe nesimţite de rădăcina teologică şi liturgică a necesitat alte fundamentări, - filozofice, estetice. Predilecţia scolasticii pentru Aristotel va mijloci o primă „aventură“ estetică (şi spirituală), prin preluarea conceptului de „mimesis“, de imitare a naturii, pentru domeniul artelor. În domeniul muzical *ilustrativismul* imitativ (al secolelor precalsice, XVII-XVIII - de ex. cântecul păsărilor în „Primăvara“ de A.Vivaldi) sau *programatismul* descriptiv al *romantismului* şi *impresionismului* (în sec. al XIX-lea, tipice fiind poemele simfonice - spre ex. „Don Quichote“ de Richard Strauss sau „Marea“ de C.Dedussy) au evoluat către muzica *bruitistă*, *„concretă“* din lucrările *futuriştilor* italieni sau ale lui P.Schaeffer, în prima jumătate a sec. al XX-lea.

Reacţia la "superficialitatea" acestor direcţii şi nevoia de adâncime spirituală a dus spre experienţe artistice fie din domeniul afectivului şi emotivităţii (în *romantismul* sec. al XIX-lea), fie din cel al raţionalismului, intelectualismului şi abstracţionismului (cum a fost cazul pentru *dodecafonism*, *serialism* şi alte "experimente" matematico-muzicale), evoluând uneori înspre informal (cazul *aleatorismului*) - toate acestea începând cu sfârşitul sec. al XIX-lea şi dezvoltându-se în întreg sec. al XX-lea).

Nu trebuie uitat nici domeniul divertismentului facil, absurd sau derizoriu al muzicilor „uşoare“, cu nenumăratele lor variante.

Adoptarea în Bisericile Apusene, de-a lungul timpului, a tot mai noilor experienţe artistice a dus, pe lângă apariţia „tabloului religios“, ca alternativă posibilă (?) a icoanei, şi la apariţia „concertului religios“ ca o formă mai „cultă“, "elevată", a cântării bisericeşti.

Aceste evoluţii şi rezultatele lor, caracteristice lumii şi Bisericilor europene occidentale, (aşa cum am amintit deja) au început să exercite în ultimele câteva secole o influenţă tot mai insistentă şi asupra Răsăritului ortodox. Acest lucru poate fi urmărit, spre exemplu, în transformările ce au marcat cântarea bisericească rusă, începând cu sec. al XVIII (cu oarecari premize şi în secolele anterioare).

Astfel, după încreştinarea *popoarelor slave* în secolele IX-X sub influenţa Bizanţului, acestea, pornind de la moştenirea bizantină, şi-au dezvoltat treptat, de-a lungul secolelor ce au urmat, o cultură

muzicală bisericească *de limba slavonă* cu numeroase caracteristici proprii, dintre care putem aminti cel puţin *notaţia muzicală* (neumatică), ce a urmat o evoluţie cu totul *diferită de cea bizantină.*

De asemenea, dacă pentru Bisericile Ortodoxe din peninsula Balcanică (*Greacă, Bulgară, Sârbă, Română*), aflate multe secole sub aceeaşi stăpânire otomană, tradiţia bizantină a cunoscut o remarcabilă continuitate, *Biserica Rusă* a suferit foarte de timpuriu (începând cu sec. al XVII-lea) puternice influenţe occidentale. Aceasta a dus la adoptarea *cântării corale pe mai multe voci* (polifonico-armonică), fapt ce a determinat o oarecare înstrăinare de rădăcinile (răsăritene) originare, mai ales în cursul sec. al XVIII-lea, când s-au făcut simţite îndeosebi influenţe ale muzicii italiene şi germane. În acelaşi timp au existat mereu voci care au cerut şi au încercat regăsirea unui stil mai originar al cântării bisericeşti ruse, prin culegerea şi cercetarea vechilor melodii bisericeşti. Între deosebit de numeroşii compozitori care au ilustrat istoria complexă a muzicii în Biserica Rusă să enumerăm doar pe *Dmitri Bortneanski* (1751-1825) şi *Alexander Arhanghelski* (1846-1924), a căror reputaţie şi influenţă au depăşit graniţele propriei Biserici şi culturi.

În celelalte Biserici Ortodoxe, influenţa occidentală (privind în special *cântarea corală armonico-polifonică*) s-a manifestat în mod deosebit începând din secolul al XIX-lea (uneori şi de pe la sfârşitul sec. al XVIII-lea), primele rezultate fiind apariţia unor "Liturghii ortodoxe" compuse în stil (clasic) apusean, străin de tradiţia bizantină. La modul mai general, în afară de nivelul mijloacelor şi al structurilor sonore (ce se referă la aspectul polifonico-armonic), pătrunderea inovaţiilor muzicale occidentale a afectat *notaţia* muzicală (prin adoptarea portativului apusean) şi într-o anumită măsură *stilul interpretativ*. Mai ales acesta din urmă a intrat într-o dificilă relaţie cu „duhul liturgic“ ortodox - stilul spectacular, de concert, potrivindu-se prea puţin cu participarea comunitară şi în duhul smereniei, din Biserica Ortodoxă.

Reacţiile faţă de aceste stări de lucruri nu au întârziat să apară şi au fost diverse. Au existat „modernişti“, care au promovat o deschidere totală faţă de înnoiri - şi dovadă stau zecile de Liturghii armonice care s-au compus - dar au existat şi „tradiţionalişti“, ce s-au

pronunţat împotriva oricăror reforme muzicale în Biserică. Au mai existat şi unii „moderaţi", cărora istoria pare să le fi dat mai multă dreptate, prin faptul că la capătul a câteva decenii de evoluţie muzical-liturgică s-a putut ajunge la un compromis viabil (dar nu "călduţ") între tradiţia cântării răsăritene şi tendinţele armonico-polifonice moderne, compromis constând în *armonizarea* adecvată a *vechilor cântări* bisericeşti, tradiţionale.

Această ultmă direcţie de dezvoltare, valabilă până în prezent, a avut ca exponenţi mai importanţi (şi între mulţi alţii): în Biserica Ortodoxă a Greciei pe *Ioannis Sakelaridis* (1853-1938), în Biserica Ortodoxă Bulgară pe *Dobri Hristov* (1875-1945) şi în Biserica Ortodoxă Sârbă pe *Stevan Mokranjac* (1856-1914). În Biserica Ortodoxă Română poate fi amintită în acest sens o întreagă pleiadă de muzicieni, începând cu *D.G.Kiriak* şi continuând cu *N.Lungu* şi mulţi alţii, până azi.[5]

Mai trebuie remarcat că în toate aceste Biserici, de regulă se cântă coral-armonic doar cântările Sfintei Liturghii, în Duminici şi la Sărbători, şi doar în catedrale sau bisericile mai mari din mediul urban - în restul parohiilor şi la mănăstiri (chiar şi acolo unde se mai cântă armonic, însă în afara sărbătorilor şi la toate celelalte slujbe în afara Sf.Liturghii) păstrându-se şi cultivându-se în continuare vechea cântare de strană sau de obşte, monodică (pe o voce), de tradiţie bizantină.

Imnografi din cărţile de slujbă[6]

1. **Anatolie** apare ca autor al unor cântări din *Mineiele* pe Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, Februarie, Martie, Aprilie, Mai, Iunie, Iulie, August, din *Octoih* şi din *Penticostar* (în Săptămâna II-a, a Tomii, Săptămâna a III-a, a Mironosiţelor şi Săptămâna a IV-a, a Slăbănogului)
2. **Andrei**, în *Mineiele* pe Septembrie şi Decembrie.
3. **Andrei Criteanul**, în *Mineiele* pe Decembrie, Februarie, Iunie şi August, în *Triod* (Săptămâna brânzei, Săptămâna a V-a, Săptămâna a VI-a şi Săptămâna Sfintelor Patimi) şi *Penticostar* (Săptămâna a III-a, a Mironosiţelor, Săptămâna a IV-a, a Slăbănogului, Săptămâna a V-a, a Samarinencei.

---

[5] V. capitolul următor, *Cântarea în Biserica Ortodoxă Română.*

[6] Rezumat după Petre Vintilescu, *Poezia imnografică din cărţile de ritual si cântarea bisericească*, Bucureşti, 1937, p.311-380.

4. **Andrei Ierusalimiteanul**, în *Mineiele* pe Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, Martie, Iunie.
5. **Andrei Piru**, în *Mineiele* pe Septembrie, Decembrie, Februarie, Mai, Iunie, Iulie.
6. **Andrei Tiflu**, în *Triod* (Săptămâna a VI-a, a Stâlpărilor).
7. **Antonie**, în *Mineiul* pe Noembrie.
8. **Arsenie**, în *Mineiele* pe Noiembrie, Iunie, Iulie şi în Evhologhiu.
9. **Cassia** sau **Cassiana Monahia**, în *Mineiele* pe Noiembrie, Decembrie, Iunie şi în *Triod* (Săptămâna Sfintelor Patimi).
10. **Chesarie Daponte**, în *Ceaslov*.
11. **Ciprian**, în *Mineiele* pe Septembrie, Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, Februarie, Iulie şi August.
12. **Clement**, în *Mineiele* pe Martie şi August.
13. **Cosma**, în *Mineiele* pe Septembrie, Decembrie, Ianuarie, Februarie, Martie, Mai, Iunie, August, în *Triod* (Săptămâna a VI-a, a Stâlpărilor, Săptămâna a VII-a, a Sfintelor Patimi), în *Penticostar* (Săptămâna a III –a, a Mironosiţelor, Săptămâna a VIII-a, a Cincizecimii).
14. **Cristofor Protasieritul**, în *Triod*.
15. **Cumula**, în *Penticostar* (Săptămâna a III-a, a Mironosiţelor).
16. **Damaschin**, în *Mineiul* pe Septembrie şi în *Octoih* (glasul IV şi glasul VI).
17. **Dimitrie**, în *Mineiul* pe Octombrie.
18. **Efrem Carias**, în *Mineiele* pe Septembrie, Noiembrie, Iunie, August.
19. **Emanuil Hrisaf Duca**, în *Mineiul* pe Decembrie.
20. **Filotei Patruarhul**, în *Mineiul* pe Octombrie.
21. **Filotei**, în *Mineiul* pe Iulie.
22. **Filotei Monahul**, în *Psaltire*.
23: **Fotie Patriarhul**, în *Mineiul* pe Iunie.
24. **Gheorghie** sau **Chir Gheorghie**, în *Mineiele* pe Octombrie, Februarie, Martie, Iulie, August, Noiembrie şi în *Triod*.
25. **Gheorghe Nicomideanul**, în *Mineiele* pe Noiembrie, Iulie şi în *Penticostar*.
26. **Gheorghe Sicheliotul**, în *Mineiele* pe Octombrie şi Noiembrie.
27. **Gherman (şi Gherman Patriarhul)**, în *Mineiele* pe Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, Februarie, Mai, Iunie, Iulie, August şi în **Penticostar** (Săptămâna a IV-a, a Slăbănogului).
28. **Iacob Protopsaltul**, în *Mineiul* pe Octombrie.
29. **Ignatie**, în *Mineiele* pe Septembrie, Ianuarie, Martie.
30. **Ioan** (şi **Chir Ioan**), în *Mineiele* pe Septembrie, Iunie, August.
31. **Ioan Arcla**, în Penticostar (Săptămâna a VIII-a, a Cincizecimei).
32. **Ioan Arhiepiscopul**, în *Mineiul* pe Iulie.
33. **Ioan Damaschin**, în *Mineiele* pe Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, August, în *Triod* (Sâmbăta lăsatului sec de carne şi Săptămâna I-a) şi în *Penticostar* (Săptămâna I-a, cea luminată, a II-a, a Tomii, a III-a, a Mironosiţelor, a VII-a, a celor 318 părinţi de la Niceia) şi în *Evhologhiu*.
34. **Ioan Eugenicul Hartofilax**, în Ceaslov.
35. **Ioan Evhaitul**, în *Mineiul* pe Ianuarie şi în *Triod* (Săptămâna I-a).
36. **Ioan Monahul**, în *Mineiele* pe Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, Februarie, Martie, Aprilie, Mai, Iunie, Iulie, August, în *Triod* (Săptămâna a VI-a, a Stâlpărilor), în *Penticostar* (Săptămâna a II-a, a Tomii, Săptămâna a IV-a, a Slăbănogului,. Săptămâna a VI-a, a Orbului).
37. **Ioan Monahul Mavropus**, în *Ceaslov*.

38. **Iosif**, în *Mineiele* pe Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, Februarie, Martie, Aprilie, Mai, Iunie, Iulie, August, în *Octoih* (la galsurile I-VIII), în *Triod* (Săptămâna brânzei, Săptămâna I-a - Săptămâna a VI-a, a Stâlpărilor), în *Penticostar* (Săptămâna a V a, a Samarinencii, Săptămâna aVI-a, a Orbului), în *Ceaslov*.
39. **Leon Despotul (Împăratul)**, în *Mineiele* pe Septembrie, August, în *Triod* (Săptămâna a VI-a, a Stâlpărilor), în *Penticostar* (Săptămâna a VIII-a, a Cincizecimii).
40. **Leontie Maestrul**, în *Mineiele* pe Octombrie, Noiembrie.
41. **Macarie**, în *Mineiul* pe Noembrie.
42. **Macarie (Sfinţitul monah, cinstitul filozof şi ritor)**, în *Psaltire*.
43. **Malaxa**, în *Mineiele* pe Noiebrie şi Decembrie.
44. **Marcu Monahul, Episcopul Idruntului**, în *Triod* (Săptămâna Sfintelor Patimi).
45. **Mavroleon**, în *Mineiul* pe Iulie.
46. **Meietie Vlastos Ieromonahul**, în *Mineiul* pe Octombrie.
47. **Metodie**, în *Mineiul* pe Martie.
48. **Metodie Patriarhul**, în *Mineiul* pe Mai.
49. **Mitrofan**, în *Octoih*.
50. **Nichifor Callist Xantopol**, în *Penticostar* (Săptămâna I-a, cea luminată).
51. **Nicodim Aghioritul**, în *Ceaslov*.
52. **Nicodim Monahul**, în *Mineiul* pe Februarie.
53. **Nicolae**, în *Triod* (Săptămâna I-a).
54. **Nil Xantopol**, în *Mineiul* pe Ianuarie.
55. **Procopie Hartofilaxul**, în *Mineiul* pe Iulie.
56. **Roman Melodul**, în *Mineiul* pe Decembrie.
57. **Serghie**, în *Mineiul* pe Septembrie.
58. **Serghie Aghiopalitul**, în *Mineiele* pe Septembrie, Noiembrie.
59. **Sicheot**, în *Mineiele* pe Ianuarie, Februarie, Martie.
60. **Simeon din Muntele cel Minunat**, în *Mineiul* pe Octombrie.
61. **Simeon Logofătul**, în *Triod* (Săptămâna Sfintelor Patimi).
62. **Simeon Metafrast**, în *Ceaslov* şi *Liturghier*.
63. **Simeon, Noul Teolog**, în *Ceaslov* şi *Liturghier*.
64. **Sofronie, Partiarhul Ierusalimului**, în *Mineiele* pe Decembrie, Ianuarie.
65. **Studitul**, în *Mineiele* pe Noiembrie, Ianuarie, Februarie.
66. **Studit**, în *Mineiul* pe Aprilie, în *Penticostar* (Săptămâna a III-a, a Mironosiţelor).
67. **Ştefan**, în *Mineiele* pe Decembrie, Ianuarie.
68. **Ştefan Aghiopolitul**, în *Mineiul* pe Septembrie.
69. **Ştefan Savaitul**, în *Mineiele* pe Septembrie, Martie.
70. **Tarasie**, în *Mineiul* pe Mai.
71. **(Chir) Teodor Lascaris**, în *Psaltire*.
72. **Teodor Studitul**, în *Mineiele* pe Septembrie, Octombrie, Decembrie, în *Triod* (Săptămâna I-a - Săptămâna VI-a, a Stâlpărilor) şi în *Orologiu*.
73. **Teofan**, în *Mineiele* pe Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, Februarie, Martie, Aprilie, Mai, Iunie, Iulie, August, în *Octoih* (glasul I, IV-VII), în *Triod* (Săptămâna I-a, Săptămâna aIV-a, Săptămâna a V-a, Săptămâna a VI-a, a Stâlpărilor), în *Penticostar* (Săptămâna a IV-a, a Slăbănogului, Săptămâna a VIII-a, a Cincizecimii) şi în *Evhologhiu*.
74. **Theostrict Monahul**, în *Orologiu*.
75. **Vasilie**, în *Mineiul* pe Octombrie.
76. **Chir Vasile**, în *Mineiul* pe Noiembrie.
77. **Vavila Monahul**, în *Mineiul* pe Noiembrie.

78. **Vizantie**, în *Mineiele* pe Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Ianuarie, Martie, Mai, Iunie, Iulie, August.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Ciobanu, Gheorghe

- *Muzica bizantină*, în "Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie", vol.I, Bucureşti, 1974, p.418-440.

Colectiv

- *Dicţionar de termeni muzicali*, Bucureşti, 1984: articolul despre (muzica) *bizantină*, p.62-65.

Gardner, Johann von

- *Gesang der russisch-orthodoxen Kirche bis zu Mitte des 17.Jahrhunderts*, Wiesbaden, 1983 - Band I, 1987 - Band II.

Hannick, Christian

- *Byzantinische Musik*, în Herbert Hunger, "Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner", (Handbuch der Altertumswissenschaft, Abt.12 - Byzantinisches Handbuch, Teil 5), München, 1978, 8.Kap., p.183-218.

Höeg, Carsten

- *The Oldest Slavonic Tradition of Byzantine Music*, from "Proceedings of the Britisch Academy", vol.XXXIX, London, 1953, p.37-66, I-IV.

Jammers, Ewald

- *Musik in Byzanz, im päpstlichen Rom und im Frankenreich (Der Choral als Musik der Textaussprache),* Heidelberg, 1962.

Necula, Pr.Prof.Dr.Nicolae

- *Cântarea cultică în Biserica Coptă Ortodoxă*, în "Glasul Bisericii" XXXVIII (1979), nr.7-8, iul.-aug., p.773-781.

Palikarova Verdeil, R.

- *La Musique byzantine chez les Bulgares et les Russes (du IXe au XIVe siècle)*, în "Monumenta Musicae Byzantinae" Subsidia, vol.III, Copenhagen, 1953.

Petrescu, I(oan) D(umitru).

- *Etudes de paléographie musicale byzantine, Les Idiomèles et le canon de l'Office de Noêl*, Paris, 1932.
- *Les principes du chant d'eglise byzantin*, extrait du "Bulletin de l'Institut archéologique bulgar", tome IX, Sofia , 1935.
- *Etudes de paléographie musicale byzantine*, Bucarest, 1967.

Quasten, Johannes

- *Musik und Gesang in den Kulten der heidnischen Antike und christlichen Frühzeit*, în "Liturgiegeschlichtliche Quellen und Forschungen", Heft 25, Münster, 1930.

Strunk, Oliver

- *Byzantine Music in the Light of Recent Research and Publication*, în "Essays on Music in the Byzantine World", New York, 1977, p.241-254.

Tiby, Ottavio

- *La Musica Bizantina, Teoria e storia,* Milano, 1938.

Totzke, Irenäus

- *Dir singen wir (Beitrage zur Musik der Ostkirche)*, St.Ottilien, 1992.
- *Die Russische Kirchenmusik als Spiegelbild Europäischer Wechselbeziehungen*, în "Musica sacra", 114.Jahrgang (1994), Heft 6, Nov.-Dez., p.463-476.
- *Das antik-byzantinische und das modern-europäische Erbe in der orthodoxen Kirchenmusik*, în "Una Sancta", 1995, nr.3, p.229-245.

Trubeţkoi, N.
- *Cântarea bisericească ortodoxă rusă*, "Ortodoxia" XII (1960), nr.3, p.448-457 (după "Revista Patriarhiei din Moscova", 1959, nr.10-12).

Velea, Pr.Marin
- *Originea şi evoluţia semiografiei cântării bisericeşti*, "Sudii Teologice" seria II, XVII (1965), nr.9-10, p.593-620.

Vintilescu, Pr.Prof.Petre
- *Despre poezia imnografică din cărţile de ritual şi cântarea bisericească*, Bucureşti, 1937.

Wellesz, Egon
- *A History of Byzantine Music and Hymnography*, ed.II, Oxford, 1961.

Werner, Eric
- *The Origin of the Eight Modes of Music (Octoechos) – A Study in Musical Symbolism,* "Hebrew Union College Annual", XXI, Cincinnati, 1948, p.211-255.
- *The Sacred Bridge - The Interdependence of Liturgy and Music in Synagogue and Church during the First Millennium*, vol.I, London, New York, 1959; vol.II, New York, 1984.

Wiesner, Kurt
- *Kleine biblische Geschichte der Musik*, Leipzig, 1960.

Wulstan, Davi
- *The origin of the modes*, în "Studies in Eastern Chant", vol.II, Oxford, 1971, p.5-20.

CÂNTAREA ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

Începuturile cântării creştine pe teritoriul României

Deoarece creştinismul şi-a dezvoltat de la început un *cult* având şi o inevitabilă componentă *muzicală*, şi în cazul *poporului român* se poate vorbi despre o *cântare creştină* odată cu pătrunderea creştinismului pe teritoriul vechii Dacii şi începerea practicării unui cult creştin, fie şi numai în forme incipiente.

Începuturile creştinismului pe teritoriul actual al României par să urce până în vremurile apostolice, Tradiţia Bisericii vorbind despre propovăduirea Sfântului Apostol Andrei în ţinuturile Dobrogei. De asemenea, cucerirea Daciei de către romani la începutul sec.al II-lea a favorizat cu siguranţă şi răspândirea învăţăturii creştine prin soldaţii, colonii şi negustorii veniţi din întregul Imperiu Roman, unde creştinismul era în plină ascensiune. Cel mai puternic argument a vechimii creştinismului la români şi a originii sale romane (latine) o constituie, în primul rând, păstrarea în limba română a cuvintelor de origine latină pentru noţiunile de bază ale credinţei creştine: *Dumnezeu* (dominus-deus), *creştin* (christianus), *cruce* (crux), *credinţă* (credentia), *rugăciune* (rogatio), *sărbătoare* (dies serbatoria), biserică (basilica), *altar* (altarium) etc.

Începând din secolul al IV-lea, deci după retragerea romană de pe teritoriul Daciei, şi mergând până prin sec.al IX-lea, există şi numeroase mărturii arheologice (obiecte şi locaşuri de cult, cimitire cimitire creştine), ca şi atestări de martiri şi misionari, ce constituie tot atâtea dovezi ale continuităţii creştinismului în ţinuturile locuite de strămoşii noştri - fiind bine cunoscut şi faptul că până în sec.al VII-lea ţinuturile daco-romane au ţinut de episcopatele de pe malul drept al Dunării, din Illiricum şi Scythia Minor. Iar cercetătorii consideră că şi Sfântul Niceta de Remesiana (autorul imnului *Te Deum Laudamus*) a desfăşurat o bogată activitate între daco-romani. Astfel, dacă "muzica n-a lipsit niciodată din practicarea unui cult, fie el cât de simplu,

trebuie să admitem că muzica n-a lipsit nici din cultul creştin practicat de populaţia străromână."[7]

Limba folosită în cult şi în cântarea asociată acestuia de-a lungul secolelor de început pare să fi fost în primul rând *latina* - de remarcat faptul că termenul "cântare-cântec" (folosit astăzi pentru muzica vocală, laică sau bisericească) este şi el de origine latină (canticum). Dar este posibil să se fi folosit şi o limbă *română* străveche sau chiar şi limba *greacă*, pe măsură ce partea de răsărit al Imperiului Roman, mai apoi devenit *Bizantin* (unde limba greacă era preponderentă) a dobândit o tot mai mare influenţă în această zonă.

Legăturile cu lumea Bizanţului s-au dezvoltat şi prin popoarele *slave* venite în nordul Dunării de prin sec.al VI-lea şi încreştinate sub influenţă bizantină. Adoptarea limbii slavone ca limbă de cult după încreştinarea *bulgarilor* sub ţarul Simeon, în sec.al IX-lea, şi faptul că aceştia îşi întindeau stăpânirea şi asupra ţinuturilor româneşti a făcut ca şi în această zonă să se răspândească limba slavonă ca limbă de cult (şi de cântare), situaţie care a durat până în secolul al XVII-lea.

Din această perioadă au pătruns în limba română o serie de termeni slavoni ce se referă la administraţia bisericească şi la cult, ce s-au păstrat în limbă până astăzi - şi dintre care unii privesc şi cântarea bisericească (strâns legată de cult). Aşa sunt: *vlădică*, *stareţ*, *sobor*, *vecernie*, *utrenie*, *pavecerniţă*, *polunoşniţă*, *stihoavnă*, *sedelnă*, *peasnă*, *pripele*, *priceastnă*, *glas* etc.

Faza de formare a primelor formaţiuni feudale româneşti (sec.IX-XIV) a determinat desigur şi dezvoltarea vieţii bisericeşti, iar odată cu atestarea unor mănăstiri, de ex. la Basarabi în Dobrogea (sec.al IX-lea) sau la Morissena-Cenad, în Banat (sec. al XI-lea), se poate presupune şi o dezvoltare a vieţii liturgice, implicit şi a cântării, în paralel cu creşterea predominanţei limbii slavone, după cum ne dovedesc manuscrisele descoperite. Există de asemenea indicii că şi limba greacă a continuat să fie folosită, după cum probabil s-a continuat să se cânte chiar şi româneşte, cel puţin prin secolele IX-XI.

---

[7] Gheorghe Ciobanu, *Muzica bisericească la români*, în "Biserica Ortodoxă Română" XC (1972), nr.1-2, p.163.

Cântările în limba slavonă şi greacă par să se fi impus mai ales până spre sfârşitul sec.al XIV-lea şi începutul sec.al XVI.

Înfiinţarea în cursul sec.al XIV-lea a statelor feudale româneşti şi a mitropoliilor din Ţara Românescă şi Moldova a constituit un impuls hotărâtor pentru evoluţia bisericească şi culturală ulterioară.

Legăturile cu mânăstirile de la Muntele Athos se amplifică (cu o probabilă circulaţie şi a manuscriselor cu cântări), o şcoală domnească pare să fi existat la începutul domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), iar din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418) datează *Pripelele* lui Filotei Monahul, de la Mănăstirea Cozia, fost logofăt al domnitorului. Aceste cântări, care se cânta şi astăzi după Polieleu (la Utrenia sărbătorilor), s-au răspândit la toate popoarele ortodoxe de limbă slavă.

În sec.al XV-lea apare un centru important de cultivare a muzicii bisericeşti la *Mănăstirea Putna* (cunoscută actualmente şi sub denumirea generică de "Şcoala muzicală de la Putna"). Manuscrisele păstrate în număr destul de mare (în greacă şi slavonă) atestă existenţa mai multor creatori autohtoni, ale căror nume sunt şi ele consemnate: Evstatie protopsaltul, Agalian Antim monahul, Antonie protopsaltul, Dometian Vlahu, Foca, Gheorghe, Gherasim, Loghin, Ştefan, Theodul monahul etc. Bucurându-se de o bună reputaţie chiar şi dincolo de graniţele Moldovei, acestă şcoală a dăinuit până spre sfârşitul sec.al XVI-lea

Şi în Transilvania (Ardeal, Banat) a existat o continuitate în dezvoltarea vieţii religioase ortodoxe (în particular a cântării bisericeşti), în pofida stăpânirilor străine (ocupaţia maghiară se definitivase prin sec.XI-XII). Mai mulţi ierarhi (episcopi, mitropoliţi) sunt cunoscuţi încă din sec.al XV-lea (la Vad, Feleac) şi tot de la sfârşitul acestui secol datează şi *Şcoala de pe lângă Biserica Sf.Nicolae din Scheii Braşovului*, care va constitui secole de-a rândul un important centru de cultură românească, mai mulţi psalţi braşoveni fiind cunoscuţi până în sec. XVIII-XIX.

Traducerea cărţilor de cult în limba română, începând cu sec.al XVI-lea înseamnă totodată şi înlocuirea treptată în cult a limbii slavone (şi

a celei greceşti). Aceasta a făcut ca şi cântarea în limba română să fie tot mai răspândită, o primă atestare datând de la 1653 - când la Târgovişte s-a cântat Canonul de la slujba Învierii atât greceşte, cât şi româneşte. Procesul complex de traducere şi adaptare a cântărilor în limba română, proces pe care mai târziu Anton Pann îl va numi "românirea" cântărilor, va continua până la definitivarea sa în sec.al XIX-lea.

Spre sfârşitul sec.al XVII şi începutul sec.al XIX-lea, în timpul epocii de mare înflorire culturală de sub domnia lui Constantin Brâncoveanu, *Bucureştiul* devine la rândul său locul apariţiei unei adevărate *şcoli de psaltichie*, avându-l ca important exponent pe *Filotei sin Agăi Jipei*, autorul *Psaltichiei româneşti (1713)*, cel dintâi manuscris muzical (psaltic) în limba română, cuprinzând cântările pentru majoritatea slujbelor bisericeşti (inclusiv creaţii proprii).

Alţi protopsalţi însemnaţi ai epocii sunt *Iovaşcu Vlahul* (sec.al XVII-lea), *Şărban Protopsaltul* (cca.1675-1765), *Ioan sin Radului Duma Braşoveanu* (cca.1775), *Naum Râmniceanu* (1764-1838), la care se poate adăuga activitatea desfăşurată în mănăstirile moldovene, Neamţ, Secu, Agapia, Văratec, putând fi menţionat *Iosif Monahul*, apoi, mergând până spre mijlocul se.al XIX-lea, *Visarion Monahul*.

Domniile fanariote din Moldova (începând cu 1711) şi din Ţara Românească (începând cu 1716), care au durat până la 1821, au prilejuit prezenţa (mai scurtă sau mai îndelungată a) unor protopsalţi constantinopolitani renumiţi, care au contribuit la formarea gustului pentru muzica grecească. Pot fi amintiţi: *Agapie Paliermul*, *Dionisie Fotino*, *Grigorie Lampadarul* (unul dintre cei trei *reformatori* de la începutul sec.al XIX-lea), *Petru Vizantie*, *Petru Efesiu* etc.

Cântarea bisericească românească în sec. al XIX-lea, deşi se menţine pe linia *tradiţiei* bizantine, la acesta contribuind şi influenţa grecească amintită (sub domniile fanariote), va suferi totodată şi numeroase *influenţe noi*, care vor determina diferite opţiuni, culturale şi bisericeşti. Între evenimentele importante ale acestui secol, care au influenţat în mod deosebit şi dezvoltarea cântării bisericeşti, ar fi de amintit înfiinţarea unor şcoli teologice (seminarii: la Sibiu în 1811, Bucureşti, Buzău şi Argeş în 1836 etc.) şi recunoaşterea autocefaliei

Bisericii ortodoxe Române (1885), iar pe plan politic Unirea Principatelor la 1859.

La începutul secolului, ultimul dintre protopsalţii greci menţionaţi, Petru Efesiu, deschide la Bucureşti în anul 1816 o şcoală la care predă "noua sistemă". Tot la *Bucureşti* el tipăreşte *primele cărţi cu notaţie psaltică* (în limba greacă), în anul *1820* (*Neon Anastasimatarion* şi un *Doxastarion*). Elevi ai lui Petru Efesiu au fost doi dintre cei mai importanţi protpsalţi ai secolului al XIX-lea, *Macarie Ieromonahul* (1770-1836) şi *Anton Pann* (1796-1854).

Macarie Ieromonahul publică la Viena în anul 1823 primele cărţi de cântări în limba română (*Theoreticonu, Anastasimatariu, Irmologhionu*), dintre care mai ales *Anastasimatariul* a cunoscut o deosebită răspândire (fiind şi retipărit). La rândul său, Anton Pann, înzestrat cu un deosebit talent artistic, şi-a adus o importantă contribuţie la "românirea" cântărilor în Biserica Ortodoxă Română. El a desfăşurat şi o deosebit de bogată activitate tipografică, publicând doar în domeniul cântării bisericeşti nu mai puţin de *14 cărţi* (dintre care două cu caracter teoretic).

Alte personalităţi importante ale sec.al XIX-lea pentru muzica bisericească românească sunt *Dimitrie Suceveanu* (1816-1898, protopsalt al Mitropoliei Moldovei, al cărui *Idiomelar* s-a bucurat îndeosebi de succes) şi *Ştefanache Popescu* (1824-1911), iar spre sfârşitul secolului *Ioan Popescu-Pasărea* (1871-1943), a cărui activitate va exercita o deosebită influenţă asupra evoluţiilor cântării bisericeşti mai ales în prima jumătate a sec. al XX-lea. Mai pot fi amintiţi: *Ghelasie Basarabeanul*, *Nicolae Brătescu*, *Ioan Zmeu*, *Nicolae Severeanu* etc. în Muntenia şi Oltenia, *Iosif Naniescu*, *Nectarie Frimu*, *Teodor Stupcanu*, *Silvestru Morariu* în Moldova şi Bucovina sau *George Ucenescu* şi *Dimitrie Cunţan* în Ardeal (1837-1910). Acesta din urmă publică la Sibiu în anul 1890 culegerea sa de *Cântări bisericesci*, care s-a impus pentru cântarea ardelenească (unde sunt de remarcat şi influenţele folclorice).

Caracteristic pentru sec.al XIX-lea este şi faptul că sub influenţa tendinţelor culturale europene (occidentale), pe teritoriul Ţărilor Române îşi fac loc o serie de „modernisme“ muzicale, unele dintre ele de factură secularizantă, ce vor determina, până în prezent,

un nou tip de relaţie între muzica laică (mai "cultă" sau mai "uşoară") şi cea bisericească.

În general, de-a lungul istoriei muzicii româneşti, până spre sfârşitul sec. al XVIII-lea, s-a putut uşor observa poziţia dominantă a cântării bisericeşti ortodoxe, psaltice (monodică, de origine bizantină), ca singura muzică „cultă". Această poziţie se justifică nu numai cantitativ, geografic şi istoric, dar şi calitativ, prin centrele sale de dezvoltare amintite (cum au fost Putna, Braşov, Bucureşti, Craiova), numeroase manuscrise[8] şi chiar prin elaborări teoretice, ilustrate de întreaga tradiţie „muzicologică" a propediilor de psaltichie, ce au pregătit lucrările sistematice de mai târziu ale Ieromonahului Macarie şi Anton Pann.

Dar trebuie făcute totuşi şi unele nuanţări: deşi a existat în mod continuu o unitate a evoluţiei bisericeşti şi culturale a românilor din toate provinciile istorice, s-au manifestat şi unele deosebiri, datorate condiţiilor diferite. Astfel, Banatul şi Ardealul au suferit o influenţă apuseană mai timpurie, în timp ce Moldova şi Ţara Românească (mult mai deschise influenţelor orientale) au suferit o astfel de influenţă (apuseană) abia mai târziu - iar uneori la modul indirect, de exemplu prin intermediul muzicii corale armonice ruseşti .

În general, încă în secolul al XVIII-lea, în toate Ţările Române apăruseră germenii evoluţiilor culturale laice ulterioare: trupe de operă, profesori, instrumentişti, şcoli de tradiţie occidentală etc., totul venind „peste" tradiţia muzicală bisericească şi folclorică locală. De fapt, deja în sec. al XVII-lea, românul Ioan Căianul era un muzician de stil mai nou (dar, el fiind călugăr romano-catolic, ne interesează mai puţin în privinţa muzicii bisericeşti ortodoxe), iar la începutul sec.al XVIII-lea Dimitrie Cantemir prezintă şi el toate caracteristicile muzicianului modern, atât ca şi compozitor, cât şi ca teoretician; din păcate şi preocupările lui vis-a-vis de muzica bisericească tradiţională sunt nesemnificative.[9]

---

[8] Se poate consulta în acest sens lucrarea Pr.Prof.Dr.Nicu Moldoveanu, *Izvoare ale cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română - manuscrise muzicale vechi bizantine din România (greceşti, româneşti şi romăno-greceşti) până la începutul secolului al XIX-lea*, teză de doctorat, în „Biserica Ortodoxă Română", XCII (1974), nr.1-2, p.131-280.

[9] Pentru întreaga perioadă, până la sfârşitul sec. al XVIII-lea, v. Petre Brâncuşi, *Istoria muzicii româneşti* (compendiu), Bucureşti, 1969, p.37-87.

În aceste condiţii, după cum am văzut mai înainte, la începutul sec.al XIX-lea cea mai bine reprezentată categorie de muzicieni bisericeşti o formau încă tot profesioniştii psaltichiei, ai liniei bisericeşti tradiţionale în cântare, cu toate atuurile proaspetei reforme hrisantice. Şi începând cu Macarie Ieromonahul şi Anton Pann, de-a lungul întregului secol, s-a desfăşurat întreaga pleiadă a protopsalţilor deja menţionaţi.

Dar, tot în cursul sec. al XIX-lea, în Biserica Ortodoxă Română a pătruns un element de noutate (muzicală) destul de important, şi anume este vorba despre *cântarea corală armonico-polifonică*. Acest stil de cântare, de influenţă apuseană, pătrunsese încă din secolele anterioare în Biserica Ortodoxă Rusă, cu care şi Biserica noastră avea, inevitabil, relaţii.

În Biserica Ortodoxă Română un impuls puternic în această direcţie a fost dat la mijlocul sec.al XIX-lea prin acţiunea politică a lui Alexndru Ioan Cuza, de a îndepărta din Biserică influenţele greceşti - pe plan muzical acestea fiind reprezentate de muzica psaltică. Foarte curând, însă, s-a putut vedea că muzica nouă, corală, care pătrundea în Biserică, avea un caracter laic, de împrumut, străin şi nepotrivit Ortodoxiei - în acest sens putându-se distinge chiar trei *curente* mai importante: cel germano-italian, cel rusesc sau italo-rusesc şi cel tradiţionalist. Mai mulţi compozitori români s-au afirmat în acest gen, al muzicii bisericeşti armonico-polifonice.

Ioan Cartu (1820-1875), cu studii la Iaşi şi, probabil, la Paris, a fost cel însărcinat de către Alexandru Ioan Cuza cu înlăturarea muzicii psaltice din Biserica Română şi înlocuirea ei cu muzica vocală sistematică (occidentală). Influenţate de stilul italo-rusesc şi de o manieră simplă (uneori chiar simplistă), dintre lucrările lui nu s-au impus decât câteva piese (spre ex. un „ Heruvic“ şi „Ca pe Împăratul“ etc.).

Alexandru Flechtenmacher (1823-1898) şi *Eduard Wachmann* (1836-1908) - de formaţie muzicală vieneză şi pariziană - au compus piese liturgice într-un stil eclectic, departe de specificul muzicii noastre bisericeşti, care au dispărut, treptat, din repertoriul bisericesc.

George M.Stephanescu (1843-1925) - cu studii în ţară şi la Paris - profesor, compozitor, dirijor la Teatrul Naţional din Bucureşti

şi numărându-se printre fondatorii Operei Române, a compus câteva Liturghii pentru cor mixt şi cor bărbătesc. Între piesele rămase se numără un „Pe Tine Te lăudăm“.

Aceşti compozitori, care şi-au adus o contribuţie importantă la dezvoltarea muzicii laice româneşti în forme „culte“, au avut, din păcate, o influenţă mai puţin viabilă asupra muzicii bisericeşti, aceasta şi din cauza aplecării accentuate şi eclectice spre noutăţile componistice apusene şi neglijării Tradiţiei bisericeşti.

Alţi compozitori s-au ţinut mai aproape de tradiţia psaltică (în compoziţii şi armonizări), prin activitatea lor de protopsalţi, profesori de seminar, dirijori de coruri bisericeşti etc. Astfel, activând, ca şi cei mai înainte amintiţi, în Muntenia şi Oltenia, *Teodor Georgescu* (1824-1880) a păstrat linia cântării de strană, deşi cunoştea şi notaţia liniară şi armonia. *George Ionescu* (1842-1922), observând lupta dintre muzica nouă şi cea veche, atrăgea atenţia asupra pericolului pierderii individualităţii muzicale româneşti şi propunea un compromis (ce se va dovedi ulterior fecund) între cele două stiluri. *Alexandru Podoleanu* (1846-1907), cu un cunoscut „Hristos a înviat“, va menţine şi el treaz interesul pentru cântarea tradiţională, îndreptându-se într-o direcţie componistică de sinteză (între cântarea tradiţională şi tendinţele armonico-polifonice), în care se vor obţine cele mai valoroase rezultate.

În Moldova şi Bucovina celei de a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea, evoluţiile sunt asemănătoare, remarcându-se în plus şi o importantă influenţă rusească. *Carol Miculi* (1821-1897), cu studii la Paris şi Viena, compune o Liturghie ortodoxă, sobră şi măiestrită componistic, iar *Isidor Vorobchievici* (1836-1903), cu studii la Viena, este autorul a două Litughii, în care mânuieşte bine legile armoniei şi polifoniei, fiind totuşi departe de stilul tradiţional.

Ciprian Porumbescu (1953-1883, studii la Viena) are destul de numeroase compoziţii bisericeşti, de o inspiraţie incontestabilă. Cântările Sfintei Litughii pentru două şi trei voci egale, pentru voci bărbăteşti şi voci mixte, ca şi celelalte lucrări bisericeşti (axioane, heruvice, catavasii etc.), deşi conţin puţine elemente ale cântării de strană, prezintă forţă de comunicare şi accesibilitate, cantabilitate şi o

pronunţată influenţă romantică. Lucrări mai răspândite sunt: Prohodul Domnului, Tatăl nostru etc.

Gavriil Musicescu (1843-1903, studii la Petersburg) reprezintă tipul de compozitor care s-a menţinut pe linia de echilibru între orientările muzicii culte laice şi cerinţele tradiţiei cântării bisericeşti. După ce în prima parte a activităţii sale s-a dedicat transcrierii pe notaţia liniară a tuturor cântărilor psaltice, într-o a doua perioadă preocupările sale s-au îndreptat către cântarea corală, unde va fi puternic influenţat de compozitorii ruşi (D.Bortneanski, G.Lamakin). A compus, între altele, cinci "concerte bisericeşti" masive (Concert la Naşterea Domnului, la Învierea Domnului etc.). În ansamblu, creaţia sa, monumentală şi senină, reprezintă una dintre cele mai importante contribuţii la repertoriul coral bisericesc.

Eusebie Mandicevski (1857-1929) şi-a desfăşurat toată activitatea la Viena şi cele 12 (!) Liturghii ale sale, deşi meşteşugite componistic, sunt străine de spiritul muzicii bisericeşti ortodoxe, fiind marcate de influenţe ale neoromantismului german. De la fratele său, *Gheorghe Mandicevski* (1870-1907), care a compus mai puţin, a rămas în repertoriu Oratoriul pentru Vinerea Mare („Şi era la ora a şasea“).

De asemenea, *Titus Cerne* (1859-1910) este probabil primul „muzician“ român (de formaţie apuseană) preocupat de aspectele teoretice ale melodiilor bisericeşti bizantine.

În Transilvania şi Banat, *Dimitrie Cunţan* (1837-1910) a compus şi a armonizat şi cântări corale - de remarcat Cântările funebrale. *Gheorghe Dima* (1847-1925, studii la Baden, Graz şi Lipsca), cu o bogată creaţie, după ce a suferit la început influenţe neoromantice germane, a încercat să valorifice specificul cântării româneşti de strană din Ardeal, cu mijloacele clasicismului muzical. *Iacob Mureşianu* (1857-1917) este supus influenţelor muzicii germane în cele zece Liturghii compuse, iar lucrările lui *Nicolae Popovici* (1857-1897), influenţate de şcoala vieneză, au rămas în manuscris.

Observăm cum compozitorii menţionaţi până acum se încadrează, mai mult sau mai puţin precis, în (vreunul dintre) cele trei curente muzicale amintite mai înainte.

Cântarea bisericească românească în sec.al XX-lea va duce mai departe tendinţele manifestate anterior, aducând în plus o sinteză originală între „psaltichia“ tradiţională şi procedeele modale armonico-polifonice moderne şi caracterizându-se astfel prin *continuitate*, *adaptare* şi *sinteză*.

Câteva evenimente au marcat şi dezvoltarea cântării bisericeşti, între acestea fiind Marea Unire de la 1918 şi înfiinţarea Patriarhiei Române în 1925. Perioada comunistă (1945-1989), când viaţa bisericească a fost nevoită să se desfăşoare doar între zidurile bisericilor şi ale mănăstirilor, nu a rămas de asemenea fără urmări.

„Psaltichia“, ce constituie direcţia tradiţională principală în cântarea bisericească ortodoxă românească, şi-a continuat şi în acest secol evoluţia şi dezvoltarea, în pofida părerilor unora privind probabila ei dispariţie treptată, pentru a fi înlocuită de cântarea corală armonică[10].

Fără a fi „compozitori“ în sensul modern, ci mai curând tot „(proto)psalţi, preocupaţi mai mult de stilizarea (...) vast(ului) tezaur (moştenit), de adaptarea melodiilor bisericeşti la gustul şi cerinţele vremii, fără să se exagereze însă“[11], slujitorii psaltichiei au fost numeroşi, dintre ei ridicându-se şi personalităţi remarcabile.

Ion Popescu-Pasărea (1871-1943) poate fi considerat directorul spiritual al cântării bisericeşti din prima jumătate a secolului al XX-lea. Figură complexă de animator, profesor, editor şi compozitor, activitatea sa este strâns legată de destinul cântării bisericeşti tradiţionale, psaltice, căreia s-a străduit pe toate căile să-i dea un suflu nou.

În Muntenia şi Oltenia alţi (proto)psalţi importanţi au fost: *Athanasie Iordănescu*, episcopii *Gherasim Safirin, Nifon Nicolaescu-Ploeşteanu, Evghenie Humulescu-Piteşteanu* („Iubi-te-voi Doamne“), *Gherontie Nicolau*. De asemenea, *Gheorghe Diaconu* are compoziţii şi armonizări, *Ion Mardale* a armonizat la trei voci Fericirile pe glasul 8, *Chiril Popescu* a fost şi compozitor de muzică psaltică, iar *Grigore*

---

[10] Prof.Mihail Gr.Posluşnicu, *Istoria muzicei la români*, Bucureşti, 1928, p.362 ş.u., apud.rev.“Arhiva“, 1901, nr.8, p.305.

[11] Pr.Prof.Dr.Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români în sec.XX* (partea I), în „Biserica Ortodoxă Română“, CIII (1985), nr.7-8, p.615.

Costea a activat în direcţia uniformizării cântării bisericeşti. Alte nume importante sunt: *Anton V. Uncu, Damian S. Rânzescu, Dimitrie E. Cutava, Marin Predescu*, între mulţi alţii.

În Moldova şi Bucovina activează în această perioadă *Filotei Moroşanu-Hanganu şi Victor Ojog*, iar în Transilvania, *Traian Vulpescu*. În Banat, *Atanasie Lipovan* (1874-1947) şi *Trifon Lugojan* (1874-1948) publică cântări bisericeşti specifice zonei, în care se pot sesiza unele influenţe sărbeşti.

Majoritatea cântăreţilor bisericeşti enumeraţi în acest secol au depăşit condiţia predecesorilor lor, noile condiţii cultural-muzicale punându-şi amprenta şi asupra lor. Nu numai cei din părţile mai apusene ale ţării (ca, spre exemplu, T.Lugojan sau A.Lipovan) "răspund" spiritului armonic şi polifonic, amonizând cântări monodice tradiţionale sau chiar compunând cântări armonice, ci chiar un apărător acerb al liniei tradiţionale ca Ion Popescu-Pasărea recunoaşte necesitatea unui oarecare compromis cu spiritul înnoirilor muzicale ale veacului.

Dar mai ales o serie de compozitori români activând în domeniul muzicii culte (laice) sunt cei care vor încerca o apropiere de muzica bisericească venind din direcţia muzicii culte moderne europene. Într-o oarecare continuare a situaţiei din secolul trecut, cei mai mulţi dintre aceştia şi-au făcut studiile în Apusul Europei şi putem desluşi (desigur aproximativ) două categorii de muzicieni (compozitori), în raport cu muzica bisericească: compozitori laici preocupaţi la modul secundar de muzica bisericească, şi muzicieni care au activat predilect în cadrul Bisericii, dar şi-au adecvat stilul componistic şi tendinţelor mai moderne.

Între exponenţii notorii ai primei categorii se numără: *Dimitrie Georgesu-Kiriac* (1866-1928, cu studii la Conservatorul din Paris şi la Schola Cantorum), care a scris o „Liturghie psaltică“, *Gavriil Galinescu* (1883-1960, cu studii la Conservatorul şi Collegium Musicum de pe lângă Universitatea din Leipzig), ce a compus câteva Liturghii şi colinde, *Dimitrie Cuclin* (1885-1978), cu mai multe Litughii şi piese corale bisericeşti de sine stătătoare, destul de complexe şi dificil de executat, *Ioan D.Chirescu* (1889-1980), cu „Cântările Sfintei Liturghii după melodii tradiţionale psaltice (...)“ -

stilul coral al acestuia din urmă fiind „rezultat al unei originale sinteze între modalismul lui Kiriac şi paralelismul major-minor specific lui Cucu şi Vidu (...) atras în mai mare măsură de polifonia barocă (...) cu o simplicitate şi eficienţă a scriiturii corale, datorită cărora a dobândit încă de la începuturile carierei sale componistice o binemeritată popularitate“[12]. Alţi compozitori ai categoriei amintite sunt: *Gheorghe Danga* (1905-1959), cu câteva prelucrări corale bisericeşti, *Paul Constantinescu* (1909-1963), cu o Liturghie în stil psaltic pentru cor mixt şi, mai ales, cu cele două mari Oratorii cu orchestră - Patimile şi Învierea Domnului, Naşterea Domnului - lucrări cu totul deosebite în orizontul ortodox, *Gheorghe Dumitrescu* (n.1914), cu o Liturghie modală“ pentru cor mixt, *Achim Stoia* (1910-1973), cu o Liturghie etc.

În Transilvania şi Banat activează: *Antoniu Sequens* (1865-1938, studii la Praga), cu o Liturghie şi cântări funebrale, *Nicodim Ganea* (1878-1949, studii la Budapesta), cu o Liturghie pentru cor mixt şi alte cântări liturgice, *Augustin Bena* (1880-1962), cu două Liturghii, reuşind lucrări interesante, *Sabin Drăgoi* (1894-1968, studii la Praga), cu câteva Liturghii şi chinonice, *Zeno Vancea* (n.1900), cu două Liturghii pentru cor mixt, *Sigismund Toduţă* (n.1908, studii la Academia Santa Cecilia din Roma), cu o Liturghie pentru patru voci egale şi o suită de colinde etc.

Uneori, dificultatea scriiturii muzicale a făcut ca o parte dintre compoziţiile compozitorilor menţionaţi (cu unele excepţii: D.G.Kiriac, I.D.Chirescu...) să fie relativ puţin abordate de corurile bisericeşti.

A doua categorie de compozitori, a celor care au pornit în activitatea lor *din* Biserică, este poate cea cu roadele cele mai benefice pentru muzica bisericească, deoarece exponenţii ei s-au făcut, în modul cel mai potrivit, ecoul necesităţilor atât „interne“ ale Bisericii, cât şi al celor „externe“, de misiune şi de adecvare la realităţile timpului, ale lumii.

Între aceşti compozitori (putem spune) "bisericeşti“, *Ion Popescu-Pasărea* - pe care l-am menţionat şi între protopsalţi - cu o

---

[12] Idem, *Muzica bisericească la români în sec.XX* (partea II), în „Biserica Ortodoxă Română“,CIV (1986), nr.3-4, p.124, apud Doru Popovici, *Muzica corală românească*, Bucureşti, 1966, p.146.

largă deschidere spre toate domeniile ce priveau, fie şi indirect, cântarea bisericească, a fost constant preocupat (ca animator) de armonizările simple la două şi trei voci, pentru formaţiile corale mai modeste (rurale, şcolare); stau mărturie în acest sens multele ediţii ale Cântărilor Sfintei Liturghii din 1908, 1909, 1930 etc. Fără a constitui valori muzicale în sine, aceste încercări au impus un criteriu *eclesiologic* al economiei mijloacelor muzicale, pentru asigurarea clarităţii (textului) şi accesibilităţii.

Preotul *Mihail Berezovschi* (1868-1941) a armonizat cântări psaltice sau a compus în stil psaltic toate cântările necesare la Vecernie, Utrenie şi Sfânta Liturghie, având şi chinonice remarcabile.

Teodor Teodorescu-Iaşi (1876-1920) şi *Gheorghe Cucu* (1882-1932), cu o formaţie asemănătoare (în ţară şi la Schola Cantorum-Paris), şi-au adus o contribuţie importantă la crearea unui stil bisericesc caracteristic în cântarea corală românească. Primul dintre ei (Teodor Teodorescu-Iaşi) a compus o Liturghie pe trei voci egale, una pentru patru voci bărbăteşti şi două pentru cor mixt - dintre care una pe melodii psaltice tradiţionale. Cel de-al doilea (Gh.Cucu) a compus Cântările Sfintei Liturghii pentru trei voci egale şi pentru cor mixt - de asemenea pe melodiile psaltice tradiţionale, ca şi numeroase piese de o valoare deosebită („Miluieşte-mă, Dumnezeule"), constituind „cea mai frumoasă cucerire a geniului coral bisericesc românesc"[13]. Gh.Cucu a mai armonizat şi compus foarte reuşite colinde şi cântări în stil popular.

Gheorghe Popescu-Brăneşti (1876-1959) a compus o Liturghie pentru cor bărbătesc şi o alta pentru cor mixt, făurindu-şi un stil propriu, dar cu rădăcini în filonul tradiţional.

Nicolae C.Lungu (1900-1993) ocupă un loc unic între muzicienii generaţiei sale, ca profesor, dirijor şi compozitor, autor al unor lucrări didactice, studii şi articole. Se poate afirma că el „lasă posterităţii cel mai voluminos şi variat ciclu de lucrări corale bisericeşti, predominând net, în a doua jumătate de veac XX, întreaga activitate muzicală psaltică din Biserica Ortodoxă Română"[14]. Alături de numeroase lucrări muzicale laice se pot menţiona, între multele

---

[13] *Ibidem* (Pr.Prof.Dr.Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească...* (partea II), p.119.
[14] *Ibidem*, p.124 ş.u.

creaţii bisericeşti: „Liturghia psaltică“, chinonice, axioane, cântări din perioada Triodului etc.; de asemenea, a armonizat numeroase colinde. „Ucenic al marelui Kiriac, Nicolae Lungu a urmat neabătut calea deschisă de acesta, în ceea ce priveşte cântarea corală bisericească fundamentată pe melodiile tradiţionale, căutând mereu să stilizeze melodiile şi să le înveşmânteze într-o armonie cât mai adecvată şi cât mai accesibilă“[15].

Preoţii *Ion Popescu-Runcu* (1901-1975), *Radu Antofie* (1904-1988), *Alexandru Delcea* (1908-1985), *Iulian Cârstoiu* (n.1927), *Constantin Drăguşin* (n.1931), *Nicu Moldoveanu* (n.1940), diaconii *Marin Velea* (n.1937), *Alexie Buzera*, *Sebastian Barbu-Bucur* ş.a. şi-au adus şi ei importane contribuţii la propăşirea cântării ortodoxe româneşti.

În Ardeal şi Banat, între compozitorii totodată slujitori ai Bisericii o menţiune specială necesită Preotul *Timotei Popovici* (1870-1950) care, într-o activitate îndelungată, de 45 de ani numai la Sibiu, a creat o adevărată epocă muzicală. „Format din punct de vedere muzical atât în Banat şi Transilvania, cât şi în Moldova şi păstrând legături strânse cu mişcarea muzicală prosperă ce se desfăşura în Muntenia, în special în Bucureşti (...), (el) a reuşit să îngemăneze stilul polifonic apusean cu cel specific melosului modal-popular şi bisericesc“[16]. Între lucrările sale se numără: Cântările Sfintei Liturghii pentru cor mixt, bărbătesc şi voci egale, tipărite la Sibiu în mai multe ediţii (1902, 1912, 1923, 1932, 1933...), tropare, irmoase, chinonice, colinde etc.

Diaconul *Petru Gherman* (1907-1947), Preotul *Gheorghe Şoima* (1911-1985; o Liturghie pentru cor bărbătesc, alte piese liturgice pentru cor mixt, colinde etc.; un aspect interesant este faptul că a compus şi muzică simfonică) şi Diaconul *Ioan Gh.Popescu* (1925-1992) au continuat la Sibiu tradiţia înaintaşilor ardeleni, ca şi Diaconul *Ioan Brie* (n.1919) la Cluj şi Preotul *Ioan Teodorovici* la Caransebeş.

Alţi compozitori, cu lucrări răspândite în repertoriul coral bisericesc, sunt: *Ioana Ghica-Comăneşti* (1883-1972), *Ştefan Popescu* (1884-1956), *Ioan Cristu Danielescu* (1884-1966), *Ioan Croitoru*

---

[15] *Ibidem*, p.125.
[16] *Ibidem*, p.132.

(1884-1972), *Simeon Nicolescu* (1888-1941, cu activitate de pionierat, la începutul secolului, în abordarea polifonică a glasurilor cromatice), *Nelu Ionescu* (1906-1976), *Cornel Ghivulescu* (1893-1969), *Nicodim Ganea* (1878-1949), *Vasile Ijac* (1899-1976), *Vadim Şumschi* (1900-1956), *Liviu Tempea*, *Nicolae Firu* şi alţii.

Astfel, în ansamblul său, „secolul XX constituie epoca cimentării unui stil autohton (...), bazat pe melodiile noastre bisericeşti tradiţionale practicate de multă vreme în Biserica Ortodoxă Română“[17].

Preocupări teoretice privind muzica bisericească au cunoscut în ultimul secol o deosebită dezvoltare, continuând oarecum tradiţia vechilor *propedii* şi ducând mai departe remarcabila muncă depusă pe tărâm teoretic în lucrările Ieromonahului Macarie sau ale lui Anton Pann, în sec.al XIX-lea.

Alături de aportul unor muzicologi cu o reputaţie bine stabilită, ca Pr.*Ioan D.Petrescu* (1884-1970), *George Breazul* (1887-1961), *Gheorghe Ciobanu*, *Titus Moisescu*, Arhid.*Sebastian Barbu-Bucur*, Pr.Prof.Dr.*Nicu Moldoveanu* (1940-)[18] trebuie amintite, fie şi în treacăt (şi măcar în parte), contribuţiile numeroşilor muzicieni, care, activând în Biserică sau în afara ei, au fost preocupaţi şi la modul teoretic de problemele muzicii, ale cântării în Biserica Ortodoxă.

Între acestea să menţionăm numeroasele articole ale lui *Ion Popescu-Pasărea* publicate în „Cultura“ (revista cântăreţilor români, pe care a condus-o de la înfiinţare, în 1911, până la moartea sa în 1943), lucrarea Pr.Prof.*Gheorghe Şoima* despre „Funcţiile muzicii liturgice“, studiile lui *Gavriil Galinescu* referitoare la cântarea bisericească tradiţională şi problemele ei, cele ale Prof. *Nicolae Lungu* despre cântarea în comun, transcrierea şi uniformizarea cântărilor psaltice, combaterea inovaţiilor în recitativul liturgic etc., sau cuprinzătoarele studii istorice şi bibliografice ale Pr.Prof.Dr.*Nicu Moldoveanu* şi cele ale Arhid.Lect. *Ioan Popescu*, despre învăţământul muzical în Biserica Ortodoxă Română şi problemele cântării bisericeşti ardelene.

---

[17] *Ibidem*, p.138 ş.u.

[18] Idem, *Preocupări de muzică şi muzicologie în Biserica Ortodoxă Română în ultimii cincizeci de ani (1925-1975)*, în „Studii Teologice“, seria II, XXIX (1977), nr.3-4, p.275-297 (cap.III).

Compozitorul *Dimitrie Cuclin* are o foarte interesantă scriere despre importanţa viitoare a muzicii bizantine, *Doru Popovici* a studiat ramificaţiile bizantine în muzica românească, *Achim Stoia* a scris despre Protoprezbiterul (muzician) Timotei Popovici, iar Arhid.*Sebastian Barbu-Bucur* a publicat numeroase studii privind evoluţia cântării bisericeşti de origine bizantină pe teritoriul României şi o ediţie critică a operei lui Filotei sîn Agăi Jipei. Mai pot fi amintiţi *Marin Predescu*, urmaşul lui I.Popescu-Pasărea la conducerea revistei „Cultura", *Ioan Teodorovici*, Diac.*Marin Velea*, Pr.Prof.Dr.*Alexie Buzera*, Pr.Prof.Dr.*Vasile Stanciu* (istoria cântării bisericeşti în Ardeal), Pr.Conf.Dr.*Vasile Grăjdian* (teologia cântării liturgice), alături de mulţi alţii.

*

Situaţia actuală a cântării în Biserica Ortodoxă Română este caracterizată printr-un echilibru înţelept între cultivarea cântării tradiţionale şi adaptarea la unele cerinţe ale timpurilor mai noi.

În general, răspândirea corurilor armonice în biserici a fost limitată de dificultăţile financiare (plata coriştilor) sau profesional-muzicale, în parohiile rurale fiind mai greu de găsit dirijori şi corişti suficient pregătiţi, pentru muzica armonică.

Cântarea de strană, pe cele opt glasuri, şi *cântarea de obşte*, în comun, pe o singură voce (aplicabilă îndeosebi în cazul cântărilor mai bine cunoscute de credincioşi, cum sunt cele ale Sfintei Litughii), s-au dovedit în continuare mai adecvate vieţii liturgice ortodoxe şi mai adaptate greutăţilor de orice fel ale acesteia. Iar cântarea corală armonică, acolo unde au existat condiţii ca să se poată practica, a trebuit să se supună ritmului şi spiritului liturgic tradiţional, o contribuţie importantă în direcţia aceasta a constituind-o armonizarea (menţionată a) cântărilor tradiţionale, ca şi folosirea unei armonii de factură modală, mai potrivită glasurilor bisericeşti.

Au existat şi luări de poziţie explicite pentru clarificarea, în sensu autentic ortodox, a raporturilor între *inovaţiile muzicale* (de factură laică) şi cerinţele liturgice ale cântării bisericeşti. Este suficient să luăm ca exemplu recitativul liturgic, unde numeroasele împrumuturi melodice din opere, romanţe, arii, serenade, ca şi excesiva melodizare (afectată ori "minorizată" într-un sens fals

dramatic) sau, din contra, eliminarea manierei ecfonetice în favoarea unei rostiri prozaice, au fost hotărât combătute, în paralel cu propunerea unor modele verificate de Tradiţia liturgică (Nicolae Lungu).

De asemenea „chiar când conducerea bisericească a fost nevoită să ia anumite măsuri în legătură cu formele tradiţionale de cult, ea a trebuit să o facă cu destulă prudenţă, având în vedere spiritul conservatorist, atât de accentuat în rândul credincioşilor simpli.“[19] Aşa a fost cazul eforturilor din ultimele decenii, de *uniformizare a cântării bisericeşti* în Biserica Ortodoxă Română. Aplicarea concretă a hotărârilor sinodale a trebuit să ţină seama de tradiţiile regionale ale cântării liturgice - după D.Cunţan sau cea „bănăţeană“ - care au rezistat alături de formele uniformizate. Astfel, după publicarea, începând cu anii ‘50, a ediţiilor uniformizate[20], au apărut şi culegeri de cântări ce reiau variantele locale tradiţionale[21].

Mai trebuie spus că nu totdeauna unele „modernizări“ în cult (şi în cântare) sunt neapărat schimbări „noi“, ci uneori este vorba doar despre o *revenire la vechi rânduieli ale Tradiţiei* bisericeşti. În acest sens (re)*introducerea cântării de obşte*, în comun, în bisericile româneşti (începând cu primele decenii ale secolului nostru), a putut părea unora o „inovaţie de influenţă protestantă“[22], atunci când ea nu era altceva decât revenirea la o practică tradiţională, cu rădăcini şi temeiuri până în primele secole ale creştinismului[23].

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Barbu-Bucur, Sebastian

[19] Pr.Prof.Dr.Ene Branişte, *Probleme de actualitate ale Bisericilor de azi: dezvoltare (evoluţie) şi revizuire (adaptare) în cult, din punct de vedere ortodox*, în „Ortodoxia“, XXI (1969), nr.2, p.205.
[20] *Anastasimatarul uniformizat: Vecernierul*, Bucureşti, 1953; *Utrenierul*, Bucureşti, 1954; *Cântările Sfintei Liturghii*, Bucureşti, 1960.
[21] *Cântări bisericeşti*, Timişoara, 1980; *Cântări la serviciile religioase*, Cluj-Napoca, 1988.
[22] Ştefan Felea, *Cântarea în comun*, în „Cultura“, XXVII (1938), nr.4-5, p.37-39.
[23] Pr.Prof.Dr.Ene Branişte, *Temeiuri biblice şi tradiţionale pentru cântarea în comun a credincioşilor*, în „Studii Teologice“, seria a II-a, VI (1954), nr.1-2, p.17-38.

- *Acţiunea de "românire" a cântărilor psaltice şi determinările ei social-patriotice. Filoteri sin Agăi Jipei şi alţi autori din sec. al XVIII-lea*, în "Biserica Ortodoxă Română" XCII (1980), nr.7-8, iul.-aug., p.836-856.
- *Cultura muzicală de tradiţie bizantină pe teritoriul României*, Bucureşti, 1989.

Ciobanu, Gheorghe
- *Muzica bisericească la români*, în "Biserica Orotodă Română" XC (1972), nr.1-2, p.162-195.
- *Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie*, vol.I, Bucureşti, 1974, studiile:
  Şcoala muzicală de la Putna, p.265-277,
  Cultura muzicală bizantină pe teritoriul României până în secolul al XVIII-lea, p.278-286,
  Manuscrisele psaltice româneşti din secolul al XVIII-lea, p.287-296,
  Cultura psaltică românească în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, p.297-306,
- *Idem* (*Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie*), vol.II, Bucureşti, 1979:
  Manuscrise muzicale în notaţie bizantină aflate în România, p.245-246,
  Studierea muzicii bizantine în România, p.247-251,
  Raportul dintre text şi melodie în muzică psaltică românească, p.257-262,
  Raportul dintre muzica liturgică românească şi muzica bizantină, p.263-268,
  Pripelele lui Filotei Monahul, p.269-292,
  Manuscrisele muzicale de la Putna şi problema raporturilor muzicale româno-bulgare în perioada medievală, p.306-322,
  Manuscrisul lui Evstatie protopsaltul de la Putna (1511), p.323-378;
- *Idem*, vol.III, Bucureşti, 1992:
  Adoptarea muzicii bizantine ca muzică de cult.Vechime. Căi de pătrundere, p.54-60,
  Şcoala muzicală de la Putna, p.61-76,
  Limbile de cult la români în lumina manuscriselor muzicale, p.83-94,
  Muzica românească în secolul activităţii coresiene, p.95-100,
  Muzica de cult bănăţeana. Origine. Vechime. Specific, p.101-118,
  Valorificarea muzicii bizantine, p.119-122,
  Teorie, practică, tradiţie – factori complementari necesari descifrării vechii muzici bizantine, p.123-128,
  Cercetări in domeniul muzicii bizantine întreprinse în România, p.143-145.

Grajdian, Pr.Lect.Vasile
- *Monarch Alexandru Ioan Cuza's Decree Nr.101 of January 18, 1865 - Its Influence over the Developement of Chanting in the Rumanian Church*, în "IAH Bulletin", nr.21, 1993, p.86-96.
- *Legislaţia lui A.I.Cuza şi evoluţia cântării bisericeşti*, în "Studii şi cercetări de istoria artei" (seria - teatru, muzică, cinematografie), tomul 40, 1993, p.13-17.

Ionescu, Gheorghe C.

- *Lexicon (al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiţie bizantină în România)*, Bucureşti, 1994.

Moisescu, Titus
- *Valorificarea tezaurului de cultură muzicală bizantină în România*, în "Biserica Ortodoxă Română" C (1982), nr.7-8, p.682-691.
- *Prolegomene bizantine - Muzica bizantină în manuscrise şi carte veche românească*, Bucureşti, 1985 - studiile:
  - *Putna - un puternic centru de cultură muzicală medievală românească*, p.28-43,
  - *Începuturile tiparului muzical românesc în notaţie bizantină (Petru Efesiul-Macarie Ieromonahul-Anton Pann)*, p.81-100,
  - *Bibliografia muzicii vechi bizantine în România*, p.206-224.

Moldoveanu, Pr.Prof.Dr.Nicu
- *Izvoare ale cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română - manuscrise muzicale vechi bizantine din România (greceşti, româneşti şi romano-greceşti) până la începutul secolului al XIX-lea*, BOR XCII (1974), nr.1-2, p.131-280.
- *Preocupări de muzică şi muzicologie în Biserica Ortodoxă Română în ultimii cincizeci de ani* (1925-1975), ST seria II, XXIX (1976), nr.3-4, p.263-297.
- *Muzica bisericească la români în secolul al XIX-lea*, partea I, GB XLI (1982), nr.11-12, p.883-915; partea II, XLII (1983), nr.9-12, p.594-625.
- *Muzica bisericească la români în sec.XX*, partea I, BOR CIII (1985), nr.7-8, p.615-636; partea II, CIV (1986), nr.3-4, p.117-139.

Petrescu, I(oan) D(umitru).
- *Transcrierea muzicii psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, Bucureşti, 1937 (extras din "Biserica Ortodoxă Română" nr.1-2, 1937).

Popescu, Arhid.Lect.Ioan
- *Muzica bisericească în Transilvania*, în vol. ”Contribuţii transilvănene la teologia ortodoxă”, Sibiu, 1988, p.305-317.

Popescu-Pasărea, Ion
- *Muzica bisericească*, în ”Muzica românească de azi” (P.Niţulescu), Bucureşti, 1939, p.597-602.
- *Evoluţia cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, în ”Cultura”, XXIX (1940), nr.3, p.21-23; nr.7-10, p.75-76; XXX (1941), nr.1-2, p.8.

Posluşnicu, Mihail Gr.
- *Istoria musicei la români*, Bucureşti, 1928.

Stanciu, Pr.Lect.Dr.Vasile
- *Muzica bisericească ortodoxă din Trasilvania*, Cluj-Napoca, 1996.

Velea, Pr.Marin
- *Începuturile muzicii corale româneşti, laice şi bisericeşti*, BOR XCVIII (1980), nr.1-2, p.232-242.
- *Şcoala muzicală de la Putna în context general românesc şi balcanic - sec.XV-XVI*, BOR CII (1984), nr.3-4, mart.-apr., p.232-237.

GLASURILE BISERICEŞTI

Cântarea bisericească ortodoxă foloseşte sistemul de moduri muzicale numit **Octoih** - "cele opt glasuri".

Din punct de vedere muzical fiecare glas reprezintă un anumit *mod* de a organiza materialul sonor. Fiecare **glas** ("eh", grec.) bisericesc, sau **mod** (din perspectiva teoriei muzicale mai noi) se caracterizează printr-o anumită ***scara muzicală*** (gama glasului), un sistem de ***cadenţe*** (finale, perfecte, imperfecte, semicadenţe - care de obicei corespund organizării în frază a textului literar cântat pe respectivul glas) şi un sistem de ***formule*** tipice (des folosite).

Numărul de **opt** glasuri / moduri nu au neapărat o fundamentare pur muzicală (sau de tehnică acustică), alte culturi muzicale dezvoltând sisteme diferite (spre exemplu, muzica occidentală, începând cu epoca preclasicismului - sec.al XVI-lea şi următoarele - s-a axat până spre sfârşitul sec.al XIX-lea în special pe sistemul tonal major-minor). Cercetătorii evoluţiei glasurilor bisericeşti (ale căror origini pot fi urmărite până în culturile muzicale precreştine ale Orientului Mijlociu) au descoperit că motivele stabilirii a "opt glasuri" în Biserica Ortodoxă (ca şi în cântarea gregoriană) sunt îndeosebi de natură liturgică, în legătură cu **simbolismul** eshatologic al zilei celei de *a opta*, a Învierii şi Împărăţiei lui Dumnezeu.

În stadiul actual al cântării bisericeşti (psaltice), cele opt glasuri sunt clasificate în două categorii, primele patru fiind socotite *autentice*, iar celelalte patru *plagale*, fiind denumite fie, la modul simplu, după numărul lor "de ordine" (glasul întâi, glasul al doilea etc.), fie după locul de origine (toponimice greceşti) - cele autentice: *Dorian* (glasul I), *Lidian* (glasul II), *Frigian* (glasul III) Milesian sau Mixolidian (glasul IV); cele plagale: *Hipodorian* (glasul V), *Hipolidian* (glasul VI), *Hipofrigian* (glasul VII), *Hipomilesian* sau *Hipomixolidian* (glasul VIII).

O altă clasificare a glasurilor, ţinând de structura scării lor muzicale, este cea în glasuri *diatonice* (I, IV, V, VIII), *cromatice* (II, VI) şi *enarmonice*[24] (III, VII).

În funcţie de tempo-ul (mişcarea) cântărilor, glasurile au mai multe forme, corespunzătoare unor **"stiluri".**

Corespunzător mişcării celei mai lente (Adagio, Largo) este stilul *papadic*, folosit pentru heruvice, chinonice, calofonii, cu dezvoltări melismatice caracteristice. Trebuie observat că în acest stil, cadenţele sunt mult mai liber folosite, încadrându-se mult mai puţin în regulile specifice fiecărui glas.

Stilul următor, *stihiraric*, corespunde unei mişcări mai rapide, dar încă destul de lente (Andante, Larghetto), în care se cântă în general stihirile, slavele şi axioanele - adică la Vecernie "Doamne strigat-am…" cu stihirile (la D.Cunţan este indicat să se cânte şi stihurile[25], care în cântarea psaltică se cântă recitativ), stihirile de la Litie, "samoglasnicele", la Utrenie "Pentru rugăciunile…"şi "Înviind Iisus…" sau cântările în locul acestora, Laudele cu stihirile etc. Stilul stihiraric se mai numeşte "însuşi-glasul" (în Ardeal), glasul "pe larg" sau "(pe) mare".

Stilul *irmologic*, încă mai mişcat, are două variante: mai moderat (Moderato), pentru troparele Învierii, ale praznicelor, ale sfinţilor, pentru irmoasele canoanelor etc. şi "grabnic" (Allegretto), pentru Catavasii, troparele canoanelor etc. În alte regiuni (Ardeal) se folosesc pentru cele două variante denumirile de „(pe) tropar" şi „(pe) antifon".

În cântarea bisericească „cunţană" (după Dimitrie Cunţan) doar glasurile II, IV şi VIII prezintă deosebiri între forma „pe tropar" şi cea „pe antifon", la celelalte glasuri cântându-se în ambele cazuri doar "pe tropar". D.Cunţan indică să se cânte pe melodiile de *tropar* toate troparele (inclusiv ale Născătoarei), condacele fără podobie, prochimenele Vecerniilor cu Vohod, ca şi toate cântările ce se cântă "pe antifon", la acele glasuri ce nu au melodie proprie pentru antifon (I, III, V, VI, VII).

---

[24] Faţă de teoria muzicală clasică occidentală (unde este vorba de sunete distincte, cu denumiri diferite, dar asimilate unei aceleiaşi înălţimi, deci considerate identice acustic, în cadrul sistemului temperat), în cântarea psaltică *"enarmonia"* are un alt sens, referindu-se îndeosebi la o structurare specifică a scării muzicale, determinată de ftoraua *agem*, a glasurilor III şi VII.

[25] Dimitrie Cunţanu, *Cântările bisericeşti după melodiile celor opt glasuri*, Sibiu, ed.I 1890, p.6. (v. şi ed.III 1932, ed.IV 1943).

Pe melodile de *antifon* se cântă toate antifoanele cu prochimenele lor şi cu "Toată suflarea", prochimenele zilelor de peste săptămână şi ale paremiilor, stihoavnele cu stihurile lor (în cântatrea psaltică este indicat ca stihurile să se cânte recitativ), cu "Mărire… Şi acum…", sedelnele fără podobie (sedealna Polieleului şi cele de după cântarea a treia a Canonului), „Şi acum..." de la Laudele Duminicilor şi ale sfinţilor, Doxologia şi Fericirile cu stihirile lor[26].

Ultimul stil, oarecum cel mai rapid, este cel *recitativ*, folosit pentru lecturile biblice (Evanghelie şi Apostol), unde, după "recitarea" mai îndelungată pe un acelaşi ton, formulele reduse de încheiere melodică pot fi şi ele mai puţin încadrate în sistemele cadenţiale ale glasurilor.

Pentru cântarea pe glasuri nu trebuie uitate *Podobiile*, cântări ale celor opt glasuri, a căror melodie este adesea întrebuinţată pentru diferite texte de imne din cărţile de slujbă, după cum este indicat la locurile respective. Alte cântări au *melodie proprie*, aşa cum sunt: svetilnele (luminândele), Polieleul, Mărimurile, unele tropare şi condace etc.

*

Există şi un **tipic al celor opt glasuri**. Rânduiala folosirii celor opt glasuri, rânduiala **Octoihului,** este în legătură cu semnificaţiile liturgico-simbolice ale glasurilor, mai la început amintite, şi ea este desfăşurată pe larg în **cartea** (numită chiar a) **Octoihului**. Astfel, este rânduit ca în fiecare săptămână să se cânte pe câte un glas, la rând, începând cu glasul întâi, în prima duminică după Înviere (în Săptămâna Luminată se schimbă câte un glas în fiecare zi). Glasul de rând începe la Vecernia (Duminicii) de sâmbătă seara şi ţine până la Utrenia din sâmbăta următoare.

Cântările pe glasurile de rând ale Octoihului se combină (mai ales la Vecernie şi Utrenie) cu cântările sărbătorilor mineale (ale praznicelor împărăteşti şi ale sfinţilor cu dată fixă), care pot fi şi pe alte glasuri decât cel de rând - combinare care se face după reguli ce vor fi arătate în partea despre tipicul bisericesc (cel mai adesea, duminica primează cele ale Învierii, din Octoih, faţă de cele din Minei; la Praznicele împărăteşti primează cele ale praznicului; peste

[26] *Ibidem.*

săptămână se adaugă cele ale glasului de rând din Octoih, pentru cele care lipsesc din Minei; mai există şi alte rânduieli, speciale, care sunt arătate în cărţile de slujbă, la sărbătorile respective).

*

Un aspect deosebit de important care mai trebuie amintit este cel al *oralităţii* cântării pe cele opt glasuri în Biserica Ortodoxă. *Aplicarea practică* a glasurilor pentru textele "literare" ale cântărilor (imnelor) din cărţile de slujbă nu putea să nu dea naştere la unele variante orale, mai ales prin acumularea în timp a unor mici schimbări, care la început puteau trece neobservate. Chiar autorii cărţilor de cântări au atestat în cuprinsul acestora unele schimbări (chiar dacă uneori păreau mai puţin importante), care se pot observa de la o ediţie la alta (chiar de la un deceniu la altul), pentru aceleaşi cântări.

Element de creativitate (colectivă) ce duce mai departe, peste generaţii, dezvoltarea cântării bisericeşti, oralitatea, atunci când a devenit excesivă, subiectivă şi individualistă, a trebuit să fie corectată prin iniţiative de *uniformizare*, aşa cum au fost reforma hrisantică (de la începutul sec.al XIX-lea) sau încercările de uniformizare de pe la mijlocul sec.al XX-lea în Biserica Ortodoxă Română, sub păstorirea P.F.Patriarh Justinian.

Unitatea cântării pe glasuri în Biserica Ortodoxă s-a definit întotdeauna printr-un echilibru (dinamic) între oralitatea vie a variantelor regionale / locale şi necesitatea unei uniformizări suficiente, şi aceasta din urmă la fel de necesară comuniunii liturgice.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Ciobanu, Gheorghe
- *Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie*, vol.II, Bucureşti, 1979:
  Istoricul clasificării modurilor, p.136-163,
  Vechimea genului cromatic în muzica bizantină, p.164-169.

Cunţanu, Dimitrie
- *Cântările bisericeşti după melodiile celor opt glasuri*, Sibiu, ed.I 1890, ed.III 1932, ed.IV 1943.

Grăjdian, Pr.Lect.Vasile
- *Cântări bisericeşti*, Sibiu, 1994.

- *Oralitate şi uniformizare în evoluţia cântării bisericeşti de origine bizantină,* în "Acta Musicae Byzantinae" (Iaşi), vol.III, aprilie, 2001, p.38-45.

Lungu, Nicolae; **Costea**, Grigore; **Croitoru**, Ion
- *Gramatica muzicii psaltice*, ed.II, Bucureşti, 1969.

Lungu, Prof.Nicolae; **Costea**, Pr.Prof.Grigore; **Croitoru**, Prof.Ion
- *Anastasimatarul uniformizat: Vecernierul*, Bucuresti, 1953 (ed.II, 1974).

Lungu, Prof.Nicolae; **Costea**, Pr.Prof.Grigore; **Branişte**, Pr.Prof.Dr.Ene
- *Anastasimatarul uniformizat: Utrenierul*, Bucureşti, 1954 (ed.II, 1974).
- *Cântările Sfintei Liturghii şi podobiile celor opt glasuri*, Bucureşti, 1960 (ed.III, 1969).

Panţiru, Grigore
- *Notaţia şi ehurile muzicii bizantine*, Bucureşti, 1971.

ELEMENTE DE NOTAŢIE MUZICALĂ

Într-un sens larg (şi printr-o definiţie de dicţionar[27]), prin **notaţie muzicală** se înţelege un sistem de scriere cuprinzând o serie de semne grafice, care permit "cititorului" lor redarea sonoră a unei piese muzicale oarecare. În sens mai restrâns, "notaţia muzicală" (sinonimă în acest caz cu "semiografia muzicală") indică un sistem de scriere a sunetelor muzicale prin care acestora le este determinată poziţia pe scara înălţimilor.

Dezvoltarea unor sisteme de scriere (nu numai muzicale) pare să fie asociată nevoilor de păstrare a unor creaţii umane mai complicate, de mari dimensiuni, care altfel ar fi dificil de memorat - creaţii caracteristice unor culturi mai evoluate. De aceea, se poate vorbi despre un rol *mnemotehnic* al notaţiei, aceasta neexistând în cazul unor culturi (muzicale) cu structuri mai simple, orale, folclorice etc.

Tehnic vorbind, un sistem de notaţie (inclusiv muzical) presupune memorarea unui *ansamblu de semne grafice* (relativ *redus* şi deci mai uşor de memorat), prin combinarea cărora pot fi redate structuri (sonore) mult mai complicate. Spre exemplu, un alfabet este un astfel de sistem simplu, a cărui însuşire permite unui cunoscător al său redarea sonoră a vorbirii, după un *text*. Această caracteristică "sonoră" a alfabetului a şi făcut ca el să fie folosit ca notaţie muzicală. De fapt, în perspectiva dezvoltării diferitelor culturi, notaţia muzicală a apărut la un timp nu prea îndelungat după apariţia scrierii (vorbirii) şi a fost firesc să se utilizeze semnele acesteia (litere, cifre sau chiar cuvinte). Sistemele de notaţie (semiografie) muzicală de acest fel au fost uneori numite **fonetice** şi pot fi întâlnite în cultura indiană (se pare de cea mai mare vechime), în cea chineză, arabă (unde se foloseau cifre), la grecii antici, iar mai aproape de noi în Apus[28], sau chiar în partea răsăriteană, de influenţă post-bizantină, unde Petru Efesiul

---

[27] *Dicţionar de termeni muzicali*, Bucureşti, 1984: articolul despre *notaţia muzicală*, p.326.
[28] Litera A corespunde sunetului *la* din gamă, B sunetului *si bemol*, C lui *do* şi aşa mai departe.

propunea la începutul sec.al XIX-lea un sistem de notaţie muzicală alfabetică[29], pentru cântarea psaltică.

Trebuie observat în legătură cu sistemele de notaţie, şi în special referitor la cele alfabetice, că ele nu sunt "automat" transmiţătoare de sens, de înţeles, ele *având sens* deplin doar în cadrul culturii care le-a generat, în cadrul *vieţii* şi *comunicării* (vii a) acesteia. Un alfabet necunoscut nu ne "spune" nimic, iar citirea într-o limbă complet "străină" (chiar atunci când ne este cunoscută valoarea fonetică a semnelor, spre exemplu în cazul alfabetului latin) nu are nici un "înţeles". Din acest punct de vedere, aceste sisteme sunt oarecum precursoarele sistemelor tehnice actuale (mecanice, electrice, electronice etc.), care înregistrează ("notează") pe un suport (material, magnetic) orice eveniment sonor (vorbire, muzică etc.) pentru a-l reda ulterior, la modul cât de poate de "mecanic".

Aceste remarci sunt necesare mai ales pentru situaţia cântării bisericeşti, care este esenţial legată de viaţa sufletească, de realitatea spirituală, duhovnicească. Fondul originar al cântării creştine este mai ales de natură *orală*, "în duh, nu în literă" (Rom.2,29). Perpetuarea structurilor muzicale simple, accesibile pe cale orală (şi în cadrul liturgic) marii majorităţi a comunităţii creştine (cântarea "de obşte"), fără o pregătire muzicală specială, a făcut puţin necesară apariţia rapidă a unor sisteme de notaţie muzicală evoluate. Şi aceasta poate explica întârzierea manuscriselor cu notaţie muzicală pentru cântarea creştină (abia prin secolele IX-X), sau a primelor tipărituri psaltice în Răsăritul ortodox (abia la începutul sec. al XIX-lea), acolo unde s-a păstrat spiritul originar al cântării creştine.

Adoptarea şi dezvoltarea treptată în Biserică (în particular, în Biserica Ortodoxă) a unor sisteme de notaţie muzicală a urmat măririi (de-a lungul secolelor a) complexităţii unor cântări - executate de cântăreţi *specializaţi* (proto-psalţi) - sau a amplificării cultului, cu numeroase rânduieli şi cântări, pentru diferitele sărbători şi perioade ale anului bisericesc, slujite la mănăstiri sau la marile catedrale - care nu mai permiteau totdeauna o păstrare şi o transmitere a lor doar pe baza memorării orale.

---

[29] Titus Moisescu, *Prolegomene bizantine*, Bucureşti, 1985, p.90.

Pentru stadiul actual al *Cântării bisericeşti ortodoxe*, de care ne ocupăm, *învăţarea* (măcar a) *unui sistem de notaţie muzicală* dintre cele care s-au impus oarecum în practică este un lucru *necesar* şi pentru că viaţa "modernă" contemporană de multe ori împiedică (prin tentaţiile sau "necesităţile" ei, inclusiv de ordin cultural) legătura vie, continuă, *de natură orală*, cu realitatea liturgică şi muzicală a Bisericii, pentru o însuşire pe această cale, directă, a cântării tradiţionale - şi aceasta este valabil mai ales pentru tineri, adică pentru cei aflaţi la vârsta la care învăţarea este cea mai uşoară. Într-o astfel de situaţie, însuşirea unor rudimente de notaţie muzicală (simplă) poate ajuta la apropierea de cântarea bisericească, fără însă a constitui o soluţie desăvârşită - la fel cum ascultarea de imprimări de muzică bisericească, singură, nu poate înlocui participarea la Slujbele Bisericii şi hrănirea sufletească din Duhul acestora.

Pentru cursul acesta vom începe, după o scurtă introducere istorică, prin a prezenta *sistemul occidental de notaţie muzicală* (pe portativ), deşi notaţia specifică pentru cântarea bisericească ortodoxă este cea *psaltică*, adică *notaţia neumatică de origine bizantină* - pe care o vom prezenta ulterior. Adoptăm această ordine (didactică) oarecum inversă succesiunii istorice (conform căreia notaţia occidentală este cea care a pătruns mult mai târziu în Răsărit), deoarece evoluţiile culturale ale ultimelor două secole au împins "în faţă" şi la noi mai ales notaţia pe portativ, făcând-o mai bine cunoscută unei anumite majorităţi, ceea ce a făcut ca chiar şi cunoaşterea notaţiei de origine bizantină (mai veche) să fie mai uşoară prin raportarea (tot) la notaţia occidentală - cale pe care au urmat-o şi autorii ultimei *Gramatici a muzicii psaltice*[30].

*

Ambele sisteme de notaţie muzicală folosite actualmente pentru cântările din Biserica Ortodoxă (adică atât cea occidentală, pe portativ, cât şi cea psaltică, răsăriteană, de origine bizantină) fac parte din categoria sistemelor de **notaţie diastematică** (grec. *diastematikos* - "intermitent, prin intervale"), în care se indică foarte precis mersul melodiei (intonaţia sunetelor mai "joase" şi mai "înalte", conform

[30] Prof.Nicolae Lungu, Pr.Prof.Grigore Costea, Prof.Ion Croitoru, *Gramatica muzicii psaltice*, ed.II, Bucureşti, 1969.

"înălţimii" lor frecvenţiale, şi totodată de durate diferite) cu ajutorul unor semne numite *neume* (grec. *pnevma* - "vânt, suflu, duh"), *figuri* sau *note*.

În ceea ce priveşte **notaţia muzicală apuseană** modernă (pe portativ), acesteia ia premers notaţia *neumatică* (ce foloseşte "neume"), iar aceasta, la rândul său, s-a dezvoltat din *semnele utilizate în metrica poetică latină*. Utilizate la începuturile notaţiei muzicale, semnele metricii poetice indicau însă doar locul unde vocea trebuia să urce sau să coboare, fără să definească precis intervalele sau duratele sunetelor, servind mai mult ca ajutor mnemotehnic pentru cei care cunoşteau deja melodia (după cum vom vedea mai târziu pentru cântarea răsăriteană, este vorba oarecum despre un sistem "ecfonetic" de notaţie).

Nevoia de precizie în indicarea intonaţiei a făcut ca prin sec.al X-lea să se adopte o primă linie din viitorul *portativ* (de cinci linii), o linie de culoare roşie, în dreptul căreia se scria o literă (F, G sau C - din care au evoluat actualele *chei*). În secolul următor (al XI-lea) Guido d'Arezzo introduce deja portativul cu patru linii, pe care se vor nota neumele, a căror formă evoluează spre pătrat-rombic (după felul caligrafierii lor), apoi treptat, până în secolul al XVII-lea, se ajunge la forma rotund-ovală a notelor de astăzi.

În paralel se stabilesc de-a lungul secolelor şi celelalte elemente ale notaţiei muzicale occidentale actuale: *valorile* duratelor sunetelor (notaţia "mensurală"), *alteraţiile* notelor - "cromatismele", numite astfel după "culoarea" diferită (grec. *chromatikos* - "colorat") cu care se notau sunetele alterate, cele care nu făceau parte din scara diatonică - *solmizaţia* (solfegierea) pe silabe cu rol mnemotehnic (*ut/do*, *re*, *mi* etc.) pentru toate sunetele din cuprinsul unei octave, aranjate la rând în cadrul *gamei* (de la litera grec. *gamma*, care indica la început un sunet foarte grav, nume care s-a dat apoi, prin extensie, întregii serii de sunete ce urmau înspre acut) etc.

În comparaţie cu notaţia răsăriteană actuală (psaltică, de origine bizantină), se mai poate lesne observa faptul că notaţia occidentală a evoluat în strânsă legătură cu dezvoltarea *instrumentelor* muzicale, având aşadar un mult mai pronunţat *caracter instrumental* - în timp ce notaţia psaltică are un caracter mai pronunţat *vocal*. Şi acest

lucru nu se referă doar la faptul că notaţia occidentaă este folosită şi pentru instrumente, în timp de notaţia de origine bizantină a rămas în măsură covârşitoare să fie folosită doar pentru cântarea vocală (în Biserica Ortodoxă nu se folosesc instrumente muzicale). Este vorba şi despre obiectivarea sonoră a notaţiei, obiectivarea intonaţiei cu ajutorul instrumentelor muzicale (sau acustice, care determină precis înălţimea-frecvenţa sunetelor, având în centru *la*-ul *standard* de 440 Hz), care este mult mai evidentă pentru întreaga muzică occidentală. - Dar oricum, la modul foarte general, notaţia, în particular cea muzicală, are şi un caracter *instrumental*, cel puţin în sensul de "instrument" sau de "unealtă" ajutătoare a memoriei.

Notaţia muzicală apuseană modernă, care foloseşte ca elemente de bază *portativul* de cinci linii (pentagrama muzicală), *cheile* corespunzătoare diferitelor voci şi instrumente şi *notele*, alături de alte semne şi convenţii grafice, este pe scurt prezentată în **Planşa I** (v.*Anexele* de la sfârşit).

> ***Observaţie:*** Învăţarea semnelor sistemului occidental de notaţie muzicală trebuie făcută conform des amintitului *principiu practic* al învăţării şi formării deprinderilor muzicale, prin exerciţii repetate de citire a partiturilor muzicale, adică prin *solfegiere* (cântarea "pe note" muzicale) - cel puţin la început, în faza de descifrare a cântărilor mai noi.

*

Notaţia muzicală bizantină, care stă la baza celei *psaltice* (moderne, actualmente folosită în numeroase Biserici Ortodoxe), pare să-şi aibe originile foarte îndepărtate în sistemele de notaţie dezvoltate de vechile popoare ale Orientului mai îndepărtat sau mai apropiat - şi e vorba despre sumerieni, indieni, chinezi, egipteni, mergând apoi până la greci şi chiar până la manuscrisele de la Qumram, unde se poate constata o evidentă asemănare între unele semne din aceste manuscrise şi cele din manuscrisele muzicale bizantine. Similitudinile descoperite în notaţie au condus la presupunerea că muzica bizantină (atât ca scriere, cât şi ca şi maniera de cântare) nu este străină de practicile muzicale străvechi ale popoarelor Orientului (şi mai ales ale Orientului Apropiat) - ceea ce nu trebuie să surprindă, dacă se ţine seama de faptul că creştinismul (şi în particular cântarea sa) s-a dezvoltat mai întâi în centrele culturale ale acestei zone geografice.

Pentru muzica bizantină se cunosc două sisteme de notaţie: *notaţia ecfonetică* (folosită pentru citirea ecfonetică) şi cea *diastematică* (în care semnele reprezintă intervale muzicale precise).

Notaţia ecfonetică este, cronologic, cea mai veche notaţie muzicală folosită în Bizanţ. Originile ei ar putea fi găsite, după unii cercetători, în vechea notaţie cuneiformă. Asemănările sunt însă mai mari cu *semnele prozodice greceşti* ale lui Aristofan din Bizanţ (sec.II î.H.), care au fost introduse de către Herodiamus şi alţi gramaticieni elini (începând din sec. al II-lea d.H.) pentru declamarea textelor scripturistice. S-au păstrat manuscrise în această notaţie încă din sec.al V-lea - foarte puţine însă până în sec.al VIII-lea.

Între acest secol (VIII) şi sec.al XV-lea, când notaţia ecfonetică dispare, unii cercetători au identificat *trei faze de dezvoltare*: faza *arhaică* (sec.VIII-IX), faza *clasică* (sec.X-XII) şi faza *de decadenţă* (sec.XIII-XV).

Notaţia diastematică bizantină s-a dezvoltat din cea ecfonetică, înmulţind semnele şi acordându-le o semnificaţie diastematică (intervalică) mai precisă. Deşi cel mai vechi manuscris cunoscut în notaţie diastematică bizantină datează de prin sec.al X-lea, apariţia acestei notaţii pare a avansa până prin sec.al VIII-lea, sau chiar mai timpuriu, fiind se pare în legătură cu dezvoltarea imnografiei şi organizarea acesteia după glasurile Octoihului - ceea ce a impus fixarea cântărilor în scris, cel puţin a unor modele, prin urmare şi adoptarea unui sistem de notaţie adecvat.

Semnele folosite sunt de două feluri: *fonetice* (care reprezentând sunete şi intervale, fiind împărţite, la rândul lor, în *trupuri* şi *duhuri*) şi *afone* (pentru durată, nuanţe, expresie - notate de obicei cu cerneală de culoare roşie, cele de dimensiune mai mare fiind numite şi "semne mari"-*megala simadia* sau semne *cheironomice*). În *papadichii* sau *propedii* (mici tratate manuscrise de introducere în semiografia bizantină) *isonul* este trecut, de obicei, la începutul semnelor chironomice, deşi joacă un rol important în melodie, pe când altele (ca *hiporoi* etc.) sunt socotite "nici trupuri, nici duhuri". Trupurile se scriu mai ales singure, în timp ce duhurile sunt *sprijinite* sau *combinate* cu semne dintre trupuri (în cazul combinării se

cumulează valoarea intervalică a semnelor implicate - la sprijinire se ia doar valoarea semnului sprijinit).

Semnificaţia diferitelor semne, ca şi relaţia dintre ele au suferit transformări de-a lungul a patru stadii de evoluţie:

1. Notaţia *paleobizantină* (sec. VIII-XII)
2. *Mediobizantină* (sec. XIII-XV)
3. *Neobizantină* sau cucuzeliană (sec.XV-XIX [1814])
4. *Modernă* sau hrysantică (din 1814 până în prezent).

Numărul semnelor folosite în notaţia muzicală bizantină a crescut treptat în primele trei faze de dezvoltare, pentru ca în ultima fază, cea modernă, să se reducă.

Notaţia paleobizantină (sec. VIII-XII) mai este numită şi *constantinopoliană*, *hagiopolită primitivă*, *arhaică*, *liniară* etc. şi s-a dezvoltat într-o perioadă pe care cercetătorii au (sub-)împărţit-o în diferite moduri.

Astfel, **H. J. Tillyard** deosebeşte următoarele trei (sub-)faze:

a) *Esphigmeniană* (după mss. găsit la mănăstirea Esphygmenion, din Muntele Athos)
b) *Chartres* (după trei foi păstrate, până la al doilea război mondial, la Chartres în Franţa
c) *Andreatică* (după codexul nr. 18 de la schitul Sf. Andrei, de la Athos).

O altă periodizare în general acceptabilă este cea pe care o propune **R.Palikarova Verdeil**:

a) Faza *paleobizantină-arhaică* (sec.VIII-IX)
b) Faza *kondacariană* (după manuscrisele *Kondacaria* din sec.IX-XII, păstrate în biblioteci din Rusia
c) Faza *Crislui* (după ms. Crislui 220 de la Bibl. Naţională din Paris).

Trăsătura caracteristică a notaţiei paleobizantine este apariţia funcţiei diastematice pentru unele semne, în timp ce altele îşi păstrează o valoare nedeterminată (chendima, ipsili, hamili etc.). Apar şi unele semne cu valoare ritmică (dipli, klasma etc.).

Descifrarea manuscriselor acestei perioade prezintă numeroase dificultăţi, între altele şi din cauza lipsei introducerilor teoretice (propedii şi papadichii), care apar abia din sec. al XIII-lea. Notaţia îşi dezvoltă o formă mai simplă pentru cântările silabice şi una mai complexă, pentru cele melismatice (în cazul notaţiei kondacariene);

semnele mari ale acesteia din urmă vor fi preluate în stadiile ulterioare ale notaţiei, uneori cu grafia schimbată.

Notaţia medio-bizantină (sec. XIII-XV, numită şi *hagiopolită*, *rondă sau rotundă fără ipostaze mari*, *damaschină*) devine mult mai precisă ca urmare a impulsului dat de codificarea imnelor, iar mai apoi de apariţia melurgilor.

Stabilirea valorii diastematice a semnelor fonetice în această perioadă permite descifrarea actuală a melodiilor şi chiar dacă apar puţine semne noi faţă de etapa precedentă, numărul acestora va creşte totuşi pe parcurs. Creşte mai ales numărul semnelor chironomice, deasemenea apar argonul şi gorgonul, semne ale diviziunii unităţii de timp, se schimbă denumirea şi grafia unor semne. Deşi se susţine în general, că această notaţie nu ar fi dăinuit decât până prin sec.al XV-lea, când a fost înlocuită cu cea neobizantină, manuscrisele muzicale de la Mănăstirea Putna, care au fost scrise în plin sec.al XVI-lea, folosesc în mare măsură notaţia mediobizantină.

Notaţia neobizantină (sec.XV-începutul sec.al XIX-lea, numită şi *cucuzeliană*, *hagiopolită recentă* etc.) foloseşte aceleaşi semne de bază ca cele din notaţia mediobizantină, înmulţindu-se doar semnele *chironomice* şi apărând unele semne asemănătoare cu ftoralele din notaţia modernă.

Complicarea scrierii cu numeroase hipostaze mari a condus treptat la concluzia necesităţii simplificării notaţiei muzicale - posibil şi sub influenţă occidentală.

Notaţia modernă sau *hrysantică* (din 1814 până astăzi) a încercat să rezolve problema simplificării notaţiei muzicale de origine bizantină, reprezentând ultima etapă evolutivă a acesteia.

S-a eliminat cea mai mare parte a semnelor chironomice, semnele fonetice de bază sunt cele din etapele anterioare şi s-au introdus unele semne noi (mai ales ritmice şi de modulaţie). Toate acestea au făcut ca notaţia să fie mult mai simplă şi mai uşor de folosit, chiar dacă ea nu mai poate ajuta prea mult la descifrarea cântărilor în notaţia anterioară, mai ales în ceea ce priveşte semnele chironomice.

Notaţia modernă constituie notaţia muzicală actualmente folosită în Biserica Ortodoxă pentru cântarea *psaltică* şi o prezentare

sumară a principalelor semne ale acestei notaţii este dată în **Planşa II** (v.*Anexele* de la sfârşit).

Observaţii privind *combinarea* diferitelor semne diastematice în notaţia psaltică modernă:

a) *chendima* şi *ipsili* nu se scriu niciodată singure, ci doar "sprijinite", adică scrise la dreapta semnelor care reprezintă semnele ascendente (în cazul chendimei, dedesuptul semnului spre capătul din dreapta)

b) *semnele ascendente* îşi pierd valoarea când deasupra lor se scrie isonul sau oricare dintre semnele descendente

c) semnele *ascendente suprapuse* îşi cumulează valoarea cu excepţia combinării cu cele *două chendime*, caz în care fiecare semn îşi păstrează valoarea

d) *ipsili* scris deasupra şi spre stânga unui semn de secundă ascendentă cumulează valorile.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Colectiv

- *Dicţionar de termeni muzicali*, Bucureşti, 1984: articolul despre *notaţia muzicală*, p.326-339.

Floros, Constantin

- *Universale Neumenkunde*, Kassel, 1970.
- *Einführung in die Neumenkunde*, Wilhelmshaven, 1980.

Giuleanu, Victor

- *Principii fundamentale în teoria muzicii*, Bucureşti, 1975.

Hannick, Christian

- *Antike Überlieferungen in der Neumeneinteilung der byzantinischen Musiktraktate*, în "Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik", 26.Band, Wien, 1977, p.169-184.

Höeg, Carsten

- *La Notation Ekphonetique*, în "Monumenta Musicae Byzantinae" Subsidia, vol.I, fasc.2, Copenhague, 1935.

Lungu, Nicolae

- *Problema transcrierii şi uniformizării cântărilor psaltice în Biserica noastră*, în "Studii Teologice" seria II, VIII (1956), 3-4, p.241-249.

Lungu, Nicolae; **Costea**, Grigore; **Croitoru**, Ion

- *Gramatica muzicii psaltice*, ed.II, Bucureşti, 1969.

Panţiru, Grigore

- *Notaţia şi ehurile muzicii bizantine*, Bucureşti, 1971.

Popescu-Pasărea, Ion

- *Problema transcrierii muzicii psaltice*, în "Cultura", XXV (1936), nr.9-11, p.19.

Strunk, Oliver
- *The Classification and Developement of the Early Byzantine Notations*, în "Essays on Music in the Byzantine World", New York, 1977, p.40-44.

Tillyard, H.J.W.
- *Handbook of The Middle Byzantine Musical Notation*, în “Monumenta Musicae Byzantinae” Subsidia, vol.I, fasc.1, Copenhague, 1935.

Velea, Pr.Marin
- *Originea şi evoluţia semiografiei cântării bisericeşti*, în “Studii Teologice” seria II, XVII (1965), nr.9-10, p.593-620.

PROBLEME SPECIALE
LEGATE DE CÂNTAREA BISERICEASCĂ

În acest capitol ne vom referi la câteva aspecte în legătură cu cântarea bisericească ce ar merita o tratare mult mai largă, dar care, prin caracterul lor cel mai adesea foarte specializat, ar depăşi în acest caz cadrul unei introduceri, aşa cum este intenţia prezentei lucrări. De aceea problemele respective vor fi atinse, atrăgându-se atenţia asupra importanţei lor şi indicându-se o bibliografie orientativă (ce poate conduce la rândul său spre numeroase alte scrieri de specialitate), urmând ca ulterior cei interesaţi să încerce eventual să progreseze în respectivele domenii.

*

O primă categorie de probleme o constituie cele referitoare la **tehnica vocală**.

Dar mai înainte de a ne referi direct la acestea, trebuie făcute câteva precizări şi trebuie răspuns la câteva întrebări care apar uneori în mod firesc, privitor la raportul între tehnica vocală şi cântarea bisericească. Spre exemplu, se poate pune întrebarea: de ce nu se începe studiul cântării bisericeşti cu o serie de noţiuni şi exerciţii de emisie vocală, pentru ca doar apoi să se treacă la studiul propriu-zis al cântărilor bisericeşti.

Pentru a răspunde la acest fel de întrebări, trebuie plecat de la înţelegerea rosturilor cântării bisericeşti, în comparaţie cu (spre exemplu) muzica cultă, uşoară, populară etc. Cântarea bisericească nu este o artă cultivată "în sine", pentru simpla (sau mai sofisticata) satisfacţie a auditoriului. Ea este organic legată de *slujba* bisericească şi de rosturile ei mântuitoare. Aspectele "artistice", cu "tehnica" corespunzătoare, sunt importante doar în măsura (firească) în care *slujesc slujirii* bisericeşti. Pentru a nu umbri partea cea mai însemnată, cea liturgică, sunt evitate dificultăţile tehnice de orice fel, care ar putea preocupa (şi ocupa) în mod excesiv sufletele credincioşilor - până la a

deveni o "profesie" de sine stătătoare (aşa cum este cazul profesioniştilor muzicii).

O mare majoritatea a cântărilor bisericeşti fiind relativ simple, din punct de vedere al dificultăţilor execuţiei vocale, sunt în felul acesta accesibile unei mari majorităţi a credincioşilor, înzestraţi muzical la modul normal, natural. Iar cerinţele "tehnice" ale interpretării vocale pentru aceste cântări bisericeşti sunt şi ele cele socotite *fireşti*, normale, naturale. *Pronunţia* cuvintelor (dicţia) trebuie să fie suficient de clară, pentru *înţelegerea* textului cântărilor – cuvântul "cu înţeles" fiind deosebit de important, în măsura în care acesta dezvăluie învăţăturile mântuitoare. *Tăria* cântării trebuie să fie *potrivită* cu locul (o biserică mai mare sau mai mică) şi cu caracterul *bisericesc* al cântării – un glas disproporţinat de puternic şi strident fiind la fel de nefericit ca şi unul slab şi şters. Glasul *limpede*, *plăcut*, *uşor*, este şi el un semn al sănătăţii trupeşti şi sufleteşti, în contrast cu vocile guturale, răguşite, gâjâite, hârâite, chinuite etc.

Acest tip de "performanţe" fireşti de tehnică vocală fiind la îndemâna celor mai mulţi credincioşi (indiferent de vârstă), preocuparea (de asemenea firească) pentru "calitatea vocală" însoţeşte (*trebuie* să însoţească) în mod natural, şi clipă de clipă, învăţarea ("simplă" a) cântărilor bisericeşti.

Nu trebuie uitat *exemplul cântăreţilor buni*, cu o înzestrare vocală naturală şi cu un har deosebit al cântării, la care se adaugă o bună pregătire de specialitate. Aceştia sunt întotdeuna un model şi un imbold spre perfecţionare pentru toţi ceilalţi cântăreţi, pentru fiecare în parte.

O serie de alte recomandări şi obişnuinţe, ce ţin de asemenea de o anumită „tradiţie comună" (rezultat al practicii îndelungate), sunt foarte folositoare pentru buna desfăşurare a cântării în Biserică. Între acestea se numără sfaturile de igienă generală, ce favorizează calitatea vocală (în toate componentele ei): alimentaţia potrivită (cantitativ şi calitativ), odihna (somnul sănătos de noapte), îmbrăcămintea adecvată pentru frig sau pentru căldură, ferirea de aer rece, curent etc., toate contribuie la asigurarea tonusului, calmului, puterii şi relaxării necesare cântării în bune condiţii.

Tradiţia cântării la *două strane*, sau prezenţa a cel puţin doi cântăreţi la aceeaşi strană este de mare folos atunci când slujbele, cu cântările respective, durează ore îndelungate. Oboseala inerentă efortului continuu şi pe timp îndelungat poate fi mult amânată prin distribuirea cântărilor la doi (sau mai mulţi) cântăreţi, ceea ce permite *alternarea efortului cu relaxarea* (în timpul cât cântă ceilalţi), pentru fiecare cântăreţ în parte.

*

Preocuparea mai specială pentru "tehnica vocală", ceea ce poate însemna începutul unei anumite *profesionalizări* a cântăreţului, poate fi şi ea necesară, cel puţin în două situaţii, situate, oarecum paradoxal, la două extreme ale înzestrării muzicale naturale. Pentru cel înzestrat în mod natural cu o voce bogată, plăcută şi eventual cu un simţ deosebit al "scenei", al spectacolului, preocuparea pentru cultivarea cât mai desăvârşită a darurilor (inclusiv din punctul de vedere al tehnicii vocale) poate fi o componentă firească a *vocaţiei*.

Însă şi pentru cel aflat la limita de jos a înzestrării muzicale naturale – ca şi pentru cei cu o înzestrare comună, medie – dar care din dorinţă sau necesitate profesională colaterală (în profesii unde trebuie vorbit sau cântat în faţa altor oameni, cum sunt profesiile didactice sau cele ce prespun activităţi "oratorice") doresc să-şi îmbunătăţească performanţele "vocale", preocuparea pentru "tehnica vocală", adică pentru cultivarea mai sistematică a vocii, este de un real folos.

Pentru toţi aceştia direcţiile mai importante de interes în tehnica vocală sunt cele de *respiraţie*, *impostare* şi *dicţie*, *intonaţie* şi *egalizare a ambitusului*. Deoarece toate aceste aspecte presupun un exerciţiu şi o îndrumare *practică* din partea unui profesor (profesionist), ne vom mărgini doar la menţionarea câtorva principii esenţiale.

Respiraţia este deosebit de importantă în cântare, deoarece ea trebuie să-şi adapteze menirea fiziologică (legată de întreţinerea vieţii) la frazarea cerută de textul literar şi muzical. Aceasta prezintă o dificultate sporită, ce impune o *disciplină a respiraţiei* la ceea ce pentru marea majoritate a oamenilor constituie un act ritmic reflex.

Dintre tipurile de respiraţie (claviculară-superioară, costală şi abdominală-diafragmană), majoritatea specialiştilor o indică pentru

cântare pe cea *mixtă, costo-diafragmală*. Aceasta este o respiraţie completă, care este favorabilă susţinerii frazelor muzicale. Un alt principiu este cel al *inspirării profunde şi al expirării lente, prelungi*. Respiraţia scurtă şi superficială este obositoare şi ineficientă. Pe cât posibil inspirarea se va face în special *pe nas*.

Emisia vocală corectă a sunetului presupune o bună *impostare* (*impostaţie, pozare sau poză*) a vocii. Fără a intra în amănunte care prin caracterul lor teoretic au destul de puţină valoare, impostarea se referă la punerea în funcţionare (în rezonanţă) a diferiţilor *rezonatori* naturali de care se serveşte omul în vorbire şi cântare: laringele, faringele, bolta palatală, celelalte cavităţi rezonatoare prin care trece sunetul înainte de a se propaga în mediul înconjurător. Folosirea (rezonarea) redusă a unora dintre aceşti rezonatori face ca vocea să fie stinsă, mată, "fără rezonanţă". La fel, folosirea inadecvată a rezonatorilor (prin diverse crispări necontrolate) face ca vocea să fie nazală (atunci când impostarea se face prea mult în cavităţile superioare şi prea puţin în gură), gâtuite, guturale (când prin contractrea laringelui aerul nu mai are libertarea de a se evacua în voie) etc.

Ca şi în cazul respiraţiei corecte, impostarea (corectă), atunci când nu există în mod natural, trebuie studiată, la modul foarte concret, cu cântăreţi (specialişti) care au o îndelungată practică şi un bun control al acestor aspecte.

Dicţi(une)a înseamnă pronunţarea corectă, clară din punct de vedere sonor (acustic), a vocalelor şi consoanelor. Şi în acest caz se poate întâlni o dicţie naturală bună, însă de fiecare dată când există probleme, acestea se vor rezolva atât prin exerciţii specifice (care urmăresc "rezolvarea" unei vocale sau consoane, sau a unui grup de sunete caracteristice vorbirii într-o limbă oarecare) cât şi prin cultivarea atenţiei constante ce trebuie acordată emisiei vocale, din acest punct de vedere.

În particular, trebuie avut grijă de consoanele finale, adesea neglijate (nu se mai pronunţă). De asemenea, vocalizarea melodică excesivă poate "şterge" articularea consoanelor, până la a impieta asupra inteligibilităţii textului. Invers, o articulare excesivă, prea răspicată ("lătrată") a consoanelor poate afecta aspectul de

muzicalitate al interpretării. *Bunul simţ artistic* - ce poate fi cultivat prin urmarea exemplelor bune – este cel care ne fereşte întotdeauna de excesele de orice fel.

Egalizarea ambitusului vocal s-ar putea spune că priveşte extinderea calităţii emisiei din registrul cel mai favorabil (cel mai comod) al cântăreţului, care de regulă este cel mediu, către registrele grav şi (în special cel) acut. În aceste registre, necesare în cântat, la modul natural se cântă mai dificil, şi sunetele nu sunt totdeauna de aceeaşi (cea mai bună) calitate. Vocalizele făcute cu grijă, treptat, ne pot ajuta ca să dezvoltăm în timp şi aceste zone ale vocii.

Problemele de *intonaţie* sunt legate de ceea ce se numeşte în mod curent "ureche muzicală", adică acea capacitate naturală firească de a (re)produce în mod corect sunete de o anumită "înălţime" (frecvenţă). În practică se observă o mare diversitate a înzestrării şi din acest punct de vedere, "urechea muzicală" înnăscută fiind un mare avantaj pentru studiul cântării, dar constatându-se că prin exerciţiu şi acuitatea naturală (uneori mai redusă) a auzului putându-se mult ameliora.

Se poate folosi şi un *instrument* muzical (mai ales cele cu clape, având acordajul mai constant) pentru verificarea şi corectarea intonaţiei. Mai trebuie făcută deosebirea între cântarea "falsă" din lipsă de "auz muzical" şi falsarea din alte cauze, cum este lipsa de atenţie, datorată oboselii, psihice şi/sau fizice, vocale etc.

La modul general, şi ca o *concluzie* la cele câteva observaţii anterioare, toate preocupările de tehnică vocală privesc educarea atenţiei pentru a controla emisia sunetului muzical (vocal) în toate componentele acestuia (timbru, frecvenţă, intensitate) şi pe toată durata sa (atac, contiunuare, încheiere), prin extinderea controlului (ca urmare a exerciţiului şi experienţei) asupra întreglui aparat fonator al omului.

Tot oarecum de "tehnică" ţine şi *adaptarea interpretării vocale la acustica diferită* a sălilor. Spaţiile mari ale unor biserici, atunci când sunt cu mai puţină lume în ele, tind să aibe o rezonanţă exagerată şi în acest caz trebuie cântat mai rar, cu o pronunţie mai "răspicată", care să dea timp sunetelor anterioare să se stingă, pentru a nu se amesteca cu cele ce urmează (ceea ce impietează asupra înţelegerii cuvintelor).

Sălile cu o acustică slabă sau cele pline de cu public îşi diminuează considerabil rezonanţa, făcând necesară o creştere a intensităţii cântării (şi a efortului), pe măsură.

De asemenea, intensitatea cântării trebuie potrivită şi după dimensiunea spaţiului în care se cântă: a cânta prea slab într-o biserică foarte mare este la fel de neindicat ca şi a cânta prea tare, deranjant, într-un spaţiu redus. Pentru aceasta, trebuie creat "reflexul" de a "asculta sala" de fiecare dată, spre a-i sesiza caracteristicile acustice, în funcţie de cum "răspunde" la sunetul cântării / rostirii noastre.

*

O problemă adesea lăsată la voia întâmplării este cea a *recitativului liturgic*, adica a felului în care se citeşte ("cântat") Apostolul şi Evanghelia la Sfintele Slujbe. Faptul că marea majoritate a cărţilor de cântări nu dau modele în acest sens face ca în practică să se întâlnească numeroase "inovaţii", de cele mai multe ori nefericite, de prost gust[31].

Avându-şi originile în vechea *psalmodie* (felul de citire cântată a psalmilor în sinagogă) - adusă în Biserică de primii creştini, care erau iudei - recitativul liturgic şi-a păstrat de-a lungul secolelor o caracteristică tradiţională inconfundabilă, caracterizată prin ambitusul de o cvartă-cvintă şi o serie de formule melodice foarte simple, care nu eclipsează textul[32] şi care nu au nimic de a face cu împrumuturile de tot felul din muzica profană (populară, de operă, operetă, romanţe etc.)[33].

Pentru a ajuta pe cei interesaţi de însuşirea stilului tadiţional al recitivului liturgic, dăm în **Planşele III a-d** (din *Anexele* de la sfărşit), mai multe exemple în acest sens, după Nicolae Lungu[34].

*

În afară de cântarea "de strană", în care sunt implicaţi îndeosebi cântăreţii "titulari" (proto-psalţii), de obicei angajaţi, mai

---

[31] Nicolae Lungu, *Combaterea inovaţiilor în recitativul liturgic*, în "Studii Teologice" seria II, VII (1957), nr.7-8, p.562-573.
[32] Idem, *Tehnica recitativului liturgic. Organizarea corului bisericesc*, în "Studii Teologice" seria II, I (1949), nr.3-4, p.245.
[33] Idem, *Combaterea inovaţiilor în recitativul liturgic…*, p.563-565.
[34] *Ibidem*, p.566-573.

întâlnim în biserici *cântarea în comun* a credincioşilor şi *cântarea corală*.

În cazul *cântării în comun* sau „de obşte“ (cum mai este numită) toţi credincioşii prezenţi la slujbă (sau marea lor majoritate) participă şi la cântarea liturgică. Trebuie observat că aceasta se întâmplă în general la acele slujbe la care numărul credincioşuilor este mai mare şi unde cântările sunt mai simple sau mai des repetate, în aşa fel încât toată lumea (sau majoritatea) ajunge să le cunoască pe dinafară - adică mai ales la Sfânta Liturghie, duminica şi la sărbători. Acolo unde glasurile bisericeşti au dezvoltat variante orale (de influenţă folclorică), cu formule simplificate şi repetabile (cum este, spre exemplu, cazul Ardealului), credincioşii pot însoţi într-o oarecare măsură şi cântarea pe glasuri la Vecernie, Utrenie sau la alte slujbe (unele Taine sau Ierurgii).

Pentru evitarea dezordinilor şi incoerenţelor care se pot întâmpla în situaţia cântării în comun a unei mari mulţimi de oameni, este necesar un *coordonator* (şi/sau un *animator*) al cântării, a cărui funcţie şi-o asumă de obicei (tot) cântăreţul titular al bisericii. Deoarece acest coordonator are oarecum rolul unui “dirijor” al adunării liturgice, cântarea de obşte este (prin prisma complexităţii sale) un pas spre cântarea corală, în măsura în care ansamblul adunării liturgice se constituie ca un “cor” (chiar dacă este vorba de cântarea doar pe o singură voce).

Cel mai adesea, pentru cântarea de obşte nu este nevoie de repetiţii speciale, credincioşii învăţând treptat cântările, chiar în timpul desfăşurării slujbelor, prin participarea repetată la acestea. Pentru învăţarea unor cântări noi este bine (totuşi) să existe un “nucleu” de credincioşi (pasionaţi de cântare), care să înveţe mai întâi, în mod special, cântările respective, pentru a le putea propune apoi, cu mai multă eficienţă, ansamblului comunităţii.

Cântarea în comun este considerată de asemenea ca având o mare valoare *pastorală* şi *misionară*, fiind caracteristică şi altor confesiuni, în afară de Biserica Ortodoxă.

Cântarea corală propriu-zisă, adică pe mai multe voci, armonică-polifonică, de origine şi influenţă occidentală, presupune deja existenţa unui *cor*, cu *membrii săi selecţionaţi* după criteriile

aptitudinilor muzicale şi ale înzestrării vocale, cu organizarea de *repetiţii* (cel puţin săptămânal) şi alte elemente ale unui anume profesionalism muzical.

Corul mai presupune şi existenţa unui *dirijor*, care poate fi şi cântăreţul bisericesc (în sensul mai tradiţional), dar căruia i se cere în acest caz şi o pregătire specifică. Este vorba în primul rând despre noţiuni de *armonie* şi *polifonie* (la nivelul "clasic" al dezvoltării acestora), dar şi despre însuşirea unor deprinderi specifice *dirijatului coral*. De asemenea, buna cunoaştere a *notaţiei liniare* (poziţionale şi adecvate muzicii pe mai multe voci) este absolut necesară, ca şi cunoaşterea unui *instrument armonic* (cu claviatură: pian, clavecin, orgă, armoniu etc.), de mare folos pentru exemplificarea şi corectarea sonorităţilor pieselor corale.

Încercările de *compoziţie* (corală originală) este bine să se facă după studierea în prealabil a deosebit de bogatului repertoriu coral existent (românesc şi universal), care cuprinde nenumărate modele de o deosebită valoare muzicală.

*

Un ultim aspect pe care îl vom aborda în acest capitol este cel al *documentelor muzicale* religioase vechi (adesea *străvechi*), cu care cântăreţul bisericesc sau cel preocupat de muzica bisericească are ocazia să vină în contact. Este vorba atât de documentele muzicale scrise (manuscrise, tipărituri vechi etc.), cât şi de "documentele orale", de factură folclorică, ce reprezintă un adevărat tezaur al identităţii culturale româneşti şi ortodoxe.

Culegerea, păstrarea, inventarierea (/catalogarea), păstrarea şi cercetarea lor este o datorie de conştiinţă şi credinţă, de recunoştinţă şi preţuire a înaintaşilor, cărora le datorăm o bună parte din fiinţa noastră.

În ceea ce priveşte *manuscrisele şi tipăriturile vechi* este indicată arhivarea şi catalogarea lor în muzee (sau alte spaţii) special amenajate, care asigură toate condiţiile păstrării, cercetării şi valorificării lor în cele mai bune condiţii.

Pentru *folclorul muzical religios* (oral), un adevărat tezaur viu ce cuprinde nenumărate cântări ocazionale, pricesne, colinde, formule de glasuri etc., se pot folosi toate înlesnirile pe care le oferă *mijloacele*

tehnice de înregistrare a sunetului (magnetofon, casetofon, DAT, minidisc, CD-R etc.), care permit păstrarea într-o *fonotecă* a respectivelor "monumente de cultură" muzicală - şi care altfel, prin specificul lor oral (trecător, "perisabil") s-ar pierde.

De un real folos este şi *notarea variantelor orale* într-un sistem de notaţie muzicală cunoscut - atunci când se poate şi există competenţa necesară.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Botez, D.D.

- *Tratat de cânt şi dirijat coral*, Bucureşti (Institutul de cercetări etnologice şi dialectologice), vol.I, 1982; vol.II, 1985.

Lungu, Nicolae

- *Tehnica recitativului liturgic. Organizarea corului bisericesc*, în "Studii Teologice" seria II, I (1949), nr.3-4, p.238-251.
- *Cântarea în comun a poporului în biserică*, în "Studii Teologice" seria II, III (1951), nr.1-2, p.28-35.
- *Cântarea în comun ca mijloc de înţelegere a dreptei credinţe*, BOR LXX (1952), nr.11-12, p.890-899.
- *Combaterea inovaţiilor în recitativul liturgic*, în "Studii Teologice" seria II, VII (1957), nr.7-8, p.562-573.

Moisescu, Titus

- *Valorificarea tezaurului de cultură muzicală bizantină în România*, în "Biserica Ortodoxă Română" C (1982), nr.7-8, p.682-691.
- *Prolegomene bizantine - Muzica bizantină în manuscrise şi carte veche românească*, Bucureşti, 1985 - studiile:

  Preliminarii la o codicologie specifică manuscriselor muzicale bizantine, p.68-80,

  Bibliografia muzicii vechi bizantine în România, p.206-224.

Popescu-Pasărea, Ion

- *Reguli pentru citirea Apostolului şi a Evangheliei*, în "Cultura", III (1913), nr.9-10, p.114-116.

Şirli, Adriana

- *Repertoriul tematic şi analitic al manuscriselor psaltice vechi (sec.XIV-XIX).I.Anastasimatarul,* Bucureşti, 1985.

ASPECTE TEOLOGICE ALE CÂNTĂRII LITUGICE ÎN BISERICA ORTODOXĂ

În Biserica Ortodoxă cântarea prezintă o serie de caracteristici, care îi dau nota ei specifică în raport cu muzica altor confesiuni.

Astfel, ea este în primul rând doar **cântare**, adică *muzică vocală* - instrumentele muzicale nefiind folosite - iar *cuvântul* este mereu prezent, unit cu melodia. Este o cântare **tradiţional**ă, în care "noul" îşi poate găsi uneori treptat locul, însă doar în urma unei verificări şi atestări eclesiale mai largi a utilităţii oricăror schimbări. "Moda" sau importul de "exotisme" culturale joacă un rol cu totul secundar şi de obicei întâmplător, deloc programatic - deşi în această privinţă exemplul şi influenţele altor confesiuni (mai ales apusene: catolică, protestantă) nu au lipsit. Aspectul tradiţional este în legătură cu *unitatea şi stabilitatea cultului ortodox* în general.

Cântarea ortodoxă este totodată relativ *simplă*, cel puţin faţă de evoluţiile unor muzici aparţinând altor confesiuni sau domeniului profan. Din acest punct de vedere, ea este predominant *monodică* (cântare pe o singură voce), accesibilă unei mari majorităţi a credincioşilor, iar atunci când, în ultimele secole, cântarea armonică şi polifonică corală şi-a croit drum în bisericile ortodoxe, ea nu a atins nici pe departe complexitatea şi sofisticarea artei muzicale profesioniste.

În acelaşi timp, momentele istorice de măiestrie şi virtuozitate a unor protosalţi (de excepţie) nu au lipsit nici ele din istoria (mai ales bizantină târzie a) cântării în Biserica Ortodoxă.

Ca aspecte tehnice speciale, mai trebuie amintite caracterul *modal* - adică cele opt moduri sau glasuri ale *Octoihului* - şi *notaţia neumatică* de origine bizantină.

Aceste câteva aspecte menţionate până acum circumscriu un prim nivel de identitate a cântării în Biserica Ortodoxă, acela al “formei” muzicale (în general), care în decursul istoriei a cunoscut destule excepţii (cum ar fi acceptarea cântării pe mai multe voci şi a

compoziţiilor cu caracter tonal, diferite de cele pe glasurile tradiţionale) - ceea ce nu a alterat totuşi *fondul* esenţial, *de natură spirituală*, al cântării ortodoxe.

Din acest ultim punct de vedere, unele aspecte au rămas neschimbate, constituind elementele de permanenţă ale Tradiţiei în domeniul cântării bisericeşti, iar reliefarea acestor aspecte ţin de o **teologie a cântării bisericeşti**, la care ne vom referi în continuare.

*

Cântarea bisericească ortodoxă este în primul rând o **cântare liturgică**, adica ea îşi plineşte rostul ei profund doar în strânsa legătură cu slujba bisericească, în cadrul căreia ocupă un loc important şi cvasi-permanent - până într-atât încât în anumite perioade istorice chiar slujba însăşi a fost numită "slujbă cântată" sau chiar simplu "cântare".

În cadrul slujbei ortodoxe, cântarea are totdeauna un **caracter doxologic**, de laudă adusă Dumnezeirii, descoperită şi slăvită ca Sfântă Treime (Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh) în cântările ortodoxe, de unde **caracterul triniar** al acestora. Această descoperire desăvârşită Dumnezeirii a fost cu putinţă prin Întruparea Mântuitorului, de unde **caracterul hristologic** al cântărilor (la modul mai general, cântarea Bisericii este cântare *creştină*).

Ca toate elementele componente ale slujbelor bisericeşti, şi cântarea are un **caracter simbolic**, în sensul în care *simbolul liturgic* mijloceşte actualizarea realităţilor dumnezeieşti şi o împărtăşire (iconomică, după măsura rânduită omului) din aceste realităţi. Simbolismul *specific* al cântării liturgice priveşte "închipuirea" *cântării* cetelor *îngereşti* (cântarea heruvimică, serafimică) şi prin aceasta o experiere sacramentală a comuniunii *eshatologice* dintre oameni şi duhurile cereşti. Iar cântarea monodică (pe o singură voce) exprimă mai ales *unitatea* eclesială, în care “cu o gură şi o inimă” credincioşii îşi înalţă cântarea către Dumnezeu.

Un alt aspect simbolic specific îl constituie *Octoihul*, adică organizarea cântărilor pe cele opt glasuri bisericeşti, care priveşte *relaţia* cântării *cu timpul* (inclusiv sub aspectul *calendaristic* – calendarul actualizând evenimentul Facerii şi, legat de Duminică, pe cel al Mântuirii). Ciclul liturgic de opt săptămâni pe care îl formează succesiunea celor opt glasuri bisericeşti (şi în mod asemănător tuturor

celorlalte *cicluri liturgice*, care toate structurează şi cântarea bisericească) este în legătură cu Învierea, cu "Ziua Învierii", cea "una" şi "a opta", care este "desfăşurată" ca o singură "zi neînserată" în întreaga Săptămână Luminată şi pe cele *opt săptămâni* ale Penticostarului, mai apoi peste tot anul liturgic (în seriile de câte opt săptămâni ale Octoihului) - ca o *sfinţire a timpului* şi o prefacere sacramentală a sa în veşnicia Împărăţiei lui Dumnezeu.

Cântarea liturgică ortodoxă este totodată o **entitate unitară**, cu o identitate specifică, situată undeva între rostirea simplă (prozaică) a cuvântului şi "muzica pură", este *cuvânt cântat* - chiar dacă uneori unele discipline tratează separat componenta literară (*imnografia*) de cea muzicală (din punctul de vedere *muzicologic*). Între componentele cântării mai ales **cuvântul** ocupă un loc cu totul deosebit, determinat în primul rând de *caracterul biblic* al cântării bisericeşti. Revelaţia cuprinsă în textul Sfintei Scripturi este prezentă şi în cântările Bisericii Ortodoxe, fie prin citarea chiar a unor fragmente din textul biblic, fie prin tâlcuirea acestui text, tâlcuire aparţinând adesea unor Sfinţi Părinţi şi pe care imnografia răsăriteană o propune de cele mai multe ori.

De asemenea, nu doar Sfânta Scipţură este prezentă în cântările bisericeşti, ci, la modul oarecum reciproc, şi o serie de referiri la cântare (şi muzică în general) se găsesc în Sfânta Scriptură, unele dintre acestea (mai ales cele din Noul Testament) putând fi interpretate ca exemple şi modele de urmat pentru cântarea din Biserica Creştină. Să amintim doar momentul în care Însuşi Mântuitorul împreună cu Ucenicii săi, după Cina cea de Taină "au cântat cântări de laudă" (Marc.14,26; comp. Mat.26,30) şi referirile Sfântului Apostol Pavel la mulţumirea adusă lui Dumnezeu "în psalmi, în laude şi în cântări duhovniceşti" (Ef.5,19; Col.3,16).

Caracterul biblic al cântării bisericeşti este în imediată apropiere de **caracterul dogmatic** al acesteia, prin întemeierea pe Revelaţia biblică a învăţăturilor de credinţă cuprinse în majoritatea imnelor ortodoxe. Şi multe dintre întemeierile de natură dogmatică ale *teologiei icoanei* (care privesc *Întruparea* Cuvântului lui Dumnezeu) pot fi aplicate şi cântării bisericeşti - care are şi alte puncte comune cu icoana, cum ar fi rolul catehetic, cel sacramental-liturgic etc. Iar aşa

cum "tabloul religios" cu scop mai mult estetic (de muzeu sau expoziţie) poate însemna o îndepărtare de condiţia sacramentală a icoanei, la fel înstrăinarea cântării de cadrul liturgic poate aluneca în "concertul religios", de interes mai mult (sau "pur") muzical.

Spiritualitatea *(pnevmatologia)* cântării liturgice ortodoxe îşi are izvorul în *inspiraţia* datorată *Harului Duhului Sfânt*. Procesiunea acestei *inspiraţii duhovniceşti* a cântării prin treptele Ierarhiei cereşti şi bisericeşti este limpede înfăţişată în scrierile Sf.Dionisie (Pseudo-) Areopagitul. *Aspectul ascetic*, ce caracterizează orice spiritualitate autentică, este şi el bine reprezentat în cântarea liturgică ortodoxă, un exemplu tipic putându-l constitui cântările Triodului, din timpul Postului Mare, iar "deosebirea duhurilor" (*discernământul spiritual*) contribuie hotărâtor la separarea "pseudo-spiritualităţilor" venite odată cu unele inovaţii în cântare (pietisme lacrimogene, sincretisme spiritualiste etc.).

O ilustrare a specificului spiritualităţii cântării ortodoxe este şi *oralitatea* sa. În cadrul acestei oralităţi, care poate fi constatată în *lipsa documentelor muzicale* creştine timpurii sau în *apariţia târzie* în Răsăritul ortodox *a primelor tipărituri* muzicale liturgice, *notaţia muzicală are un rol cu totul secundar* (mnemotehnic), *melodiile tip şi formulele melodice* speciale ale glasurilor subliniind *caracterul de act liturgic al cântării* - în dezvoltarea cântării răsăritene oralitatea constituindu-se astfel ca o *expresie a Duhului Tradiţiei liturgice* a Bisericii.

Dimensiunea *mistică şi apofatică* a spiritualităţii ortodoxe apare şi în cântarea liturgică, "întunericul divin" ce caracterizează apropierea de Taina dumnezeiască aflându-şi un corespondent sonor/muzical în "tăcere" - şi aceasta nu doar în expresia teologică a Sf.Dionisie Areopagitul, ci şi la modul foarte concret, în liniştea plină de evlavie înstăpânită în interiorul bisericilor, linişte care premerge şi însoţeşte desfăşurarea oricărei cântări litugice.

Cântarea ortodoxă, în măsura în care este *liturgică* (aşa cum aminteam mai la început), este şi eminamente **bisericească**, *eclesialitatea* sa decurgând din faptul întemeierii şi actualizării permanente a *Bisericii* prin jertfa de natură *liturgică* - în particular şi cântarea (liturgică) fiind o "jertfă de laudă". Iar din sfera Dreptului

bisericesc, *canoanele* bisericeşti au delimitat întotdeauna încadrarea eclesiologică a cântării liturgice. Însă nu doar Biserica a determinat liturgic (prin slujbele Sale) eclesialitatea cântării şi a exprimat-o prin canoanele Sale, ci şi cântările înseşi au dezvoltat o bogată *teologie eclesiologică*, mai ales în cântările liturgice *mariologice* (închinate Maicii Domnului), care o înfăţişează pe Preacurata Născătoare de Dumnezeu întruchipând numeroase ipostaze ale Bisericii: "Biserică sfinţită", "Biserică însufleţită", "Biserică a Dumnezeirii", "cheia Împărăţiei lui Hristos", Rai cuvântător", "Cer", "Cortul cel ceresc", Chivotul cel însufleţit" etc.

Cântarea bisericească mai are şi un *caracter misionar şi pastoral*, determinat de complexitatea dinamică (şi iconomică) a dialogului Bisericii cu lumea (dimensiunea misionară), ca şi de iconomia dialogului din interiorul Bisericii (dimensiunea pastorală). Un aspect particular este cel *ecumenic*, reflectat în comunicarea reciprocă dintre diferitele confesiuni creştine, care a marcat şi evoluţia cântării ortodoxe.

*

Deşi cântarea bisericească este determinată în primul rând teologic şi liturgic, latura sa de *cântare* o pune în legătură şi cu *arta muzicală*, în cadrul căreia ea constituie doar un caz particular. Consecinţă a acestei relaţii, în Biserică se foloseşte atât termenul de “cântare”, cât şi cel de “muzică” bisericească, fiecare având motivaţii etimologice şi teologice deosebite. Determinarea reciprocă dintre *arta muzicală şi cântarea bisericească* poate fi urmărită atât de-a lungul *istoriei muzicii şi a cântării liturgice* creştine, cât şi în cazul mai particular al raportului dintre *filozofia (estetica) muzicală şi teologie*.

Între problemele născute din această relaţie se numără şi problema cântării *armonice* (şi polifonice). Armonia muzicală, avându-şi originea în străvechiul concept (elin) al “harmoniei”, cu numeroase conotaţii muzical-tehnice, categorial-filozofice şi chiar teologice, şi-a făcut doar o dificilă şi târzie intrare (în ultimele secole) în cultul ortodox. Acesta, prin specificul său, a impus şi impune o înţelegere deosebită de cea curentă (de obicei pur muzicală) a armoniei. Astfel, dincolo de desăvârşirea expresiei armonice sonore în (cântarea tradiţională la) unison, importantă este "acordarea" armonică

a întregii realităţi eclesiale a cântării, ce priveşte şi dimensiunea spirituală, şi cea de comuniune, a oamenilor între ei şi faţă de Dumnezeu.

O altă problemă este cea *instrumentală*, conform căreia în Biserica Ortodoxă nu au fost acceptate instrumentele muzicale, decât cu o folosire limitată pentru clopot şi toacă. Aprofundarea teologică descoperă uşor inadecvarea simbolică (şi liturgică) a reducţionismului implicit noţiunii de "instrumentum": fără duh, aşadar fără capacitate dialogică, esenţială în cadrul liturgic. *Cuvântul* şi *omul* (sub toate aspectele lor: teologic, antropologic sau numai vocal), ca singure "instrumente liturgice" acceptate (şi adecvate), definesc cu totul alte sensuri ale "instrumentului", aşa cum ne arată şi numirile date uneori Sfinţilor: "trâmbiţa Sfintei Treimi", "alăută care cânţi Duhului" etc.

*

Ca o concluzie generală, se poate caracteriza *condiţia cântării bisericeşti* drept una de o importanţă specifică în iconomia liturgică generală - condiţie ce îşi găseşte plinirea desăvârşită (împreună cu toate cele create), prin Întruparea Mântuitorului şi întreaga Iconomie a Mântuirii, în părtăşia după Har (pe cât este cu putinţă omului şi întregii făpturi) la viaţa dumnezeiască.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Barbu-Bucur, Sebastian

- *Cântarea de cult în Sfânta Scriptură şi Sfânta Scriptură în cântările Bisericii*, în "Studii Teologice" seria II, XL (1988), nr.5, p.86-104.

Branişte, Pr.Prof.Dr.Ene

- *Temeiuri biblice şi tradiţionale pentru cântarea în comun a credincioşilor*, în "Studii Teologice" seria II, VI (1954), nr.1-2, p.17-38.

Gérold, Théodore

- *Les Pères de l'Eglise et la Musique*, Paris, 1931.

Ghiuş, Benedict

- *Faptul răscumpărării în imnografia Bisericii Ortodoxe*, ST seria II, XXII (1970), nr.1-2, p.70-103.

Grăjdian, Pr.Lect.Vasile

- *Aspecte de spiritualitate a cântării liturgice ortodoxe*, "Revista teologică", serie noua, II (74), nr.4,1992, p.44-51.
- "*Teologia persoanei" în cântarea bisericească ortodoxă*, în vol. "Persoana şi comuniune", Sibiu, 1993, p.290-294.

- *Caracterul doxologic al cântării bisericeşti*, în ”Revista Teologică”, serie noua, IV (76), nr.1, 1994,p.13-19.
- *Simbolul liturgic în cântarea bisericească ortodoxă*, în ”Revista teologica”, serie nouă, IV (76), nr.2, 1994, p.42-51.
- *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă - Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, Editura Universităţii “Lucian Blaga”, Sibiu, 2000, 258p (ISBN 973-651-058-1).

Kurzschenkel, Winfried
- *Die theologische Bestimmung der Musik*, Roma, 1968.

Lungu, Nicolae
- *Cântarea în comun ca mijloc de înţelegere a dreptei credinţe*, în “Biserica Ortodoxă Română“ LXX (1952), nr.11-12, p.890-899.

Popescu-Pasărea, Ion
- *Compoziţii şi compozitori de muzică bisericească*, în ”Cultura”, XXVI (1937), nr.4, p.38-39.
- *Spiritul profan în cântarea corală românească*, în ”Cultura”, XXVI (1937), nr.10-11, p.95.
- *Ce-i trebuie cântării bisericeşti*, în ”Cultura”, XXVII (1938), nr.9-10, p.67-68.
- *Muzica bisericească*, în ”Muzica românească de azi” (P.Niţulescu), Bucureşti, 1939, p.597-602.
- *Evoluţia cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, în ”Cultura”, XXIX (1940), nr.3, p.21-23; nr.7-10, p.75-76; XXX (1941), nr.1-2, p.8.

Stăniloae, Pr.Prof.Dr.Dumitru
- *Cântarea liturgică comună, mijloc de întărire a unităţii în dreapta credinţă*, Ort.XXXIII (1981), nr.1, p.58-72.

Şoima, Pr.Prof.Gheorghe
- *Funcţiunile muzicii liturgice*, Sibiu, 1945.

Tyciak, Julius
- *Theologie in Hymnen - Theologischen Perspektiven der byzantinischen Liturgie*, 2. unveränderte Auflage, Trier, 1979.

Vintilescu, Pr.Prof.Petre
- *Doua imne îngereşti în Liturghie - Imnul heruvimic şi imnul serafimic*, Piteşti, 1927.
- *Cântarea poporului în biserică, în lumina Liturghierului*, BOR LXIII (1945), nr.9, p.409-432.

Vladyshevskaya, T.
- *Origin of the Russian Church Music and ist Aesthetics*, Mill., mss.dact.

Wachsmann, Klaus
- *Untersuchungen zum vorgregorianischen Gesang*, Regensburg, 1935.

Webb, Douglas
- *La doctrine de l'Eglise dans les hymnes de l'Eglise*, în vol. ”L'Eglise dans la liturgie” (Conférences Saint-Serge, XXVI-e semaine d'études liturgiques, Paris, 1979), Roma, 1980, p.335-362.

CĂRŢI DE CÂNTĂRI BISERICEŞTI

(Dintre numeroasele *cărţi de cântări* bisericeşti, ca şi dintre multele *culegeri corale*, menţionăm doar câteva, în aşa fel încât, luate împreună, să poată da o imagine de ansamblu suficientă pentru domeniul cântării bisericeşti.)

Cunţanu, Dimitrie
- *Cântările bisericeşti după melodiile celor opt glasuri*, Sibiu, ed.I 1890, ed.III 1932, ed.IV 1943.

Ploeşteanu, P.S.Nifon N.
- *Carte de muzică bisericească pe psaltichie şi pe note liniare pentru trei voci*, Bucureşti, 1902.

Lungu, Nicolae; **Costea**, Grigore; **Croitoru**, Ion
- *Anastasimatarul uniformizat: Vecernierul*, Bucuresti, 1953 (ed.II, 1974).

Lungu, Nicolae; **Costea**, Grigore; **Branişte**, Ene
- *Anastasimatarul uniformizat: Utrenierul*, Bucureşti, 1954 (ed.II, 1974).
- *Cântările Sfintei Liturghii şi podobiile celor opt glasuri*, Bucureşti, 1960 (ed.III, 1969).

Lungu, Nicolae; **Branişte**, Ene; **Popescu**, Chiril
- *Cântările Penticostarului*, Bucureşti, 1980.

Cusma Dimitrie; **Teodorovici**, Ioan; **Dobreanu**, Gheorghe
- *Cântări bisericeşti*, Timişoara, 1980.

Brie, Arhid.Prof.Ioan
- *Cântări la serviciile religioase*, Cluj-Napoca, 1988.
- *Cântări liturgice şi la diferite servicii religioase*, Beiuş, 1994.

(Colectiv)
- *Cântările Sfintei Liturghii şi alte cântări bisericeşti*, Bucureşti, 1992.

Grajdian, Vasile
- *Cântări bisericeşti*, Sibiu, 1994.

Culegeri corale (muzică vocală armonică-polifonică)

Popescu-Pasărea, Ion
- *Cântările Sfintei Liturghii scrise pe muzică bisericească şi armonizate pe 2 voci*, Bucureşti, 1924.

Lungu, Prof.Nicolae
- *Liturghia psaltică pentru cor mixt*, Bucureşti, 1957.

Moldoveanu, Pr.Prof.Dr.Nicu
- *Repertoriu coral*, Bucureşti, 1983.

Grăjdian, Vasile
- *Cântările Sfintei Liturghii* pentru cor mixt din repertoriul Corului Catedralei Mitropolitane, Sibiu, 1998.

ELEMENTE DE TIPIC BISERICESC

NOŢIUNI INTRODUCTIVE

Slujbele bisericeşti şi principiul practic al însuşirii Tipicului

Slujbele bisericeşti constituie **cultul** public al Bisericii Ortodoxe, slujirea sa sacramental-liturgică - închinată lui Dumnezeu - şi expresia cea mai importantă a identităţii sale[35]. Lăsând definiţiile foarte riguroase în seama altor discipline teologice (mai sistematice), conform unei definiţii mai comune se poate spune că *Tipicul bisericesc* se ocupă cu *rânduiala practică* a slujbelor bisericeşti.

Slujbele bisericeşti sunt *de numeroase feluri*, deosebindu-se unele de altele după mărime (de la simple *rugăciuni* şi *rânduieli* până la *slujbele* propriu-zise) şi după săvârşirea lor *periodică* (prin încadrarea unora dintre slujbe în *ciclurile liturgice* ale zilei, săptămânii, lunii şi ale anului) sau *ocazională* - atunci când sunt destinate binecuvântării şi sfinţirii unor persoane, lucruri, locuri etc. în funcţie de necesităţi fără un caracter periodic (aşa cum este cazul *Sfintelor Taine* şi *Ierurgii*).

Ca şi în cazul cântării bisericeşti, fiind vorba despre un domeniu îndeosebi *practic*, *participarea* (bineînţeles *activă*) la Sfintele slujbe constituie condiţia însuşirii temeinice a *tipicului* (rânduielii) lor. Altfel spus, este evident fără sens însuşirea *doar* teoretică în cazul unui domeniu preponderent *practic*, aşa cum este tipicul bisericesc.

Îmbinarea armonioasă între însuşirea iniţială a câtorva *elemente teoretice şi exersarea practică* perseverentă asigură fără greş succesul în domeniul tipicului bisericesc.

---

[35] Pr.Prof.Dr.Ene Branişte, *Liturgica generală (cu noţiuni de artă bisericească, arhitectură şi pictură creştină)*, ed. II revizuită şi completată, Bucureşti 1993, p.50.

Impresia greşită conform căreia tipicul bisericesc ar fi un domeniu "complicat" (greoi şi eventual chiar inutil) se datorează de obicei abordării pripite, superficiale şi neînţelegerii spiritului acestei preocupări tradiţionale legate de rânduiala slujbelor bisericeşti. Şi în acest caz, *ucenicia* răbdătoare, practică, pe lângă strană şi altar, care poate începe încă din copilărie, este aceea care dezvăluie treptat sensul adânc, mergând până dincolo de cuvintele omeneşti, al rânduielilor slujbelor Cuvântului dumnezeiesc.

Sintetizând în numai câteva cuvinte **principiul practic** al însuşirii tipicului bisericesc, se poate spune că trebuie avut mereu în vedere ca orice noţiune cu caracter teoretic (informativ) nou dobândită să fie imediat asociată realităţii concrete a slujirii, în particular a folosirii cărţilor de slujbă.

Originile şi evoluţia tipicului bisericesc

Rădăcinile rânduielilor de cult ale Bisercii Ortodoxe pot fi aflate în activitatea pământească a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, a cărei amintire s-a păstrat fidel în Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie.

Rugăciunea (spre ex. Tatăl nostru, Mat.6,9-13; Luc.11,2-4), *predica* (v. Predica de pe munte, Mat.5-7; Luc.6,17-49), *cinstirea sărbătorilor* (spre ex. Paştile, Mat.16,17 ş.u.) apar strâns legate de propovăduirea Mântuitorului, la fel ca şi **instituirea unor Sfinte Slujbe**: *Sfânta Euharistie* (în seara Cinei celei de Taină, Mat.26,26-29; Marc.14,22-25; Luc.22,19-20), *Botezul* („Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le...", Mat.28,19), *Taina Preoţiei şi a Pocăinţei* („Luaţi Duh Sfânt, cărora veţi ierta păcatele se vor ierta, şi cărora le veţi ţine, ţinute vor fi", Mat.18,18; Ioan 20,20-23). De asemenea, o serie de acte rituale curente astăzi sunt săvârşite de Mântuitorul: *binecuvântarea* credincioşilor (Marc.10,16 etc.), *îngenuncherea* (Luc.22,41) *cântarea* de imne şi laude (Mat.26,30; Marc.14,26) şi altele.

Apoi, după cum vedem în multe locuri din Faptele Apostolilor şi Epistole, ucenicii Mântuitorului au păstrat şi au transmis mai departe cu credincioşie rânduielile creştine de cult: *frângerea pâinii*, adică Sf.Euharistie (Fapt.2,46; 20,7 şi 11), *rugăciunea de laudă* şi

citirile din Sfintele Scripturi (I Tes.5,27; Col.4,16), *predica şi cântările religioase* (Efes.5,19; Col.3,16) etc.

Încă puţin dezvoltate în condiţiile persecuţiilor din primele trei secole ale erei creştine, Slujbele bisericeşti şi rânduielile lor cunosc mai apoi o deosebită înflorire odată cu acordarea libertăţii de manifestare pentru creştini, sub împăratul Constantin cel Mare (Edictul de la Mediolan, 313). Până spre sfârşitul primului mileniu, de-a lungul întregii perioade patristice, numele a importanţi Sfinţi Părinţi sunt asociate structurării *Tipicului* bisericesc (după Sf.Hariton Mărturisitorul în sec.al III-lea, deosebit de important este Sf.Sava Sfinţitul în sec.al V-lea), a unor *Slujbe* (Sf.Vasile cel Mare, Sf.Ioan Gură de Aur sau Sf.Grigorie Dialogul pentru Sfintele Litughii) sau a *cărţilor de cult* (Sf.Ioan Damaschin pentru Octoih, Sf.Teodor Studitul pentru Triod, Sf.Iosif Studitul pentru Penticostar etc.), în forme tot mai apropiate celor de astăzi.

După sec.al XI-a, când se poate vorbi deja despre o stabilizare a evoluţiei cultului ortodox, tendinţele s-au manifestat mai ales în direcţia păstrării şi apoi a uniformizării rânduelilor liturgice, la aceasta contribuind şi *tipărirea* cărţilor de cult, începând cu sec.al XV-lea.

În Biserica Ortodoxă Română, sec.al XVI-lea marchează începutul introducerii hotărâte a limbii române în cult, prin traducerea şi tipărirea cărţilor de slujbă, proces desfăşurat pe durata câtorva secole şi încheiat în sec.al XVIII-lea.

În domeiul strict al tipicului bisericesc, mai ales în ultimele două secole s-au tipărit numeroase cărţi cuprinzând rânduieli de Tipic.

Între acestea se numără:

- *Tipicul cel Mare* (atribuit Sf.Sava, sec.V-VI, *Typikon de pe cel elino-slavonesc*), trad. de Isaac Dascălul, Iaşi, 1816; retip. Chişinău, 1857.
- *Tipic bisericesc* (*Tipicul oficial al Bisericii*, după cel al Bisericii din Constantinopol) trad. de Anton Pann şi Pr.I.Călărăşeanu, ed.I, Bucureşti, 1851.
- Ep.Gherasim Saffirin, *Tipic asupra serviciilor divine*, Râmnicu Vâlcea, 1878; ed.II, Bucureşti, 1905.
- Mitrop.Silvestru Morariu Andreeviciu, *Tipicul Bisericii Ortodoxe Orientale*, Cernăuţi, 1883.
- Icon.D.Lungulescu, *Manual de practică liturgică*,
- Prof.Aurel Popovici, Tipicul BisericiiOrtodoxe, Sibiu, 1927 (ed,II).

- Pr.P.Procopoviciu, *Ritualistica sau Manual de Ritual al Bisericii Ortodoxe Române*, Oradea, 1936.
- Ep.Gherontie Nicolau, *Îndrumătorul bisericesc*, Bucureşti, 1939.
- Pr.Şt.Geomolean, *Manual de Tipic bisericesc ortodox*, Cluj, 1940.
- *Tipic bisericesc*, Bucureşti, 1976 şi altele.

Sărbătorile şi ciclurile liturgice. Cărţile de slujbă

Aşa cum arătam mai la început, *slujbele bisericeşti* sunt *de mai multe feluri*, urmând iconomiei dumnezeieşti şi bisericeşti a plinirii nevoilor spre mântuire a credincioşilor. Astfel, o mare parte a slujbelor bisericeşti sunt orânduite după **cicluri liturgice**, prin care se actualizează de obicei evenimente ale Iconomiei Creaţiei şi Mântuirii. În cadrul ciclurilor liturgice unele zile sau perioade au un caracter special, constituind zile sau perioade de **sărbătoare**.

Sărbătorile (numite şi **praznice**) sunt şi ele de mai multe feluri, fiind clasificate după importanţa lor în ansamblul anului bisericesc. Cele mai importante sunt **praznicele împărăteşti**, ale Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care serbează momente importante ale Istoriei Mântuirii. Unele dintre acestea sunt *cu dată schimbătoare*, iar altele *cu dată fixă*. Vom arăta care sunt acestea atunci când ne vom referi la ciclurile liturgice în care se încadrează.

Tot între praznicele împărăteşti sunt socotite şi *sărbătorile Maicii Domnului*.

Alte sărbători importante (*cu ţinere*, ceea ce înseamnă că sunt zile de odihnă, în care nu se lucrează) sunt cele ale unor *sfinţi* mai însemnaţi. Deşi în fiecare zi a anului bisericesc se face pomenirea (serbarea) unuia sau mai multor sfinţi, sărbătorile sfinţilor în general nu sunt toate cu ţinere şi se diferenţiază la rândul lor în praznice *cu Priveghere*, *cu Polieleu*, *cu Doxologie*, *cu Hvalite* (Laude) sau *de rând*.

Observaţie: *Calendarul bisericesc* şi *Sinaxarul* de la sfârşitul unor cărţi de slujbă (Liturghier, Molitfelnic, Ceaslov etc.) indică sărbătorile din cursul anului bisericesc (Sinaxarul doar pe cele cu dată fixă), marcând diferit, cu roşu şi cu semne speciale, caracterul deosebit al fiecărei sărbători.

Slujbele şi cărţile de slujbă ale ciclului zilnic

Cel mai mic **ciclu** liturgic este cel **zilnic**, urmând succesiunii neîntrerupte a zilei şi a nopţii. Slujbele ciclului zilnic sunt mai ales cele **Şapte Laude**, pe care le găsim în primul rând în cartea de slujbă numită **Ceaslov** - care este numită astfel pentru că între slujbele pe care le cuprinde se numără şi câteva "ceasuri".

> ***Observaţii:*** Explicarea denumirilor pentru slujbele sau cărţile de slujbă ce apar menţionate pe parcurs poate fi găsită în *Lexiconul* ce urmează acestei părţi. Pe de altă parte, întotdeauna, imediat după parcurgerea teoretică a celor nou predate, trebuie (în mod *repetat*) "căutate" şi "văzute" *slujbele* la care ne referim în descrierea lor concretă din *cărţile de slujbă* - ca şi, mai ales, în realitatea (concretă) a slujirii lor.

Cele *Şapte Laude* sunt (în ordinea **zilei liturgice**, care începe *seara*):

Vecernia (slujba de seară)
Pavecerniţa (Dupăcinarea sau Noptânda)
Miezonoptica (Polunoşniţa)
Utrenia (slujba de dimineată) cu **Ceasul I**
Ceasul III
Ceasul VI
Ceasul IX

> ***Observaţie:*** În *Ceaslov* cele Şapte Laude sunt prezente începând cu Miezonoptica şi Utrenia şi sfârşind cu Pavecerniţa (adică după începutul şi ordinea "orară" al zilei, potrivit căreia ziua începe la miezul nopţii, cu ora 0).
>
> De asemenea, în *Ceaslov* găsim, în afară de *Rugăciunile de dimineaţa* şi *de seară* şi de o serie de *cântări* (Cântările treimice, Luminânde, Condace, Binecuvântările Învierii şi ale morţilor, Tropare) care se intercalează la Utrenie sau la alte slujbe în anumite perioade ale anului (şi care conexează astfel *Ceaslovul* şi la cicluri liturgice mai mari decât cel al zilei), şi alte slujbe, cum sunt *Mijloceasurile*, *Obedniţa, Rânduiala Panaghiei* etc. sau diferite adausuri (în funcţie de ediţie), cum ar fi: *Acatiste*, *Paraclise*, *Canoane de rugăciune*, *Rânduiala Sfintei Împărtăşiri.* La sfârşit este adăugat un *Sinaxar* pentru tot anul, aşa cum aflăm şi în alte cărţi de slujbă.

O parte dintre slujbele ciclului zilnic (cum ar fi Ceasul al IX-lea, Vecernia, Miezonoptica şi Utrenia - dintre cele Şapte Laude) le găsim şi *în alte cărţi de slujbă*, cum ar fi **Liturghierul**, **Octoihul Mic** (sau **Catavasierul**) şi **Octoihul Mare**.

> ***Observaţie:*** În *Liturghier* şi *Octoih*, laudele care se află acolo trebuie remarcat că sunt *în altă ordine* decât în *Ceaslov*, adică începând cu Ceasul al IX-lea (în Liturghier) şi cu Vecernia (în Octoih), aşadar urmând ordinea zilei liturgice, care începe cu slujba de seară.

Părţile schimbătoare ale acestor slujbe (şi este vorba despre cea mai mare parte a *imnografiei liturgice*, care este concentrată mai ales la Vecernie şi Utrenie şi se schimbă după ziua săptămânii sau perioada în care acestea se slujesc în cursul anului) se află în **Octoihul Mare** şi **Octoihul Mic** (**Catavasier**), în **Triod**, **Penticostar** şi **Mineie**. Toate acestea încadrează slujbele ciclului zilnic în *ciclurile mai mari*, despre care vom vorbi în continuare.

Liturghierul este folosit de *preot în altar*; uneori acesta foloseşte şi **Ceaslovul** (pentru slujbele care nu sunt în Liturghier), ca şi **Triodul** şi **Penticostarul**, pentru unele rânduieli mai speciale ale perioadelor respective. Cu excepţia Liturghierului, toate cărţile de slujbă menţionate până acum sunt folosite în mod curent de *cântăreţi la strană* - adica este vorba despre **Ceaslov**, **Octoihul Mic** (sau **Catavasierul**) şi **Octoihul mare**, **Mineie, Triod** şi **Penticostar.**

> ***Observaţie:*** După cum se poate deja observa, prezentarea *slujbelor* este mereu asociată *cărţilor de slujbă* în care respectivele slujbe se găsesc şi după care se slujesc.

Slujba care încununează ciclul zilnic este **Sfânta Liturghie**, în care se săvârşeşte Sfânta Taină a Euharistiei. Aceasta este prezentă pe larg în **Liturghier**, pentru preot, şi în **Octoihul mic** (**Catavasier**), pentru cântăreţi. Pentru părţile schimbătoare ale Sfintei Liturghii (unele Stihiri, Tropare, Irmoase etc. ca şi unele rânduieli speciale) găsim indicaţii *în unele dintre celelalte cărţi de slujbă* deja menţionate (**Mineie, Triod, Penticostar**).

> ***Observaţie:*** Trebuie iarăşi menţionat că (aşa cum am văzut deja la Ceaslov) atât *Liturghierul* cât şi *Octoihul mic* cuprind şi alte numeroase

adausuri, care sunt necesare preotului sau cântăreţului, cum ar fi unele rugăciuni, cântări, diferite rânduieli etc. La fel stau lucrurile şi cu celelalte cărţi de slujbă, care cuprind adesea tot felul adausuri, despre care alcătuitorii cărţilor au crezut de cuviinţă că pot fi de folos slujitorilor bisericeşti şi cântăreţilor.

Alte observaţii importante *privind indicaţiile de tipic din cuprinsul cărţilor de slujbă:*

- În cuprinsul cărţilor de slujbă pot fi aflate marea majoritate a indicaţiilor de tipic necesare slujitorilor bisericeşti şi cântăreţilor.
- Aceste indicaţii sunt redate de obicei în *culoarea roşie* (sau cu un caracter tipografic special), deosebindu-se astfel evident de textul propriu-zis al slujbei, care este redat în culoarea neagră şi cu un caracter normal al literei tipografice.
- Pe parcursul cărţilor indicaţiile mai generale sunt date de obicei fie *la începutul* slujbei sau al zilei (sărbătorii) respective, fie *la sfârşitul* acestora. Alte indicaţii particulare, referitoare la un moment sau altul al slujbelor, pot fi intercalate *pe parcursul* acestora.
- **Atenţie:** adesea indicaţiile *nu sunt date în mod repetat*, de câte ori este nevoie, ci doar atunci când apar *prima oară* în cuprinsul cărţii de slujbă - moment la care se face trimitere uneori (adica la apariţia unui caz asemănător), alteori însă nu, considerându-se ca fiind (deja) binecunoscute respectivele situaţii. Soluţia pentru însuşirea temeinică a acestor indicaţii este întotdeauna slujirea continuă, repetată, ce face să se observe şi să se reţină *pe dinafară* "schemele" şi "stereotipurile" mai des întâlnite. Şi majoritatea schemelor ce vor fi date în această lucrare se încadrează în această categorie.
- Indicaţiile de tipic pot constitui uneori un capitol sau *o parte distinctă* în cadrul unei cărţi de cult (de obicei la început sau, mai ales, la sfârşit). Aşa sunt "Rânduiala privegherii de toată noaptea" şi "Povăţuirile şi învăţăturile" la începutul şi respectiv la sfârşitul Liturghierului, "Învăţătura de tipic a lui Marcu" de la sfârşitul Triodului etc. În aceste cazuri regula de tipărire cu altă culoare (roşie) nu se mai aplică întotdeauna, de multe ori doar caracterul (mai mic eventual al) literei (de culoare neagră) indicând deosebirea faţă de textul slujbelor cuprins în restul cărţii.

*

Alte cărţi de slujbă folosite la Sfânta Liturghie şi uneori şi la unele dintre celelalte slujbe zilnice (la Utrenie, la Vecernie, la sărbători etc.) sunt cele ce cuprind citirile liturgice din Sfânta

Scriptură: **Evanghelia** (cu pericope din cele patru Sfinte Evanghelii, din care citeşte de obicei preotul sau diaconul) şi **Apostolul** (cu pericope din Faptele Apostolilor şi din Epistole, din care citeşte de obicei cântăreţul sau citeţul).

Observaţie practică: Trebuie bine observată şi însuşită structura asemănătoare a *Evangheliei* şi a *Apostolului*, care au aranjate citirile după cele două mari cicluri anuale: la început se află citirile ciclului **pascal**, începând cu Duminica învierii (a Sfintelor Paşti); în partea a doua de află citirile nou-testamentare aranjate după ciclul **mineal**, începând cu data de 1septembrie, când începe anul bisericesc. Partea întâi, a ciclului pascal, este mult mai voluminoasă, deoarece pericopele sunt date integral, iar partea mineală este mai redusă, deoarece pentru multe pericope există doar trimiteri la textul integral din cadrul ciclului pascal. La Evanghelie (deosebit faţă de structura Apostolului), între cele două părţi se mai află în plus adăugate cele 11 Evanghelii ale Învierii, care se citesc la Utrenia Duminicilor. La sfârşitul atât al Evangheliei, cât şi al Apostolului, se mai află aşezate pericope citite la diferite slujbe ocazionale (Taine şi Ierurgii) etc.

Aceeaşi atenţie trebuie acordată şi pentru cunoaşterea organizării specifice a cărţilor de slujbă folosite în cadrul ciclurilor anuale (*Mineie*, *Octoih*, *Triod*, *Penticostar*), despre care vom vorbi mai încolo. Ca şi Evanghelia şi Apostolul, acestea sunt cărţi care *nu au "Cuprins"* (pentru că nu au nevoie), *structura lor fiind foarte logică* (după zile, săptămâni, glasuri etc.) şi *permiţând găsirea rapidă a celor necesare pentru slujbă - cu condiţia ca această structură (logică) să fie bine cunoscută.*

Slujbele şi cărţile de slujbă ale ciclului săptămânal. Duminica, ziua de sărbătoare a săptămânii

Slujbele bisericeşti ale ciclului zilnic suferă unele modificări de la o zi la alta conform încadrării lor şi în cicluri mai mari. Ciclul liturgic imediat superior celui zilnic (ca întindere în timp) este cel de şapte zile *al săptămânii*.

Săptămâna liturgică începe Duminica - de fapt începe sâmbăta seara, odată cu începutul zilei liturgice a Duminicii (cu Ceasul IX şi Vecernia) - şi se termină (se "odovăieşte") sâmbăta următoare la prânz, după Ceasul VI (şi Sfânta Liturghie). Odată cu săptămâna începe şi glasul de rând din Octoih (ca şi *voscreasna* şi *luminânda*

corespunzătoare Evangheliei de rând a Învierii, din ciclul special al celor *11 Evanghelii ale Învierii*, ce se citesc la Utrenia Duminicii).

În cadrul săptămânii liturgice zilele sunt bine individualizate: *Duminica* este ziua de sărbătoare în cadrul săptămânii, Praznicul săptămânal al Învierii; în continuare ziua de *luni* este închinată Puterilor îngereşti, *marţi* Înainte Mergătorului şi Botezătorului Ioan, *miercuri* şi *vineri* Sfintei Cruci, *joi* Sfinţilor Apostoli şi Sf.Nicolae, iar *sâmbăta* este odovania Duminicii, făcându-se totodată pomenirea mucenicilor, cuvioşilor şi tuturor celor adormiţi.

În afară de părţile comune din **Liturghier**, **Octoihul mic** (**Catavasier**) şi **Ceaslov** ale slujbelor zilnice, pentru fiecare zi din cadrul săptămânii mai aflăm cântări şi citiri speciale (mai ales pentru Vecernie şi Utrenie, uneori cu rânduieli specifice) în **Mineiul** lunii în curs, pentru fiecare zi calendaristică (adică la data din lună a zilei respective) şi în **Octoih,** la fiecare glas de rând (în săptămâna în curs), pentru ziua respectivă a săptămânii. Atunci când în cursul anului Octoihul este înlocuit de **Triod** sau **Penticostar**, în acestea vor trebui căutate cântările şi citirile speciale pentru fiecare zi (în afară de cele din Mineie).

Observaţie: Această combinare a cântărilor şi citirilor din diferitele cărţi de slujbă, mai ales la strană, constituie motivul unei prime impresii de complicaţie a tipicului. *Familiarizarea cu cuprinsul cărţilor de slujbă în mod practic, pe parcursul a câtorva cicluri anuale* va dezvălui treptat logica foarte simplă a combinării ciclurilor liturgice, sub chipul aparent complicat al folosirii împreună a cărţilor de slujbă.

În orice caz, şi această *etapă teoretică* în însuşirea Tipicului trebuie *asociată lucrului cu cărţile de slujbă*, mai ales în cadrul *slujirii* propriu-zise, activitate care doar ea singură poate da consistenţă învăţării (teoretice).

Ciclurile liturgice lunare şi anuale

Cicluri liturgice superioare săptămânii sunt ciclul *lunar* (despre care vom vorbi în legătură cu ciclul *anual cu dată neschimbătoare* - ciclul *mineal*) şi ciclul de opt săptămâni *al*

Octoihului (despre care vom vorbi în legătură cu ciclul *anual cu dată schimbătoare după data Sfintelor Paşti* - ciclul *pascal*).

a) Ciclul mineal şi sărbătorile cu dată fixă (neschimbătoare)

Anul bisericesc începe la 1 septembrie (sfârşindu-se pe 31 august) şi urmăreşte întocmai structura anului civil (cu singura deosebire că acesta din urmă începe la 1 ianuarie) şi împărţirea acestuia pe luni. În felul acesta se poate vorbi oarecum şi despre un *ciclu lunar*, în măsura în care fiecărei luni calendaristice îi corespunde o carte de slujbă numită **Minei** - astfel încât avem 12 Mineie, după numărul lunilor anului.

În cadrul fiecărui Minei aflăm cântările şi citirile (pentru Vecernie, Utrenie şi Sfinta Litughie) specifice fiecărei zile a lunii respective - care sunt aranjate în ordinea calendaristică a acestor zile, fiind în felul acesta uşor de găsit.

Cântările, citirile şi rânduielile **sărbătorilor (praznicelor) cu data fixă** (neschimbătoare) din cursul anului le aflăm tot în Mineie (mai precis, în Mineiul lunii în care acestea sunt serbate, la ziua cu data sărbătorii).

Aceste sărbători sunt următoarele (începând cu 1 septembrie, începutul anului bisericesc):

Praznice împărăteşti

- Înălţarea Sfintei Cruci, la 14 septembrie.
- Naşterea Domnului (Crăciunul), la 25 decebrie.
- Tăierea Împrejur a Mântuitorului, la 1 ianuarie.
- Botezul Domnului (Boboteaza), la 6 ianuarie.
- Întâmpinarea Domnului, la 2 februarie.
- Schimbarea la Faţă, la 6 august.

Tot *praznice împărăteşti* sunt socotite şi cele ***ale Maicii Domnului*** (de asemenea cu dată fixă):

- Naşterea Maicii Domnului, la 8 septembrie.
- Intrarea în Biserică, la 21 noiembrie.
- Buna Vestire, la 25 martie.
- Adormirea Maicii Domnului, la 15 august.

Alte *sărbători mai importante* (cu ţinere) ***ale sfinţilor:***

- Sfânta Paraschiva, la 13 octombrie.
- Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, izvorâtorul de mir, la 26 octombrie.

- Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril, la 8 noiembrie.
- Sfântul Ierarh Nicolae, la 6 decembrie.
- Sfântul Arhidiacon Ştefan, la 27 decembrie.
- Sfântul Vasile cel Mare, la 1 ianuarie (odată cu Praznicul Tăierii împrejur a Domnului).
- Soborul Sfântului Ioan Botezătorul, la 7 ianuarie.
- Sfinţii Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie şi Ioan, la 30 ianuarie.
- Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruinţă, la 23 aprilie.
- Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, la 21 mai.
- Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul (Sânzienele sau Drăgaica), la 24 iunie.
- Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, la 29 iunie.
- Sfântul prooroc Ilie, la 20 iulie.
- Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul, la 29 august.

b) Ciclul pascal şi sărbătorile cu dată schimbătoare (după data Sfintelor Paşti)

Un alt ciclu annual, care se suprapune peste ciclul mineal (cu dată fixă) este **ciclul pascal**, **cu dată schimbătoare**, după data Sfintei Învieri (Sfintele Paşti), cu care şi începe (sfârşindu-se în ajunul Sfintelor Paşti din anul următor).

> ***Observaţie:*** Combinarea celor două cicluri anuale (mineal şi pascal), ce poate părea complicată la o primă vedere, se face de fapt după rânduieli de tipic bine stabilite, care o dată înţelese şi bine însuşite nu mai prezintă mare greutate.

După calendarul îndreptat, dar folosind în continuare pe cel neîndreptat pentru sărbătorile cu dată schimbătoare, aşa cum este actualmente în uzul Bisericii Ortodoxe Române, Sfintele Paşti pot cădea între 4 aprilie şi 8 mai - în funcţie de care apoi se structurează întreg ciclul pascal.

Acesta se împarte în trei mari perioade:

1. Perioada **Penticostarului**, care începe cu Utrenia Paştilor şi durează până la o săptămână după Rusalii (până la Duminica Tuturor Sfinţilor). În această perioadă se foloseşte cu precădere cartea numită **Penticostar**. În această perioadă se mai folosesc şi *Mineiele* lunilor

respective (după rânduieli speciale), dar nu se foloseşte *Octoihul*, deoarece toate cântările Învierii se află în *Penticostar*.

2. Perioada **Octoihului** începe cu Duminica Tuturor Sfinţilor şi durează până la Duminica Vameşului şi a Fariseului (de fapt până în sâmbăta din ajunul acestei Duminici). Au întâietate cântările cărţii **Octoihului**, la care se adaugă cele ale *Mineielor*; la Praznicele Împărăteşti cu dată fixă, cel mai adesea primează rânduiala Mineielor.

3. Perioada **Triodului** începe cu Duminica Vameşului şi a Fariseului (zece săptămâni înainte de Sfintele Paşti) şi se încheie în Sâmbăta Mare (sâmbăta din Săptămâna Mare, a Sfintelor Patimi, premergătoare Învierii Domnului), odată cu Vecernia unită cu Liturghia Sf.Vasile cel Mare, care se săvârşeşte în această zi. Pe lângă cartea numită **Triod**, care are precădere în această perioadă, se mai folosesc *Octoihul* şi *Mineiele* lunilor din perioada respectivă.

În cadrul ciclului pascal sunt fixate şi o serie de sărbători ***cu dată schimbătoare***, cum sunt următoarele ***praznice împărăteşti***:

- Învierea Domnului (Sfintele Paşti).
- Înălţarea Domnului, la 40 de zile după Înviere.
- Pogorârea Duhului Sfânt (Cincizecimea sau Rusaliile) la 50 de zile după Înviere.
- Intrarea în Ierusalim (Floriile), în Duminica dinainte de Sfintele Paşti (o săptămână înainte de Înviere).

Slujbele neperiodice (ocazionale)

Mai există o serie de slujbe, unele dintre ele foarte importante, care nu se încadrează în ciclurile liturgice deja menţionate şi care se slujesc atunci când apare necesitatea săvârşirii lor, în anumite momente ale vieţii credincioşilor. Între aceste slujbe se numără **Sfintele Taine** şi **Ierurgiile**.

Cele mai importante sunt *Sfintele Taine*, în număr de şapte (**Cele Şapte Taine**) după Sf.Tradiţie:

- **Sfântul Botez**
- **Mirungerea**
- **Sfânta Euharistie**
- **Mărturisirea**
- **Cununia**

- **Preoţia**
- **Sfântul Maslu**

Ierurgiile (evhologiile) sunt o altă categorie de slujbe, mult mai numeroasă, prin care, la diferite ocazii, se binecuvintează şi se sfinţeşte omul, natura înconjurătoare, diferite obiecte etc.

Sfintele Taine şi Ierurgiile se slujesc după cartea de slujbă numită **Molitfelnic**, unde acestea sunt descrise pe larg. Un extras din Molitfelnic, cuprinzând slujbele (Tainele şi Ierurgiile) mai des săvârşite, este cartea de slujbă numită **Aghiazmatar**. Un alt extras din Molitfelnic, cuprinzând slujbele în legătură cu moartea creştinului (Slujba înmormântării, Parastasul etc.), este **Panihida**.

O serie de slujbe de mulţumire (Te Deum), care nu se află toate în Molitfelnic, sunt cuprinse în cartea numită **Tedeum**.

SFÂNTA LITURGHIE

Sfânta Liturghie este cea mai importantă slujbă a cultului creştin, la ea participând cel mai adesea credincioşii (şi în numărul cel mai mare). De aceea vom începe cu Sfânta Liturghie şi prezentarea mai detaliată a slujbelor.

Mai întâi trebuie observat că actualmente în Biserica Ortodoxă se slujesc **trei Liturghii**: *Litughia Sfântului Ion Gură de Aur* (care este cel mai des slujită de-a lungul anului), *Liturghia Sfântului Vasile cel Mare* (care se slujeşte doar de zece ori pe an) şi *Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite* (atribuită prin tradiţie Sfântului Grigorie Dialogul, care se slujeşte în timpul Postului Mare, în zilele în care nu se săvârşeşte una dintre celelalte Liturghii).

Sfânta Liturghie (într-una dintre variantele ei, după rânduială) se poate săvârşi în toate zilele anului, mai puţin *miercuri şi vineri* în Săptămâna brânzei (cea care urmează Duminicii lăsatului sec de carne, a Înfricoşatei Judecăţi), *luni şi marţi* în prima săptămână a Postului Mare, precum şi în *Vinerea* Sfintelor Patimi, care sunt socotite **zile aliturgice**.

Rânduiala Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur este foarte asemănătoare cu cea a Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare (mai ales rugăciunile citite de preot în taină fiind deosebite). De aceea vom prezenata tipicul lor împreună, marcând pe parcurs diferenţele (Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite fiind tratată ulterior, îndată după prezentarea **Rânduielilor speciale în perioada Triodului**).

Cărţile folosite pentru Sfânta Liturghie sunt în primul rând **Liturghierul**, pentru preot, şi **Octoihul mic** (Catavasierul) pentru strană. Se mai folosesc **cărţi de cântări** (cu notaţie muzicală) care cuprind cele ce se cântă la Sfânta Liturghie.

Pentru Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur şi pentru Liturghia Sfântului Vasile cel Mare există la început o *Rânduială a pregătirii sfinţiţilor slujitori* (înainte de începerea Proscomidiei) şi o *Rânduială a Dumnezeieştii Proscomidii* (săvârşită în timpul Utreniei

sau mai înainte), care privesc în special pe preot şi care se găsesc doar în Liturghier. La această parte a Sfintei Liturghii credincioşii participă prin aducerea Darurilor la Altar.

Deoarece aceste rânduieli, ca şi toate cele săvârşite la Sfânta Liturghie, pe de o parte se studiază în mod amănunţit în cadrul Liturgicii speciale (practice), iar pe de altă parte ele sunt descrise foarte amănunţit în cărţile de slujbă (Liturghier şi Octoihul mic), le vom prezenta foarte sumar, insistând oarecum doar asupra rânduielii (publice a) Sfintei Liturghii, cea la care participă mai direct şi credincioşii, adică asupra acelor părţi ale Sfintei Liturghii numite **Liturghia catehumenilo**r şi **Liturghia credincioşilor** (Euharistică).

Rânduiala pregătirii sfinţiţilor slujitori este legată de **Rânduiala Dumnezeieştii Proscomidii**, cuprinzând:

- *Pregătirea liturghisitorilor* (închinarea şi sărutarea icoanelor, îmbrăcarea veşmintelor, spălarea mâinilor, troparul "Răscumpăratu-ne-ai pe noi...")
- *Binecuvântarea* pentru începutul slujbei şi binecuvântarea prescurilor.
- Pregătirea *Agneţului şi Potirului.*
- Ritualul scoaterii *miridelor* (pentru Sf.Fecioară, pentru cele nouă cete de sfinţi, cele trei miride speciale - pentru arhiereu, cârmuitori şi ctitori – apoi cele pentru vii şi morţi).
- *Tămâierea şi acoperirea vaselor* (discul, potirul şi la sfârşit ambele).
- *Rugăciunea Proscomidiei*, cu binecuvântarea Darurilor.
- *Apolisul* şi *cădirea* finală (cu rostirea troparului „În mormânt cu trupul...").

Liturghia catehumenilor începe odată cu binecuvântarea mare şi ţine până la cuvintele „Câţi sunteţi chemaţi ieşiţi...".

Cuprinde o *parte introductivă*, cu *închinarea* slujitorilor în faţa Sfintei Mese şi *sărutarea* Sfintei Evanghelii, a Crucii şi a Sfintei Mese, după care urmează

Binecuvântarea mare („Binecuvântată este Împărăţia..."),

Ectenia mare („Cu pace Domnului să ne rugăm...") şi

Cele *trei Antifoane cu rugăciunile lor* (rostite în taină de preot) şi cu câte o *Ectenie mică* („Iară şi iară cu pace...") după primul şi al doilea antifon.

Observaţii de tipic:

1. *Între Paşti şi Înălţarea Domnului*, după Binecuvântarea mare se cântă „Hristos a înviat..." de trei ori.
2. *La Antifonul întâi*, care cuprinde Ps.102, se cântă adesea doar primul verset („Binecuvintează, suflete al meu..."), încheind cu „Binecuvântat eşti, Doamne".

3. *La Antifonul al doilea*, se lasă de obicei deoparte Ps.145 („Laudă, suflete al meu, pe Domnul...”), cântându-se doar „Unule-Născut...”.
4. *La Antifonul al treilea*, *Stihirile Fericirilor*, care se intercalează între versetele acestora (duminica *pe zece* - de la glasul de rând şase şi patru din Canonul Mineiului - în celelalte zile sau sărbători urmându-se indicaţiile **Mineiului**, **Triodului** sau **Penticostarului** la ziua respectivă, pentru Sf.Liturghie), se lasă de asemenea cel mai adesea deoparte, cântându-se doar Fericirile.
5. *La Praznicele împărăteşti* sunt antifoane speciale, după cum indică **Mineiul**, **Triodul** sau **Penticostarul** pentru ziua respectivă.

Urmează apoi (spre sfârşitul antifonului al treilea)

Vohodul mic, adică ieşirea preotului cu Sfânta Evanghelie, rugăciunea şi binecuvântarea intrării, sărutarea Sfintei Evanghelii, întoarcerea în Altar prin uşile împărăteşti, „Veniţi să ne închinăm...”, *Troparele şi condacele* (acestea se combină dintre cele ale Învierii, dacă este duminica, cu/sau cele ale zilei/sărbătorii şi ale hramului - între ultimele care se cântă intercalându-se „Mărire...”, respectiv „Şi acum...”); uneori acestea se lasă deoparte,

Trisaghionul („Sfinte Dumnezeule”), cu rugăcinea rostită în taină de către preot,

Lecturile biblice: *Apostolul* (cu cădire mică), *Evanghelia* (cu rugăciunea însoţitoare, citită mai înainte în taină de către preot), eventual Omilia / tâlcuirea Evangheliei (Cazania),

Ectenia întreită („Să zicem toţi...”, cu Rugăciunea cererii stăruitoare, rostită în taină de preot), eventual *Ectenia pentru morţi* (Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule...”),

Ectenia pentru catehumeni („Rugaţi-vă cei chemaţi...”) cu desfacerea Sf.Antimis şi Rugăciunea pentru catehumeni (rostită în taină de către Preot).

Liturghia credincioşilor (Euharistică) constituie a doua şi ultima mare parte a Sfintei Liturghii. Ea debutează cu ectenia „Câţi suntem credincioşi...” şi durează până la otpustul Sf.Liturghii.

Partea sa introductivă, de ***pregătire a Sfintei Jertfe***, cuprinde:

Rugăciunile pentru credincioşi (ectenia mică: „Câţi suntem credincioşi...”, ectenia mare prescurtată: „Iară şi iară cu pace...”, cu două rugăciuni pentru credincioşi, rostite în taină de preot)

Vohodul mare (ieşirea cu Sf.Daruri), care este încadrat de cântarea *Heruvicului* („Noi, care pe Heruvimi...” - la Liturghia Sf.Vasile cel Mare din Sâmbăta Mare se cântă „Să tacă tot trupul...”, iar la cea din Joia Mare „Cinei Tale celei de taină...”), cu *rugăciunea* respectivă şi *cădirea mică*, după care urmează *ieşirea* propriu-zisă cu Darurile,

pomenirile generale, *intrarea* prin uşile împărăteşti, *depunerea* Darurilor pe Sf.Masă şi *tămâierea* lor.

Ectenia cererilor („Să plinim rugăciunea noastră..."), cu *Rugăcinea punerii înainte* a Darurilor, rostită în taină de preot (şi „Iubite-voi Doamne").

Simbolul credinţei (Crezul).

În continuare, ***Anaforaua*** (rugăciunea şi ritualul Sfintei Jertfe) cuprinde:

Dialogul introductiv dintre preot şi credincioşi (de la „Să stăm bine..." până la „Cu vrednicie şi cu dreptate...").

Marea *rugăciune euharistică* (Rugăciunea *teologică*, adresată Lui Dumnezeu Tatăl, *Trisaghionul* biblic: „Sfânt, Sfânt, Sfânt...", Rugăcinea *hristologică*, *Cuvintele Mântuitorului* - „Luaţi, mâncaţi...").

Anamneza.

Dipticele (rugăciunile de mijlocire generală, pentru vii şi morţi), împreună cu *Axionul* („Cuvine-se cu adevărat...")

Observaţii de tipic:

1. *La Praznicele Împărăteşti* Axionul obişnuit („Cuvine-se cu adevărat...") este înlocuit cu *Axionul special* al praznicului, adică *Irmosul* cântării a noua din Canonul Praznicului.
2. *La Liturghia Sf.Vasile cel Mare* se cântă de obicei ca Axion „De tine se bucură", iar în Săptămâna Mare se cântă Joi „Din ospăţul Stăpânului..."şi Sâmbătă „Nu te tângui..."; apoi în loc de „Pe toţi şi pe toate" la Liturghia Sf.Vasile cel Mare se cântă „Pe arătătorul...".

Urmează rânduiala ***Împărtăşirii***, cuprinzând:

Pregătirea pentru Împărtăşire (*Ectenia cererilor*, cu *rugăciunea* rostită în taină de preot, *Tatăl nostru*, *Rugăciunea plecării capetelor* şi cea *dinainte de Împărtăşire*).

Actele de pregătire a Sfintei Împărtăşanii, săvârşite de preot *(înălţarea* şi *frângerea* Sf.Agneţ, *plinirea* Potirului şi *Căldura*).

Împărtăşirea slujitorilor, cu *Chinonicul* (priceasna) zilei sau al praznicului, după care urmează şi împărtăşirea credincioşilor (la „Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi").

Rugăciunea de mulţumire după Împărtăşire (*rugăciunea* citită în taină de preot, *cântarea* „Să se umple gurile noastre...", *Ectenia mică*).

Încheierea Sfintei Liturghii cuprinde:

Rugăciunea Amvonului („Cel ce binecuvinezi...") rostită cu glas tare de preot şi eventual, dacă sunt prinoase, urmează troparul zilei/sfântului, cădirea şi rugăciunea de binecuvântare a respectivelor prinoase

(aceasta din urmă aleasă, după necesitate, dintre cele aflate în Liturghier).

„Fie numele Domnului binecuvântat...” (Ps.112,2) de trei ori, care în Săptămâna Luminată este înlocuit cu „Hristos a înviat din morţi...”, cântat tot de trei ori.

(Psalmul 33 - „Bine voi cuvânta pe Domnul... - aceasta se lasă deoparte, de obicei).

Rugăciunea potrivirii Sfintelor, rostită în taină de preot.

Binecuvântarea finală - *Apolisul* (Otpustul).

După Apolis, urmează *miruitul* şi *împărţirea anafurei*.

Preotul (sau diaconul) face *potrivirea Sfintelor*, apoi slujitorii se *dezbracă de veşminte* şi citesc *Rugăciunile de mulţumire* din Rânduiala Sf.Împărtăşiri).

Observaţie practică: Prezentarea anterioară, la modul schematic, a rânduielii Sfintei Liturghii are o valoare îndeosebi orientativă, fiind foarte importantă corelarea ei cu realitatea tipiconală a cărţilor de slujbă (**Liturghier** şi **Octoihul mic**). Este vorba despre acelaşi principiu *practic* al însuşirii tipicului bisericesc, care trebuie cu stricteţe urmat şi pentru toate celelalte slujbe, la care ne vom referi în continuare.

Rânduieli speciale privind săvârşirea Sfintei Liturghii

În cursul anului bisericesc există câteva situaţii în care, pentru partea de început, *Sfânta Liturghie se săvârşeşte unită cu Vecernia*. Astfel Liturghia Sf.Vasile cel Mare se uneşte în patru rânduri cu Vecernia: în ajunul Naşterii Domnului şi al Bobotezei, în Joia şi în Sâmbăta Patimilor. La fel se întâmplă cu Liturghia Sf.Ioan Gură de Aur în ziua Bunei-Vestiri, atunci când această sărbătoare cade în cursul săptămânii, de luni până vineri. Rânduiala urmată în aceste cazuri o vom descrie în capitolul despre **Rânduielile speciale legate de săvârşirea Vecerniei şi a Utreniei.**

SLUJBELE CICLULUI ZILNIC
(Cele Şapte Laude)
în perioada Octoihului

Slujbele ciclului zilnic, cele *Şapte Laude*, se săvârşesc în întregime şi în fiecare zi mai ales la mănăstiri şi catedrale. În practică, slujirea celor Şapte Laude poate fi grupată în *trei cicluri*, care reunesc mai întâi *Ceasul IX, Vecernia şi Pavecerniţa*, apoi *Miezonoptica, Utrenia şi Ceasul I*, încheindu-se cu *Ceasul III, Ceasul VI şi Liturghia* (sau *Obedniţa*, când nu se săvârşeşte Sfânta Liturghie).

Uneori, ciclul al doilea se poate uni cu ciclul al treilea, săvârşindu-se la rând dimineaţa, iar în bisericile parohiale (de mir) se săvârşesc îndeosebi la sărbători (între acestea înţelegând şi Duminica, sărbătoarea săptămânală a Învierii), şi atunci, cel mai adesea (sau de obicei) sunt slujite doar Laudele mai importante, Vecernia şi Utrenia, ca premergând Sf.Liturghii din ziua de sărbătoare.

Vom începe cu prezentarea Vecerniei şi a Utreniei, adică a laudelor cel mai des slujite (urmând astfel metodologiei didactice propuse, aceea de a avansa de la lucruri mai comune către cele mai dificile), după care ne vom referi şi la celelalte.

Vecernia şi Utrenia (noţiuni generale)

De la început trebuie arătat că, în cadrul ciclului zilnic al Laudelor bisericeşti, Vecernia şi Utrenia sunt cele mai extinse, iar prin prisma relaţiei dintre cântare (imnografie) şi tipic, ele concentrează în cuprinsul lor *cea mai mare parte a imnografiei* liturgice ortodoxe (bizantine), adunate în cărţile Octoihului, Triodului, Penticostarului şi ale Mineielor. Totodată Vecernia şi Utrenia prezintă şi *cea mai mare complexitate (şi dificultate) a tipicului*, a rânduielii lor, prin modificările şi combinările care intervin în funcţie de perioada anului bisericesc, de sărbători, de ziua din cursul săptămânii etc.

O cale foarte potrivită de însuşire a tipicului Vecerniei şi Utreniei, cu toate schimbările ce intervin în cuprinsul lor, este cea care pleacă de la rânduiala *Duminicilor* – adică a Vecerniei de sâmbătă seara şi a Utreniei de Duminică dimineaţa, din **perioada Octoihului**. După buna însuşire a structurii acestor slujbe, mai ales din punct de vedere *practic*, se poate trece treptat la marcarea şi însuşirea deosebirilor pentru alte situaţii: peste săptămână, la praznice şi în celelalte perioade ale anului bisericesc. Această abordare este justificată atăt din punct de vedere *didactic* (prin progresarea treptată de la lucruri mai simple spre lucruri tot mai complicate), cât şi din punct de vedere *bisericesc-liturgic*, prin locul central pe care Duminica (Ziua Învierii) îl ocupă în cadrul săptămânii liturgice şi prin faptul că mai ales (şi cel mai des) aceasta este ziua în care întreaga comunitate bisericească (a unei parohii, spre exemplu) participă la serviciul divin; de asemenea, perioada Octoihului ocupă şi ea cea mai mare parte a anului bisericesc (cca.2/3), rânduielile din această perioadă fiind astfel, prin îndelungata repetare, cel mai uşor de însuşit.

*

Vecernia este *slujba de seară* (slav.*veceru* - "seară"), cu care începe ziua liturgică. Se mai întrebuinţează termenul de *vesperină* (lat. *vesperae*) sau, într-o traducere românizată, cel de *serândă*.

Se săvârşeşte în biserică după ora 4 p.m. (ora 16), de regulă după apusul soarelui. Sunt câteva situaţii în cursul anului bisericesc când Vecernia se săvârşeşte dimineaţa, dar despre acestea vom vorbi când ne vom referi la *rânduielile speciale* legate de Vecernie.

Vecernia poate fi de mai multe feluri. Cea mai dezvoltată este **Vecenia sărbătorilor**, cu mai multe variante deatul de apropiate ca rânduială: cea a unui *praznic împărătesc* sau a *hramului*, a *Duminicii* (de sâmbătă seara), la un *sfânt cu Polieleu* şi la un *sfânt cu Doxologie mare*. **Vecernia zilelor de rând** este mai simplă, iar la sărbătorile mari aflăm înainte de **Vecernia Mare** şi o **Vecernie Mică.**

Utrenia este slujba de dimineaţă (slav.*utro* - "dimineaţă"). Se mai întrebuinţează termenul de *ortrină* (grec.*orthros* – „zorii zilei") sau cel de *mânecândă* (*mânecat*, *mânecare*, de la lat.*manicare* – „a se scula în zori").

Chiar dacă odinioară ea se săvârşea cu două-trei ore înainte de răsăritul soarelui, actualmente ea se săvârşeşte de obicei dimineaţa, după răsăritul soarelui. În ajunul sărbătorilor (mai ales la mănăstiri şi catedrale) Utrenia se săvârşeşte de cu seară, în continuarea Vecerniei şi a Litiei, ca şi *Priveghere*. De asemenea, miercuri şi vineri în săptămâna a cincea a Postului Mare şi în toate zilele Săptămânii Mari, Utrenia se săvârşeşte de cu seară, singură, sub formă de *denie* (slav. *vdenia* – „veghere", „priveghere").

Utrenia are ca variante o rânduială a **Utreniei duminicilor**, foarte asemănătoare cu cea a **Utreniei praznicelor împărăteşti sau a sfinţilor cu serbare**, şi o rânduială a **Utreniei zilelor de rând**.

*

Aşa cum am arătat mai înainte, vom prezenta mai întâi rânduiala Vecerniei şi a Utreniei de duminică, urmând ca mai apoi să marcăm deosebirile pentru celelalte variante ale acestor slujbe.

RÂNDUIALA VECERNIEI DUMINICILOR

Vecernia Duminicilor (a sărbătorilor în general) se săvârşeşte sâmbătă seara (sau în seara din ajunul unei sărbători), îndată după *Ceasul al IX-lea* (despre care vom vorbi la rânduiala Ceasurilor liturgice). Atunci când se face *Priveghere* (adică slujba Vecerniei se uneşte cu Litia şi cu Utrenia, aceasta din urmă săvârşindu-se şi ea în acest caz seara, deşi constituie "slujba de dimineaţă") şi de asemenea la mănăstiri, după Ceasul al IX-lea se continuă cu **Vecernia mică** şi *masa de seară* (cina), urmând ca doar apoi să înceapă săvârşirea **Vecerniei Mari** (care este Vecernia propriu-zisă a sărbătorilor).

Vecernia Duminicilor (a sărbătorilor) se săvârşeşte după următoarele cărţi de slujbă: **Liturghierul** pentru altar (dar se pot consulta şi celelalte cărţi de slujbă pentru rânduieli mai speciale), iar pentru strană **Octoihul mic** (Catavasierul), eventual **Octoihul Mare** şi **Mineiul** de rând (iar în cazul celorlalte perioade ale anului bisericesc, **Triodul** sau **Penticostarul**). De asemenea, în **Ceaslov**, la Vecernie, se mai pot găsi indicaţii (pentru sâmbătă seara sau pentru sărbători).

Citirea catismelor - citire care începe *sâmbăta seara* cu *Catisma întâi* - se face din **Psaltire**.

> ***Observaţii metodice şi practice:*** *"Schema"* Vecerniei duminicilor (sărbătorilor) pe care o dăm în continuare *trebuie foarte bine însuşită*, "pe dinafară", dar, în acelaşi timp este absolut necesară asocierea ei cu ceea ce se află în cărţile de slujbă. **Învăţarea ei doar "abstractă" nu duce de obicei la nici un rezultat !**
>
> *Pentru altar* este destul de uşor să se urmărească cuprinsul slujbei după *Liturghier*, unde se află cam tot ce este necesar. ***Atenţie !*** mai ales pentru viitorii preoţi, este bine ca indicaţiile de tipic tipărite cu roşu şi intercalate în cuprinsul slujbei să fie citite cu atenţie şi în mod *repetat*.
>
> *Pentru strană*, **cuprinsul general** al slujbei se află şi poate fi urmărit în *Octoihul mic* (*Catavasier*) - după un timp, cu oarecare practică, poate fi urmărit şi după *Ceaslov* (cu atenţionarea asupra locului diferit al Vecerniei în cele două cărţi de slujbă: în Octoih la început, iar în Ceaslov mai spre sfârşit, înainte de Pavecerniţă). În acelaţi timp, ***foarte importantă*** este asocierea la cuprinsul general din Octoihul mic a cântărilor (imnelor) şi citirilor necesare din celelalte cărţi de slujbă (din Minei sau, atunci când este necesar, din Penticostar sau Triod, eventual Octoihul mare). Doar exerciţiul repetat şi familiarizarea cu cărţile de slujbă prin folosirea lor curentă (şi frecventă) poate asigura formarea deprinderilor necesare.
>
> ***Ca exerciţiu practic:*** Să se observe locul şi structura Vecerniei mici în Octoihul Mare (sâmbăta seara, la toate cele opt glasuri) şi la sărbătorile mari din Mineie, Triod şi Penticostar. Să se acorde mai ales atenţie *trimiterilor* între Vecernia mică şi cea mare - cum este cazul mai ales, spre exemplu, cu *troparele* de la sfârşitul Vecerniei, care sunt redate integral doar la Vecernia mică (şi la care trebuie să ne întoarcem şi atunci când slujim Vecernia mare).

Rânduiala pe scurt a ***Vecerniei duminicilor*** (aproximativ aceeaşi cu cea a *Vecerniei sărbătorilor* în general, sau cu *Vecernia mare* - la sărbătorile cu Priveghere) este următoarea:

Preotul, îmbrăcat cu epitrahilul, deschide dvera (perdeaua uşilor împărăteşti) şi dă *binecuvântarea* din faţa Sfintei Mese: "Bine cuvântat este Dumnezeul nostru…"

Cântăreţul de la strană răspunde: "Amin. Veniţi să ne închinăm…" şi citeşte Ps.103 (după rânduiala din mănăstiri la Priveghere, în unele locuri, începând de la a doua parte a versetului 28 al Ps.103,

"Deschizând Tu mâna Ta…", textul se cântă, în continuare, ca *Anixandare*).

Preotul, cu capul descoperit, iese prin uşa de miazănoapte a altarului, merge în faţa Sfintelor Uşi şi citeşte din Liturghier *cele şapte rugăciuni ale luminilor*). După încheierea la strană a Ps.103

Preotul rosteşte din faţa Sfintelor Uşi *Ectenia mare*, cântăreţii de la strană (sau toţi credincioşii în cazul cântării în comun) răspunzând la fiecare cerere cu "Doamne miluieşte". După *ecfonisul* Ecteniei mari, de pe analogul aşezat în mijlocul bisericii

Cântăreţul citeşte *Catisma întâi* din Psaltire, în trei stări, după fiecare stare *Preotul* rostind o *Ectenie mică* ("Iară şi iară, cu pace…"). De obicei, mai ales la sărbători şi hramuri, în bisericile parohiale, în loc de *Catisma întâi* se cântă de către

Cântăreţ: "Fericit bărbatul…", cântare alcătuită din stihuri alese din prima stare a Catimei întâi. Apoi

Preotul rosteşte *Ectenia mică*. După ecfonisul acesteia, la strană

Cântăreţul cântă: "Doamne, strigat-am…" (Ps.140 şi 141), cu *stihirile* şi *stihurile* rânduite (pe 10, pe 8 ori pe 6 - sâmbăta şi la sărbătorile mari de obicei pe 10).

Observaţie: Primele două stihuri ale Ps.140 se cântă pe glasul de rând al Octoihului, forma de "însuşi glasul"/stihiraric, în continuare celelalte se cântă mai repede (irmologic).

Începând cu stihul "Scoate din temniţă sufletul meu…" (când stihirile sunt pe 10) se introduc între stihuri *Stihirile Învierii* de la glasul de rând; acestea se caută la partea glasului respectiv din Octoihul mic (sau cel mare) şi se intercalează între stihurile care sunt date doar la început, în partea comună a Vecerniei.

Ultimele trei stihiri se iau din Mineiul în curs, de la Vecernia zilei respective (dacă acolo indicaţia este "pe şase", se întroduc stihirile din Minei după stihira a şasea a Octoihului, repetând-o la urmă pe prima dintre cele trei ale Mineiului). În timpul Triodului sau al Penticostarului, stihirile se iau din cărţile respective.

A se vedea concret, "pe cărţile de slujbă", toate aceste detalii de organizare a cuprinsului lor.

(Continuarea descrierii rânduielii Vecerniei:)

Preotul face *cădire mare* (în întreaga biserică) la "Să se îndrepteze…" (stihul 2 al Ps.140).

La ultimul stih înainte de "*Mărire…*" ("Că s-a întărit mila Lui…) *Preotul* îmbracă felonul şi deschide uşile împărăteşti, apoi - în timpul cântării numite "a Născătoarei" de la "*Şi acum…*" (sâmbăta de numeşte *Dogmatică*) - face *Vohodul* (ieşirea) cu cădelniţa, cădind în naos şi altar. Terminându-se de cântat la strană

Preotul (cădind de pe soleie) rosteşte: "Înţelepciune, drepţi!"

Cântăreţul (sau tot poporul) răspunde cântând: "Lumină lină…". În timpul acestei cântări (care atunci când se slujeşte în sobor, poate fi cântată şi de preoţi) - când se ajunge la "…lăudăm pe Tatăl şi pe Fiul şi pe Sfântul Duh, Dumnezeu…" - preotul intră pe Uşile împărăteşti în altar. Iar după încheierea acestei cântări urmează un dialog între preot şi strană, în care

Preotul rosteşte binecuvântând, cu faţa spre popor: "Să luăm aminte. Pace tuturor."

Cântăreţul răspunde: "Şi duhului tău".

Preotul: "Înţelepciune, să luăm aminte !"

Cântăreţul cântă *Prochimenul* zilei.

Dacă sunt *Paremii* (la sărbători mai mari) acestea se citesc după dialogul introductiv de la fiecare paremie:

Preotul: "Înţelepciune !"
Cântăreţul: "Citire de la…".
Preotul: "Să luăm aminte !".

În timpul Prochimenului şi la citirea paremiilor Preotul stă în uşile împărăteşti, care se închid doar când se cântă Prochimenul ultima dată sau la sfârşitul ultimei paremii. Apoi

Preotul rosteşte (din altar) *Ectenia întreită* ("Să zicem toţi…") iar cântăreţul/credincioşii răspund la fiecare cerere cu "Doamne miluieşte" întreit. După ecfonisul ecteniei

Cântăreţul spune rugăciunea "Învredniceşte-ne, Doamne…"

Preotul (din altar) rosteşte Ectenia cerurilor ("Să plinim rugăciunea noastră cea de seară…") cântăreţul/credincioşii răspunzând la fiecare cerere cu "Dă Doamne". După ecfonisul ecteniei urmează un dialog între preot şi strană, în care

Preotul binecuvintează cu faţa spre popor: "Pace tuturor."

Cântăreţul răspunde: "Şi duhului tău".

Preotul: "Capetele noastre, Domnului să le plecăm."

Cântăreţul: "Ţie, Doamne".

Preotul citeşte în taină Rugăciunea plecării capetelor din Liturghier, încheind cu ecfonisul (rostit cu voce tare): "Fie stăpânirea împărăţiei Tale…" Apoi, dacă *nu* este **Litie** (despre care vom vorbi separat),

Cântăreţul începe să cânte *Stihoavna*, cu stihurile şi stihirile ei, pe glasul de rând al Octoihului. La "Mărire…", dacă este în Minei se cântă de acolo stihira numita "a Sfântului" (de la "Şi acum…" a Stihoavnei Vecerniei din ziua respectivă).

Observaţie practică: Dacă această Stihiră este pe alt glas decât restul Stihoavnei, se cântă şi stihul dinainte (adică "Mărire…") pe acel glas, iar apoi "Şi acum…" cu stihira Născătoarei se va cânta tot din Octoih (de la Stihoavnă) dar de la *acelaşi glas cu glasul pe care s-a cântat "Mărire…"* cu a Sfântului.

La alte sărbători stihirile Stihoavnei se cântă din Minei, Triod sau Penticostar, de la sărbătoarea respectivă, pe glasurile şi cu stihurile arătate acolo.

(Continuarea descrierii rânduielii Vecerniei:) Urmează, tot la strană

Cântăreţul: "Acum liberează…" şi rugăciunile începătoare. După "Tatăl nostru…"

Preotul rosteşte ecfonisul "Că a Ta este Împărăţia…"

Cântăreţul continuă cu *Troparele* rânduite.

Observaţie: Sâmbăta seara, după *Troparul Învierii* pe glasul de rând, din Octoihul mic sau mare, la "Mărire…" se pune *troparul Sfântului* din Minei, iar dacă acesta este pe alt glas, la "Şi acum…" Troparul Născătoarei se va pune *de la acelaşi glas* (din Octoih) *ca şi glasul troparului Sfântului* (care s-a cântat la "Mărire…). Dacă sunt doi Sfinţi, troparul primului se va cânta imediat după Troparul Învierii, iar al doilea la "Mărire…" - Troparul Născătoarei cântându-se apoi pe glasul troparului celui de al doilea Sfânt.

(La Praznicele împărăteşti se cântă doar Troparul Praznicului de trei ori. La sărbătorile Sfinţilor mai mari, se cântă de obicei de două ori troparul Sfântului din Minei şi a treia oară al Născătoarei, tot pe glasul troparului Sfântului; *numai vinerea seara, Troparul Născătoarei se cântă totdeauna pe glasul de rând* al Octoihului).

(Continuarea descrierii rânduielii Vecerniei:) După cântarea Troparelor

Preotul deschide Sfintele Uşi şi face *Apolisul* (Otpustul) după rânduiala următoare:

Preotul, dintre Sfintele Uşi: "Înţelepciune !"

Cântăreţul: "Binecuvintează."

Preotul: "Cel ce este binecuvântat…"

Cântăreţul: "Amin. Întăreşte Dumnezeule…"

Preotul, plecându-se şi închinându-se spre icoana Maicii Domnului: "Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu…"

Cântăreţul: "Ceea ce eşti mai cinstită decât heruvimii…"

Preotul, plecându-se şi închinându-se spre icoana Mântuitorului: "Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule…"

Cântăreţul: "Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh…"

Preotul zice otpustul: "Hristos, Adevăratul Dumnezeul nostru…"

Cântăreţul: "Amin."

Preotul: "Pentru rugăciunile Sfinţilor Părinţilor noştri…"

Cântăreţul: "Amin."

Observaţie: Rânduiala aceasta a *Vecerniei sărbătorilor* (a duminicilor), împreună cu cea a *Utreniei duminicilor*, dată în continuare, trebuie foarte bine însuşită şi pentru motivul că în funcţie de acestă structură, deci *prin raportare la această rânduială* vom studia mai apoi şi toate celelalte rânduieli particulare ale Vecerniei şi Utreniei, *fără să mai reluăm în amănunt toate detaliile, ci marcând doar deosebirile* (aşa cum se procedează de fapt şi în cărţile de cult, unde de obicei doar prima oară este dată pe larg o rânduială, mai apoi fiind făcută doar trimiterea la locul respectiv). Aşadar, fără cunoaşterea sigură a acestei prime scheme structurale, celelalte rânduieli la Vecernie şi Utrenie nu vor avea nici o bază pentru învăţare.

Rânduiala Litiei

Litia este o slujbă care se săvârşeşte de regulă, mai ales la mănăstiri, în cadrul *Privegherii* (despre care vom vorbi în continuare). În parohii ea este săvârşită în ajunul sărbătorilor, unită cu Vecernia. Desfăşurarea sa poate fi urmărită foarte bine după **Liturghier**:

Îndată după ecfonisul „Fie stăpânirea împărăţiei Tale..." din slujba Vecerniei, fiind pregătite în mijlocul bisericii pe o masă *artose* (pâini), spre partea de răsărit a mesei, un vas mic cu *grâu*, spre partea dinspre apus a mesei, un vas (o sticluţă) cu *vin* în partea de miazănoapte şi unul cu *untdelemn* în parte de miazăzi,

la strană încep să se cânte *stihirile Litiei*, iar *preotul* iese (cu diaconul) pe uşa de miază-noapte şi, având în mână cădelniţa, merge până în *pronaos* (dacă acolo se săvârşeşte Litia până la Rugăciunea Litiei „Stăpâne mult-Milostive..."), unde se aşează cu faţa spre răsărit în faţa unui analog (sau mese); dacă slujba se face în *naos*, preotul vine de la început în faţa mesei unde sunt pregătite cele pentru Litie. Se cădeşte masa în cele patru laturi şi se continuă ca o cădire mică. Apoi

Preotul (diaconul) rosteşte *ectenia Litiei* din Liturghier („Mântuirşte, Doamne, poporul Tău..."), la urmă pomenind şi pe cei ce au adus şi pe cei pentru care s-au adus prinoasele (de obicei doar vii). După *ecfonis* şi „Pace tuturor...", „Capetele noastre...", preotul, cu capul descoperit, citeşte *Rugăciunea Litiei* („Stăpâne, mult-Milostive...").

Se continuă slujba Vecerniei cântându-se *Stihoavna* şi celelalte. După ecfonisul de la „Tatăl nostru" încep să se cânte *Troparele* („Născătoare de Dumnezeu..." sau/şi cele ale sărbătorii, după cum este de obicei indicat în cărţile de slujbă la ziua sărbătorii respective), în timpul

cărora preotul *cădeşte* de trei ori masa, încheind cu o cădire mică. După aceasta

Preotul face cu un artos semnul crucii peste celelalte şi, având capul desoperit, rosteşte *Rugăciunea de binecuvântare a prinoaselor* („Doamne Iisus Hristoase, Dumnezeul nostru...”), făcând semnul binecuvântării spre acestea, pe rând, atunci când spune „Însuţi binecuvintează...”. Încheind rugăciunea,

La strană se cântă „Fie numele Domnului binecuvântat...”,

Preotul (clericii) cântă o dată „Bogaţii au sărăcit...” şi *cântăreţul* (-ţii) de două ori. Venind în faţa altarului *preotul*, cu faţa spre credincioşi îi binecuvintează: „Binecuvântarea Domnului peste voi...” şi - **dacă este Priveghere** -se începe citirea celor şase psalmi ai Utreniei. **Dacă nu este Priveghere**, preotul face *otpustul* (cu „Slavă Tie Hristoase...” şi celelalte).

Cu untdelemnul binecuvântat se *miruie* credincioşii, iar artosele, stropite cu vinul binecuvântat, se taie şi *se împart* la cei de faţă.

Uneori (şi în unele locuri) Litia se mai face dimineaţa, înainte de Utrenie, sau după Miezonoptică (ori în locul acesteia), iar alte ori se poate uni cu Pavecerniţa (la Naşterea Domnului, la Bobotează sau la Buna-Vestire).

RÂNDUIALA UTRENIEI DUMINICILOR

Utrenia se slujeşte în general după aceleaşi cărţi ca şi *Vecernia* (excepţie făcând poate folosirea, în cazul cărţilor de cântări, a *Utrenierului uniformizat* în locul *Vecernierului uniformizat* - amândouă constituind părţi ale *Anastasimatarului uniformizat*).

Pentru Utrenia duminicilor rânduiala slujbei este următoarea:

Preotul cu epitrahil, având în mână cădelniţa, dă *binecuvântarea* din faţa Sfintei Mese: “Binecuvântat este Dumnezeul nostru…” şi face *cădire mare* (în toată biserica)

Cântăreţul: “Amin. Veniţi să ne închinăm…”, şi psalmii *19 şi 20*, *Rugăciunile începătoare* (“Sfinte Dumnezeule…” şi celelalte), *Troparele Crucii* (“Mântuieşte, Dumnezeule poporul Tău…” şi celelalte),

Preotul rosteşte (din altar) *Ectenia:* “Miluieşte-ne pe noi , Dumnezeule…”, “Slavă Sfintei…Treimi…”,

Cântăreţul citeşte *cei şase psalmi* ai Utreniei în timp ce
Preotul citeşte în taină *cele 12 rugăciuni* ale dimineţii, după care tot
Preotul (din faţa uşilor împărăteşti) rosteşte *Ectenia mare*; după ecfonis
Cântăreţul: "Dumnezeu este Domnul…" şi *troparele rânduite* (la fel ca seara, la sfârşitul Vecerniei). Urmează (tot la strană)
Catismele de rând şi *Sedelnele* învierii (din Octoih) cu *Ectenii mici* între ele (rostite de preot). Apoi
Cântăreţul: Binecuvântările învierii ("Bine eşti cuvântat Doamne…, Soborul îngeresc..."), în timpul cărora
Preotul face *cădire mare*. Apoi, din altar
Preotul rosteşte *Ectenie mică*
Cântăreţul: Ipacoiul învierii, de glasul de rând, din Octoih, *Antifoanele* Învierii (tot de la glasul de rând, din Octoih) şi *Prochimenul* (glasului de rând, din Octoih). Citirea Evangheliei este precedată un scurt *dialog* între strană şi altar, în care

Preotul spune :"Domnului să ne rugăm", apoi, după răspunsul stranei, rosteşte ecfonisul "Că sfânt eşti Dumnezeul nostru..."; urmează
Cântăreţul cu „Toată suflarea să laude pe Domnul" de trei ori, cu stihurile rostite de *Diacon*, dacă este;
Preotul: „Şi pentru ca să învrednicim noi...",
Cântăreţul: „Domne miluieşte" de trei ori,
Preotul (sau *diaconul*): „Înţelepciune, drepţi, să ascultăm Sfânta Evanghelie", (*Preotul:*) „Pace tuturor",
Cântăreţul: Şi duhului tău"
Preotul: „Din Sfânta Evanghelie de la ... citire"
Cântăreţul: „Slavă ţie, Doamne, slavă Ţie." Apoi

Preotul citeşte (din latura de nord a Sfintei Mese) *Evanghelia Învierii*, cea de rând dintre cele 11.
Cântăreţul (sau Preotul): " Învierea lui Hristos văzând…"; între timp
*Preotul s*coate *Sânta Evanghelie* în naos, pentru sărutare,
Cântăreţul citeşte *Psalmul 50* ("Miluieşte-mă, Dumnezeule…"), "Mărire…", „Pentru rugăciunile…" şi celelalte (în duminicile Triodului: "Uşile pocăinţei…" şi celelalte),
Preotul rosteşte (Rugăciunea "Mântuieşte Dumnezeule, poporul Tău…", ori numai) *ecfonisul* "Cu mila şi cu îndurările …"
Cântăreţul (citeşte Canoanele, cu rânduiala lor, de obicei „pe 14", sau numai) cântă *Catavasiile* de rând (perioadele din an în care se cântă fiecare dintre Catavasiile sărbătorilor sunt indicate în **Octoihul mic** sau **Catavasier**),

cu *Ectenie mică* rostită de *Preot* după cântarea a III-a, *Cântăreţul* citind (cântând) îndată *Condacul*, *Icosul* şi *Sedealna* din Minei şi, la fel,

cu *Ectenie mică* rostită de *Preot* după cântarea a VI-a, la strană cântându-se îndată *Condacul Învierii* şi apoi citindu-se *Icosul Învierii* şi *Sinaxarul* (acesta din urmă din Minei).

După cântarea a VIII-a *Preotul* cu cădelniţa, din faţa Sfintei Mese rosteşte: "Pe Născătoarea de Dumnezeu şi Maica Luminii…"şi face *cădire mare*

Cântăreţul cântă "Măreşte, suflete al meu pe Domnul…"şi "Ceea ce eşti mai cinstită…", încheind cu cântarea a IX-a a Catavasiilor.

Preotul: Ectenia mică,

Cântăreţul: "Sfânt este Domnul Dumnezeul nostru" şi *Svetilna* de rând a Învierii, *Laudele* ("Toată suflarea să laude pe Domnul….") cu stihirile şi stihurile glasului de rând din Octoih; la "Slavă…" *voscreasna* (stihira Evangheliei) de rând,

Preotul, din faţa Uşilor Împărăteşti deschise şi închinându-se spre icoana Mântuitorului: "Slavă Ţie, Celui ce ne-ai arătat lumina!"

Cântăreţul cântă *Doxologia mare*, care se încheie cu „Sfinte Dumnezeule..." (de trei ori) şi cu *Troparul* de rând al Învierii (unul din cele două, „Astăzi mântuirea...", dacă este de rând unul din primele patru glasuri, sau „Înviat-ai din mormânt...", atunci când este de rând unul dintre glasurile de la al V-lea la al VII-lea).

După care **se poate începe Sfânta Liturghie**,

sau **se poate face sfârşit pentru Utrenie**, după cum urmează:

Preotul: Ectenia întreită ("Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule…") şi îndată, după ecfonis, tot

Preotul: Ectenia cerurilor ("Să plinim rugăciunea noastră cea de demineaţă…"). După ecfonis, urmează un *dialog* între altar şi strană, în care

Preotul binecuvintează cu faţa spre popor: "Pace tuturor."

Cântăreţul răspunde: "Şi duhului tău".

Preotul: "Capetele noastre, Domnului să le plecăm."

Cântăreţul: "Ţie, Doamne".

Preotul citeşte (în taină) *Rugăciunea plecării capetelor* din Liturghier, încheind cu ecfonisul (rostit cu voce tare): "Că al Tău este a ne milui…"

Otpustul (apolisul), cu rânduiala ca la Vecernie.

Rânduiala Privegherii

Privegherea (lat.„Pervigiliae”, „Diurnum”; slav.„Vdenie” – „slujbă de toată noaptea”) este o slujbă mai complexă care se săvârşeşte în special la mănăstiri şi catedrale în ajunul sărbătorilor mai importante, fiind alcătuită din trei slujbe care urmează una după alta, *Vecernia, Litia şi Utrenia* (aceasta din urmă fiind aşadar şi ea săvârşită de cu seară, iar nu dimineaţa). Sărbătorile cu Priveghere au şi *Vecernie mică* - aceasta se săvârşeşte la vremea obişnuită a Vecerniei, după ceasul al IX-lea - slujba Privegherii începând mai târziu, după cină.

Originile Privegherii merg până în secolele primare ale creştinismului, în epoca persecuţiilor, atunci când majoritatea slujbelor zilnice se săvârşeau noaptea, unite cu cina (în cadrul *agapelor*) şi cu Sf.Liturghie.

Slujba Privegherii este descrisă în amănunt la începutul **Liturghierului** sau în cartea de **Tipic**, ea prezentând şi câteva rânduieli specifice, pe care le vom marca în continuare:

La începutul Privegherii, perdeaua şi uşile altarului fiind deschise

Preotul, îmbrăcat cu *epitrahil şi felon*, face *cădire mare*. În momentul când preotul iese prin uşile împărăteşti ca să cădească în naos,

Diaconul (sau paracliserul) ţinând în mână o lumânare sau un mic sfeşnic, rosteşte cu glas mare: „Sculaţi-vă !”, după care merge înaintea preotului pe timpul cădirii. După ce a cădit toată biserica,

Preotul se întoarce în mijlocul bisericii şi spune: „Doamne (/ Săpâne), binecuvintează !”, cădind cruciş spre răsărit, după care continuă cădirea, intrând în altar prin uşile împărăteşti. Apoi, stând în faţa Sfintei Mese şi cădind în chipul crucii de trei ori, rosteşte

Binecuvântarea pentru începutul slujbei: „Slavă Sfintei şi Celei de o fiinţă şi de viaţă făcătoarei şi nedespărţitei Treimi, totdeauna...”, după care

Cântăreţul (strana) răspunde: „Amin” şi continuă cu „Veniţi să ne închinăm...” şi Ps.103 (de la începutul Vecerniei) - de la „Deschizând Tu mâna Ta” (versetul 29b), stihurile ce urmează se cântă, constituind *anixandarele*. Între timp

Preotul dezbracă felonul şi iese în faţa uşilor împărăteşti, unde citeşte *rugăciunile Vecerniei* şi continuă cu *Ectenia Mare* şi cealaltă rânduială a **Vecerniei Mari**, **cu Litie**...

La sfârşitul Litiei, îndată după „Bogaţii au sărăcit...”, în loc de otpust

Preotul merge pe soleie şi cu faţa spre credincioşi *binecuvintează* rostind: „Binecuvântarea Domnului peste voi toţi...” la care

Cântăreţul (strana) răspunde: „Amin. Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...” (de trei ori), „Doamne, buzele mele vei deschide...” şi se începe citirea celor şase psalmi de la începutul Utreniei, urmând apoi toată rânduiala **Utreniei sărbătorilor**.

VECERNIA ŞI UTRENIA ZILELOR DE RÂND

În zilele numite „de rând”, adică cele pe peste săptămână, în care nu sunt Praznice Împărăteşti sau sărbători ale unor sfinţi mai importanţi, rânduiala Vecerniei şi a Utreniei este *simplificată*, în raport cu rânduiala de duminică - a cărei schemă este păstrată în linii generale.

Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei în zilele de rând (de peste săptămână) poate fi urmărită după **Octoihul mic** (**Catavasier**) sau **Ceaslov**, însă **Mineiul** este cel care indică modificările pentru fiecare zi, faţă de rânduiala de duminică. La ***Vecernie*** este vorba de stihirile (cu numărul lor indicat, de obicei „pe 6”) de la *Doamne strigat-am...*, de la *Stihoavnă* şi de *Troparele* de la sfârşit, iar la ***Utrenie*** de *Troparele de la început*, de *Sedelne*, *Canoane*, stihirile de la *Laude* (când este cazul) şi de *Troparele de la sfârşit*.

Ca principiu general, dacă Mineiul are (în zilele de peste săptămână) toate stihirile pentru ziua respectivă, atunci slujba se face numai din această carte (uneori la „Doamne strigat-am...” sunt doar trei stihiri, însă cu indicaţia să se cânte de două ori, deci tot „pe şase”). Dacă însă în Minei nu se află toate stihirile, atunci se completează cu stihiri luate din *Octoih*, de la glasul de rând şi ziua respectivă; în acest din urmă caz, mai întâi se cântă stihirile din Octoih (pe glasul de rând şi de la ziua respectivă), iar apoi se pun şi stihirile din Minei, pe glasul prescris acolo.

Observaţie: Mineiele, ca şi Triodul sau Penticostarul, cuprind doar cântările ce se schimbă în slujbe, după zile şi sărbători. Ele nu cuprind şi părţile Vecerniei sau Utreniei care sunt neschimbătoare (cele care dau *structura generală* a slujbelor) şi care pot fi aflate în ***Octoihul mic*** (eventual în Octoihul Mare, însă doar la început) sau în ***Ceaslov***.

De asemenea, în zilele de peste săptămână la **Vecernie** *nu se face Vohod*, după Prochimen *nu sunt Paremii* şi *Ectenia întreită* se mută la sfârşitul slujbei, înainte de Otpust, iar la **Utrenie** *nu se citeşte Evanghelie*. În general, la Utrenia de peste săptămână, toată partea (de la Utrenia duminicilor) începând de după Sedelne şi până înainte de Ps.50 lipseşte.

Pe scurt (pentru detalii, a se vedea locurile comune de la Vecernia duminicilor, mai înainte prezentată) rânduiala **Vecerniei de peste săptămână** este următoarea:

Binecuvântare ("Binecuvântat este Dumnezeul nostru…") pe care o dă *preotul* îmbrăcat cu epitrahilul, din faţa Sfintei Mese).

Psalmul 103 cu "Amin. Veniţi să ne închinăm…" la strană, în timp ce *preotul* iese în faţa uşilor împărăteşti şi citeşte rugăciunile rânduite (ale luminilor).

Preotul: Ectenia mare („Cu pace Domnului să ne rugăm...").

Catisma de rând (citită în mijlocul bisericii).

Preotul: Ectenia mică ("Iară şi iară, cu pace…").

Cântăreţul: "Doamne, strigat-am…", cu stihirile pe 6.

Preotul face *cădire mare* la „Să se îndrepteze..."

Cântăreţul: "Lumină lină…" (citit) şi, după dialogul cu *Preotul* („Să luăm aminte. Pace tuturor... Înţelepciune. Să luăm aminte."), *Prochimenul zilei săptămânale* (cântat); apoi *Rugăciunea* "Învredniceşte-ne, Doamne…".

Preotul: Ectenia cerurilor („Să plinim rugăciunea noastră cea de seară…").

Cântăreţul: Stihoavna, cu stihurile şi stihirile ei, "Acum, liberează…" şi *Rugăciunile începătoare*.

Preotul: (după "Tatăl nostru…") "Că a Ta este împărăţia…"

Cântăreţul: Troparul Sfântului zilei din Minei (de la ziua respectivă, dacă are tropar propriu, sau de la sfârşitul cărţii, unde sunt troparele de obşte ale sfinţilor), şi *al Născătoarei* (de la sfârşitul Mineiului, unde Troparele Născătoarei sunt aranjate pe glasuri şi zile, câte unul pentru sfârşitul Vecerniei şi începutul Uterniei din dimineaţa următoare şi altul pentru sfârşitul Utreniei).

Preotul (din faţa Sfintelor Uşi) *Ectenia întreită* (începând cu „Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta...") şi *Apolisul* (Otpustul)

Rânduiala Utreniei zilelor de rând (de peste săptămână) este următoarea:

Preotul cu epitrahil, având în mână cădelniţa, din faţa Sfintei Mese dă *binecuvântarea* ("Binecuvântat este Dumnezeul nostru…") şi face *cădire mare* (în toată biserica).

Cântăreţul: "Amin. Veniţi să ne închinăm…", şi *Ps.19 şi 20*, *Rugăciunile începătoare* ("Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte), *Troparele Crucii* ("Mântuieşte, Dumnezeule poporul Tău…" şi celelalte)

Preotul rosteşte (din altar) *Ectenia:* "Miluieşte-ne pe noi , Dumnezeule…", "Slavă Sfintei…Treimi…"

Cântăreţul începe citirea *celor şase psalmi* ai Utreniei în timp ce *preotul* citeşte în taină *cele 12 rugăciuni* ale dimineţii, după care (tot din faţa uşilor împărăteşti) rosteşte *Ectenia mare* („Cu pace, Domnului să ne rugăm...”). După ecfonisul ecteniei

Cântăreţul cântă "Dumnezeu este Domnul…" şi *troparele* (la fel ca în seara precedentă, la sfârşitul Vecerniei; în Postul Mare se cântă "Aliluia…" şi Cântările treimice). Urmează (tot la strană) *Catismele* de rând şi *Sedelnele* (citite), fără ectenii mici între ele.

(Apoi, doar între Paşti şi Înălţare, urmează "Învierea lui Hristos văzând…")

Cântăreţul citeşte (rosteşte) *Psalmul 50* ("Miluieşte-mă, Dumnezeule…")

Preotul rosteşte *ecfonisul* "Cu mila şi cu îndurările …"

Cântăreţul citeşte *Canoanele* din Minei şi Octoih (sau numai irmoasele cântărilor)

cu *Ectenie mică* rostită de *Preot* după cântarea a III-a, *Cântăreţul* citind îndată *Sedealna* din Minei, apoi la fel,

Ectenie mică rostită de *Preot* după cântarea a VI-a, la strană citindu-se *Condacul, Icosul* şi *Sinaxarul* (din Minei).

După cântarea a VIII-a *Preotul* cu cădelniţa, din faţa Sfintei Mese: "Pe Născătoarea de Dumnezeu şi Maica Luminii…"şi face *cădire mare*

Cântăreţul cântă "Măreşte, suflete al meu pe Domnul…"şi "Ceea ce eşti mai cinstită…" (cu stihurile din Catavasier/Ceaslov), încheind cu cântarea a IX-a a Canonului, după care

Preotul rosteşte *Ectenia mică*, iar

Cântăreţul cântă Svetilna zilei săptămânale din Ceaslov şi a Sfântului din Minei (intercalate la „Mărire...”, „Şi acum...”).

Urmează *Laudele* citite din Ceaslov (Psalmii 148-150), iar dacă în Minei sunt Stihiri la Laude, acestea se cântă

Preotul: "Slavă Ţie, Celui ce ne-ai arătat lumina !" (Uşile împărăteşti rămân închise)

Cântăreţul citeşte *Doxologia mică* după Ceaslov, cu rugăciunea "Învredniceşte-ne, Doamne…")

Preotul rosteşte *Ectenia cerurilor* ("Să plinim rugăciunea noastră cea de dimineaţă…") şi

*Cânt*ăreţul începe *Stihoavna Laudelor* (din Minei, iar dacă acolo lipsesc, din Octoih), continuând cu "Bine este a ne mărturisi Domnului…", *Rugăciunile începătoare* ("Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte); după ecfonisul de la Tatăl nostru („Că a Ta este Împărăţia...") se cântă *Troparele* zilei, din Minei (cu cel al Născătoarei ales pentru sfârşitul Utreniei, pe glasul Troparului Sfântului)

Preotul rosteşte *Ectenia întreită* ("Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule…") şi face *Otpustul* (apolisul).

(În mănăstiri se citeşte Ceasul I şi apoi se face Otpustul Utreniei).

Observaţie de tipic: dacă după Laude este prevăzută *Doxologie mare*, urmează *Troparele*, apoi *Preotul* rosteşte pe rând *Ectenia întreită* ("Miluieşte-ne pe noi,

Dumnezeule…") şi *Ectenia cerurilor* ("Să plinim rugăciunea noastră cea de demineaţă…"), încheind cu *Otpustul*.

RÂNDUIALA VECERNIEI ŞI A UTRENIEI LA SĂRBĂTORI

Atunci când unele Praznice Împărăteşti sau sărbători ale unor Sfinţi mai importanţi, *cu dată fixă*, cad în *zilele de peste săptămână*, se urmează indicaţiile de tipic ale *Mineiului*, pentru toate părţile Vecerniei şi ale Utreniei.

În mod asemănător, pentru praznicele *cu dată schimbătoare* se vor urmări, după caz, indicaţiile *Triodului* (pentru praznicul Floriilor) sau ale *Penticostarului* (pentru Duminica Învierii şi apoi pentru toate Duminicile până la Pogorârea Duhului Sfânt, ca şi pentru Joia Înălţării) - în *Octoih* singura sărbătoare fiind cea a Duminicii.

În general fiecare **Minei** (respectiv **Triodul** sau **Penticostarul**) cuprinde la data respectivă şi toate *cântările / citirile* care trebuie puse - împreună cu *indicaţiile de tipic* corespunzătoare.

Momentele slujbelor în care intervin modificări sunt în general următoarele (deja cunoscute din rânduiala duminicilor sau a zilelor de peste săptămână):

la **Vecernie** se pun cele ale sărbătorii pentru

Doamne strigat-am (pe 8 sau pe 10), făcându-se
Vohod şi existând după
Prochimen şi
Paremii, apoi la
Stihovnă şi
Tropare.

În ceea ce priveşte *Ecteniile*, acestea sunt la acelaşi loc ca şi duminica, şi de obicei se face şi *Litie* (după rânduiala cunoscută, *Troparele* de la urmă punându-se după indicaţiile cărţilor de slujbă).

La **Utrenie** se pun cele ale sărbătorii pentru

Troparele de la „Dumnezeu este Domnul…",
Sedelnele ce însoţesc Catismele de rând (cu ectenie mică între ele),
Polieleu cu Mărimuri,

Sedealna de după Polieleu,
Antifoane (ale glasului al patrulea),
Prochimenul sărbătorii din Minei (ori din Triod sau Penticostar), iar după
Evanghelia sărbătorii (la Utrenie), care se citeşte din faţa Uşilor Împărăteşti, mai urmează
„Pentru rugăciunile..." şi celelalte,
Canoanele (catavasiile), cu
Sedelnele de după (ectenia mică de la) *cântarea a treia* a canonului,
Condacul, icosul şi sinaxarul de după (ectenia mică de la) cântarea a şasea,
Mărimurile Născătoarei sau Pripelele Sărbătorii (stihirile şi stihurile cântării a noua a Canonului),
Luminândele (svetilnele) *sărbătorii*
Laudele, cu stihurile şi stihirile sărbătorii; la "Slavă…, Şi acum…", stihirile sărbătorii
Doxologia mare şi
Troparele de de la sfârşit,
(după care urmează *Ecteniile*, cea întreită şi a cererilor, încheind slujba cu *Otpustul*

Observaţie: la unele Praznice Împărăteşti importante (cum ar fi de exemplu Sfintele Paşti) apar *şi alte modificări*, a căror rânduială trebuie urmărită în amănunt după cărţile de cult, la locurile respective.

Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei pentru sărbători care se întâmplă Duminica

Situaţia rânduielilor pentru Vecernie şi Utrenie devine oarecum mai complicată în momentul în care *data fixă* a unui Praznic împărătesc sau a sărbătorii unui sfânt se suprapune cu *Duminica* (Praznicul săptămânal al Învierii). În acest caz, cele două sărbători, cea cu dată fixă şi Duminica, trebuie să-şi *combine* rânduielile, conform unor reguli speciale de tipic.

Observaţie importantă: Acest capitol al tipicului bisericesc, ce se referă la combinările diferitelor slujbe, se poate spune că prezintă o oarecare *dificultate*, mai ales dacă rânduielile „de bază" ale Vecerniei şi Utreniei de duminica şi de peste săptămână, parcurse până acum, nu sunt încă bine stăpânite. Aşadar, cunoaşterea temeinică a structurilor de bază ale acestor două slujbe (Vecernia şi Utrenia) - şi cu aplicare practică, pe cărţile de slujbă - este absolut necesară pentru înţelegerea în continuare a rânduielilor speciale care se aplică în cazul întâlnirii la aceeaşi dată a mai multor sărbători.

Trebuie mai întâi observat că pentru *Praznicele Împărăteşti cu dată fixă* deosebit de *importante*, principiul combinării *nu* funcţionează, chiar şi duminica *primând* cele ale praznicelor, care se pun integral din **Mineiele** lunilor respective. De la această regulă fac *excepţie* Praznicul Tăierii împrejur (1 ian.), Întâmpinarea Domnului (2 febr.) şi Praznicele Maicii Domnului, unde *combinarea* cu cele ale Duminicii prezintă o serie de rânduieli speciale.

Se poate observa că pentru regulile de combinare a rânduielilor sărbătorilor, acţionează oarecum (ca un criteriu general) *întâietatea* sau importanţa *unei sărbători* faţă de alta, într-o ierarhie generală a praznicelor bisericeşti – cu cât o sărbătoare este mai importantă, cu atât se vor pune mai multe cântări ale acelei sărbători, într-o ordine care începe cu Praznicele Împărăteşti (mai ales Învierea, aceasta incluzând şi Duminica, apoi Naşterea, Boboteaza etc.), continuând cu Praznicele Împărăteşti ale Maicii Domnului, apoi cele ale Sfinţilor etc.

În cazul combinărilor rânduielilor Duminicii cu cele ale sărbătorilor, *locurile în care intervin modificări* sunt aproximativ aceleaşi ca la Vecernia şi Utrenia Sărbătorilor ce cad în zilele de rând (de peste săptămână).

Astfel, (în general) pentru **Vecernie**:

- La *Doamne strigat-am*, stihirile se pun pe 10, 4 ale Învierii (Duminicii) pe glasul de rând din Octoih şi 6 ale sărbătorii, cu „Mărire..." şi Stihira sărbătorii (dacă este în Minei), apoi încheind cu „Şi acum..." şi Dogmatica glasului de rând din Octoih, **la sărbătorile Sfinţilor**. **La Praznicele Maicii Domnului** la „Mărire..., Şi acum..." se pune *Stihira praznicului* (cea indicată în Minei la „Şi acum...", pe glasul prescris acolo).
- După *Vohod* şi „Lumină lină" urmează

- *Prochimenul* de sâmbătă seara cu *Paremiile sărbătorii* (din Minei),
- *Ectenia întreită,* „Învredniceşte-ne Doamne...” *şi Ectenia cererilor*
- *Stihovna* glasului de rând din Octoih cu „Mărire...” şi *Stihira sărbătorii* (pe glasul indicat în Minei), încheind cu „Şi acum...” şi *Stihira Născătoarei* din Octoih, pe glasul Stihirii sărbătorii de la „Mărire...” (!), **în cazul sărbătorilor Sfinţilor**. **La Praznicele Maicii Domnului**, la „Mărire..., Şi acum...” se pune *Stihira praznicului Născătoarei* (cea indicată în Minei la „Şi acum...”, pe glasul prescris).
- După „Acum slobozeşte” şi *Rugăciunile începătoare*
- la *Tropare* se pune cel *al Învierii* (Duminicii) pe glasul de rând din Octoih, „Mărire...” cu *Troparul sărbătorii*, apoi „Şi acum” cu Troparul Născătoarei din Octoih, de la glasul pe care s-a cântat Troparul sărbătorii (!), **în cazul sărbătorilor Sfinţilor**. **La Praznicele Maicii Domnului**, după Troparul Învierii se cântă *de două ori Troparul praznicului Născătoarei*. Se încheie apoi cu *Otpustul*.

Atunci când se face *Litie*, aceasta se face după rânduiala cunoscută, *Troparele* de la urmă punându-se după cum este prescris în Minei: la **sărbătorile Sfinţilor** *cu polieleu* se cântă *Troparul Litiei* („Născătoare de Dumnezeu”) de trei ori, la cei *cu priveghere* se cântă *Troparul Litiei* de două ori şi cel *al Sfântului* o dată, iar la *Praznicele Maicii Domnului*, de obicei se cântă Troparul Învierii o dată şi Troparul praznicului Născătoarei de două ori).

După cum aminteam spre începutul acestui subcapitol, şi Praznicul **Tăierii împrejur** (1 ian.) şi cel al **Întâmpinării Domnului** (2 febr.) prezintă câteva reguli speciale de combinare, atunci când ele se întâmplă să cadă Duminica:

- La Praznicul **Tăierii împrejur** (1 ian.), pentru *Doamne strigat-am*, stihirile se pun pe 10, 3 ale Învierii (Duminicii) pe glasul de rând din Octoih, 3 ale praznicului şi 4 ale Sf.Vasile cel Mare, care se serbează tot pe 1 ianuarie, cu „Mărire...” şi *Stihira Sfântului* (Vasile cel Mare), încheind cu „Şi acum...” şi Dogmatica glasului de rând din Octoih. La **Întâmpinarea**

Domnului (2 febr.) stihirile se pun tot pe 10, dar 4 ale Învierii (Duminicii) pe glasul de rând din Octoih şi 6 ale praznicului (din Minei), după „Mărire..., Şi acum...” punându-se Stihira Praznicului (tot din Minei).

- Slujba urmează apoi asemănător cu celelalte sărbători de ce întâmplă Duminica, doar
- la *Stihoavnă*, după Stihirile glasului de rând din Octoih, la „Mărire...” se pune *Stihira Sfântului* (Vasile cel Mare) şi la „Şi acum...” *a praznicului* (din Minei) – pentru Praznicul **Tăierii împrejur**, iar pentru **Întâmpinarea Domnului** la „Mărire..., Şi acum...” se pune *Stihira praznicului* (din Minei).
- În mod asemănător, după „Acum slobozeşte” şi Rugăciunile începătoare, la *Tropare* se pune *Troparul Învierii* (Duminicii) pe glasul de rând din Octoih, la „Mărire...” se pune *Troparul Sfântului* (Vasile cel Mare) şi la „Şi acum...” *al praznicului* (din Minei) – pentru Praznicul **Tăierii împrejur**. La **Întâmpinarea Domnului** după *Troparul Învierii* (Duminicii) pe glasul de rând din Octoih, la „Mărire..., Şi acum...” se pune *Troparul praznicului*. Se încheie apoi cu *Otpustul*.

Atunci când se face *Litie*, după rânduiala cunoscută, la *Tropare* se cântă cel *al Sfântului* (Vasile cel Mare) de două ori şi cel *al Litiei* o dată („Născătoare de Dumnezeu...”) la Praznicul **Tăierii împrejur**, iar pentru **Întâmpinarea Domnului** se cântă de trei ori *Troparul praznicului*.

*

Pentru **Utrenie** combinările între rânduielile Duminicii şi cele ale sărbătorilor cu dată fixă se fac (aproximativ sau în general, datorită diversităţii situaţiilor) în felul următor:

- La „Dumnezeu este Domnul…” se cântă de două ori (!) *Troparul Învierii* (Duminicii) pe glasul de rând din Octoih, „Mărire...” cu *Troparul sărbătorii*, apoi „Şi acum” cu Troparul Născătoarei din Octoih, de la glasul pe care s-a cântat Troparul sărbătorii (!), **în cazul sărbătorilor Sfinţilor**. La **Praznicele Maicii Domnului**, după ce se cântă de două ori Troparul Învierii urmează „Mărire..., Şi acum” cu *Troparul praznicului Născătoarei*.

- După *Ectenia mică* urmează cele două serii de *Sedelne* ale glasului de rând din Octoih (cu ectenie mică între ele) şi îndată*Sedelnele sărbătorii* (din Minei, care la **sărbătorile Sfinţilor** se pun la rând, întâi cele de *dinainte de Polieleu*, fără ale Născătoarei, apoi "Mărire..." cu Sedealna *de după Polieleu*, „Şi acum..." cu a Născătoarei, cea de la Sedealna de după Polieleu; la **Praznicele Maicii Domnului** toate acestea se pun se după *Ipacoi* [36]),
- *Polieleul cu Mărimuri*,
- *Binecuvântările Învierii*, cu *Ectenie mică*,
- se citeşte *Ipacoi* de la glasul de rând al Octoihului,
(*Sedelnele praznicului*, la **Praznicele Maicii Domnului**[37])
- se cântă *Antifoanele* glasului de rând din Octoih, cu
- *Prochimenul de rând* (din Octoih) **la sărbătorile Sfinţilor** şi cel *al sărbătorii* **la Praznicele Maicii Domnului**.
- *Evanghelia* sărbătorii (de la Utrenie) se citeşte doar **la Praznicele Maicii Domnului**; **la sărbătorile Sfinţilor** se citeşte Evanghelia de rând din cele 11 ale Învierii.
- Urmează *„Învierea lui Hristos"*,
- Ps.50, „Pentru rugăciunile...", „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila ta..." (rugăciunea „Mântuieşte, Dumnezeule, poporul Tău.." sau numai) ecfonisul „Cu mila şi cu îndurările...".
- La *Canoane* (citite mai ales la mănăstiri, cu reguli de combinare ce pot fi găsite în Tipicul Bisericesc[38]) se cântă *Catavasiile*,
- după *cântarea a treia* a canonului **la sărbătorile Sfinţilor** urmează (Ectenie mică) *Condacul, Icosul şi Sedelnele sărbătorii* (din Minei); **la Praznicele Maicii Domnului** aici se pun *Condacul* şi *Icosul Învierii* (din Octoih) şi apoi *Sedelnele sărbătorii* (din Minei).
- După *cântarea a şasea* se pun **la sărbătorile Sfinţilor** (Ectenie mică) *Condacul* şi *Icosul Învierii* (din Octoih), apoi *Sinaxarul*

---

[36] Cf.Florian Geomolean, *Manual de Tipic bisericesc*, Cluj, 1940, p.61.
[37] Cf.*Ibidem*.
[38] *Tipicul Bisericesc*, Editura Institutului biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1976, p.108 (în Cap."Reguli speciale pentru perioada Octoihului"); v. şi ediţia Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1999, p.99.

sărbătorii (din Minei); **la Praznicele Maicii Domnului** se face oarecum o inversare, aici fiind aşezate *Condacul, Icosul şi Sinaxarul sărbătorii* (din Minei).

- La *cântarea a noua* (înaintea acesteia) se pun *Mărimurile* Născătoarei de Dumnezeu („Măreşte suflete al meu..., Ceea ce eşti mai cinstită..."), după *cântarea a noua* urmează o Ectenie mică, apoi
- *Luminânda* de rând *a Învierii* (din Octoih), „Mărire..." cu *a sărbătorii*, „Şi acum ..." cu *a Născătoarei-Învierii*. **La Praznicele Maicii Domnului** după *Luminânda* (de rând a) *Învierii* se cântă cu „Mărire..., Şi acum ..." *Luminânda praznicului.*
- *Laudele* se pun pe 8, cu 4 Stihiri ale Învierii de la glasul de rând (din Octoih) şi 4 ale sărbătorii (din Minei); la "Slavă…," se pune *Stihira Evangheliei Învierii* (Voscreasna) de rând, iar la „Şi acum…" „Prea binecuvântată eşti Născătoare...".
- După *Doxologia mare* se cântă
- *Troparul* de rând al Învierii (de la sfârşitul Utreniei Duminicilor),

(urmând *Ecteniile*, cea întreită şi a cererilor, şi încheind cu *Otpustul*).

Pentru Praznicul **Tăierii împrejur** (1 ian.) şi cel al **Întâmpinării Domnului** (2 febr.) şi la Utrenie există o serie de rânduieli speciale atunci când aceste Praznice Împărăteşti se întâmplă să cadă duminica:

- În cazul Praznicului **Tăierii împrejur** la „Dumnezeu este Domnul…" se cântă de două ori *Troparul Învierii* (Duminicii) pe glasul de rând din Octoih, „Mărire..." cu *Troparul Sfântului* (Vasile cel Mare), apoi „Şi acum" cu *Troparul Praznicului*. La Praznicul **Întâmpinării Domnului**, după ce se cântă de două ori Troparul Învierii urmează „Mărire..., Şi acum" cu *Troparul Praznicului.*

(În continuare rânduiala preia elemente atât de la Praznicele Maicii Domnului, cât şi de la Sărbătorile Sfinţilor care se întâmplă duminica.)

- După *Ectenia mică* urmează cele două serii de *Sedelne* ale glasului de rând din Octoih, apoi *Polieleul cu Mărimurile*, *Binecuvântările Învierii*, cu Ectenie mică, *Ipacoi* de la glasul de rând al Octoihului,

- *Sedelnele sărbătorii* (din Minei - la **Tăierea împrejur** cele ale Sfântului Vasile cel Mare de după „Dumnezeu este Domnul”, apoi îndată „Mărire...” cu Sedealna Polieleului, „Şi acum...” a Praznicului; la **Întâmpinarea Domnului** se pun cele de după „Dumnezeu este Domnul”, apoi „Mărire..., Şi acum...” cu Sedealna Polieleului),
- se cântă *Antifoanele* glasului de rând din Octoih, cu *Prochimenul de rând*,
- se citeşte *Evanghelia* de rând din cele 11 ale Învierii (de la Utrenia Duminicii) şi urmează
- *„Învierea lui Hristos”*, Ps.50, „Pentru rugăciunile...”, „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila ta...”(la **Întâmpinarea Domnului** cu *stihul praznicului* „Să se deschidă uşa cerului astăzi...”) etc.
- La Praznicul **Tăierii împrejur** se cântă *Catavasiile Botezului* („Fundul adâncului l-ai descoperit...”), la **Întâmpinarea Domnului** cele *ale Întâmpinării* („Pământul cel roditor de adăncime uscat...”).
- După *cântarea a treia* a canonului şi Ectenie mică la Praznicul **Tăierii împrejur** se pune *Condacul şi Icosul praznicului, apoi Sedelnele Sfântului* (Vasile cel Mare, toate din Minei); la **Întâmpinarea Domnului** aici se pune doar *Sedealna praznicului* (din Minei).
- După *cântarea a şasea* şi Ectenie mică la Praznicul **Tăierii împrejur** se pune *Condacul şi Icosul* (Sfântului Vasile cel Mare, din Minei); la **Întâmpinarea Domnului** aici se pune *Condacul şi Icosul praznicului* (din Minei);
- *Sinaxarul* (din Minei).
- Pentru *cântarea a noua*, la Praznicul **Tăierii împrejur** se pun *Mărimurile* Născătoarei de Dumnezeu („Măreşte suflete al meu..., Ceea ce eşti mai cinstită...”), la **Întâmpinarea Domnului** acestea se înlocuiesc cu *Pripelele* sărbătorii. După cântarea a noua urmează o *Ectenie mică*, apoi
- *Luminânda* de rând *a Învierii* (din Octoih), „Mărire...” (la Praznicul **Tăierii împrejur** se pune aici şi *a Sfântului*, din Minei), „Şi acum ...” cu *a Praznicului* (din Minei).

- *Laudele* se pun pe 8, cu 4 Stihiri ale Învierii de la glasul de rând (din Octoih) şi 4 ale sărbătorii (din Minei); la "Slavă…," pentru Praznicul **Tăierii împrejur** se pune *Stihira Evangheliei Învierii* (Voscreasna) de rând, la **Întâmpinarea Domnului** se pune *Stihira Praznicului*, iar la „Şi acum…" urmează în mod obişnuit „Prea binecuvântată eşti Născătoare...".
- După *Doxologia mare* se cântă *Troparul* de rând al Învierii (de la sfârşitul Utreniei Duminicilor).

Observaţie: Când Praznicul Întâmpinării Domnului cade în perioada Triodului, pentru rânduielile de tipic trebuie văzute şi *Capetele lui Marcu* de la sfârşitul cărţii Triodului.

VECERNIA ŞI UTRENIA SÂMBETELOR

În cadrul săptămânii, ziua de sâmbătă prezintă o importanţă deosebită, constituind oarecum odovania Duminicii precedente – de aceea, o serie de cântări ale acesteia se reiau atât la Vecernie, cât şi la Utrenie.

De asemenea, sâmbetele din perioada Octoihului sunt uneori împărţite în *Sâmbete obişnuite* (cu „Dumnezeu este Domnul" - la începutul Utreniei) şi *Sâmbete cu „Aliluia"* (în loc de „Dumnezeu este Domnul", la începutul Utreniei). Acestea din urmă (Sâmbetele cu „Aliluia") sunt următoarele: sâmbăta de dinainte şi cea de după Înălţarea sfintei Cruci, sâmbăta de dinainte şi cea de după Naşterea Domnului, sâmbăta de dinainte şi cea de după Botezul Domnului, Sâmbetele morţilor. În aceste sâmbete, făcându-se şi *pomenirea celor adormiţi* întru Domnul, se pun o serie de cântări obişnuite cu acest prilej.

Astfel, (în Sâmbetele cu „Aliluia"),

la ***Vecernia de vineri seara***, la Troparele de la sfârşit (după „Tatăl nostru"), la „Mărire..." se pune Troparul morţilor („Pomeneşte, Doamne, ca un bun..."),

iar la ***Utrenia de sâmbăta dimineaţa***, după ce Troparele de la început se cântă în ordinea în care s-au cântat de cu seară la Vecernie, după Sedelne se pune *Ectenia pentru morţi* şi apoi se cântă *Binecuvântările morţilor* („Binecuvântat eşti Doamne..., Ceata sfinţilor..."), iarăşi o *Ectenie pentru morţi* şi *Sedealna* „Odihneşte Mântuitorul nostru...", după cântarea a treia a Canonului şi ectenia

mcă se pune *Sedelna* „Cu adevărat deşertăciune...”, după cântarea a şasea urmează *Condacul* „Cu sfinţii odihneşte...” şi *Icosul* „Tu însuţi eşti fără de moarte...”, la sfârşit Troparele cântându-se tot ca la începutul Utreniei[39].

RÂNDUIELI SPECIALE LEGATE DE SĂVÂRŞIREA VECERNIEI ŞI A UTRENIEI

I. Rânduieli speciale la Vecernie

La *Vecernia din zilele de rând ale Postului Mare* apar unele modificări ale rânduielilor (în raport cu zilele de rând din restul anului), modificări ce sunt indicate în **Triod** şi **Ceaslov** (a se vedea şi capitolul **Rânduieli speciale în perioada Triodului**).

Pentru unele Vecernii, în legătură cu evenimente importante ale istoriei Mântuirii, există o serie de rânduieli care se săvârşesc o singură dată în cursul anului bisericesc. Aşa este *Vecernia Sâmbetei celei mari*, care se slujeşte în *Vinerea Patimilor* (pentru descrierea mai amănunţită, a se vedea capitolul **Rânduieli speciale în perioada Triodului**).

La *Vecerniile din Săptămâna Luminată* (şi mai ales la cea a *zilei de Luni din Săptămâna Luminată*, care se slujeşte în Duminica Paştilor, fiind cunoscută sub denumirea de „a doua Înviere”) se urmează o rânduială specială, care se află în **Penticostar** (a se vedea capitolul **Rânduieli speciale în perioada Penticostarului**).

De asemenea, *Vecernia pentru Luni după Pogorârea Sfântului Duh* (la Praznicul Sfintei Treimi), se săvârşeşte îndată după Sf.Liturghie din Duminica Rusaliilor, conform rânduielii din **Penticostar** sau **Molitfelnic** („Slujba plecării genunchilor” – pentru o descriere mai detaliată a se vedea capitolul **Rânduieli speciale în perioada Penticostarului**).

*

În cursul anului bisericesc mai există şi câteva situaţii în care *Vecernia* (mai precis, partea ei de început) *se săvârşeşte unită cu Sfânta Liturghie*. Astfel, *Vecernia de miercuri şi cea de vineri în*

[39] Cf. Florian Geomolean, *op.cit.*, p.70-75.

Postul mare se uneşte cu *Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite*, după o rânduială care este descrisă în capitolul despre această Sf.Liturghie.

De asemenea, Vecernia se uneşte în patru rânduri cu Liturghia Sf.Vasile cel Mare: în ajunul Naşterii Domnului şi în ajunul Bobotezei, în Joia şi în Sâmbăta din Săptămâna Mare (a Patimilor). La fel se întâmplă cu Liturghia Sf.Ioan Gură de Aur în ziua Bunei-Vestiri, atunci când această sărbătoare cade în cursul săptămânii, de luni până vineri.

> În acest caz, *în cursul dimineţii*, la ora săvârşirii în mod normal a Sfintei Liturghii, se începe *slujba Vecerniei* cu *Binecuvântarea mare* (Binecuvântată este Împărăţia...”), după care se continuă rânduiala Vecerniei până la *Vohod* (care se face cu Sf.Evanghelie), *Prochimen* şi citirea *Paremiilor* (care pot fi foarte numeroase: 13 în ajunul Bobotezei şi 15 în Sâmbăta Mare). Apoi, îndată după încheierea citirii paremiilor, preotul rosteşte *Ectenia mică* şi se continuă cu rânduiala *Sfintei Liturghii, de la „Sfinte Dumnezeule…”* mai departe (în Sâmbăta Mare, în loc de „Sfinte Dumnezeule…” se cântă „Câţi în Hristos v-aţi botezat...”).

II. Rânduieli speciale la Utrenie

La *Utrenia din zilele de rând ale Postului Mare* apar unele modificări ale rânduielilor (în raport cu zilele de rând din restul anului), modificări ce sunt indicate, împreună cu cântările speciale, în **Triod** şi **Ceaslov** (a se vedea capitolul **Rânduieli speciale în perioada Triodului**).

Câteva *Utrenii* importante din Postul Mare, ce cuprind rânduieli, rugăciuni şi cântări speciale, se săvârşesc în seara din ajun sub formă de *denii* (slav.vdenie – „priveghere”)[40], rânduiala lor aflându-se pe larg redată în **Triod** (a se vedea de asemenea capitolul **Rânduieli speciale în perioada Triodului**).

În perioada Penticostarului *Utreniile* au de asemenea rânduieli deosebite faţă de restul anului bisericesc, şi în special Utrenia *Învierii* (Utrenie Duminicii Sfintelor Paşti sau *Slujba Învierii*), care este tot o „priveghere” sau „denie”, săvârşită în a doua parte a nopţii spre

[40] Deosebirea între *denie* şi *priveghere* constă în faptul că privegherea propriu-zisă este formată din Vecernie, Litie şi Utrenie, care se slujesc de cu seară împreună, urmând una alteia la rând, în timp ce *denia* se săvârşeşte singură, având de obicei o rânduială specială.

Duminica Învierii (după miezul nopţii) - fiind prezentată pe larg în cartea **Penticostarului** (pentru Utreniile acestei perioade a se vedea capitolul **Rânduieli speciale în perioada Penticostarului**).

Şi tot cu o rânduială deosebită sunt şi *Utreniile Sărbătorilor Sfintei Cruci*: la *Înălţarea Sf.Cruci* (14 septembrie), în *Duminica a treia a Postului Mare* (a Sf.Cruci) şi la *Scoaterea Sf.Cruci* (1 august), când se adaugă, după Doxologie, *ritualul scoaterii* (în naos) *şi închinării (cinstirii) Sfintei Cruci* – totul fiind descris pe larg în **Liturghier** şi **Mineiul pe septembrie** (la 14 ale lunii), în **Triod** (la Duminica a treia a Postului) şi în **Mineiul pe august** (la întâi ale lunii).

ÎNAINTE PRĂZNUIRIRI, DUPĂ-PRĂZNUIRI ŞI ODOVANII

Înaintea unui praznic împărătesc exită o perioadă de pregătire a acestuia, numită *pre-serbare*, *înainte-serbare* sau *înainte prăznuire* (care începe cu ziua numită chiar *începutul sărbătoririi*), şi la fel, după fiecare praznic împărătesc mai există o perioadă de timp numită *după-serbare* sau *după-prăznuire*, a cărei ultimă zi se numeşte cu termenul de origine slavonă *odovanie* (care înseamnă „sfârşitul", „dezlegarea" sau „încheierea" sărbătorii).

Pe toată durata unui praznic (a unei sărbători), de la *început* şi până la *odovanie*, există o serie de rânduieli speciale ale slujbelor, care este bine să fie puse în legătură imediată cu rânduiala Vecerniei şi a Utreniei (anterior prezentate), aceste două slujbe suferind cele mai multe modificări. Astfel, în această perioadă, pe lângă cântările, citirile şi restul slujbei pentru sfinţii pomeniţi în zilele respective, se mai introduc şi cântări, rugăciuni şi citiri legate de praznicul în curs, iar în ziua odovaniei praznicului se pun *„toate cele ale praznicului"*, mai ales în privinţa cântărilor – dar *mai puţin* Vohodul, Paremiile şi Litia la Vecernie, Polieleul şi Evanghelia la Utrenie, la Sf.Liturghie Apostolul şi Evanghelia fiind de asemenea ale zilei în curs.

Durata serbării praznicelor împărăteşti variază după importanţa sărbătorii respective în cursul anului bisericesc.

Începând cu luna septembrie (începutul anului bisericesc), pentru **praznicele cu dată fixă (neschimbătoare)** sunt rânduite

următoarele **înainte- şi după-prăznuiri** (a se vedea **Mineiele** lunilor respective):

- la *Naşterea Maicii Domnului (8 sept.)* înainte-prăznuirea durează *o zi*, începutul sărbătorii fiind pe *7 sept.*, iar după-prăznuirea durează *patru zile*, odovania fiind pe *12 sept.*
- la *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 nov.)*, în mod asemănător, înainte-prăznuirea durează *o zi* şi începe pe *20 nov.*, iar după-prăznuirea durează *patru zile*, sărbătoarea „odovăindu-se" pe *25 nov.*
- la *Naşterea Domnului (25 dec.)* înainte-prăznuirea începe pe *20 decembrie*, odovania fiind pe *31 decembrie.*
- *Tăierea-împrejur (1 ian.)* **nu are** înainte- şi după-prăznuire.
- la *Botezul Domnului (6 ian.)*, înainte-prăznuirea începe pe *2 ianuarie*, odovania fiind pe *12 ianuarie.*
- *Întâmpinarea Domnului (2 febr.)* îşi începe înainte-prăznuirea doar o zi înainte, la *1 febr.*, odovania fiind pe *9 febr.*
- la *Bunavestire (25 mart.)* înainte-prăznuirea începe de asemenea cu o zi înainte, pe *24 martie*, odovania fiind o zi după praznic, pe *26 martie.*
- la *Schimbarea la faţă (6 aug.)* înainte-prăznuirea începe o zi înainte, pe *5 august*, odovania fiind pe *13 august.*
- *Adormirea Maicii Domnului (15 aug.)* are înainte-prăznuirea în ajun, pe *14 august*, odovania fiind pe 23 august.

Praznicele cu dată schimbătoare nu au înainte-prăznuiri, având următoarele **după-prăznuiri** (a se vedea **Triodul** pentru Florii şi **Penticostarul** pentru celelalte praznice cu dată schimbătoare):

- *Duminica Floriilor* (o săptămână înainte de Sf.Paşti) **nu are** nici după prăznuire, întreaga durată a praznicului reducându-se la o singură zi (cea a prazniclui).
- la *Învierea Domnului* (Sf.Paşti – având data stabilită după rânduiala *pascaliilor*), după-prăznuirea este cea mai lungă, durând până în *miercurea din săptămâna a şasea după Paşti* (cea dinainte de Înălţarea Domnului).

- *Înălţarea Domnului* (la 40 de zile după Înviere, în joia din săptămâna a şasea după Paşti) are după-prăznuire până în *vinerea din săptămâna a şaptea după Paşti* (cea dinante de Duminica Rusaliilor).
- *Pogorârea Duhului Sfânt* (Rusaliile, la 50 de zile după Învierea Domnului, în duminica a opta după Paşti) are odovania în *sâmbăta următoare praznicului* (sâmbăta din săptămâna a opta după Paşti).

Ca exerciţiu, este foarte indicat să se observe *indicaţiile concrete* de tipic privind înainte- şi după-prăznuirea, care se află în *Mineie*, pentru praznicile împărăteşti cu dată fixă (neschimbătoare), respectiv în *Triod sau Penticostar*, pentru cele cu dată schimbătoare

PAVECERNIŢA

Pavecerniţa, care mai este numită *Dupăcinare* sau *Noptândă*, se slujeşte seara după cină, sau îndată după Vecernie (către „ceasul al X-lea", adică spre orele 16 - 4 p.m.), în tindă sau pronaos la catedrale şi mănăstiri (unde în unele locuri se poate citi şi în chilii), în naos în bisericile parohiale.

Este de două feluri, *Pavecerniţă mare* şi *mică*, rânduiala lor detaliată aflându-se în **Ceaslov**.

Pavecerniţa mică

Această variantă a Pavecerniţei este mai scurtă şi se săvârşeşte *în toate zilele din an*, afară de Postul Mare, când se slujeşte numai sâmbăta şi duminica (nu însă în Sâmbăta Mare), miercuri şi vineri din săptămâna a V-a, miercuri, joi şi sâmbăta din Săptămâna Mare - în aceste zile din Săptămâna Mare şi a V-a a postului Mare se pune Pavecerniţa mică, pentru că se fac denii.

Rânduiala Pavecerniţei mici se poate urmări uşor după **Ceaslov**, în structura sa putându-se desluşi trei părţi:

I.

Preotul (cu epitrahilul şi din faţa uşilor împărăteşti, perdeaua fiind închisă de la sfârşitul Vecerniei) dă *binecuvântarea:* "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…".

Cântăreţul: "Veniţi să ne închinăm…", *Ps.50, 69 şi 142* (care se citesc în mijlocul bisericii). Între timp

Preotul se închină şi intră în altar,

Cântăreţul: Slavoslovia (Doxologia) mică ("Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu…", cu rugăciunea "Învredniceşte-ne, Doamne, în noaptea aceasta…), *Simbolul credinţei*, *Canonul Născătoarei* de Dumnezeu, al glasului de rând din Octoih, sau *al Sfântului* zilei, din Minei (numai la mănăstiri) şi "Cuvine-se cu adevărat…" (cântat).

II.

Cântăreţul: "Sfinte Dumnezeule…", şi celelalte *Rugăciuni începătoare*, *Troparele* (al Sfântului zilei, din Minei, al hramului bisericii şi al zilei săptămânale, din Ceaslov), troparele de invocare, din Ceaslov ("Dumnezeul părunţilor noştri…" şi celelalte), *Condacul* (sâmbătă seara al Învierii glasului de rând, în

celelalte zile ale Sfântului sau al sărbătorii respective, din Minei), "Doamne, miluieşte!" (de 40 de ori), rugăciunea "Cela ce în toată vremea şi în tot ceasul…", "Doamne miluieşte !"(de trei ori), "Slavă…", "Şi acum…", "Ceea ce eşti mai cinstită…", "Întru numele Domnului…"

Preotul: (**în Postul Mare**) *ecfonisul* "Dumnezeule,milostiveşte-Te spre noi…" (din altar) şi *Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul*, cu metaniile şi închinăciunile obişnuite (din faţa uşilor împărăteşti sau dintre sfeşnice).

(**În tot restul anului**): ecfonistul "Pentru rugăciunile Sfinţlor Părinţilor noştri…" (din altar).

III.

Cântăreţul: (**numai în timpul Postului Mare**): "Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte *Rugăciuni începătoare* (cu metanii).

Apoi, în tot timpul anului se citesc cele *două rugăciuni*, înaintea icoanelor împărăteşti, fiind puse dinainte sfeşnice aprinse: "Nespurcată,neîntinată…" (la icoana MaiciiDomnului), "Şi ne dă nouă, Stăpâne, celor ce mergem spre somn…"(la icoana Mântuitorului)

Otpustul şi obişnuita iertare[41].

Pavecerniţa mare

Această variantă a Pavecerniţei este mai dezvoltată, se săvârşeşte *în zilele Postului Mare*, afară de sâmbăta şi duminica, de miercurea şi vinerea din săptămâna a V-a, miercurea, joia şi sâmbăta din săptămâna Mare (în zilele acestea din săptămâna Mare şi a V-a, aşa cum am arătat mai înainte, se pune Pavecerniţa mică, pentru că se fac denii).

Şi Pavecerniţa Mare se slujeşte după **Ceaslov** şi, la fel ca la pavecerniţa mică, se pot observa trei părţi distincte.

(În schema slujbei, dată în continuare, atunci când sunt folosite şi alte cărţi - **Minei**, **Triod** - acestea sunt indicate expres:)

---

[41] Pr.Prof.Dr.Ene Branişte, în *Liturgica generală*, ed. II, Bucureşti 1985, p.91, detaliază astfel acest sfârşit al Pavecerniţei mici:

Cântăreţul: Troparele de umilinţă ("Miluieşte-ne pe noi, Doamne, miluieşte-ne pe noi… şi celelalte).

Preotul, din faţa uşilor împărăteşti şi cu capul acoperit: *Ectenia întreită* ("Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta…"(din Ceaslov, de la sfârşitul Miezonopticii de toate zilele), *apolisul mic* ("Slavă Ţie, Hristoase, Dumnezeul nostru…"), *ectenia de obşte* ("Să ne rugăm pentru pacea lumii"), "Pentru rugăciunile Sfinţilor Părinţilor noştri…" (în mănăstiri aceasta o zice cel mai mare).

I.

Preotul (cu epitrahil de culoare închisă, din faţa sfintelor uşi, perdeaua fiind închisă): "Bine este cuvântat Dumnezeul nostru…", după care se închină şi merge în altar.

Cântăreţul: "Slavă Ţie, Dumnezeul nostru…", "Împărate ceresc…" şi celelalte *Rugăciuni începătoare*; "Slavă…", "Şi acum…", "Doamne miluieşte" (de 12 ori).

Numai în prima săptămână a Postului Mare: *Ps. 69* şi o parte din *Canonul cel mare al Sfântului Andrei Criteanul*, conform **Triodului**. În celelalte săptămâni ale Postului, urmează

"Veniţi să ne închinăm…", *Psalmii 4, 6, 12, 24, 30 şi 90* (din mijlocul bisericii, în două stări şi cu metanii la "Aliluia…").

"Cu noi este Dumnezeu…" (Cântarea proorocului Isaia, glas 7), cu stihirile cântate alternativ de cele două strane.

Troparele: "Ziua trecând…" etc. (citite).

Crezul

"Preasfântă Stăpână, de Dumnezeu Născătoare…" etc. (Stihurile de invocare a sfinţilor).

"Sfinte Dumnezeule…"şi celelalte *Rugăciuni începătoare.*

Troparele zilei săptămânale (la sărbători, troparul se ia din **Minei**). "Doamne, miluieşte !" (de 40 de ori), "Slavă…", "Şi acum…", "Ceea ce eşti mai cinstită…", "Întru numele Domnului…".

Preotul (din altar): "Pentru rugăciunile Sfinţilor Părinţilor noştri…"

Cântreţul: *Rugăciunea Sfântului Vasile* ("Doamne, Doamne, Cela ce ne-ai mântuit pe noi…")

II.

Cântăreţul: "Veniţi să ne închinăm…" (cu metanii), *Psalmii 50 şi 101*

Rugăciunea lui Manase ("Doamne atotputernice, Dumnezeul părinţilor noştri…).

"Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte *Rugăciuni începătoare.*

Troparele de umilinţă ("Miluieşte-ne pe noi…" etc.). "Doamne, miluieşte !" (de 40 de ori), "Slavă…", "Şi acum…", "Ceea ce eşti mai cinstită…", "Întru numele Domnului…".

Preotul (din altar): "Pentru rugăciunile…".

Cântăreţul: "Stăpâne Dumnezeule, Părinte atotputernice…" (*Rugăciunea Sfântului Mardarie*)

III.

(Această parte este aproape identică cu cea de la Pavecerniţa mică).

Cântăreţul: "Veniţi să ne închinăm…" şi *Psalmii 69 şi 142*

Doxologia mică (citită: "Slavă întru cei de sus…") cu "Învredniceşte-ne, Doamne, în noaptea aceasta…".

Canonul (citit dn mijlocul bisericii. În săptămâna întâi din Postul Mare, se citeşte din **Triod**, la ziua respectivă; în celelalte săptămâni, se citeşte Canonul Născătoarei de Dumnezeu de la glasul de rând, din **Octoih**, iar între Sâmbăta lui Lazăr şi Duminica Tomii al Sfântului din **Minei**)

"Doamne al Puterilor, fii cu noi…" (glas 7) cu stihurile respective.

Troparele: "Doamne, de n-am avea pe sfinţii Tăi rugători… (la sărbători, *condacul* respectiv)

Preotul: Rugăciunea Sfântului Efrem (între sfeşnice, sau pe soleie), cu metanii şi închinăciuni.

Cântăreţul: "Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte *Rugăciuni începătoare*. Apoi

Rugăciunile (citite alternativ, din faţa icoanelor împărăteşti): "Nepătată, neîntinată…", "Şi ne dă nouă, Stăpâne…", "Nădejdea mea este Tatăl…", "Toată nădejdea noastră…".

(**Numai în prima săptămână din Post** *preotul* îmbracă felonul, deschide sfintele uşi şi citeşte *Evanghelia*; apoi închide uşile şi dezbracă felonul). Apoi, în tot timpul postului

Preotul citeşte (de pe soleie, cu capul acoperit şi cu faţa spre credincioşi) *Rugăciunea* "Stăpâne mult-Milostive Iisuse Hristoase…", (**Aceasta ţine locul otpustului**) Urmează

Ectenia de obşte ("Să ne rugăm pentru pacea lumii") şi

"Pentru rugăciunile…".

(*Rugăciunile* "Slăbeşte, lasă, iartă, Dumnezeule…" şi "Pe cei ce ne urăsc pe noi…", care sunt arătate în Ceaslov la sfârşitul Pavecerniţei Mari, se rostesc de credincioşi, de fiecare în parte, după ce pleacă din biserică; iar în unele locuri se citesc în cadrul slujbei, în continuarea celorlalte rugăciuni de la sfârşit, care se rostesc din faţa icoanelor împărăteşti)

MIEZONOPTICA

Miezonoptica sau *Polunoşniţa* se săvârşeşte actualmente dimineaţa, înainte de Utrenie (în naosul bisericii); odinioară se săvârşea la miezul nopţii, aşa cum se obişnuieşte şi astăzi în unele mănăstiri (unde se săvârşeşte în tinda bisericii).

Rânduiala Miezonopticii, aflată în **Ceaslov**, prezintă *trei variante* - pentru zilele de *peste săptămână*, *pentru sâmbete* şi *pentru duminici* - care toate au în general aceeaşi structură, putând fi împărţite în două părţi şi având deosebite doar citirile şi rugăciunile.

Miezonoptica de toate zilele

Slujba *Miezonopticii de toate zilele* (cu cele două părţi ale sale) este foarte limpede descrisă în **Ceaslov**:

I.

După ce s-a bătut toaca,

Preotul: (cu epitrahilul, din faţa uşilor împărăteşti închise şi cu perdeaua trasă) dă *binecuvântarea*: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"

Cântăreţul: "Amin". *Rugăciunile începătoare* ("Slavă Ţie, Dumnezeul nostru..., Împărate ceresc..." şi celelalte), *Ps.50*, *Catisma a XVII-a* (Ps.118), în trei stări, *Simbolul credinţei*, *Rugăciunile începătoare* ("Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte)

Troparele glas. 8: "Iată Mirele…"şi celelalte (la Praznicele împărăteşti, la cele ale Sf.Ioan Botezătorul şi la hramul bisericii, acestea sunt înlocuite cu troparul sărbătorii respective).

"Doamne miluieşte !" (de 40 de ori) şi *Rugăciunea* „Cela ce în toată vremea şi în tot ceasul..."

„Doamne miluieşte ! (de trei ori), "Slavă..., Şi acum..., Ceea ce eşti mai cinstită…, Întru numele Domnului…", iar

Preotul răspunde (din altar): "Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi…"

(**Numai în post**: *Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul*, cu metanii, după rânduiala din Ceaslov).

La strană (cântăreţul): *Rugăciunea Sf.Mardarie* („Stăpâne Dumnezeule, Părinte Atotputernice...").

II.

„Veniţi să ne închinăm...", *Psalmii 70* şi *133, Rugăciunile începătoare* ("Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte)

Tropare şi *Rugăciune de pomenire a morţilor* („Pomeneşte, Doamne, ca un bun, pe robii Tăi...")

Toparele de umilinţă („Miluişte-ne pe noi, Doamne, miluieşte-ne pe noi..." şi celelalte două care urmează)

Preotul (din faţa uşilor împărăteşti) rosteşte *Ectenia întreită* (Miluieşte-ne pe noi Dumnezeule...") şi face

Otpustul mic. Apoi, după ce se pleacă spre credincioşi cerându-şi iertare, se întoarce spre răsărit şi spune

Ectenia de obşte („Să ne rugăm pentru pacea lumii..."), încheind slujba cu „Pentru rugăciunile părinţilor noştri"

Miezonoptica de sâmbăta

Faţă de Miezonoptica de toate zilele, la *Miezonoptica de sâmbăta* apar doar câteva deosebiri, care se pot urmări uşor după **Ceaslov**:

La partea I, începutul este la fel ca la Miezonoptica de toate zilele, însă în loc de Catisma a XVII-a se citeşte

Catisma a IX-a (*Psalmii 64-69*). De asemenea, după Simbolul de credinţă

Troparele sunt altele, pe glasul al doilea („Nezidită fire, Făcătorule a toate..."), iar spre sfârşitul primei părţi, după Rugăciunea Sf.Mardarie („Stăpâne Dumnezeule, Părinte Atotputernice...") se adaugă

Rugăciunea Sf.Evstratie („Slăvindu-Te, Te slăvesc pe Tine, Doamne..."), în continuare, până la sfârşitul slujbei, urmându-se neschimbată rânduiala la fel ca la Miezonoptica de toate zilele.

Miezonoptica de duminică

Această variantă a Miezonopticii se mai află, în afară de **Ceaslov**, şi în **Liturghier**, înainte de slujba Utreniei (însă doar cu cele ale preotului). Şi ea prezintă câteva deosebiri, în raport cu celelalte variante ale Miezonopticii:

La partea I, începutul este la fel ca la celelalte variante ale Miezonopticii, însă în loc de Catismă şi de Simbolul Credinţei, se citeşte

Canonul Sfintei Treimi de la glasul de rând, din Octoih, de pe analogul aşezat în mijlocul bisericii, având un sfeşnic alături (cu trei lumini), după care se cântă, tot din mijlocul bisericii

Troparele treimice (cele 12 *Triadicale*, pe glasul al doilea: „Cuvine-se cu adevărat a lăuda pe Treimea cea mai presus de Dumnezeire..."), iar după Rugăciunile începătoare ("Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte), în loc de Troparele obişnuite şi de rugăciunea „Cela ce în toată vremea...", se pune

Ipacoi al Învierii de la glasul de rând, din Octoih (sau, dacă este praznic, *Troparul sărbătorii*). De asemenea, spre sfârşitul primei părţi, în locul Rugăciunii Sf.Mardarie se pune

Rugăciunea Sf.Marcu Monahul, închinată Sfintei Treimi („Întru tot puternică şi de viaţă făcătoare, şi începătoare de lumină, Preasfântă Treime...”), după care se lasă deoparte toată partea a doua de la celelalte variante a Miezonopticii, urmând îndată

Otpustul mic şi obişnuita iertare, cu *Ectenia de obşte* („Să ne rugăm pentru pacea lumii...”) şi sfârşitul: „Pentru rugăciunile părinţilor noştri”.

CEASURILE

Făcând parte dintre „Laudele mici”, *Ceasurile* (sau *orele canonice*) cuprind mai ales citiri care se fac la strană şi ele sunt redate pe larg în **Ceaslov**. Doar Ceasul al IX-lea mai apare şi în **Liturghier**, înaintea slujbei Vecerniei (însă numai cu cele ale preotului).

Sunt săvârşite mai ales la mănăstiri şi catedrale, adesea în tinda sau pronaosul bisericii.

Odinioară se slujeau la „orele zilei” indicate chiar în denumirea lor: *Ceasul I* aproximativ la ora 6 dimineaţa, *Ceasul al III-lea* la ora 9 diminaţa, *Ceasul al VI-lea* la ora 12 (amiază) şi *Ceasul al IX-lea* la ora 15 (ora 3 p.m.). Cu timpul săvârşirea lor s-a grupat în sensul că astăzi Ceasurile I, III şi VI se citesc dimineaţa între Utrenie şi Liturghie, iar Ceasul al IX-lea (care încheie ziua liturgică) se citeşte seara, înainte de Vecernie (care începe ziua liturgică următoare); în zilele de rând (de luni până vineri) ale Postului Mare şi Ceasul al IX-lea se citeşte dimineaţa, în continuarea celorlalte ceasuri.

La Ceasuri *perdeaua şi uşile* împărăteşti sunt închise, deschizându-se doar atunci când se face otpust, iar la unele mănăstiri după Ceasul I se citeşte un Acatist.

De asemenea, *în Postul Mare* (de luni până vineri, cu unele excepţii) se adaugă după fiecare Ceas câte o Catismă (după „Învăţătura”) din **Psaltire**, iar în primele trei zile din *Săptămâna Mare* în unele locuri se citesc la Ceasuri „Stâlpii Evangheliei” (adică cele trei Evanghelii sinoptice şi cea de la Ioan până la cap.12,23), după o rânduială specială, ce cuprinde şi scoaterea Sf.Evanghelii prin Uşile împărăteşti în mijlocul bisericii (la Ceasul al III sau chiar de la Ceasul I), spre a fi citită.

Ceasul I

Această Laudă se slujeşte cel mai adesea imediat după Utrenie (înainte de otpustul acesteia) şi de aceea nu se mai dă binecuvântarea de început, obişnuită la majoritatea slujbelor - aceasta nici nu mai este

indicată în **Ceaslov**, după care se poate urmări foarte uşor rânduiala *Ceasului I*:

Cântăreţul: "Veniţi să ne închinăm…", *Ps.5, 89* şi *100*
Troparul sfântului (al sărbătorii) şi al Născătoarei
(**În post** troparul Ceasului I din Ceaslov: "Dimineaţa auzi glasul meu…", cu stihurile respective).
"Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte *Rugăciuni începătoare.*
Condacul Sfântului (al sărbătorii)
(**În post**: unul din troparele Născătoarei, indicat pentru ziua respectivă, în Ceaslov).
"Doamne, miluieşte" (de 40 ori), "Cela ce în zoată vremea şi în tot ceasul…"
"Doamne, miluieşte" (de trei ori), "Slavă…, Şi acum…", "Ceea ce eşti mai cinstită…, Întru numele Domnului…"
Preotul rosteşte ecfonisul: "Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi…"
(**Numai în post**: *Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul*, cu metanii şi închinăciuni, după rânduiala din Ceaslov) Apoi
"Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte *rugăciuni începătoare*, "Doamne miluieşte" (de 12 ori).
Rugăciunea "Hristoase, Lumina cea adevărată…".
Condacul "Apărătoare Doamnă…"
Preotul: Otpustul mic (ori otpustul desăvârşit al Utreniei).

Ceasul III

Ceasul al III-lea (spre deosebire de Ceasul I) are binecuvântare la început, el inugurând slujbele „de zi", rânduiala sa fiind pe larg redată în **Ceaslov**:

Preotul: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"
Cântăreţul: "Împărate ceresc…" şi celelalte *rugăciuni începătoare*
"Veniţi să ne închinăm…", *Psalmii* 16, 24 şi 50.
Troparul Sfântului (al sărbătorii) şi al *Născătoarei*
(**În post**: *troparul Ceasului* III din Ceaslov: "Doamne, Cela ce pe Preasfântul Tău Duh…", cu stihurile indicate)
"Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte *rugăciuni începătoare.*
Condacul Sfântului (al sărbătorii)
(**În post**: troparul Rusaliilor: "Binecuvântat eşti, Hristoase Dumnezeul nostru…" şi celelalte două care urmează, din Ceaslov).
"Doamne, miluieşte" (de 40 ori), "Cela ce în toată vremea şi în tot ceasul…"
"Doamne, miluieşte" (de trei ori), "Slavă…", "Şi acum…", "Ceea ce eşti mai cinstită…", "Întru numele Domnului…"
Preotul: "Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi…"

(**În Postul Mare**: Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul "Doamne şi Stăpânul vieţii mele…", cu metaniile şi închinăciunile rânduite - a se vedea în Ceaslov, la Miezonoptica de toate zilele)

Rugăciunea Sfântului Mardarie ("Stăpâne Dumnezeule, Părinte Atotputernice…")

Ceasul VI

Nici *Ceasul al VI-lea* nu are binecuvântare la început, el urmând îndată după Ceasul al III-lea, aşa cum este detaliat redat în **Ceaslov**:

Cântăreţul: "Veniţi să ne închinăm…", *Psalmii* 53, 54 şi 90

Troparul Sfântului (al sărbătorii) şi *al Născătoarei*

(**În post**: trop. Ceas. VI din Ceaslov: "Cela ce în ziua şi în ceasul al şaselea…", cu stihurile respective)

(**În Postul Mare**: *Troparul Profeţiei*, din Triod,) Apoi

"Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte *rugăciuni începătoare*.

Condacul Sfântului / al sărbătorii (**În post**: *troparele zilei*, din Ceaslov)

"Doamne, miluieşte" (de 40 ori), *Rugăciunea* "Cela ce în zoată vremea şi în tot ceasul…"

"Doamne, miluieşte" (de trei ori), "Slavă…, Şi acum…", "Ceea ce eşti mai cinstită…", "Întru numele Domnului…"

Preotul: "Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi…"

(**În Postul Mare**: *Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul*, "Doamne şi Stăpânul vieţii mele…", cu metaniile şi închinăciunile rânduite în Ceaslov - la Miezonoptica de toate zilele)

(Dacă se citesc şi *Mijloceasurile*, urmează *Rugăcinea Sfântului Mardarie* "Stăpâne Dumnezeule, Părinte atotputernice…" - de la sfârşitul Miezonopticii de toate zilele sau de la sfârşitul Ceasului III. Dacă nu, urmează după cum este indicat în Ceaslov)

Rugăciunea Sfântului Vasile cel Mare: "Dumnezeule şi Doamne al Puterilor…"

Otpustul mic (dacă urmează Sfânta Liturghie; dacă nu, se citeşte Obedniţa - aceasta se citeşte după Ceasul IX, dacă este Aliluia, adică în post).

Ceasul IX

Acest ceas se săvârşeşte de regulă înainte de Vecernie şi înainte de începerea sa se toacă (pentru Vecernie) şi se aprind lumânări, câte una în altar, la icoanele împărăteşti şi la iconostas. Rânduiala sa se află atât în **Ceaslov** (pe larg), cât şi în **Liturghier**, la început (doar partea preotului):

Preotul: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"
Cântăreţul: "Împărate ceresc…" şi celelalte *rugăciuni începătoare*.
"Veniţi să ne închinăm…", *Psalmii* 83, 84 şi 85.
Troparul Sfântului (al sărbătorii) şi *al Născătoarei*
(**În post**: *troparul Ceasului* IX:: "Cela ce în ceasul al nouălea…", cu stihurile respective).
"Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte *rugăciuni începătoare*.
Condacul Sfântului (al sărbătorii)
(**În post**: cele trei tropare din Ceaslov: "Văzând tâlharul…" şi celelalte două, din Ceaslov).
"Doamne, miluieşte" (de 40 ori), "Cela ce în zoată vremea şi în tot ceasul…"
"Doamne, miluieşte" (de trei ori), "Slavă…, Şi acum…", "Ceea ce eşti mai cinstită…", "Întru numele Domnului…"
Preotul: "Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi…"
(**În postul** Naşterii Domnului şi al Apostolilor, când se cântă şi Mijloceasurile, se fac cele 16 metanii obişnuite şi se citeşte *Rugăcinea Sfântului Mardarie* "Stăpâne Dumnezeule, Părinte atotputernice…" - de la sfârşitul Miezonopticii de toate zilele sau de la sfârşitul Ceasului III - în loc de *Rugăciunea Sfântului Vasile cel Mare*: "Stăpâne Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru…")
(**În Postul Mare**: doar trei metanii mari cu *Rugăciunea Sfântului Efrem* Sirul "Doamne şi Stăpânul vieţii mele…", şi îndată)
Rugăciunea Sfântului Vasile cel Mare: "Stăpâne Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru…"
Otpustul mic (numai dacă Ceasul IX s-a citit în pronaos / pridvor; dacă s-a făcut în Biserică, după Rugăciunea Sfântului Vasile cel Mare urmează îndată Vecernia).

Ceasuri cu rânduială specială

În *ajunul Naşterii Domnului* (24 dec.), *ajunul Bobotezei* (5 ian.) şi în *Vinerea Mare* slujba ceasurilor au o rânduială mai dezvoltată (cu *Apostol* şi *Evanghelia*), ele numindu-se ***Ceasuri împărăteşti*** (sau *Ceasuri Mari*), după cum indică pe larg **Mineiele** pentru lunile respective (în zilele de 24 dec.şi 5 ian.) sau **Triodul** (pentru Vinerea Mare).

Timpul săvârşirii lor este aproximativ *ceasul al doilea* din zi (adică ora 7 dimineaţa), ele citindu-se fără întrerupere, adică fără otpust şi fără binecuvântare între ele. Structura lor este foarte asemănătoare:

După *binecuvântarea* de început (la Ceasul I) sau după „Veniţi să ne închinăm..." (la celelalte)

Preotul, cu epitrahil şi felon, face *cădire* (mare la Ceasurile I şi IX, mică la III şi VI) şi urmând apoi *Rugăciunile începătoare*, câte

Trei psalmi (aleşi dinte cei profetici), o serie de

Stihiri (tropare) în legătură cu sărbătoarea,

Prochimen, o *Paremie*, un *Apostol* şi o *Evanghelie* (în timpul lecturilor biblice uşile împărăteşti sunt deschise, iar la Apostol se face cădire mică),

Un *fragment de psalm*, iarăşi *rugăciunile începătoare* (de la „Sfinte Dumnezeule..." încolo),

Condacul zilei respective, „Doamne miluieşte" (de 40 de ori), *Rugăciunea* „Cela ce în toată vremea şi în tot ceasul...", „Doamne miluieşte" (de trei ori), „Slavă..., Şi cum..., Ceea ce eşti mai cinstită..., Întru numele Domnului...";

Preotul rosteşte „Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi..." (la Ceasurile I şi VI) sau „Pentru rugăciunile..." (la cesurile III şi IX), după care se încheie cu o

Rugăciune finală (cea de la ceasurile obişnuite), citită la strană.

Desigur, toate citirile, cântările şi rugăciunile finale sunt diferite la fiecare ceas împărătesc şi nici la Ceasul al IX-lea nu se face otpust, urmând îndată *Obedniţa*. Atunci când ajunul Naşterii şi al Bobotezei cad sâmbăta sau duminica, ceasurile împărăteşti se citesc în vinerea precedentă.

În *Săptămâna Luminată* şi în *miercurea odovaniei Paştilor* (ajunul Înălţării), toate „laudele mici" (adică ceasurile împreună cu Pavecerniţa şi Miezonoptica) sunt înlocuite cu ***Ceasurile Paştilor***, a căror rânduială se găseşte în **Penticostar** (sau în extrasul numit „Slujba Învierii"), după Utrenia Paştilor. Caracteristica acestor ceasuri speciale este faptul că nu cuprind psalmi, ci doar cântări ale Învierii:

Preotul (cu epitrahil): „Binecuvântat este Dumnezeul nostru..."

„Hristos a înviat" de trei ori, „Învierea lui Hristos văzând..." de trei ori (cântat sau citit)

Ipacoi, glas VI („Venit-au mai înainte de dimineaţă...")

Condacul Învierii („Deşi Te-ai pogorât în mormânt...")

Tropare: „În mormânt cu trupul.... Slavă..., Ca un purtător de viaţă..., Şi acum..., Ceea ce eşti locaş sfinţit...", „Doamne miluieşte (de 40 de ori),

„Slavă..., Şi acum..., Ceea ce eşti mai cinstită..., Întru numele Domnului..."

Preotul: „Pentru rugăciunile Sfinţilor Părinţilor noştri..."

„Hristos a înviat" de trei ori, „Slavă..., Şi acum..., Doamne miluieşte (de trei ori), binecuvintează !"

Otpustul Paştilor.

Mijloceasurile

Aceste slujbe, creaţii relativ mai noi, se citesc doar în mănăstiri (în chilii sau chiar în biserică), fiind intercalate după/între Ceasurile obişnuite (Mijloceasul I după Ceasul I, al III-lea după Ceasul al II-lea etc.). Rânduiala lor (oarecum asemănătoare cu cea a Ceasurilor) se află în **Ceaslov**:

(Doar Mijloceasurile I şi III încep cu
Binecuvântare şi *rugăciunile începătoare*, urmând)
Trei tropare (diferite pentru fiecare Mijloceas)
„Doamne miluieşte (de 40 de ori), „Slavă..., Şi acum..., Ceea ce eşti mai cinstită..., Întru numele Domnului..."
Preotul: „Pentru rugăciunile Sfinţilor Părinţilor noştri..."
Rugăciunea Sf.Efrem Sirul, o
Rugăciune a Sf.Vasile cel Mare (diferită pentru fiecare Mijloceas) şi
Otpustul (doar la Mijloceasul al IX-lea, care încheie ziua liturgică).

OBEDNIŢA

Obedniţa numită şi *Prânzindă* sau *Tipică* (probabil după Psalmii săi de la început, 102 şi 145, numiţi *tipici* / mesianici) este de asemenea o creaţie liturgică mai recentă, care se citeşte în mănăstiri după Ceasul al VI-lea (sau Mijloceasul al VI-lea), înainte de amiază, de obicei atunci când nu se slujeşte Sf.Liturghie (în perioada Octoihului şi a Penticostarului). Se mai poate însă săvârşi şi înainte de Sf.Liturghie a Darurilor mai înainte Sfinţite, în timpul Postului Mare, sau în acele zile din perioada Octoihului când Ceasurile se unesc cu Vecernia şi cu Liturghia Sf.Vasile cel Mare (în ajunul Naşterii şi bobotezei) sau cu Liturghia Sf.Ioan Gură de Aur (atunci când Buna-Vestire cade într-una dintre zilele de rând ale Postului Mare).

În perioada Triodului (ca şi în ajunul Naşterii şi Bobotezei) se săvârşeşte după Ceasul al IX-lea, având o rânduială modificată şi urmând îndată Vecernia.

Rânduiala Obedniţei se află, pe larg, în **Ceaslov**:

Cântăreţul: Psalmii 102 şi 145 şi *"Unule Născut…"*
(În perioada **Triodului** se începe direct cu)
Fericirile, pe glasul 8 ("Întru împărăţia Ta pomeneşte-ne pe noi, Doamne…"), cu stihurile respective, din Ceslov
Apostolul, *Evanghelia* şi *Simbolul Credinţei* (acestea se citesc numai **când nu urmează Sfânta Liturghie**)
Rugăciunea "Slăbeşte, lasă, iartă, Dumnezeule, greşealele noastre…"
"Tatăl nostru…"
Condacele, după rânduiala din Ceaslov (al zilei, al hramului etc.; dacă hramul este un Praznic Dumnezeiesc, al lui Hristos, se pune întâi al hramului)
"Doamne miluieşte!" (de 12 ori)
Rugăciunea către Sfânta Treime ("Preasfântă Treime, Stăpânie de o fiinţă…" – aceasta se omite în perioada **Triodului,** spunându-se "Doamne miluieşte!" de 40 ori),
(**Dacă nu este Liturghie** se mai adaugă: "Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne…" şi "Fie numele Domnului binecuvântat…" de trei ori, *Psalmul 33* -"Binecuvânta-voi pe Domnul în toată vremea…")
"Cuvine-se cu adevărat…", "Ceea ce eşti mai cinstită…"
"Slavă…, Şi acum…", "Doamne miluieşte" (de trei ori), „Întru numele Domnului binecuvintează !" şi
Otpustul mic

(În perioada **Triodului** nu este otpust, *preotul* rostind *ecfonisul :* „Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi...” şi *Rugăciunea Sf.Efrem Sirul*, cu metanii, urmând îndată Vecernia)

RÂNDUIELI SPECIALE ÎN PERIOADA TRIODULUI

Perioada Triodului se numeşte astfel ("a Triodului") pentru că în această perioadă se foloseşte cu precădere cartea de slujbă numită **Triod**. Celelalte cărţi de slujbă întrebuinţate în această perioadă sunt: **Octoihul**, **Mineiele**, **Ceaslovul**, **Liturghierul**, **Psaltirea**, **Apostolul** şi **Evanghelia**.

Perioada **Triodului** durează zece săptămâni şi începe cu Duminica Vameşului şi a Fariseului, încheindu-se în Sâmbăta Mare. Primele trei săptămâni sunt de pregătire a Postului Sfintelor Paşti (Postul Mare), iar următoarele şapte sunt ale Postului însuşi.

Deoarece în Biserica Ortodoxă Română se foloseşte actualmente *calendarul îndreptat* cu *pascalie după calendarul neîndreptat* (după stil vechi), Sfintele Paşti pot cădea între 4 aprilie şi 8 mai (adică între 22 martie şi 25 aprilie după calendarul neîndreptat). În aceste condiţii, fiind cu zece săptămâni înainte de Paşti, Duminica Vameşului şi Fariseului (cu care începe perioada Triodului) poate cădea între 24 ianuarie şi 27 februarie.

Pentru perioada Triodului există o serie de **rânduieli speciale**, dintre care marea majoritate se află împărţite pe parcursul cărţilor de slujbă, acolo unde este nevoie(ele mai aflându-se adunate şi în cartea de *Tipic Bisericesc*). Astfel, pentru săvârşirea *Laudelor* zilnice din timpul Patruzecimii, aflăm îndrumări de tipic în **Ceaslov** (la Miezonoptica de toate zilele, la Ceasuri, la Obedniţă, la Paveceniţă - la locurile unde se spune:"iar de va fi post") şi în **Triod**.

Observaţie: În general, dacă rânduiala slujbelor din perioada **Octoihului** a fost bine însuşită, se pot înţelege uşor deosebirile ce apar atât în rânduielile *zilelor de rând*, cât şi în cele ale *sărbătorilor* din această perioadă.

Observaţie practică: Să se observe la modul cât se poate de concret (pe cartea de slujbă), felul cum la sfârşitul Triodului sunt anexate *Cântările Treimice* şi *Stihirile de Umilinţă* - Sedelne şi Martirice, pe toate glasurile *Octoihului*, pentru zilele de peste săptămână - care sunt uşor de combinat

cu cele ale Triodului (şi ale Mineielor), acolo unde este cazul, după ce este bine cunoscută organizarea lor.

Alte îndrumări de tipic se mai află şi în **Mineiele** pe ianuarie, februarie, martie, aprilie, pentru *sărbătorile cu dată fixă* care pot cădea în perioada Triodului (care este cu dată variabilă).

Aceste sărbători sunt:

- Sfinţii Trei Ierarhi - Vasile cel Mare, Grigorie Teologul şi Ioan Gură de Aur (30 ianuarie)
- Întâmpinarea Domnului (2 februarie)
- Sfântul Sfinţitul Mucenic Haralambie (10 februarie)
- Întâia şi a doua aflare a cinstitului cap al Sfântului Ioan Botezătorul (24 februarie)
- Sfinţii 40 de Mucenici (9 martie)
- Bunavestire (25 martie)
- Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica(11 aprilie)
- Sfântul Marele Mucenic Gheorghe(23 arilie)

În perioada Triodului unele dintre aceste sărbători cu dată neschimbătoare, a căror slujbă se află în Minei, *pot coincide* cu sărbători (sau alte zile liturgice deosebite) cu date variabile, a căror slujbă o găsim în Triod. În toate aceste cazuri, slujba din Minei se combină cu cea din Triod, după cum arată îndrumările speciale din *Învăţătura de tipic a lui Marcu* de la sfârşitul **Triodului**[42].

Duminicile din perioada Triodului poartă nume speciale şi se succed într-o ordine bine stabilită (care poate fi consultată în fiecare an în *Calendarul bisericesc* sau în *Pascaliile* tipărite la Sfârşitul Evangheliei, ca şi în ordinea lecturilor din ultimele zece săptămâni ale ciclului pascal, aşa cum le aflăm în Apostol şi Evanghelie).

Duminicile Triodului sunt:

1. Duminica Vameşului şi a Fariseului
2. Dumunica Fiului risipitor
3. Duminica lăsatului sec de carne (a Înfricoşătoarei Judecăţi)
4. Duminica lăsatului sec de brânză (a Izgonirii lui Adam din rai)
5. Duminica întâi a Postului Mare (a Ortodoxiei)
6. Duminica a doua (a Sfântului Grigore Palama)
7. Duminica a treia (a Sfintei Cruci)
8. Duminica a patra (a Sfântului Ioan Scărarul)
9. Duminica a cincea(a Cuvioasei Maria Egipteanca)

[42] V. *Triodul*, ed.VII, Bucureşti, 1970. p. 747 şi urm.

10. Duminica a şasea din Post (Duminica Floriilor sau a Intrării Domnului în Ierusalim)

În aceste duminici se slujeşte după **Octoih** şi **Triod**, iar slujba Sfinţilor din **Minei** care cad duminica se cântă *numai în cazul* că sfântul respectiv este hramul bisericii sau când este sfânt cu polieleu. Slujbele celorlalţi sfinţi care cad în aceste duminici se împreună cu slujba de a doua zi, sau se cântă vineri seara la Pavecerniţă - ori când va vrea cel mai mare.

Liturghia Sfântului Vasile cel Mare se săvârşeşte de şapte ori în această perioadă: în *Duminica întâi*, *a doua*, *a treia*, *a patra* şi *a cincea* din Postul Mare, precum şi *Joi şi Sâmbătă* din Săptămâna Mare.

Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur se săvârşeşte în *sâmbetele* din Postul Mare (afară de Sâmbăta Patimilor) şi în *Duminica Floriilor*.

Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite se săvârşeşte în zilele de *miercuri* şi *vineri* din tot timpul Postului Mare - afară de Vinerea Sfintelor Patimi. Se poate săvârşi şi în zilele de luni, marţi şi joi în care ar cădea sărbători bisericeşti, precum şi joi în săptămâna a cincea şi luni, marţi şi miercuri în Săptămâna Mare.

Atunci când preotul urmează să săvârşească Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, el trebuie să pregătească la Proscomidia din duminica precedentă, pe lângă Sfântul Agneţ pentru acea duminică, încă atâtea Sfinte Agneţe câte Liturghii ale Darurilor mai înainte sfinţite are de săvârşit în cursul săptămânii următoare (adică pentru miercuri şi vineri, precum şi pentru vreuna dintre sărbătorile care ar cădea luni, marţi sau joi, sau pentru zilele de luni, marţi şi mirecuri din săptămâna Sfintelor Patimi).

Miercuri şi vineri în Săptămâna brânzei (cea care urmează Duminicii lăsatului sec de carne), *luni şi marţi* în prima săptămână a Postului Mare, precum şi în *Vinerea* Sfintelor Patimi nu se săvârşeşte Sf.Liturghie, acestea fiind socotite **zile aliturgice**.

Slujbe de pomenire pentru morţi se fac în sâmbăta dinaintea Duminicii lăsatului sec de carne (*Sâmbăta morţilor*) şi în sâmbetele din săptămânile *a doua*, *a treia* şi *a patra* din Post.

Catavasiile Buneivestiri ("Deschide-voi gura mea…") se cântă în Duminica *Vameşului şi a Fariseului*, precum şi în Duminicile *a*

doua, *a patra* şi *a cincea* din Post, iar în celelalte duminici se cântă *Catavasiile din Triod*.

În zilele în care se săvârşeşte Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, aceasta *se uneşte cu Vecernia* (a se vedea rânduiala **Liturghiei Darurilor mai înainte sfinţite**), iar la "Doamne, strigat-am…" se pun stihirile "pe zece". În zilele fără Liturghie, stihirile de la Vecernie se pun "pe şase".

În *săptămâna întâia* a Postului Mare se cântă la Pavecerniţa mare Canonul Sfântului Andrei Criteanul, care este împărţit în patru părţi, citindu-se câte o parte în fiecare seară, începând de luni până joi inclusiv.

La *Vecernia şi Utrenia din zilele de rând ale Postului Mare* apar unele modificări ale rânduielilor (în raport cu zilele de rând din restul anului), modificări ce sunt indicate în **Triod** şi **Ceaslov**. Astfel, la **Vecernie**:

1. Luni, marţi şi joi seara, după prochimen se adaugă *două paremii*.
2. Partea de sfârşit a Vecerniei este schimbată:
   - În locul troparelor din Minei se cântă *cele patru tropare* din Triod („Născătoare de Dumnezeu...", „Botezătorul lui Hristos...", „Rugaţi-vă pentru noi, Sfinţilor Apostoli..." şi „Sub milostivirea Ta..."), urmate fiecare de câte o metanie.
   - Urmează „Doamner miluieşte" de 40 de ori, „Slavă...", Şi acum...", Ceea ce eşti mai cinstită... Întru numele Domnului...".
   - *Preotul:* „Cel ce este binecuvântat...".
   - *La strană* se citeşte rugăciunea „Împărate ceresc..."
   - *Preotul* spune Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul („Domane şi Stăpânul vieţii mele..."), cu metanii şi stihuri.
   - *Strana* continuă cu Rugăciunile începătoare; după Tatăl nostru, „Doamne miluieşte" de 12 ori şi rugăciunea „Prea Sfântă Treime, stăpânie deofiinţă...".
   - „Fie numele Domnului binecuvântat...", cu trei metanii.
   - „Slavă...", Şi acum...", Ps.33.
   - „Cuvine-se cu adevărat să te fericim...", „Slavă...", Şi acum...", „Doamne miluieşte" de trei ori, „Binecuvintează".
   - *Preotul* face *otpustul*.
3. Acest sfârşit schimbat, până la Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul inclusiv, se face şi la *Vecernia de duminica seara din*

postul Mare, în rest aceasta urmând rânduiala Vecerniei Duminicilor.

La **Utrenia** *din zilele de rând ale Postului Mare*:

1. De luni până vineri în loc de „Dumnezeu este Domnul...” şi Tropare se cântă *„Aliluia”* de trei ori (cu stihurile din Ceaslov) şi *Cântările Treimice* pe glasul de rând (câte trei pentru fiecare glas – din Ceaslov sau Triod, de la sfârşitul cărţii).
2. După Psalmul 50, se citeşte rugăciunea: “Mântuieşte, Dumnezeule, poporul Tău…”.
3. Pentru *canoanele* de la Utrenie, în perioada Triodului există reguli precise de combinare între cele din Triod şi cele din Minei.

   Astfel, dacă *fiecare sfânt din Minei are canon* la Utrenie, amândouă canoanele se citesc “pe şase”. Unde *Triodul* are la Utrenie *tricântare*, se pune numai o singură dată irmosul sfântului dintâi, apoi se unesc următoarele două tropare şi se mai pune troparul care este înaintea troparului Născătoarei, troparul Născătoarei lăsându-se (se obţine astel un fel de “tricântare”, specifică perioadei Triodului). De la canonul Sfântului al doilea se pun tot trei tropare (alese la fel ca la Sfântul cel dintâi), deci în total *câte şase tropare* de la fiecare cântare a (canoanelor) Mineiului, iar de la *Triod amândouă canoanele* “pe opt”.

   În *Triod* canoanele au formă de *tricântare* în zilele de luni, marţi, miercuri, joi, vineri şi de *patrucântare* în sâmbetele săptămânilor a doua, a treia şi a patra. În sâmbăta întâi (a Sfântului Teodor), a cincea (a Acatistului), a şasea (a lui Lazăr) şi în Sâmbăta Paştilor există în Triod *canoane întregi*, şi de aceea nu se citesc în aceste sâmbete Cântările lui Moise.

4. La Canoane se adaugă *Cântările lui Moise* (cu textul din **Psaltire**, împreună cu troparele canoanelor din *Minei* şi din *Triod*), a căror rânduială (de intercalare a stihurilor) se află atât în **Psaltire**, cât şi în **Triod** (la Utrenia de luni, în prima săpâtămână a Postului).
5. În cursul săptămânii Cântările a 8-a şi a 9-a ale tricântărilor şi patrucântărilor sunt rânduite în toate zilele, iar celelalte cântări sunt rânduite câte una în fiecare zi.

   Ele sunt rânduite pe zile astfel:
   - luni: Cântarea întâi, a 8-a şi a 9-a
   - marţi: Cântarea a 2-a, a 8-a, şi a 9-a
   - miecuri: Cântarea a 3-a, a 8-a şi a 9-a

- joi: Cântarea a 4-a, a8-a şi a 9-a
- vineri: Cântarea a 5-a, a 8-a şi a9-a
- sâmbătă: Cântarea a 6-a, a7-a şi a 9-a (în sâmbetele din săptămânile a doua, a treia şi a patra din Postul Mare).

6. Când la Triod există tricântare sau patrucântare, atunci se *combină* stihurile din Cântările lui Moise cu troparele din canonul Mineiului şi din cele ale Triodului (tricântări sau patrucântări).

   În acest caz se citesc mai întâi stihurile din Cântarea lui Moise şi troparele din Minei (alternativ), iar de unde este scris "pe opt" se citesc în continuare stihurile din Cântarea lui Moise şi troparele de la tricântarea sau patrucântarea Triodului, făcându-se astfel troparele Mineiului cu ale Triodului "pe paisprezece". Iar unde nu este tricântare sau patrucântare , se pune numai canonul din Minei, citindu-se întâi irmosul cântării de la Minei, apoi câte un stih din Cântarea lui Moise, de la "pe patru", sau de la "pe şase" - după cum este în Minei un singur canon sau două canoane la aceeaşi cântare- şi câte un tropar din cântarea respectivă a canonului din Minei.

7. La *Cântarea a 3-a*, *irmosul* nu se cântă la începutul cântării, ci se lasă şi se cântă la sfârşitul ei, în loc de catavasie, după care urmează *ectenia mică*, *sedealna sfântului*, "Slavă… Şi acum…" *a Născătoarei.*
8. La *Cântarea a 6-a*, *irmosul* se cântă de asemenea la sfârşitul ei, după care urmează *ectenia mică*, *martirica* zilei (stihira mucenicilor) de la glasul de rând - dacă sfântul nu are condac- iar dacă sfântul are condac, atunci se pune *condacul* după Cântarea a 6-a (iar stihira mucenicilor se zice după Catisma întâi, urmată de primul rând de sedelne din Octoih, care se găsesc şi la sfârşitul **Triodului**, aşezate pe glasuri şi pe zile). Se citeşte apoi *sinaxarul* zilei, din Minei.
9. La *Cântările a 8-a şi a 9-a*, *irmoasele* se cântă tot la urmă. După Cântarea a 8-a preotul zice: "Pe Născătoarea de Dumnezeu şi Maica Luminii…" şi se cădeşte ca de obicei. După Cântarea a 9-a urmează *ectenia mică.*
10. La Svetilne se cântă de trei ori *Svetilna specială a Postului* (tot din Ceaslov sau Triod), pentru glasul de rând.
11. Partea de sfârşit a Utreniei este schimbată:
    - După „Bine este a ne mărturisi Domnului..." cu rugăciunile începătoare şi ecfonisul de la „Tatăl nostru" se pune (în loc de troparele zilei) *Troparul*

special al Postului „În biserica slavei Tale stând...”, apoi „Doamne, miluieşte !” de 40 de ori, „Slavă..., Şi acum..., Ceea ce eşti mai cinstită..., Întru numele Domnului...”, iar

- *Preotul* rosteşte ecfonisul „Cel ce este binecuvântat...”

- *La strană* se citeşte rugăciunea „Împărate ceresc, pe conducătorii noştri întăreşte-i...”
- *Preotul* rosteşte *rugăciunea Sf.Efrem Sirul* „Doamne şi Stăpânul vieţii mele...”, cu stihurile şi metaniile rânduite (Ceaslov). Apoi se citeşte
- *Ceasul întâi* şi se face
- *Otpust.*

Dacă la *Minei* într-una *din zilele de peste săptămână* (afară de sâmbătă şi duminică) vor cădea *doi Sfinţi* având fiecare stihiri la “Doamne, strigat-am…”, atunci se cântă stihirile celui dintâi seara la Vecernie, la “Doamne, strigat-am…”, iar ale celui de-al doilea se cântă a doua zi, la Laudele Utreniei, “pe patru”.

Observaţie: în mod obişnuit, la Utreniile de peste săptămână în perioada Triodului nu sunt stihiri la Laude.

În *săptămâna a cincea* din Postul Mare, Utreniile de joi şi sâmbătă se săvârşesc în seara dinainte, adică miercuri, respectiv vineri seara, sub forma de **Denii**, având rânduieli deosebite faţă de Utreniile obişnuite. Aceste *denii* urmează în general rânduiala zilelor de rând din Post, prima cuprinzând (în locul canoanelor obişnuite) *Canonul cel Mare (de pocăinţă) al Sf.Andrei Criteanul*, iar ce-a de a doua intercalând *Acatistul Bunei Vestiri (al Maicii Domnului)* între catisme şi primele şase cântări ale canoanelor.

De asemenea, în *Săptămâna Patimilor* (Săptămâna Mare), toate Utreniile se săvârşesc în seara precedentă sub formă de *Denii*, dintre care mai ales cele din *Joia şi Vinerea Patimilor* au rânduieli speciale.

Deniile zilelor din Săptămâna Sfintelor Patini (Săptămâna Mare), ce se săvârşesc începând de duminică până vineri seara, urmează şi ele în general rânduiala zilelor de rând din Post, cu deosebirea că au şi citire de Evanghelie (ce se face din faţa uşilor împărăteşti, preotul trebuind să îmbrace şi felonul).

La ***denia din Joia Mare*** se citesc *12 Evanghelii*, fiind intercalate *15 antifoane speciale şi sedelne* între între primele şase Evanghelii, apoi, în afara de *scoaterea Sf.Cruci*, se mai adaugă (tot între Evanghelii) *Fericirile*, *Prochimen special*, *canonul* (cu condac, icos, sinaxar), *svetilna* zilei

(„Într-o zi ai învrednicit, Doamne, pe tâlharul de rai...”), *doxologia* mică, ectenia cererilor şi *stihoavna*.

Denia din Vinerea Mare este de fapt *Prohodul* (slujba înmormântării) Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cuprinzând cele *trei stări ale Prohodului Domnului*, ce se cântă de preoţi şi credincioşi în jurul Sf.Epitaf (scos în mijlocul bisericii în timpul Vecerniei), cu ectenii mici între stări, apoi *Binecuvântările Învierii* (de la Utrenia Duminicii-Paştilor), „Sfânt este Dumnezeul nostru...” (fără svetilne), *Laudele* şi *Doxologia Mare*, făcându-se şi procesiunea de *înconjurare a bisericii cu Sf.Epitaf* de către slujitori şi crdincioşi, la urmă, după readucerea Sf.Epitaf în biserică (pe Sf.Masă, unde va sta până la Înălţare) încheindu-se cu *trei lecturi biblice* (Paremie, Apostol şi Evanghelie).

În *Joia Patimilor*, la *Liturghia Sfântului Vasile cel Mare*, preotul scoate *Sfântul Agneţ*, din care va pregăti Sfânta Împărtăşanie pentru *împărtăşirea bolnavilor în tot cursul anului*, Aceasta se face după o rânduială specială în care, după ce este lăsat să se zvânte până marţi în Săptămâna Luminată, în această zi Sfântul Agneţ este sfărmat şi uscat, urmând să fie păstrat într-o cutie specială, pentru folosirea la nevoie.

Obsevaţie: Rânduiala aceasta trebuie observată concret (mai ales de viitorii preoţi) în cadrul *Povăţuirilor şi a Învăţăturilor* de la sfârşitul **Liturghierului**, unde este descrisă pe larg.

La *Vecernia Sâmbetei celei Mari*, care se slujeşte în *Vinerea Patimilor* fie înainte de amiază (la parohii), fie spre ora 16 (la mănăstiri), se face *scoaterea Sfântului Epitaf* în mijlocul bisericii, după o rânduială deosebită, care se află pe larg descrisă în **Liturghier** („Învăţătura pentru scoaterea Sfântului Aer” – aceasta ***nu*** se află şi în Triod).

La această slujbă (care în mare urmează structura Vecerniei sărbătorilor)

Preotul îmbracă toate veşmintele (de culoare închisă), nu se citeşte catismă, se face

Vohod cu Evanghelie, iar după

Prochimenul special şi *Paremii* se citeşte

Apostol şi *Evanghelie*. Apoi, la Stihoavnă

Preotul scoate Sfântul Epitaf din altar şi îl aşează în mijlocul Bisericii, la sfârşit rostind

Otpustul special la Vecerniei Patimilor („Cel ce pentru noi oamenii şi a noastră mântuire...”).

Observaţie practică: Şi această rânduială să se observe concret, la locul ei din **Liturghier**, *în legătură* cu slujba Vecerniei din Vinerea Patimilor din **Triod**.

Metaniile, mult mai numeroase în această perioadă a anului liturgic (fiind prescrise în multe locuri ale cărţilor de slujbă), *nu se fac* în *vinerile* Postului Mare *la Vecernie şi Pavecerniţă*, fiindcă aceste slujbe fac parte din serviciul divin al sâmbetelor; *se fac metanii* numai acolo unde ele sunt indicate, adică *la Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite*, după "Să se îndrepteze rugăciunea mea…" (3 metanii), după Vohodul cu Sfintele Daruri (3 metanii) şi la "Fie numele Domnului binecuvântat..." (3 metanii).

Veşmintele întrebuinţate în timpul Postului Mare sunt de regulă de *culoare mai închisă*. În seara Duminicii lăsatului sec de brânză se schimbă şi dvera (perdeau Sfintelor uşi), acoperămintele Sfintei mese, ale proscomidiarului, tetrapodului şi analogului, înlocuindu-se cu unele de culoare închisă.

Sâmbăta însă (începând cu Vecernia din ajun) şi duminica se folosesc veşminte de culoare deschisă. De asemenea, la Bunavestire, în orice zi ar cădea, se slujeşte tot cu veşminte de culoare deschisă.

Obsevaţie: În general, este bine de ştiut faptul că pentru a ajuta pe slujitorii bisericeşti (preoţi şi cântăreţi) în această perioadă, cărţile şi manualele de **Tipic** descriu foarte amănunţit slujbele şi rânduielile deosebite pentru toate zilele mai importante ale perioadei **Triodului** (la fel cum vom vedea că se face şi pentru perioada Penticostarului).

LITURGHIA DARURILOR MAI ÎNAINTE SFINŢITE

Deoarece cea de a treia Liturghie aflată în uzul actual al Bisericii Ortodoxe, *Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite* (atribuită prin tradiţie Sf.Grigorie Dialogul, sec.VI-VII), se săvârşeşte doar în timpul Postului Mare (aşadar în perioada Triodului, ale cărei rânduieli specale le-am prezentat anterior), vom descrie pe scurt acum (adică după prezentarea **Rânduielilor speciale din perioada Triodului**, unde pot fi aflate şi o serie de indicaţii legate de această Sf.Liturghie)

rânduiala acestei Liturghii. Ea poate fi urmărită, pe larg, în **Liturghier** sau, eventual, în **Catavasier** (**Octoihul mic**):

Preotul dă *Binecuvântarea mare* ("Binecuvântată este Împărăţia…")

Cântăreţul: "Veniţi să ne închinăm…" şi Ps.103. între timp *preotul* citeşte în altar ultimele patru rugăciuni ale Vecerniei.

Preotul (din altar) ori *diaconul* (din mijlocul bisericii) zice *Ectenia mare* (apoi se închide dvera).

Cântăreţul citeşte *Catisma XVIII* (Ps.119-123; în Săptămâna a cincia a Postului Mare sunt rânduite alte catisme), starea întâi, iar *preotul* citeşte rugăciunea antifonului I, desface antimisul şi aduce discul cu acoperământul lui şi steluţa de la proscomidiar la Sfânta Masă.

Preotul (din altar) rosteşte *Ectenia mică* (cu dvera deschisă).

Cântăreţul citeşte Starea a doua a Catismei (cu dvera închisă). *Preotul* citeşte rugăciunea antifonului al doilea şi pune Sfântul Agneţ pe disc.

Preotul rosteşte *Ectenia mică* (cu dvera deschisă).

Cântăreţul citeşte Starea a treia a Catismei. La "Închina-ne-vom la locul unde au stat picioarele Lui…" se face pauză, iar *Preotul* duce Sfintele de la Sfânta Masă la Proscomidiar, apoi strânge antimisul şi citeşte rugăciunea Antifonului al treilea.

Preotul rosteşte *Ectenia mică* (cu dvera deschisă).

Cântăreţul cântă "Doamne, strigat-am…", pe glasul stihirilor din Triod, iar *Preotul* începe *cădirea mare*, la "Să se îndrepteze…".

Preotul: Vohod cu cădire mică, "Înţelepciune, drepţi!".

Cântăreţul cântă "Lumină lină…"(eventual citit), apoi urmează primul *Prochimen*, *Paremia întâi* şi al *doilea Prochimen* (din Triod).

Diaconul (cântăreţul) rosteşte "Porunciţi !", iar *preotul*, cu sfeşnicul şi cădelniţa răspunde "Înţelepciune, drepţi! Lumina lui Hristos…".

Cântăreţul citeşte *Paremia a doua* (şi paremiile zilei din Minei, dacă sunt).

Preotul şi *cântăreţul* cântă alternativ "Să se îndrepteze…", cu cădirea altarului, stihurile respective şi metanii.

(Se citesc *Apostolul* şi *Evanghelia* - dacă sunt). Se închid Sfintele uşi.

Preotul rosteşte *Ectenia întreită* („Să zicem toţi…"), *Ectenia pentru catehumeni* („Rugaţi-vă cei chemaţi…") şi, **începând cu miercurea din săptămâna a patra** a Postului mare, mai adaugă *Ectenia pentru candidaţii la botez* („Rugaţi-vă cei pentru luminare…"), ecteniile şi rugăciunile pentru credincioşi („Câţi suntem credincioşi, iară şi iară cu pace Domnului să ne rugăm…" şi celelalte).

Cântăreţul începe *Heruvicul* („Acum Puterile cereşti…"), iar *Preotul* face cădire mică.

Preotul face *Vohodul mare* (ieşirea cu Sfintele Daruri) în linişte, fără pomeniri şi

*Cânt*ăreţul cântă partea a doua a Heruvicului („Cu credinţă şi cu dragoste”).

Preotul rosteşte *Ectenia cerurilor* („Să plinim rugăciunea noastră cea de seară…”), cu ecfonistul: „Şi ne învredniceşte pe noi, Stăpâne…”.

Cântăteţul spune *Tatăl nostru*

Preotul încheie cu ecfonisul „Că a Ta este împărăţia…” şi după dialogul cu strana („Pace tuturor” şi „Capetele voastre...”), citeşte cele două rugăciuni în taină, cu ecfonisul „Cu harul şi cu îndurările...”. Apoi rosteşte „Să luăm aminte! Cele mai înainte sfinţite Sfintele sfinţilor” şi urmează Împărtăşirea, în timp ce

Cântăreţul cântă chinonicul „Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul…”.

Preotul continuă „Cu frică de Dumnezeu…”.

Cântăreţul răspunde „Bine voi cuvânta pe Domnul…”.

Preotul rosteşte *Ectenia de mulţumire* („Drepţi, primind…”), apoi „Cu pace să ieşim” şi *Rugăciunea amvonului* („Stăpâne, atotţiitorule…”).

Cântăreţul cântă „Fie numele Domnului binecuvântat…” (şi Ps.33).

Preotul spune *Apolisul* (Otpustul).

RÂNDUIELI SPECIALE ÎN PERIOADA PENTICOSTARULUI

Perioada **Penticostarului** sau a **Cincizecimii** începe cu slujba *Învierii* Domnului (Utrenia) din noaptea *Sfintelor Paşti* şi se termină la *Duminica Tuturor Sfinţilor* (prima Duminică după Rusalii) - având astfel o durată de opt săptămâni. În această perioadă se foloseşte cu precădere cartea de slujbă numită **Penticostar**, iar o serie de rânduieli sunt deosebite faţă de cele din perioada Octoihului sau a Triodului.

Prima săptămână a perioadei Penticostarului este numită **Săptămâna Luminată**. În această săptămână se respectă următoarele rânduieli:

1. *Preotul îmbracă toate veşmintele* (odăjdiile) încă de la începutul slujbei, atât la slujbele de seară, cât şi la cele de dimineaţă.
2. *Slujba Învierii* (Utrenie Duminicii Sfintelor Paşti sau *Utrenia Învierii*) este o „priveghere" sau „denie", săvârşită în a doua parte a nopţii spre Duminica Învierii (după miezul nopţii), cu o rânduială cu totul deosebită, prezentată pe larg în cartea **Penticostarului**:

   Începutul se face în biserică prin chemarea preotului *„Veniţi de luaţi lumină"* şi *ritualul aprinderii luminilor* (lumânărilor / făcliilor) de către credincioşi de la preot, făcându-se

   Ieşirea în procesiune a tuturor în afara bisericii, unde se citeşte îndată

   Evanghelia Învierii (Mat.28,1-15). Apoi

   Preotul dă *binecuvântarea* (ca la orice „priveghere") cu „Slavă Sfintei şi Celei de o fiinţă şi de viaţă făcătoarei Treimi...", cântându-se

   „Hristos a înviat" de trei ori.

   Preotul rosteşte *Stihurile Paştilor*, cădind la fiecare o latură a mesei pe care se află Sf.Evanghelie, Sf.Cruce, icoana Învierii şi sfeşnice cu lumini, iar credincioşii cântând după fiecare stih „Hristos a înviat". Urmează

   Ectenia mare, după care slujitorii şi credincioşii se întorc în biserică şi începe să se cânte direct (suprimându-se toată partea Utreniei sărbătorilor de la Ectenia mare până la canon)

   Canonul Învierii („Ziua Învierii, popoare, să ne veselim.."), la fiecare cântare preotul cădind întreaga biserică (cu Sf.Cruce şi lumânare aprinsă în mână) şi după fiecare cântare rostind o *ectenie mică.* Se continuă cu

   Luminânda Învierii („Cu trupul adormind...")

Laudele, cu stihirile Învierii şi „Slavă..., Şi acum..., Ziua Învierii şi să ne luminăm...” şi
Otpustul special al Paştilor.

3. Tot după această rânduiala se săvârşeşte slujba *Utreniei în toate zilele Săptămânii Luminate* (săptămâna ce urmează Învierii), mai puţin începutul cu citirea Evangheliei în afara bisericii – rânduiala pe larg aflându-se tot în **Penticostar**:

Astfel, după ce preotul dă binecuvântarea cu „Slavă Sfintei şi Celei de o fiinţă şi de viaţă făcătoarei Treimi...”, se cântă *„Hristos a înviat”* de trei ori, apoi urmează *Stihurile Paştilor*, cu toată rânduiala lor, *Ectenia mare*, *Canonul Învierii*, *Luminânda Învierii* şi *Laudele.*

4. În general, în întreaga Săptămână Luminată *binecuvântarea de început a Vecerniei şi a Utreniei* se dă cu: “Slavă Sfintei şi Celei de o fiinţă…”, după care urmează troparul Paştilor *“Hristos a înviat…”* de trei ori şi *stihurile Paştilor* (“Înviază Dumnezeu, risipindu-se vrăjmaşii lui…” şi celelalte), în timpul cărora preotul face *cădire* în cele patru laturi ale Sfintei Mese din altar.
5. *În fiecare zi se schimbă glasul de rând*, cântându-se stihirile învierii ale glasului respectiv: duminică glasul 1, luni glasul al 2-lea, marţi glasul al 3- lea, miercuri al 4-lea, joi al 5-lea, vineri al 6-lea, sâmbătă al 8-lea.
6. Pentru *fiecare zi* există *prochimen special*, care se cântă la Vecernie.
7. La *a doua Înviere* (Vecernia din Duminica Sfintelor Paşti) se face *vohod cu Sfânta Evanghelie*, deoarece se citeşte din aceasta - în mai multe limbi.

Pentru această *Vecernie a zilei de Luni din Săptămâna Luminată*, care se slujeşte în Duminica Paştilor fie după amiază, la vremea rânduită (în mănăstiri şi bisericile rurale), fie spre amiază, ca în unele biserici de la oraşe (fiind cunoscută sub denumirea de „a doua Înviere”) se urmează rânduiala din **Penticostar**:

Preotul îmbracă toate veşmintele (în culori luminate) şi începe cu binecuvântarea *„Slavă Sfintei şi Celei de o fiinţă şi de viaţă Făcătoarei Treimi...”*, după care îndată se cântă de trei ori

„Hristos a înviat” şi *Stihurile Paştilor* („Să învieze Dumnezeu...”), cu cădirea Sfintei Mese, (ca la Înviere). Urmează
Ectenia mare (fără să se citească Psalmul 103),
„Doamne, strigat-am...” cu *stihirile din Penticostar*, şi se face
Vohod cu Evanghelie. După „Lumină lină” şi
Prochimenul Mare („Cine este Dumnezeu...”) în loc de paremii se citeşte
Evanghelia de la Ioan (20,19-25) *în mai multe limbi* (12), apoi
Ecteniile obişnuite, Stihoavna (fără „Acum slobozeşte...” şi rugăcinile începătoare), făcându-se sfârşit cu
Otpustul special al Paştilor.

8. În *celelalte zile ale Săptămânii Luminate*, Vecernia urmează aceeaşi rânduială, cu deosebirea că nu se mai citeşte Evanghelie, şi de aceea Vohodul se face doar cu cădelniţa, iar *Prochimenele speciale* ale Săptămânii Luminate se pun din **Penticostar**.
9. *Nu se citesc catisme*, nici la Vecernie, nici la Utrenie.
10. *La Utrenie* nu sunt sedelne, nu se citeşte Sfânta Evanghelie şi nu este Doxologie.
11. *Otpustul special al Paşilor* se face la sfintele slujbe în toate zilele Săptămânii Luminate, întocmai ca la slujba Învierii.
12. *La Sfânta Liturghie*, în loc de “Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului…”, “Am văzut lumina cea adevărată…” şi “Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne…” se cântă câte *o dată “Hristos a înviat…”*, iar în loc *de* “Fie numele Domnului binecuvântat…” se cântă tot *“Hristos a înviat…”*, *de trei ori*.
13. Se săvârşeşte *Rânduiala Ceasurilor Sfintelor Paşti*, în locul Ceasurilor obişnuite, al Pavecerniţei şi al Miezonopticii.

> ***Observaţie:*** Această *Rânduială a Ceasurilor Sfintelor Paşti* este o slujbă unică, ce se află în **Penticostar**, după rânduiala Utreniei din noaptea Învierii.

14. *Uscarea Sfântului Agneţ* (pregătit la Proscomidia din Joia Mare, spre a fi folosit pentru împărtăşirea bolnavilor şi a copiilor în tot timpul anului) se face *marţi, a treia zi de Paşti*, în timpul Utreniei.

> ***Obsevaţie:*** Rânduiala aceasta este descrisă pe larg în cadrul *Povăţuirilor şi a Învăţăturilor* de la sfârşitul **Liturghierului** (aşa cum

am amintit deja atunci când am vorbit despre *Rânduielile speciale din perioada Triodului*).

15. *La* ***Izvorul Tămăduirii*** (vineri în Săptămâna Luminată) se săvârşeşte *Sfinţirea mică a apei*, după Sfânta Liturghie.

O serie de rânduieli se păstrează şi dincolo de Săptămâna Luminată. Astfel, în Săptămâna Luminată şi în toate Duminicile Cincizecimii, *"Învierea lui Hristos văzând…"* se zice (se cântă) *de trei ori*, iar în celelalte zile ale Cincizecimii *o singură dată*.

La **Cântarea a IX-a a Canonului** de la *Utrenia Duminicilor* din întreaga perioadă a *Penticostarului* se cântă stihurile şi stihirile de la Cântarea a IX-a a *Canonului praznicului* din Penticostar (iar *nu* "Măreşte, suflete al meu…," şi "Ceea ce eşti mai cinstită…", ca în restul anului).

Slujbele sfinţilor de rând care cad în Săptămâna Luminată sau în Duminicile Cincizecimii se mută în altă zi, la Pavecerniţa de vinerea (anterioară) seara, sau când va voi cel mai mare. Excepţie fac *slujbele sfinţilor mari* (sau cu priveghere), care se săvârşesc la timpul lor, ori în ce zi ar cădea.

La **toate slujbele bisericeşti**, *de la Paşti până la Înălţarea Domnului*, după binecuvântarea de început pe care o dă preotul, se cântă troparul *"Hristos a înviat…" de trei ori.*

De la Duminica Învierii şi până la Înălţare, la **pregătirea preoţilor** pentru începutul Sfintei Liturghii, aceştia rostesc de *trei ori "Hristos a înviat…"* (în loc de "Împărate ceresc…"), apoi cele obişnuite, adică "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu…"(de 2 ori) şi "Doamne, buzele mele vei deschide…"(o dată). *De la Înălţare până la Duminica Pogorârii Sfântului Duh* se zice numai "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu…" (de 2 ori) şi "Doamne, buzele mele vei deschide…" (o dată), iar *de la Duminica Pogorârii Sfântului Duh înainte* se zice, ca în tot restul anului, "Împărate ceresc…" (de 3 ori), "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu…" (de 2 ori) şi "Doamne, buzele mele vei deschide…" (o dată).

Axionul Paştilor, "Îngerul a strigat…" se cântă la Sfânta Liturghie de la Duminica Sfintelor Paşti până la odovania praznicului Învierii Domnului.

Până la Rusalii la Sfânta Liturghie **nu** *se cântă* "Am văzut lumina cea adevărată …". *Până la Înălţare* în locul său se cântă *o dată "Hristos a înviat…"*, iar *de la Înălţare până la Rusalii* "Înălţatu-Te-ai întru slavă…" (Troparul Înălţării).

Duminicile perioadei Penticostarului, începând cu *Duminica Tomii şi până la Înălţarea Domnului*, sunt socotite *praznice*, fiecare având însemnătatea ei deosebită.

Duminicile Penticostarului sunt:

1. Duminica Sfintelor Paşti – a Învierii.
   (Vineri în Săptămâna Luminată – Izvorul Tămăduirii).
2. Dumunica a 2-a după Paşti – a Sf.Ap.Toma.
3. Dumunica a 3-a după Paşti – a Mironosiţelor.
4. Dumunica a 4-a după Paşti – a Slăbănogului.
5. Dumunica a 5-a după Paşti – a Samaritencii.
6. Dumunica a 6-a după Paşti – a Orbului.
   (Joi, la 40 de zile după Sf.Paşti - Înălţarea Domnului).
7. Dumunica a 7-a după Paşti – a S.Părinţi de la Sinodul I Ecumenic.
8. Dumunica a 8-a după Paşti – a Pogorârii Duhului Sfânt (a Rusaliilor).
   (Luni după Rusalii – Sfânta Treime).
9. Dumunica întâia după Rusalii – a Tuturor Sfinţilor.

De la Duminica Tomii o serie de rânduieli revin la situaţia obişnuită în restul anului. Astfel, din această Duminică se citesc iarăşi *Ceasurile obişnuite*, *Pavecerniţa* şi *Miezonoptica*, după rânduiala din Ceaslov. Citirea *Psaltirii* reîncepe tot cu această Duminică, sâmbătă seara, la Vecernia.

De asemenea *la Vecernie*, *de la Duminica Tomii până la Înălţarea Domnului*, binecuvântarea de început este "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…" (ca în restul anului), în timp ce *Utrenia* continuă să înceapă cu aceeaşi binecuvântare ca în Săptămâna Luminată, adică "Slavă Sfintei şi celei de o fiinţă…" (suprimându-se astfel partea introductivă a Utreniei din restul anului), urmând apoi „Hristos a înviat" de trei ori şi adăugându-se îndată cei *şase psalmi* (cu cădire mare), iar după ectenia mare rânduiala fiind cea obişnuită a Utreniei - cu deosebirea că, aşa cum am arătat, în zilele de rând se cântă (sau se citeşte) o dată „Învierea lui Hristos văzând.." iar duminica de trei ori (după Evanghelie).

De la Înălţarea Domnului şi *Utrenia* începe ca în perioada Octoihului, cu "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"

La *Sfânta Liturghie, începând cu Duminica Tomii*, se cântă **antifoanele duminicale** obişnuite (din restul anului), adică "Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul…" şi celelalte. La praznicul *Înălţării* şi la cel al *Cincizecimii* (Rusaliile) se cântă *antifoanele praznicale* prevăzute.

Vecernia pentru Luni după Pogorârea Sfântului Duh (Lunea *Sfintei Treimi*), se săvârşeşte îndată după Sf.Liturghie din Duminica Rusaliilor, conform rânduielii din **Penticostar** sau **Molitfelnic** („Slujba plecării genunchilor"):

Preotul, îmbrăcat cu toate veşintele, începe cu *binecuvântarea* obişnuită („Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"),

Strana răspunde cu: „Amin. *Împărate ceresc…*" (cântat) şi celelalte *Rugăciuni începătoare*, „Veniţi să ne închinăm", *Ps.103* (preotul citeşte între timp rugăciunile Vecerniei), apoi

Ectenia mare, cu cereri speciale ale sărbătorii. Fără catismă (deci şi fără „Fericit bărbatul…") urmează

„Doamne strigat-am…" (cu cădire mare). După

Vohod (cu cădelniţă), „Lumină lină" şi *Prochimenul praznicelor mari* („Cine este Dumnezeu…")

Preotul, în genunchi, dintre uşile împărăteşti, citeşte *Cele şapte rugăciuni* ale praznicului, împărţite în trei grupe: ***primele două***, urmate de *ectenie mică* şi ectenia întreită, următoarele ***două***, cu *ectenie mică* şi „Învredniceşte-ne, Doamne…" şi ultimele ***trei***, continuând cu

Ectenia cererilor şi toată cealaltă rânduială a Vecerniei sărbătorilor, până la sfârşit, cu

Otpustul special al sărbătorii (care este deosebit de lung: „Cel ce din părinteştile şi dumnezeieştile sânuri…").

Observaţie: În general, este bine de ştiut faptul că pentru a ajuta pe slujitorii bisericeşti (preoţi şi cântăreţi) în această perioadă, cărţile şi manualele de **Tipic** descriu foarte amănunţit slujbele şi rânduielile deosebite pentru toate zilele mai importante ale perioadei **Penticostarului** (la fel cum se face şi pentru perioada Triodului).

SLUJBELE OCAZIONALE

Aceste slujbe nu au neapărat un caracter periodic (adică nu sunt legate în mod neceasar de ciclurile calendarului bisericesc), ele fiind asociate unor anumite momente şi situaţii din viaţa credincioşilor. După cum am arătat mai înainte - în prezentarea introductivă a slujbelor bisericeşti, la subcapitolul ***Slujbele neperiodice (ocazionale)*** - ele se împart în două categorii, **Sfintele Taine** şi **Ierurgiile**, fiecare categorie de slujbe servind unor nevoi specifice ale credincioşilor.

Sfintele Taine (în număr de **şapte**) constituie slujbe bisericeşti deosebit de importante, prin care se împărtăşeşte credincioşilor în mod special Harul dumnezeiesc, în cele mai importante momente ale vieţii.

Ierurgiile (evhologiile) reprezintă o categorie mult mai numeroasă de slujbe, adesea legate de săvârşirea Sfintelor Taine (aşa sunt cele ce însoţesc Sf.Botez, Cununia, Hirotonia etc.), servind binecuvântării şi sfinţirii omului, a naturii înconjurătoare sau a diferite obiecte - spre exemplu sfinţirea caselor, fântânilor, diferitele rânduieli ce însoţesc sfârşitul creştinului etc.

SFINTELE TAINE

Sfintele Taine sunt redate pe larg în cartea de slujbă numită **Molitfelnic** (sau în **Aghiazmatar**, care este un extras din Molitfelnic, cu slujbele mai des săvârşite), după care se slujesc şi unde se poate foarte uşor urmări direct rânduiala lor concretă.

Unora dintre Sfintele Taine le sunt *asociate o serie de Ierurgii*, care vor fi descrise atunci când ne vom referi la fiecare Taină în parte.

Sfânta Taină a Botezului şi a Ungerii cu Sfântul Mir

Sfânta Taină a Botezului este cea dintâi Taină care se administrează omului - căruia, prin această Taină i se face intrarea în Biserică - şi ea condiţionează astfel primirea ulterioară a celorlalte Taine, care privesc doar pe *creştini* (de aceea rânduiala Botezului este aşezată la *începutul* Molitfelnicului). În Biserica Ortodoxă, Sfânta Taină a Botezului se săvârşeşte *împreună* cu Sfânta Taină a Ungerii cu Sfântul Mir (Mirungerea) şi cu Sf.Euharistie, de aceea vom prezenta rânduiala săvârşirii lor unite.

Există şi câteva **rânduieli premergătoare Botezului**, aflate în **Molitfelnic** chiar înainte de rânduiala Botezului.

Cea dintâi dintre acestea este **rânduiala în ziua întâi la femeia lehuză**. După naştere, preotul sfinţeşte într-un vas apă curată, cu care se stropeşte femeia lăuză (care poate şi bea din ea pe nemâncate), pruncul născut (în scăldătoarea acestuia se poate turna din apa sfinţită), casa în care s-a născut pruncul şi persoanele de faţă.

Preotul, înveşmântat în *epitrahil*, săvârşeşte această sfinţire după următoarea rânduială:

Binecuvântarea: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"

Rugăciunile începătoare: "Slavă Ţie, Dumnezeul nostru…", "Împărate ceresc…", până la "Tatăl nostru…" cu ecfonisul "Că a Ta este împărăţia…"

Troparele de umilinţă: "Miluieşte-ne pe noi Doamne…", "Slavă…", "Doamne, miluieşte-ne pe noi…", "Şi acum…", "Uşa milostivirii…" După tropare zice: „Domnului să ne rugăm" şi citeşte

Rugăciunea: "Dumnezeule, Cel cu nume mare…"; la cuvintele: "…şi sfinţeşte apa aceasta…", preotul face cu mâna dreaptă asupra ei *semnul Sfintei Cruci*, în formă de binecuvântare.

Tot înainte de Botez, se săvârşeşte în casa unde s-a născut pruncul şi **rânduiala în a opta zi după naştere** (aflată şi ea *în* **Molitfelnic**, îndată *după rânduiala în ziua întâi*):

Preotul aprinde lumină şi cădeşte în toată casa, apoi dă

Binecuvântarea obişnuită, urmând

Rugăciunile începătoare

Troparul zilei sau al sfântului de rând (ori troparul "Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru…"), "Slavă…", "Şi acum…", *condacul* "Fecioara astăzi…"

Cele *trei rugăciuni pentru femeia lehuză şi pentru prunc*

Rugăciunea pentru moaşa
Rugăciunea pentru femeile care ajută
Otpustul: "Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule…", "Slavă…" "Şi acum…", "Doamne miluieşte" (de 3 ori), Cel ce în peşteră S-a născut…(de la Naşterea Domnului).
Apoi, preotul *stropeşte cu apă sfinţită* casa, în chipul crucii şi *însemnează pruncul, binecuvântându-l*: la frunte, la gură şi la inimă, zicând: "Mâinile Domnului te-au făcut şi te-au zidit".

În practică, **această rânduială în a opta zi după naştere se uneşte cu cea din prima zi.**

Tot în a opta zi după naştere (şi desigur, înainte de botezul pruncului) se săvârşeşte **rânduiala însemnării pruncului la punerea numelui,** tot din **Molitfelnic** (şi în continuare, după săvârşirea rânduielilor mai înainte arătate):

Preotul dă obişnuita *binecuvântare*, apoi urmează
Rugăciunile începătoare
Troparul zilei sau al sfântului care este hramul bisericii.
Preotul însemnează pe prunc la frunte, la gură şi la piept, *binecuvântându-l* şi zice
Rugăciunea pentru punerea nunelui, în timpul acesteia, la cuvintele "…să se însemneze lumina feţei Tale peste robul Tău acesta…", *pune numele* pe care îl va purta viitorul creştin. Apoi
Preotul ia pruncul în braţe, cu capul pe mâna dreaptă, şi stând înaintea icoanei Maicii Domnului, *face chipul Crucii*, zicând
Troparul "Bucură-te, cea plină de dar…" şi *condacul* "Cel ce ai sfinţit pântecele Fecioarei…"
Obişnuitul sfârşit (dând pruncul persoanei de la care l-a primit).

Observaţie importantă: Dacă pruncul născut este bolnav şi în primejdie de a muri, îndată după naştere se spală şi se botează, pentru a nu muri nebotezat - fără să se mai aştepte răstimpurile pentru rânduielile de mai sus şi pentru a-l boteza.

Sfântul Botez şi Ungerea cu Sfântul Mir se fac (în condiţii normale) după rânduiala descrisă cu deamănuntul în **Molitfelnic** (**Aghiazmatar**), după care poate fi uşor urmărită.

Observaţie: Indicaţiile de tipic din Molitfelnic sunt numeroase şi de folos, dar trebuie *dinainte bine cunoscute*, în timpul slujbei propriu-zise ele fiind mai mult un simplu ajutor mnemotehnic.

Înainte de Botez, în **pronaos** trebuie pregătite următoarele:

- *cristelniţa* (colimvitra) cu apă curată, în cantitate şi temperatură potrivite.
- *cădelniţa cu tămâie*, iar pe o masă vor fi aşezate
- *Sfânta Evanghelie* şi *Sfânta Cruce*
- vasul (sticluţă sau pahar) cu *untdelemn* şi cel cu *Sfântul Mir*
- sfeşnice cu *lumânări* şi *miruitorul*
- *foarfecă* şi *prosop*.

Partea de început a Sfântului Botez se săvârşeşte înaintea uşilor Bisericii (în tindă, pridvor sau chiar în pronaos):

Naşii (care trebuie să fie creştini ortodocşi) aduc prucul înaintea uşilor bisericii, cu faţa spre răsărit, ţinându-l în braţe, cu capul pe mâna dreaptă.

Preotul, cu epitrahil (sau cu toate veşmintele, dacă este după Sfânta Liturghie), în uşa bisericii, desface faşa pruncului şi *suflă de trei ori, în chipul Crucii, pe faţa lui, însemnându-l de trei ori la frunte, la gură şi la piept* şi zicând la fiecare închinare "Mâinile Tale m-au făcut şi m-au zidit". Apoi zice

Rugăciunea "În numele Tău, Doamne, Dumnezeul adevărului…", ţinând *mâna dreaptă pe capul pruncului*. Urmează

Cele patru rugăciuni de exorcizare, primele două rostite cu faţa spre apus, şi celelalte două cu faţa spre răsărit. La cea de *a patra* ("Stăpâne , Doamne, Cel ce eşti…"), în timp ce zice cuvintele "…ca să-l izbăvească pe el de toată bântuiala protivnicului, de întâmpinarea celui viclean, de demonul cel de amiază şi de nălucirile rele…", *suflă asupra pruncului de trei ori, în chipul Crucii, şi-l însemnează, binecuvântându-l* iarăşi *de trei ori, la frunte, la gură şi la piept, zicând, de trei ori "…Depărtează de la dânsul pe tot vicleanul şi necuratul duh…"*, după care continuă rugăciunea. În continuare, se săvârşeşte

Rânduiala lepădărilor, naşul (naşă) cu pruncul fiind întorşi cu faţa spre apus (începând cu "Te lepezi de satana"), apoi

Rânduiala unirii cu Hristos (începând cu "Te împreunezi cu Hristos ?") şi *mărturisirea credinţei* (Crezul), în tot acest timp naşul cu pruncul fiind întorşi cu faţa spre răsărit. După care

Preotul zice "Binecuvântat este Dumnezeu, Care voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască…", *intră în pronaos* şi citeşte *rugăciunea* "Stăpâne,Doamne, Dumnezeul nostru, cheamă pe robul Tău…"

Pentru săvârşirea Sfântului Botez şi a Mirungerii, *preotul* îmbracă *epitrahilul, felonul şi mânecuţele* (sau rămâne în continuare cu toate veşmintele, dacă este după Sfânta Liturghie):

Se aprind toate lumânările în sfeşnice şi

Preotul cădeşte împrejurul cristelniţei. Apoi *închinându-se de trei ori*

Preotul dă *binecuvântarea mare* ("Binecuvântată este împărăţia Tatălui…"), *făcând semnul Sfintei Cruci cu Sfânta Evanghelie deasupra cristelniţei*. După care rosteşte

Ectenia mare şi citeşte

Rugăciunea de sfinţire a apei. În timpul acesteia

La cuvintele "…Tu însuţi dar, Iubitorule de oameni împărate, vino şi acum cu pogorârea Sfântului Tău Duh şi sfinţeşte apa aceasta…", *preotul* afundă mâna dreaptă în apă, făcând semnul Sfintei Cruci cu mâna în formă de binecuvântare, repetând aceste cuvinte şi acest semn de trei ori. Apoi, la *cuvintele* "Să se zdrobească sub semnul Crucii Tale toate puterile cele protivnice…", rostindu-le de trei ori, suflă de fiecare dată deasupra apei *în chipul Crucii*. Sfârşind rugăciunea

Preotul zice: "Pace tuturor!"

Cântăreţul: "Şi duhului Tău".

Preotul: "Capetele voastre Domnului să le plecaţi!" Şi în timp ce *Cântăreţul* cântă: "Ţie, Doamne!"

Preotul, ţinând vasul cu untdelemn, *suflă peste untdelemn în chipul Crucii, binecuvântându-l de trei ori*. Apoi

Preotul zice: "Domnului să ne rugăm".

Cântăreţul: "Doamne miluieşte".

Preotul citeşte *rugăciunea de sfinţire a untdelemnului*: "Stăpâne Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri…" După terminarea rugăciunii

Preotul zice: "Să luăm aminte" şi cântă, împreună cu credincioşii "Aliluia", *turnând în apă din untdelemnul sfinţit, în forma Crucii*. Se repetă aceasta *de trei ori*, după care

Preotul rosteşte: "Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce luminează şi sfinţeşte pe tot omul ce vine în lume…" Apoi

Preotul ia din *untdelemnul sfinţit*, cu două degete sau cu miruitorul, şi *unge pe prunc* în chipul Crucii la frunte, la piept, pe spate, la urechi, la mâini şi la picioare, spunând de fiecare dată cuvintele indicate în Molitfelnic. După aceasta

Preotul botează pruncul (ţinându-l drept în mâini şi căutând spre răsărit), prin *afundare de trei ori* în apă, prima dată zicând: "Se botează robul (roaba) lui Dumnezeu… (Numele pruncului) în numele Tatălui, amin", a doua oară: "şi al Fiului, amin", a treia oară: "şi al Sfântului Duh, amin", adăugând "acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin".

Naşul primeşte (după botez) pe o pânză albă (crâjma) pruncul de la preot, în timp ce acesta zice: "Se îmbracă robul (roaba) lui Dumnezeu…"

Preotul aprinde *lumânarea botezului*, o binecuvintează şi o dă în mâna dreaptă a naşului, cântând troparul "Dă-mi mie haină luminoasă, Cel ce Te îmbraci ca şi cu o haină…" Apoi

Preotul îşi spală mâinile

Cântăreţul (sau unul dintre credincioşi) citeşte Psalmul 31: "Fericiţi cei cărora s-au iertat fărădelegile…"

Urmează **rânduiala ungerii cu Sfântul Mir:**

Preotul citeşte rugăciunea: "Binecuvântat eşti, Doamne Dumnezeule…" după care, cu luare aminte

Unge cu miruitorul *pe cel botezat cu Sfântul Mir*, făcând chipul Crucii la frunte, la ochi, la nări, la gură, la urechi, la piept, pe spate, la mâini şi la picioare, zicând, de fiecare dată: "Pecetea darului Sfântului Duh. Amin." Apoi

Preotul cădeşte în timp ce *înconjoară* cristelniţa şi masa împreună cu naşul care ţine în braţe pe cel botezat, iar toţi cei de faţă *cântă de trei ori* "Câţi în Hristos v-aţi botezat…" Urmează, după cânduială cunoscută de la alte slujbe

Apostolul şi *Evanghelia* (în timpul căreia nu se îngenunchiază). Apoi

Preotul citeşte rugăciunile de *spălare a Sfântului Mir*, după care

Îi *stropeşte faţa* celui botezat (cu amândouă capetele udate de la faşa pruncului) zicând: "Îndreptatu-te-ai…" şi-l *şterge* pe toate părţile pe unde l-a miruit, *cu un burete* nou, udat în apă, zicând: "Botezatu-te-ai…". Urmează

Rugăciunile la tunderea părului, după care

Preotul tunde pe cel botezat în chipul Crucii, zicând "Se tunde robul (roaba) lui Dumnezeu…" şi aruncă părul în cristelniţă.

Ectenia întreită

Otpustul special: "Cel ce în Iordan…" şi

Preotul rosteşte un scurt *cuvânt de învăţătură.*

Îndată se săvârşeşte şi **Împărtăşirea cu Sfintele Taine** a celui botezat, înaintea uşilor împărăteşti.

> ***Observaţii:*** *De la Paşti până la Înălţare*, după binecuvântarea pentru Sfântul Botez, înainte de Ectenia mare, se cântă de trei ori Troparul Învierii ("Hristos a înviat…").
>
> Pentru cineva despre care *nu se ştie că dacă a fost botezat* (prunci părăsiţi etc.) Sfântul Botez se săvârşeşte după rânduiala arătată mai înainte.

Rânduiala Sfântului Botez pentru cazuri excepţionale (pe scurt) se săvârşeşte atunci când pruncul ce urmează a fi botezat este în pericol de a muri (de boală, slăbiciune etc.) înainte de a se împlini întrega rânduială a Sfântului Botez:

Preotul dă binecuvântarea ("Binecuvântată este împărăţia Tatălui…") şi zice

Rugăciunile începătoare

Rugăciunea pentru sfinţirea apei ("Doamne, Dumnezeule, Atotţiitorule…"). Apoi, îndată

Preotul toarnă *untdelemn* (mai înainte) sfinţit în apă şi

Botează pruncul, cu cuvintele obişnuite: "Se botează robul (roaba) lui Dumnezeu…". Apoi urmează

Ungerea cu Sfântul Mir, rostind cuvintele: "Pecetea darului Sfântului Duh. Amin." După care, cel botezat fiind îmbrăcat
Se înconjoară cristelniţa, cântându-se "Câţi în Hristos v-aţi botezat…" şi se face
Sfârşit, urmând
Împărtăşirea celui botezat.

> ***Observaţii:*** Dacă pruncul botezat trăieşte, preotul este dator să-i citească mai apoi întreaga slujbă a Botezului, în afară de afundare şi Ungerea cu Sfântul Mir.
>
> Dacă nu este de faţă un preot şi pruncul nebotezat este în primejdie de moarte, atunci, ca să nu moară acesta nebotezat, orice *creştin ortodox* (fie şi părinţii sau vreo femeie), luînd apă, îl poate boteza zicând "Se botează robul lui Dumnezeu…"
>
> La nevoie (nefiind apă suficientă pentru afundare), Botezul se poate săvârşi şi prin turnare.
>
> Dacă pruncul trăieşte după acest botez, el trebuie adus la preot, pentru ca acesta să plinească toată slujba Botezului, Ungerea cu Sfântul Mir şi ca să-l împărtăşească.

La **Botezul adulţilor**, cel (/ cea) care urmează să fie botezat(ă) trebuie să cunoască într-o măsură suficientă dreapta credinţă, pentru aceasta el putând fi supus în prealabil (de către preot) unei *catehizări*.

Rânduiala pentru Botez şi pentru Ungerea cu Sfântul Mir este *aceeaşi* ca pentru prunci - cu mici deosebiri, care sunt arătate în **Molitfelnic**.

> ***Observaţii:*** Pentru Botezul unui adult, se pregăteşte dinainte un *vas mai mare*, avându-se în vedere ca, la dezbrăcarea pentru Botez, adulţii să rămână în costume de baie corespunzătoare.
>
> Pentru o *adultă*, se pregăteşte şi un paravan, după care va fi aşezat vasul cu apă şi unde, înainte de afundare, adulta este dezbrăcată de naşă, care o şi introduce în apă, preotul la botez doar afundându-I capul în apă cu mâna dreaptă, pe deasupra paravanului, din afară. După botez, tot naşa o îmbracă pe adultă în cămaşă albă.
>
> *Lumânarea* botezului, după ce e aprinsă aprinsă, o primeşte şi o ţine în mână adultul (/ adulta) botezat(ă).
>
> În lipsa unui vas corespunzător, botezul adultului (/ adultei) se poate săvârşi şi prin afundarea în cristelniţă *doar a capului*, sau prin *turnare*.

Rânduiala primirii la Ortodoxie a celor de alte credinţe se află în cartea de slujbă ce poartă chiar acest titlu (*Rânduiala primirii la*

Ortodoxie a celor de alte credinţe, tipărită la Bucureşti, 1966) şi priveşte pe cei care (adulţi fiind, de obicei) mai înainte au fost de altă credinţă (iudaică sau cu botez nevalabil). Acestora li se vor face *lepădările* de vechea credinţă după o rânduială deosebită, iar *Botezul*, după rânduiala arătată mai înainte.

Exisă şi o **Rânduială a Ungerii cu Sfântul Mir pentru cei ce vin la dreapta credinţă** din confesiuni creştine în care au primit Botez valabil.

După ce a fost săvârşită

Rânduiala lepădării de vechea credinţă şi de primire în credinţa ortodoxă şi după ce pune pe masa dinainte pregătită vasul cu *Sfântul Mir*, *buretele*, *Sfânta Evanghelie* şi *Sfânta Cruce*,

Preotul (cu epitrahil şi felon), stând cu faţa la răsărit, zice: "Binecuvântată este împărăţia Tatălui…" şi îndată

Se cântă, pe glasul al 6-lea, stihira "Împărate ceresc…", după care se zice

Ectenia mare, cu cereri speciale şi cu ecfonisul "Că Ţie se cuvine toată slava…" Apoi

Preotul zice: "Domnului să ne rugăm."

Credincioşii: "Doamn miluieşte."

Preotul citeşte *Rugăciunea dinaintea Ungerii* ("Bine eşti cuvântat, Doamn Dumnezeule atotţiitorule…") şi face *ungerea cu Sfântul Mir*, spunând: "Pecetea darului Sfântului Duh. Amin." Sfârşind ungerea, citeşte

Cele două rugăciuni speciale: "Doamne, Dumnezeul nostru Cel ce ai învrednicit a arăta desăvârşit pe robul Tău acesta…" şi "Cel ce izbăveşti de greşeli prin pocăinţă…"Apoi, luînd buretele şi muindu-l în apă caldă

Ş*terge locurile unse* cu Sf.Mir, zicând: "Îndreptatu-te-ai, luminatu-te-ai…" Sfârşind aceasta

Preotul citeşte în taină *Rugăciunea* "Cel ce s-a îmbrăcat întru Tine, Hristoase, Dumnezeul nostru…" şi face

Otpustul; iar la vremea Liturghiei

Împărtăşeşte pe cel uns cu Sfântul Mir (căci ungerea se săvârşeşte mai înainte de Liturghie.)

Observaţie: În acest fel sunt primiţi în Biserica Ortodoxă doar cei *botezaţi în numele Sfintei Treimi* şi *prin trei afundări în apă.*

Cei care *nu au botez valabil*, după ritualul lor, vor fi *botezaţi din nou* după rânduiala arătată mai înainte.

Între **alte ierurgii legate de Botez şi de Ungerea cu Sfântul Mir** se numără şi *Rânduiala ce se săvârşeşte după 40 de zile femeii care a născut şi pruncului născut:*

La *40 de zile* după naştere, lăuza vine la biserică pentru *curăţire*, aducând şi pe prunc (ce poate fi deja botezat), pentru a fi *îmbisericit*.
Preotul (cu epitrahilul), stând în pronaos, dă *benecuvântarea*, şi zice
Rugăciunile începătoare
Troparul zilei
(eventual şi *troparul şi condacul* de la însemnarea pruncului: "Bucură-te, cea plină de har, Născătoare de Dumnezeu…" şi "Cel ce ai sfinţit pântacele Fecioarei…") Apoi
"Slavă…", "Şi acum…" şi "Doamne, cu rugăciunile tuturor sfinţilor…"
Mama, plecându-şi capul împreună cu pruncul
Preotul face semnul sfintei Cruci peste ei şi, punând epitrahilul pe capul ei, zice
Două rugăciuni pentru curăţirea lăuziei, apoi, punând mâna pe capul pruncului, citeşte cele
Trei rugăciuni pentru prunc. Dacă pruncul este botezat, i se face
Îmbisericirea - după rânduiala din Molitfelnic
(Dacă **nu** este botezat, i se vor citi numai rugăciunile, fără să i se facă îmbisericirea, care i se va face îndată după Botez). Slujba se încheie cu
Otpustul.

Există şi o *Rânduiala pentru femeia care a născut pruncul mort*:

Femeia care a avut o asemenea naştere vine la biserică, iar
Preotul (cu epitrahil), stând în pronaos şi punând epitrahilul pe capul *Lăuzei*, care stă în genunchi cu faţa spre sfântul altar dă
Binecuvântarea, zicând apoi
Rugăciunile începătoare
Troparul zilei
Rugăciunea "Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru…" şi
Otpustul, după care
Lăuza merge să se închine şi să sărute sfintele icoane.

Rânduiala Sfintei Taine a Mărturisirii (Spovedaniei)

Săvârşitorul Sfintei Taine a Mărturisirii este *preotul duhovnic*. Locul mărturisirii este *în biserică*, în faţa icoanei Mântuitorului; pentru cei bolnavi spovedania se poate face şi acasă. Rânduiala săvârşirii Sfintei Taine a Mărturisirii se află cuprinsă în **Molitfelnic** (**Aghiazmatar**):

Preotul duhovnic (cu epitrahil şi felon) dă *binecuvântarea*, după care urmează
Rugăciunile începătoare
Psalmul 50
Troparele de umilinţă ("Miluieşte-ne pe noi, Doamne…" etc.) şi

Cele două rugăciuni pentru iertare. Apoi, aşezându-se în scaun, înaintea icoanei Mântuitorului

Duhovnicul zice către penitent: "Iată, fiule, Hristos stă nevăzut…"

Penitentul, în genunchi, îşi mărturiseşte păcatele. După care, plecându-şi capul

Duhovnicul îi citeşte *Rugăciunea* "Doamne Dumnezeule, Cel ce eşti mântuirea…", apoi

Ectenia şi

Apolisul. După aceasta

Duhovnicul, punând mâna pe capul celui ce s-a mărturisit, citeşte *cuvintele de dezlegare* ("Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, cu harul şi cu îndurările iubirii Sale de oameni…") făcând, la pronunţarea ultimilor cuvinte, *semnul Crucii* pe capul penitentului. Urmează

"Cuvine-se cu adevărat…", după care

Duhovnicul îi dă penitentului *epitimia* corespunzătoare (canonul)

Observaţie importantă: La păcatele mari, dezlegarea nu se dă imediat, ci numai după împlinirea canonului sau epitimiei, în astfel de cazuri formula de dezlegare (iertare) fiind înlocuită cu alta (tot din **Molitfelnic**): "Fiule, atâţia ani poruncesc dumnezeieştii Părinţi să nu te împărtăşeşti cu Sfintele Taine…" etc.

Ţinând seama de acestea, preotul trebuie să-l ajute pe penitent să să facă o *mărturisire completă şi sinceră*, care să ducă la îndreptarea lui morală, ajutându-l cu *întrebări* şi dându-i *canon potrivit* păcatelor mărturisite şi pe măsura posibilităţilor materiale şi spirituale ale penitentului.

Rânduiala Împărtăşirii

În condiţiile normale, *Împărtăşirea* credincioşilor care sunt pregătiţi pentru aceasta se face în cadrul Sfintei Liturghii, în momentul (prescris) când preotul sau diaconul rosteşte: "Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi…"

Împărtăşirea credincioşilor se face din cele două sfinte părţi (**NI** şi **KA**) ale Sfântului Trup astfel:

Dacă sunt de împărtăşit doar câţiva credincioşi

Preotul introduce în Sfântul potir toate cele ce se află pe Sfântul disc, îl acoperă cu Sfântul acoperământ, deschide Sfintele uşi, ia de pe Sfânta Masă Sfântul potir în care a pus mai dinainte linguriţa şi întorcându-se cu faţa spre credincioşi vine înaintea Sfintelor uşi, înalţă Sfântul potir şi rosteşte: "Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi !" Apropiindu-se

Credincioşii care vor să se împărtăşească

Preotul, stând cu faţa spre dânşii şi ţinând în mâini Sfântul potir, citeşte în auzul lor, cu multă evlavie, rar şi desluşit, *Rugăciunile*: "Cred, Doamne, şi mărturisesc…", "Cinei Tale celei de taină…", "Nu spre judecată…", îndemnând pe credincioşi să zică, fiecare, întru sine, după dânsul.

(***Observaţie:*** Aceste rugăciuni **pot fi citite** din Liturghier şi de vreunul **dintre credincioşi**).

Credincioşii vin apoi, unul după altul, cu mâinile încrucişate pe piept, iar

Preotul sfărâmă şi ia cu linguriţa fărâmituri din părţile NI şi KA, şi împreună cu Sfântul Sânge împărtăşeşte pe fiecare pe rând, zicând: „Se împărtăşeşte robul (roaba) lui Dumnezeu…"

În acest timp se cântă "Trupul lui Hristos primiţi…" sau "Cinei Tale celei de taină…". Cel împărtăşit îşi şterge buzele cu sfântul acoperământ. Sfârşindu-se împărtăşirea

Preotul citeşte *Rugăciunea de mulţumire* pentru împărtăşire, din Liturghier ("Mulţumim, Ţie, Doamne, Dumnezeul nostru, că şi în ziua de acum ne-ai învrednicit a ne împărtăşi…"). *După otpustul* Sfintei Liturghii se citesc la strană (din Ceaslov), de către cântăreţ sau de către unul din cei ce s-au împărtăşit

Rugăciunile de mulţumire după Sfânta Împărtăşire, pe care toţi cei ce s-au împărtăşit le ascultă cu luare aminte.

Dacă sunt de împărtăşit mai mulţi credincioşi (spre exemplu, la Sfintele Paşti)

Preotul pune în sfântul potir numai părţile **NI** şi **KA** din Sfântul Trup

Împărtăşind pe credincioşi, iar apoi, după ce a împărtăşit pe toţi credincioşii

Preotul introduce în sfântul potir miridele rămase pe sfântul disc, înainte de a binecuvânta şi a spune "Mântuieşte, Dumnezeule, poporul Tău…"

Împărtăşirea grabnică a celor bolnavi se poate face şi acasă la cel bolnav:

Preotul (cu epitrahilul şi felonul), având la sine *trusa* formată dintr-o cutiuţă în care se poartă miride din Sfânta Împărtăşanie pentru tot anul, o *linguriţă*, două *pocroveţe* (şi eventual un potir mic), precum şi o *Cruce* şi o sticluţă cu *vin sau aghiasmă*,

Aşterne pe o faţă curată *unul din acoperăminte*, pe care aşează cutiuţa cu Sfintele, linguriţa şi celălalt acoperământ, precum şi un pahar cu vin, aghiasmă sau apă (dacă nu este vin sau aghiasmă). Stând cu faţa la icoană (la răsărit), face

Începutul obişnuit (dă binecuvântarea) şi citeşte

Rugăciunile din Molitfelnic de la "Rânduiala ce se face când grabnic se dă Împărtăşnia celui bolnav". Şi

Dacă bolnavul este deja mărturisit, îndată îl împărtăşeşte cu Sfintele Taine;

Dacă nu este spovedit şi poate să se mărturisească

Preotul porunceşte celor de faţă să se depărteze câtva timp, apoi îl *spovedeşte* şi după mărturisire citeşte

Rugăciunea "Doamne, Dumnezeul nostru…" Apropiindu-se cei care se depărtaseră de bolnav în timpul mărturisirii

Preotul îl împărtăşeşte. Zice apoi:"Slavă Ţie, Dumnezeule…" (de 3 ori)

Rugăciunea de mulţumire ("Trupul Tău cel sânt, Doamne…"), "Acum liberează…", "Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte. După ecfonisul "Că a Ta este împărăţia…"

Preotul zice: "Slavă…", *Troparul* zilei, "Şi acum…", *al Născătoarei* şi

"Pentru rugăciunile tuturor sfinţilor, Doamne…" Apoi: „Doamn miluieşte" (de 3 ori) şi

Otpustul.

Observaţii: Cei grav bolnavi (muribunzi), ce nu mai au puterea de a se spovedi, pot fi împărtăşiţi fără a fi spovediţi, citindu-li-se doar *rugăciunile* din **Molitfelnic** (arătate mai înainte).

Nu vor fi împărtăşiţi cei care nu mai pot înghiţi şi reţine Sfintele Taine.

Femeile nu pot fi împărtăşite în perioada lăuziei sau a scurgerii, decât în caz de pericol de moarte.

Cei tulburaţi mintal pot fi împărtăşiţi doar în momentele de luciditate şi dacă nu hulesc Dumnezeieştile Taine.

Sfânta Taină a Cununiei

Slujba Cununiei o săvârşeşte *preotul*, care trebuie să ţină seama de *prevederile referitoare la perioadele de timp* când este îngăduită şi când nu slujirea acestei Sfinte Taine.

Astfel, **nu se săvârşeşte** Sfânta Taină a Cununiei:

- în toate miercurile şi vinerile de peste an
- în cele patru posturi de peste an,
- în ajunul praznicelor împărăteşti
- la 14 septembrie (Înălţarea Sfintei Cruci)
- de la Naşterea Domnului până la Botezul Domnului
- în Săptămâna Luminată
- în Duminica Rusaliilor
- la 29 august (Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul).

Slujbei Cununiei îi premerge o altă slujbă, a **Logodnei**, a cărei rânduială amănunţită se află în **Molitfelnic** (**Aghiazmatar**):

În mijlocul bisericii (când Logodna se săvârşeşte în biserică) se aşează o *masă cu* sfeşnice pentru *lumânări*, cu *Sfânta Evanghelie* şi *Sfânta Cruce*

Cei ce urmează a se logodi vin înaintea acestei mese, *cu faţa spre sfântul altar*, logodnicul în partea dreaptă, iar logodnica în partea stângă a logodnicului, cu naşii alături.

Se aprind lumânările (cele din sfeşnice şi cele pe care preotul le dă naşilor/nunilor în mâna dreaptă). Apoi

Preotul, cu epitrahil şi felon (după Sfânta Liturghie, cu toate veşmintele)

Aşează *inelele* pe Sfânta Evanghelie (cel pe care-l va purta logodnicul, în partea stângă, iar cel pe care-l va purta logodnica, în partea dreaptă),

Binecuvintează de trei ori capetele celor ce se vor logodi

Face *cădirea* după obicei şi dă

Binecuvântarea (ca la ierurgii): "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"

Ectenia mare (cu cereri speciale), după ecfonisiul căreia

Preotul citeşte *rugăciunea*: "Dumnezeule cel veşnic…" Apoi, cu faţa spre credincioşi

Preotul zice:"Pace tuturor !", *binecuvântându-i* cu mâna dreptă

Credincioşii (cântăreţul): "Şi duhului tău"

Preotul: "Capetele voastre Domnului să le plecaţi"

Credincioşii răspund (rar): "Ţie, Doamne" Între timp

Preotul citeşte *în taină* rugăciunea "Doamne, Dumnezeul nostru…", rostind *cu glas* doar ecfonisul "Că Ţie se cuvine…" După care

Preotul face *semnul Crucii pe Sfânta Evanghelie cu inelul din dreapta* (deci cu cel pe care în final îl va purta *mireasa*), se întoarce spre cei ce se logodesc şi

Însemnând cu el în chipul Crucii peste faţa mirelui, zice: "Se logodeşte robul lui Dumnezeu (N) cu roaba lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin." (Aceasta se face astfel: la cuvintele *"Se logodeşte robul lui Dumnezeu"*, preotul atinge cu inelul fruntea logodnicului; la cuvintele *"cu roaba lui Dumnezeu"*, el atinge cu inelul fruntea logodnicei; apoi la cuvintele *"În numele Tatălui"*, duce inelul la fruntea logodnicului; la cuvintele *"şi al Fiului"*, duce inelul la pieptul lui, iar la cuvintele "şi al Sfântului Duh", duce inelul la umărul lui drept şi la umărul lui stâng, încheind cu "Amin").

Preotul face această însemnare asupra logodnicului *de trei ori*, după care, *împreună cu naşul (nunul) pune inelul* în degetul inelar al mâinii drepte a logodnicului.

Tot aşa se procedează şi cu *inelul logodnicei* (cel aşezat iniţial *în stânga* pe Sfânta Evanghelie), însemnând cu el în chipul Crucii peste faţa logodnicei şi punându-l, împreună cu naşa, în degetul inelar de la mâna dreaptă a logodnicei. După aceasta

Naşii schimbă inelele (*între miri*), punându-le aşa cum vor fi purtate tot timpul (*adică în degetul inelar al mâinii stângi*). După punerea inelelor

Preotul citeşte *rugăciunea*: "Doamne, Dumnezeul nostru, Care împreună cu sluga patriarhului Avraam…" Apoi zice

Ectenia întreită şi

(Dacă slujba Cununiei se va săvârşi altă altă, se face *Otpustul*; altfel)

se începe îndată *Cununia.*

Rânduiala slujbei Cununiei se află se asemenea în **Molitfelnic** (**Aghiazmatar**), îndată după rânduiala Logodnei:

Preotul cădeşte

Strana (cântăreţul) citeşte *Psalmul 127* ("Fericiţi toţi cei ce se tem de Domnul…")

Credincioşii (cântăreţul) cântă după fiecare stih: "Slavă Ţie, Dumnezeul nostru, slavă Ţie".

(Uneori nu se mai citeşte Psalmul 127, ci se cântă doar de trei ori "Slavă Ţie, Dumnezeul nostru, slavă Ţie") Apoi

Preotul, închinându-se, ia Sfânta Evanghelie şi face cu ea semnul Sfintei Cruci deasupra cununiilor, în timp ce dă *binecuvântarea*: "Binecuvântată este împărăţia Tatălui…"; apoi, după ce o sărută, aşează din nou Sfânta Evanghelie pe masă. Urmează

Ectenia mare (cu cereri speciale), apoi

Preotul citeşte *cele trei rugăciuni* pentru binecuvântarea mirilor; la rugăciunea a treia ("Dumnezeule cel sfânt, Care din ţărână ai făcut pe om…") la cuvintele "uneşte pe robul Tău", el ia *mâna dreaptă a mirelui*, iar la cuvintele "cu roaba Ta" ia *mâna dreaptă a miresei* şi *le uneşte*, urmând să rămână unite astfel *până la înconjurarea mesei*. După terminarea rugăciunii a treia

Preotul ia *cununia mirelui* (cea din dreapta), face cu ea semnul Crucii peste Sfânta Evanghelie, după care face *de trei ori semnul Crucii peste faţa mirelui*, aşa cum a făcut cu inelul de logodnă, zicând de fiecare dată: "Se cunună robul lui Dumnezeu (numele mirelui) cu roaba lui Dumnezeu (numele miresei), în numele Tatălui…"

Mirele sărută cununia, pe care preotul o pune apoi împreună cu naşul pe capul mirelui.

Asemenea se face şi cu *cununia miresei*, preotul rostind cuvintele: "Se cunună roaba lui Dumnezeu (numele miresei) cu robul lui Dumnezeu (numele mirelui)…", şi punând cununia împreună cu naşa pe capul miresei. Apoi

Preotul face *semnul binecuvântării* spre miri *de trei ori, cântându-se* de fiecare dată: "Doamne Dumnezeul nostru, cu mărire şi cu cinste încununează-I pe dânşii" (o dată de preot, de două ori de către cântăreţi şi credincioşi). Urmează

Apostolul

Evanghelia

Ectenia întreită şi

Rugăciunea "Doamne Dumnezeul nostru, Care, în purtarea Ta de grijă…"

Ectenia cerurilor şi

"Tatăl nostru…" (cântat de credincioşi/cântăreţi). După ecfonisul "Că a Ta este împărăţia…"

Preotul binecuvintează *paharul cu vin şi pâinea* (după rânduiala din Molitfelnic). Din acestea dă mirelui şi miresei să guste *de câte trei ori*, în timp ce

Credincioşii (cântăreţii) cântă: "Paharul mântuirii…" Urmează

Ocolirea de trei ori a mesei, preotul mergând înainte cu cădelniţa, iar mirii şi naşii în urma sa, ţinându-se de mâini. În acest timp se cântă

Troparele: "Isaie, dănţuieşte…", "Sfinţilor mucenici…" şi "Slavă Ţie, Hristoase, Dumnezeule…" (câte unul la fiecare ocolire). După ocolire

Mirele se închină plecându-şi capul şi punându-şi mâinile în chipul Crucii pe Sfânta Evanghelie, cu toată evlavia, iar *Preotul*, apucând cununia de o parte *şi naşul* de alta, zice: "Mărit să fii, mire, ca Avraam…" Şi *luînd cununia* de pe capul mirelui o dă acestuia să o sărută şi (preotul) o aşează pe Sfânta Evanghelie. Apoi

Mireasa făcând la fel, *Preotul* zice: "Şi tu, mireasă, mărită să fii ca Sarra…" şi împreună *cu naşa ia cununia* de pe capul miresei şi o pune (preotul) pe Sfânta Evanghelie. Urmează

Celelalte *rugăciuni* din rânduiala slujbei şi

Otpustul (special). Îndată

Preotul rosteşte un *cuvânt de învăţătură*, după care se cântă

"Mulţi ani trăiască !" (sau "Cuvine-se cu adevărat…", sau troparul Sfântului ales ca patron al noii familii). Între timp

Mirii, naşii, părinţii mirilor, şi rudele sărută Sfânta Evanghelie, Sfânta Cruce şi cununiile, iar preotul adresează felicitări.

Tot în legătură cu Sfânta Taină a Cununiei este şi **rugăciunea în a opta zi după Cununie,** din **Molitfelnic** (**Aghiasmatar**):

În a opta zi de la Cununie

Tinerii vin la biserică şi ţinând aprinse lumânările de la Cununie

Preotul (cu epitrahil) săvârşeşte în pronaosul bisericii următoarea rânduială:

Binecuvântarea

Rugăciunile începătoare

Troparul sfinţilor mucenici. Apoi

Tinerii îngenunchează, în timp ce

Preotul citeşte *rugăciunea*: "Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai binecuvântat cununa anului…"

"Pace tuturor !", "Capetele voastre Domnului să le plecaţi!"

Rugăciunea: "Într-o unire au ajuns robii Tăi…" după care se face *Sfârşitul* ca la slujba Cununiei ("Cel ce cu venirea Sa în Cana Galileii…) După care

Preotul îi binecuvintează pe tineri şi intră cu ei în biserică, în timp ce

Mirele zice: "Intra-voi în casa Ta…" împreună cu alte rugăciuni şi sărută sfintele icoane. El dă apoi cântăreţilor lumânările pentru a fi folosite în biserică şi plecându-se spre străini, se duce fiecare la locul său (luând parte la Sfânta Liturghie, dacă urmează aceasta).

Slujba la a doua nuntă săvârşeşte *numai în cazul* când amândoi mirii urmează a se cununa a doua oară. Dacă unul dintre ei este la prima cununie, atunci se săvârşeşte slujba nunţii întâi.

Şi această rânduială se slujeşte după **Molitfelnic** (**Aghiasmatar**):

Toate *pregătirile* se fac la fel cum s-a arătat la rânduiala Logodnei şi a Cununiei întâi.

Preotul dă binecuvântarea: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…", după care urmează

Rugăciunile începătoare

Troparul zilei

Ectenia mare

Rugăciunea: "Dumnezeule cel veşnic, Care pe cele risipite le aduni…"

"Pace tuturor !", "Capetele voastre…"

Rugăciunea: "Doamne, Dumnezeul nostru Cel ce dintre neamuri mai înainte ţi-ai logodit Biserica…"

Se face *punerea inelelor*, ca la Logodna de la întâia Cununie, după care

Preotul zice rugăciunea: "Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Care pe toţi îi miluieşti…"

"Pace tuturor !", "Capetele voastre…"

Rugăciunea: "Doamne, Iisuse Hristoase, Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce Te-ai înălţat pe cinstita şi de viaţă făcătoare Cruce…" Apoi

Rugăciunea a treia de la prima Cununie: "Dumnezeule cel Sfânt, Care din ţărână ai făcut pe om…, în tinpul căreia *preotul uneşte mâinile* celor ce se cunună.

Cununiile se pun după rânduiala arătată la Cununia întâi, cu *binecuvântarea* cuvenită, după care urmează

Apostolul

Evanghelia

În continuare, până la sfârşit, totul se săvârşeşte la fel ca la Cununia întâi.

Observaţii: Această slujbă se face la fel şi la nunta a treia. (Nunta a patra nu este îngăduită în Biserica Ortodoxă.)

De la Duminica Tomii până la Înălţare, la slujba Logodnei şi a Cununiei, *după binecuvântare* se cântă *de trei ori Troparul Învierii* ("Hristos a înviat")

În ceea ce priveşte *"Nunta de Argint"* şi *"Nunta de Aur"* care se obişnuesc în unele locuri atunci când soţii care au împlinit 25, respectiv 50 de ani de la Cununie, acestea se pot aniversa şi printr-un serviciu religios, spre binecuvântarea şi a acestor momente din viaţa celor sărbătoriţi. Pentru aceasta, preotul va citi din **Molitfelnic** rânduiala *Rugăciunii de mulţumire pentru orice binefacere primită de la Dumnezeu*, cu adaptările necesare. Dacă se pun *inele noi*, aceasta se va face *înainte de citirea Apostolului*, preotul *binecuvântând* şi zicând de fiecare dată: "În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin."

Taina Sfântului Maslu

Această Sfântă Taină se săvârşeşte pentru credincioşii bolnavi sufleteşte sau trupeşte. Timpul săvârşirii este de obicei în zilele de (luni) miercuri şi vineri dimineaţa, în biserică sau în casa bolnavului, dacă acesta nu poate veni la biserică.

Taina Sfântului Maslu se săvârşeşte de *şapte preoţi* sau, dacă nu se poate, de către mai puţini - dar, în orice caz, de cel puţin doi preoţi. Rânduiala este cea arătată în **Molitfelnic** (**Aghiasmatar**), care se urmează întocmai.

Observaţii: Este indicat ca cei care vor să li se săvârşească această Sfântă Taină, să-şi cerceteze mai întâi cugetul şi să se mărturisească la duhovnic.

După săvârşirea Sfântului Maslu, materiile folosite se cuvine să se întrebuinţeze în mod cuviincios (preotul trebuind să îndrume în acest sens pe credincioşi): din *făină* se pot face pâinişoare din care să se dea bolnavului să mănânce; *untdelemnul sfinţit* se poate întrebuinţa pentru pâinişoare sau se pune în candele (acasă ori în biserică); *miruitoarele* se strâng şi se îngroapă la loc curat, ori se ard, cenuşa îngropându-se de asemenea.

Nu se adaugă alte rugăciuni sau citiri în afară de cele prevăzute în Molitfelnic, şi **nu** se încurajează practica superstiţioasă de a se ghici viitorul bolnavului după pericopa la care s-a deschis Sfânta Evanghelie.

Deschiderea Evangheliei (înaintea ultimei rugăciuni) spre a fi ţinută cu partea scrisă în jos, pe capul bolnavului, închipuind mâna Domnului cea plină de tămăduiri, se face de către preotul protos.

Sfântul Maslu de obşte se obişnuieşte să se facă în biserică atât pentru bolnavi, cât şi pentru sănătoşi, mai ales în zilele de miercuri, joi şi vineri în Săptămâna Patimilor, ca şi în alte împrejurări. Rânduiala este aceeaşi cu a Sfântului Maslu săvârşit în mod obişnuit pentru bolnavi.

Sfânta Taină a Preoţiei şi hirotesiile legate de această Taină

Înainte de a fi hirotonit diacon, candidatul care îndeplineşte condiţiile necesare (şi se pregăteşte dinainte prin post şi spovedanie)

primeşte de la arhiereu *hirotesiile premergătoare*, în treptele inferioare (de *citeţ*/cântăreţ şi *ipodiacon*) ale clerului de odinioară.

Hirotesia citeţului (cântăreţului) se săvârşeşte *înainte de Sfânta Liturghie:*

După ce *arhiereul şi preoţii* au ieşit din altar în mijlocul bisericii, îmbrăcaţi în veşminte pentru începutul Sfintei Liturghii

Candidatul, cu haine preoţeşti şi având capul descoperit, merge *între cele două sfeşnice* împărăteşti.

Având *câte un diacon* în dreapta şi în stânga, el face *trei metanii mari*, spre răsărit, după care *se întoarce* şi

Diaconii îl aduc la arhiereu, zicând pe rând: "Porunceşte !", "Porunciţi !", "Porunceşte ! Prea Sfinţite Stăpâne…" (toate formulele şi rugăciunile se află în **Arhieraticon**)

Candidatul îngenunchiază în faţa

Arhiereului, care îl *binecuvintează* pe cap de trei ori, după care îl *tunde* cruciş, zicând: "În numele Tatălui…" şi luînd un felon scurt (deosebit de cel preoţesc) îl binecuvintează şi-l pune pe grumajii lui. Apoi

Diaconul zice: "Domnului să ne rugăm !"

Arhiereul, *binecuvântând* pe candidat pe cap de trei ori şi punându-şi *mâna dreaptă pe capul lui*, citeşte cu voce *Rugăciunea de hirotesie* în citeţ (cântăreţ), după care îi dă în mână

Apostolul (ori *Psaltire*a), din care *candidatul citeşte* puţin, de probă, şi primeşte *de la arhiereu binecuvântare*. După aceasta

Diaconii îi dau un *stihar şi orar*, pe care

Arhiereul le binecuvintează

Cel hirotesit sărută mâna arhiereului şi stiharul, se retrage şi îmbracă veşmintele primite, ajutat de diaconi, punând orarul cruciş.

Hirotesia ipodiaconului urmează îndată după cea de citeţ:

Candidatul (în stihar şi orar) vine în naos şi face *trei metanii* mari între cele două sfeşnice împărăteşti, de unde

Diaconii îl iau, de o parte şi de alta (plecându-l puţin) şi îl aduc la *arhiereu*, zicând alternativ: "Porunceşte !", "Porunciţi !", "Porunceşte ! Prea Sfinţite Stăpâne…"

Candidatul îngenunchiază

Arhiereul îl binecuvintează de trei ori şi pune *mâna pe capul lui*

Arhidiaconul zice: "Domnului să ne rugăm !", iar

Arhiereul citeşte cu *Rugăciunea de hirotesie în ipodiacon*: "Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce prin unul şi acelaşi Duh…". După aceasta

Arhiereul pune ştergarul (adus de diacon) pe umerii hirotesitului, iar

Diaconii îi dau acestuia în mâini un vas şi o cană cu apă curată, din care el toarnă arhiereului să se spele pe mâini, zicând de trei ori: "Câţi sunteţi credincioşi ?"

Arhiereul, ştergându-se după spălare, pune ştergarul după gâtul noului hirotesit şi-l binecuvintează.

Hirotesitul sărută dreapta arhiereului şi merge înaintea icoanei Mântuitorului, unde *stă până la Heruvic* (din timpul Sfintei Liturghii), ţinând vasul în mâini şi zicând în sine *Rugăciunile începătoare, Ps.50, Simbolul credinţei şi alte rugăciuni* pe care le ştie.

Se începe apoi slujba *Sfintei Liturghii* (în timpul căreia se va săvârşi *hirotonia întru diacon*).

Hirotonia diaconului se săvârşeşte *de către episcop* (arhiereu) *la Sfânta Liturghie* a Sfântului Ioan Gură de Aur sau cea a Sfântului Vasile cel Mare, *după Axion*:

După ce arhiereul cădeşte la Heruvic

Ipodiaconul nou hirotesit este adus *înaintea sfintelor uşi* şi *toarnă arhiereului* de se spală din nou pe mâini, apoi trece *înaintea icoanei Maicii Domnului*, ţinând mai departe vasul cu apă în mâini şi zicând în taină rugăciuni

La ieşirea cu Cinstitele Daruri, hirotesitul vine şi el pe urma preoţilor, ţinând în mâini vasul, iar după ce arhiereul cu întregul sobor intră în altar, el vine şi stă iarăşi înaintea icoanei Maicii Domnului *până după Axion*.

În timpul Axionului

Candidatul intră în sfântul altar pe uşa dinspre miazănoapte şi merge *la proscomidiar*, unde *toarnă din nou arhiereului* să se spele pe mâini, zicând de trei ori: "Câţi sunteţi credincioşi ?"

După Axion, când

Arhiereul zice: "Şi să fie milele marelui Dumnezeu…"

Candidatul (după ce a lăsat prosopul, vasul şi cana) merge *în mijlocul bisericii* şi face *trei metanii* mari, iar

Doi diaconi îl iau de o parte şi de alta şi plecându-l puţin, îl aduc în faţa arhiereului, care şade între sfintele uşi, zicând diaconii alternativ: "Porunceşte !", Porunciţi !", "Porunceşte ! …"

Candidatul îngenunchiază, iar

Arhiereul îl *binecuvintează* pe creştet, apoi se retrage şi *se aşează* pe un jeţ în partea dinspre miazănoapte a Sfintei Mese, cu faţa spre apus.

Diaconii, luând pe candidat de mâini, *înconjoară cu dânsul Sfânta Masă*, de trei ori, în timp ce

Toţi cei din altar cântă *"Sfinţilor mucenici…"* (la prima înconjurare), *"Slavă ţie, Hristoase…"* (la cea de a doua), *"Isaie dănţuieşte…"* (la cea de a treia)

Candidatul sărută la fiecare înconjurare *cele patru colţuri* ale sfintei mase şi apoi face *două metanii* mari înaintea arhiereului (fără să se închine), îi *sărută omoforul, epigonatul şi mâna*, apoi *face a treia metanie*. Apoi

Candidatul vine în faţa Sfintei Mese, face *trei metanii* mari, cu închinăciuni, îngenunchiază spre colţul de sud-vest al Sfintei Mese, punând pe aceasta mâinile cruciş (cea dreaptă peste cea stângă) şi rezemându-şi fruntea pe ele.

Arhidiaconul zice: "Să luăm aminte !"

Toţi cei din altar îngenunchiază

Arhiereul se apropie, îşi scoate mitra, punemâna dreaptă pe capul celui ce se hirotoneşte şi se roagă zicând: "Dumnezeiescul Har…" Apoi îndată

Arhidiaconul zice: "Domnului să ne rugăm !"

Cei din altar cântă (uşor): "Doamne miluieşte" (de 3 ori)

Arhiereul binecuvintează pe cap de trei ori pe cel ce se hirotoneşte, pune *mâna dreaptă pe capul lui* şi citeşte (încet) *Rugăciunea de hirotonie*: "Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce cu a Ta preştiinţă…" Între timp

Arhidiaconul zice (încet, cu voce lină) *Ectenia mare* (din **Arhieraticon**)

Arhiereul, cu mâna dreaptă pe capul celui ce se hirotoneşte, citeşte încet şi *a doua rugăciune de hirotonie*: "Dumnezeule, Mântuitorul nostru…", pe care o încheie cu ecfonisul "Că Tu eşti Dumnezeul nostru…". După "Amin"

Arhiereul ridică pe cel hirotonit şi îl duce în faţa uşilor împărăteşti, pe solee, unde-l prezintă credincioşilor, dându-i veşmintele liturgice astfel:

Arhidiaconul înmânează *orarul*

Arhiereului, care îl binecuvintează şi-l arată credincioşilor, zicând: "Vrednic este!"

Hirotonitul sărută orarul şi mâna arhiereului, care i-l pune pe umărul stâng, în timp ce

Credincioşii cântă: "Vrednic este !" (de 3 ori)

Arhiereul face acelaşi lucru cu *mânecuţele* şi cu *ripida* (sau un pocrovăţ)

Credincioşii cântând de fiecare dată: "Vrednic este !" (de 3 ori). După care

Noul diacon sărută mâna arhiereului şi *se pleacă de trei ori* către credincioşi (pe rând către cei din mijlocul bisericii, către cei dinspre miazăzi şi către cei dinspre miazănoapte), apoi se retrage şi sărutându-se cu diaconii cei de faţă, trece în partea dreaptă a Sfintei Mese, unde apără Sfintele Daruri cu ripida (sau cu un pocrovăţ).

Se continuă apoi Sfinta Liturghie

La împărtăşire noul hirotonit *premerge* celorlalţi diaconi şi tot el zice, din faţa uşilor împărăteşti

Ectenia: "Drepţi, primind dumnezeieştile, sfintele…". După ecfonisul ecteniei

Noul diacon trece şi stă cu faţa la icoana Mântuitorului în timpul cât un preot citeşte rugăciunea amvonului. După intrarea preotului în altar

Merge pe uşile dinspre miazănoapte *la proscomidiar*, unde *potriveşte Sfintele Daruri*.

Rânduiala hirotoniei întru preot se săvârşeşte în cursul Sfintei Liturghii (a Sfântului Ioan Gură de Aur sau a Sfântului Vasile cel Mare), având o rânduială asemănătoare hirotoniei diaconului, dar şi câteva *deosebiri*:

- Se săvârşeşte îndată *după cântarea Heruvicului şi aducerea Cinstitelor Daruri pe Sfânta Masă* (înainte de ectenia: "Să plinim rugăciunile noastre Domnului…");

- Candidatul citeşte *formula de angajament*, pentru împlinirea cu cinste a preoţiei, înainte de hirotonie, din mijlocul bisericii;
- După ce a fost adus de *doi diaconi* în mijlocul bisericii şi după ce a fost *binecuvântat de trei ori de arhiereu*, *doi preoţi* îl preiau pe candidat prin uşile împărăteşti şi, luând de la diaconi dichero-tricherele, îl însoţesc la înconjurarea Sfintei Mese;
- Îndemnul *"Să luăm aminte !"*, care se rosteşte înainte de formula hirotoniei ("Dumnezeiescul Har…"), precum şi *"Domnului să ne rugăm !"*, care se spune înainte de rugăciunea imediat următoare ("Dumnezeule cel fără de început…") sunt *rostite de preotul cel mai mare* (iar nu de arhidiacon), care zice şi *Ectenia din timpul hirotoniei*;
- Hirotonitului i se dau *veşmintele* corespunzătoare treptei de preot (epitrahilul, brâul şi felonul) şi un *Liturghier*, la momentul prezentării către credincioşi;
- În continuarea slujbei noul hirotonit stă *la dreapta arhiereului*, ca primul dintre preoţii slujitori;
- *După prefacerea Darurilor*, când urmează a se zice "Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăşi…", noul hirotonit preot vine în partea dinspre miazănoapte a sfintei mese şi punându-şi mâinile cruciş, una peste alta, cu palmele în sus, dreapta peste stânga, *primeşte de la arhiereu Sfântul Trup* aşezat pe un pocrovăţ sau pe un disc mic, sărutîndu-i mâna, şi apoi se retrage la *mijlocul dinspre răsărit al Sfintei Mese*, îşi reazemă mâinile pe marginea ei şi ţinând discul cu Sfântul Trup, zice în sine *"Doamne miluieşte"* (de 40 de ori), *Psalmul 50* şi alte *rugăciuni* pe care le cunoaşte;
- Când urmează a se zice: "Sfintele, sfinţilor !", noul hirotonit *aduce arhiereului Sfântul Agneţ*;
- Noul hirotonit este *împărtăşit înaintea celorlalţi* preoţi de către arhiereu şi tot el *citeşte rugăciunea amvonului.*

Observaţie: Atât *diaconul*, cât şi *preotul* nou hirotonit este dator ca după hirotonie (conform Pravilei) să slujească *Sfânta Liturghie şapte zile la rând.*

Hirotesia duhovnicului se acordă preotului printr-o rânduială specială, deosebită de hirotonie, tot de către arhiereu, fie în cadrul Sfintei Liturghii , fie separat de ea:

Când arhiereul liturghiseşte, rânduiala hirotesiei duhovnicului este următoarea:

După vohodul cu Evanghelia (ori *după otpustul* Liturghiei - chiar dacă în **Arhieraticon** este prevăzută *după otpustul Utreniei*)

Arhiereul, stând între uşile împărăteşti (cu toate odăjdiile arhiereşti) *Candidatul* (cu capul descoperit) face trei metanii mari între cele două sfeşnice împărăteşti, după care

Doi diaconi îl iau (din dreapta şi din stânga) şi plecându-l puţin de cap îl aduc la arhiereu, zicând pe rând: "Porunceşte !", "Porunciţi !", "Porunceşte, Prea Sfinţite Stăpâne…"

Arhiereul îl binecuvintează pe cap de trei ori, după care

Diaconul zice: "Domnului să ne rugăm !"
Se cântă: "Doamne, miluieşte". Rămânând pe solee
Candidatul îngenunchiază, iar
Arhiereul citeşte *Rugăciunea de hirotesie* ("Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce lui Petru…". Apoi, după ce
Diaconul zice: "Să luăm aminte !"
Arhiereul pune mâna pe capul candidatului şi citeşte *formula hirotesiei în duhovnic* ("Smerenia mea, prin harul întru tot Sfântului Duh…"); la cuvintele "… în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh…", îl *binecuvintează* le candidat cruciş pe cap şi zice: "Vrednic este !"
Se cântă *"Vrednic este"* (de 3 ori).
Când arhiereul nu liturghiseşte şi hirotesia se săvârşeşte în paraclis (între Uşile împărăteşti), rânduiala hirotesiei este următoarea:
Arhiereul fiind înveşmântat cu epitrahil şi omofor
Candidatul îngenunchiază
Diaconul zice: "Binecuvintează Stăpâne !"
Arhiereul dă binecuvântarea, după care urmează
Rugăciunile începătoare, iar după ecfonisul (de la "Tatăl nostru…") "Că a Ta este împărăţia…", se săvârşeşte
Rânduiala arătată la hirotesie când arhiereul liturghiseşte (mai înainte arătată)
Cu deosebirea că, *după rugăciunea* "Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru…", se introduce *Evanghelia* (de la Ioan) "Fiind seară în ziua aceea…", urmând apoi *formula de hirotesie* şi celelalte.

Rânduiala hirotesiilor pentru ranguri onorifice şi pentru funcţiunile administrstive bisericeşti (hirotesia arhidiaconului, sachelarului, marelui econom, protosincelului, arhimandritului, eclesiarhului şi economului mănăstirii) se săvârşesc după *aceeşi rânduială ca pentru hirotesia duhovnicului*, însă *rugăciunile* citite de arhiereu *se deosebesc* şi se acordă de fiecare dată însemnele prevăzute în Regulamentele Bisericii Ortodoxe Române.

Hirotesia în vrednicia de stareţ (egumen) se săvârşeşte după o *rânduială aparte* (din **Arhieraticon** sau din cartea cu rânduielile călugăriei) - de obicei, în mânăstirea pentru care se rânduieşte stareţul.

IERURGII

Am prezentat deja o serie de Ierurgii, care se săvârşesc în legătură cu unele Sfinte Taine. În continuare redăm pe scurt rânduiala altor câtorva Ierurgii.

Sfinţirea apei

Aceasta este de două feluri: *Sfinţirea cea mare a apei* sau *Aghiasma mare*, care se săvârşeşte doar de două ori pe an (în legătură cu Praznicul Bobotezei) şi *Sfinţirea cea mică a apei* sau *Sfeştania*, care se săvârşeşte ori de câte ori este nevoie.

*

Aghiasma mare (Sfinţirea cea mare a apei) se săvârşeşte în *Ajunul şi Ziua Botezului Domnului* (Boboteaza), după rugăciunea amvonului (conform Tipicului) sau după otpustul Liturghiei (aşa cum se obişnuieşte adesea în practică). Slujba se află descrisă pe larg în **Mineiul pe ianuarie** (în data de 5 ianuarie, deci în Ajunul Bobotezei), precum şi în **Molitfelnic:**

Preotul ia Sfânta Evanghelie şi Sfânta Cruce de pe sfânta masă din altar şi ieşind prin uşile împărăteşti merge la locul unde se va săvârşi sfinţirea apei, fiind precedat de credincioşi cu lumânări aprinse, cu cădelniţa, cu icoane şi prapori (steaguri), în timp ce

Cântăreţii cântă *troparele* "Glasul Domnului peste ape strigă grăind…" de 3 ori şi celelalte două care urmează, de câte 2 ori, "Slavă…", "Către glasul celui ce strigă…", "Şi acum…", tot acelaşi. La locul sfinţirii

Preotul, cu faţa spre răsărit, aşează pe masa dinainte pregătită Sfânta Evanghelie şi Sfânta Cruce. Sfârşindu-se troparele mai sus arătate

Preotul (sau diaconul, dacă este): "Înţelepciune !"

Cântăreţul (citeţul): "Din proorocia lui Isaia, citire."

Preotul (diaconul): "Să luăm aminte".

Cântăreţul (citeţul) citeşte *paremia întâi* (Isaia 35,1-10) apoi, după aceeaşi rânduială (adică începând cu "Înţelepciune !"), paremia *a doua* (Isaia 45,1-13) şi *a treia* (Isaia 12,3-6).

Preotul (diaconul) zice: "Să luăm aminte".

Preotul binecuvântând pe credincioşi: "Pace tuturor !"

Cântăreţul cântă *prochimenul* (glasul al 3-lea): "Domnul este luminarea mea…". Apoi se citeşte după rânduiala obişnuită (ca la celelalte slujbe)

Apostolul şi *Evanghelia*

Preotul (diaconul): *Ectenia mare*, cu cereri speciale, în timpul căreia preotul (protosul, când se slujeşte în sobor) citeşte în taină rugăciunea: "Doamne Iisuse Hristoase, Fiule, Unule - născut, Care eşti în sânul Tatălui…". După ecfonisul ecteniei

Preotul citeşte cu glas mare rugăciunea: "Treime mai presus de fire, preabună…" - *la cuvintele* "… Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile Tale…" le repetă *de trei ori*, iar credincioşii răspund de fiecare dată: "Amin"; citind în continuare rugăciunea, *la cuvintele*: "… Tu însuţi dar, Iubitorule de oameni, Împărate, vino şi acum prin venirea Sfântului Tău Duh şi sfinţeşte apa aceasta…", le repetă *de trei ori*, de fiecare dată binecuvântând apa cu mâna, pe care o afundă în chipul Crucii, iar credincioşii răspunzând: "Amin"; la fel şi când ajunge *la cuvintele* "Însuţi şi acum, Stăpâne, sfinţeşte apa aceasta cu Duhul Tău cel Sfânt". După sfârşitul rugăciunii

Preotul, binecuvântând pe credincioşi, zice: "Pace tuturor !"

Credincioşii: "Şi duhului tău".

Preotul (diaconul): "Capetele voastre Domnului să le plecaţi !" *Credincioşii* cântă (rar): "Ţie, Doamne". Între timp

Preotul citeşte în taină *rugăciunea*: "Pleacă, Doamne, ureche Ta…", *ecfonisul* "Că Tu eşti sfinţirea noastă…" rostindu-l cu glas. Apoi

Preotul ia Sfânta Cruce şi busuiocul (sfitocul), pe care ţinându-le cu amândouă mâinile le afundă *de trei ori* în apă, făcând semnul Crucii, cântând troparul "În Iordan botezându-Te Tu, Doamne…". După care

Preotul stropeşte biserica şi altarul, iar dacă nu s-a făcut otpustul, se continuă cu "Fie numele Domnului bunecuvântat…" până la *otpust.*

Credincioşii gustă întâi din aghiazmă (din care îşi iau şi în vasele lor pentru acasă) şi doar apoi din anafură.

*

Sfeştania (Sfinţirea cea mică a apei), a cărei rânduială se află în **Molitfelnic** (**Aghiasmatar**) se săvârşeşte î*n casele credincioşilor* (sau în alt loc), la cerere, ori *de câte ori este nevoie*. În *biserici* se săvârşeşte în *ziua întâi* a fiecărei luni, *vineri în Săptămâna Luminată*, *miercuri la Înjumătăţirea Cincizecimii* sau ori de câte ori va voi cel mai mare.

Rânduiala este următoarea:

După ce pune Sfânta *Evanghelie* şi Sfânta *Cruce* pe o masă pe care se află deja un vas cu *apă*, *lumânări* şi *busuioc*

Preotul, cu epitrafil şi felon, face începutul obişnuit: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…". Apoi se citeşte

Ps.142 ("Doamne, auzi rugăciunea mea…"), cu "Slavă…", "Şi acum…", "Aliluia" (de 3 ori)

"Dumnezeu este Domnul…", cu troparele: "Către Născătoarea de Dumnezeu…", "Slavă…, Şi acum…", "Nu vom tăcea, Născătoare de Dumnezeu…"

Ps.50

Irmosul "Ceea ce ai primit bucurie prin înger…" (de 2 ori, glasul 6**),** urmat de troparele cu *rugăciuni de laudă şi cereri* (*fiecare cu stih* înainte) către Născătoarea de Dumnezeu, Mântuitorul Hristos, arhangheli şi îngeri, Sfântul Ioan Botezătorul etc. - sfârşind cu "Slavă…", "Slăvim pe Tatăl şi pe Fiul şi pe Sfântul Duh…", "Şi acum…", "Ceea ce în vremile cele mai de pe urmă…". Apoi

"Uşa milostivirii…" După care

Preotul (diaconul) zice: "Domnului să ne rugăm".

Credincioşii: "Doamne miluieşte".

Preotul zice ecfonisul: "Că sfânt eşti, Dumnezeul nostru…"

Cântăreţii: "Amin", şi cântă troparele (pe glas 6) "Acum a sosit vremea care sfiţeşte pe toţi…" şi celelalte trei care urmează, sfârşind cu "Sfinte Dumnezeule…" (de 3 ori). În continuare

Prochimenul

Apostolul, Evanghelia

Ectenia mare (cu cereri deosebite)

Rugăciunea de sfinţire a apei "Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Cel mare întru sfat şi minunat în lucruri…"; *la cuvintele* "…Şi acum trimite harul Preasfântului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, Care sfiţeşte toate , şi sfinţeşte apa aceasta…", preotul le zice *de trei ori binecuvintând* apa de fiecare dată cu mâna *afundată în semnul Crucii*. După ecfonisul rugăciunii ("Că Tu eşti izvorul tămăduirilor…")

Preotul zice: "Pace tuturor !" şi celelalte, citind în taină *rugăciunea* "Pleacă, Doamne, urechea Ta…", pe care o sfârşeşte cu *ecfonisul*, rostit cu glas: "Că Tu eşti sfiţirea sufletelor şi a trupurilor…" Apoi

Preotul, ţinând cu amândouă mâinile *Sfânta Cruce*, o *afundă cruciş*, *de trei ori* în apă, în timp ce se cântă *troparul* (tot de trei ori) "Mântuieşte, Doamne, poporul Tău…". Cu Sfânta Cruce în mâna stângă şi busuiocul în mâna dreaptă,

Preotul stropeşte cu apă sfinţită, *în chipul Crucii*, altarul şi biserica (sau casa), cântându-se troparul "Darurilor Tale, fă-ne pe noi vrednici…". După care, *sărutând* Sfânta Cruce, se stropeşte pe sine (pe cap, cu busuiocul) şi pe ceilalţi credincioşi (cărora le dă Sfânta Cruce spre sărutare), în timp ce

Cântăreţii cântă *Stihirile* "Izvorul tămăduirilor…" şi celelalte. Sfârşindu-se acestea

Preotul zice *ectenia întreită* (doar trei cereri), la care se răspunde după prima şi a doua cerere cu "Doamne miluieşte" (de 3 ori), iar după a treia cu "Doamne miluieşte" (de 40 ori). Ectenia se sfârşeşte cu

Rugăciunea, citită de preot, "Auzi-ne pe noi, Dumnezeule, Mântuitorul nostru…", cu *ecfonisul* "Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti…". Apoi

Otpustul zilei.

Sfinţirea cea mică a apei în Săptămâna Luminată urmează o *rânduială deosebită*, săvârşindu-se în biserică de *Izvorul tămăduirii* (Vineri, în Săptămâna Luminată), iar în casele credincioşilor la cerere:

Preotul dă *binecuvântarea* şi cântă *"Hristos a înviat…"* (de trei ori), după care rosteşte *Stihurile Paştilor* ("Învia Dumnezeu, risipindu-se vrăjmaşii Lui…" şi celelalte) la care

Credincioşii răspund cu "Hristos a înviat…". Urmează

Ectenia mare şi

Canonul Paştilor

După cântarea a 3-a a Canonului se zice *ectenia mică* şi "Venit-au mai înainte de dimineaţă cele ce au fost cu Maria…", iar

După cântarea a 6-a iarăşi *ectenia mică,* apoi *Condacul şi Icosul Paştilor*

Prochimenul

Apostolul şi *Evanghelia* zilei,

"Învierea lui Hristos văzând..." (de 3 ori), *"Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta…"* şi *"Înviind Iisus din mormânt…"* (de 3 ori). După fiecare cântare se cântă "Hristos a înviat…" (de 3 ori).

(**Dacă** se întâmplă sărbătoarea Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, se cântă după Cântarea a 3-a mai întâi *Condacul Sfântului* şi apoi "Venit-au mai înainte de dimineaţă…")

După Cântarea a 9-a *Ectenia mică* şi se cântă

Luminânda "Cu trupul adormind…" (de trei ori) şi apoi se citesc

Rugăciunile sfinţirii celei mici a apei ("Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Cel mare întru sfat şi minunat în lucruri…" şi celelalte). Când

Preotul binecuvintează apa cu Sfânta Cruce, afundând-o şi făcând cu ea în apă semnul Crucii (**nu se cântă** "Mântuieşte, Doamne, poporul Tău…", ci) se cântă

"Hristos a înviat…" (o dată de preot şi de 2 ori de către credincioşi). Urmează

Stihirile Paştilor cu stihurile lor, iar de la "Şi acum…" se cântă

"*Hristos a înviat…"* până ce toţi credincioşii sărută Sfânta Cruce şi sunt stropiţi cu apă sfinţită de către preot. Se încheie cu

Ectenia întreită şi

Otpustul pascal.

Ierurgii în legătură cu traiul creştinului

Există o **Rânduială a sfinţirii unei temelii de casă**, care se slujeşte urmând cele arătate în **Molitfelnic**:

Pe *locul de temelie* a casei ce urmează a se zidi, se aranjează *o masă* cu toate cele necesare pentru *Sfinţirea cea mică a apei.*

Preotul (cu epitrahil şi felon) stând înaintea mesei, cu faţa spre răsărit, primeşte cădelniţa şi dă *binecuvântarea* ("Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"

Se cântă *"Împărate ceresc…"* şi între timp

Preotul cădeşte masa şi şanţul pregătit pentru temelie, începând de la colţul din dreapta şi mergând spre stânga de jur împrejur, apoi tămâiază pe cei de faţă, după care vine din nou înaintea mesei, pe care o tămâiază (de trei ori). Urmează

Sfinţirea mică a apei, iar după Rugăciunile de sfinţire a apei şi binecuvântarea apei cu Sfânta Cruce (cu troparul "Mântuieşte, Doamne, poporul Tău…")

Preotul citeşte *Rugăciunea pentru temelia casei* ("Stăpâne, Dumnezeule, atotţiitorule, Care ai făcut cerul cu înţelepciune…") Sfârşind de citit rugăciunea

Preotul stropeşte cu apă sfinţită şanţul pentru temelie, mergând de jur împrejur (ca la tămâiere) şi având în mâna stângă Sfânta Cruce. Revenind în faţa mesei, sărută Sfânta Cruce şi îşi stropeşte capul cu apă sfinţită, după care

Toţi cei de faţă *sărută Crucea* din mâna preotului, fiind *stropiţi de acesta cu apă sfinţită*, în timp ce

Cântăreţii cântă cele arătate la rânduiala sfinţirii celei mici a apei. Urmează cele de sfârşit, cu

Otpustul zilei şi un

Cuvânt de învăţătură rostit de preot.

Sfinţirea temeliei unei case înălţate pe stâlpi de lemn se face la fel cu a celei zidite, cu deosebirea că tămâierea se face în jurul locului pe care se va înălţa casa, iar stropirea cu apă sfinţită se face asupra gropilor în care se vor înfige stâlpii casei.

O altă rânduială este cea a **binecuvântării casei noi, care** se săvârşeşte de asemenea după cum este arătat detaliat în **Molitfelnic**:

În casă sau afară se aranjează *o masă* cu cele necesare pentru *Sfinţirea cea mică a apei*, pregătindu-se şi un beţişor având la un capăt înfăşurată puţină vată.

Preotul însemnează pe cei patru pereţi ai casei semnul Crucii cu o lumânare aprinsă (sau cu creion / cerneală). Apoi, din faţa mesei şi cu faţa la răsărit, dă *binecuvântarea* şi se săvârşeşte

Sfinţirea cea mică a apei

(**Dacă nu** se poate face în casă Sfinţirea cea mică a apei, va fi aşezat un vas cu aghiasmă pe masă, după care se dă *binecuvântarea* şi se citesc *Rugăciunile începătoare.*

Dacă se face sfinţirea cea mică a apei, atunci)

După "Mântuieşe, Doamne, poporul Tău…" se zice

"Veniţi să ne închinăm…" (de 3 ori) şi se citeşte *Ps.90* ("Cel ce locuieşte în ajutorul Celui preaînalt…"), se cântă

Troparul "Precum casei lui Zaheu…", apoi se citeşte

Rugăciunea de intrare în casa nouă ("Dumnezeule, Mantuitorul nostru, Care ai învrednicit pe Zaheu de Te-a primit în casa lui…", şi (în taină) *Rugăciunea* "Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Care întru cele înalte locuieşti şi spre cele smerite priveşti…". După ecfonisul "Că al Tău este a ne milui…"

Preotul însemnează de trei ori *untdelemnul* în chipul Crucii, zicând: "În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin." şi citeşte

Rugăciunea de sfinţire a untdelemnului ("Doamne, Dumnezeul nostru, caută acum cu milostivire asupra rugăciunii mele…"). Apoi

Stropeşte cu apă sfinţită toţi pereţii casei împrejur şi toate camerele ei, zicând: "În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, prin stropirea acestei ape sfinţite să se depărteze toată vicleana lucrare diavolească. Amin." şi

Unge cu untdelemnul sfinţit pereţii casei unde este desenat semnul Sfintei Crucea, la fiecare însemnare zicând: "Se binecuvintează casa aceasta prin ungerea cu acest untdelemn sfinţit, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin." După aceasta

Se aprind *lumânări* la fiecare cruce de pe pereţi. Între timp

Cântăreţii cântă stihira "Binecuvintează, Doamne, casa aceasta…". Sfârşind

Preotul vine înaintea mesei şi citeşte (dacă voieşte) *Evanghelia* din Duminica lui Zaheu (Luca 19, 1-10: "În vremea aceea venit-a Iisus în Ierihon…") Apoi se citeşte

Ps.100 ("Milă şi judecată voi cânta Ţie, Doamne…"), în care timp

Preotul (dacă voieşte) cădeşte toată casa. Apoi zice

Ectenia întreită (cu cereri speciale), încheind cu "Auzi-ne pe noi, Dumnezeule, Mântuitorul nostru…" şi ecfonisul "Că milostiv…". Se face apoi sfârşit, cu

Otpustul zilei, după care

Preotul stropeşte pe credincioşi cu apă sfinţită, îi *miruieşte* cu untdelemn sfinţit (învătându-i să folosească materiile întrebuinţate la sfinţire - la fel ca la Sfântul Maslu) şi rosteşte un

Cuvânt de învăţătură.

Pentru **săparea unei fântâni** există o **rânduială înainte** de săparea ei şi o alta ce se săvârşeşte **după terminarea construirii**.

Rânduiala înainte de săparea unei fântâni este următoarea:

Preotul săvârşeşte *Sfinţirea cea mică a apei* (Sfeştania) pe locul unde urmează să se sape fântâna nouă şi spre sfârşit, după Troparul "Mântuieşte, Doamne, poporul Tău…", va citi

Rugăciunea pentru începutul săpatului fântânii ("Doamne, Dumnezeul nostru, Atotţiitorule şi Atotputernice, Care toate le faci şi le prefaci numai ce voia ta…). Apoi celelalte ale Sfeştaniei, până la

Otpustul zilei, după care

Preotul stropeşte cu apa sfinţită locul şi pe toţi credincioşii de faţă, rostind şi un

Cuvânt de învăţătură.

Rânduiala după terminarea construirii fântânii se săvârşeşte astfel:

La fântâna cea nouă

Preotul (cu epitrahil şi felonul), aprinzând trei lumânări, cădeşte fântâna împrejur, apoi săvârşeşte

Sfinţirea cea mică a apei într-un vas cu apă din fântâna nouă, iar după Troparul "Mântuieşte, Doamne, poporul Tău…"

Preotul citeşte *Rugăciunea de sfinţire a fântânii* ("Dumnezeule cel mare şi minunat…"), după care

Toarnă *în fântână apă sfinţită*, în chipul Crucii (de trei ori), spunând: "Se binecuvintează şi se sfinţeşte fântâna aceasta şi apa ce este într-însa, cu darul Sfântului Duh, prin turnarea acestei ape sfinţite, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin." Apoi

Stropeşte cu apă sfinţită pe credincioşii de faţă, cântându-se cele de la sfârşitul Sfeştaniei şi zicându-se

Ectenia întreită, cu pomenirea ctitorilor în viaţă ai fântânii şi a celorlalţi credincioşi.

(**Dacă** fântâna se face *pentru pomenirea morţilor*, se adăugă

Ectenia pentru morţi, cu pomenirile respective.) După aceasta se face sfârşit, cu

Otpustul zilei, preotul rostind şi un

Cuvânt de învăţătură.

Ierurgiile în legătură cu sfârşitul creştinului

Toate slujbele în legătură cu sfârşitul creştinului se săvârşesc din **Molitfelnic**.

O rânduială specială este cea **La ieşirea cu greu a sufletului:**

Venind la cel bolnav de boală grea, care se luptă cu moartea

Preotul (cu epitrahil) dă *binecuvântarea*, apoi

Rugăciunile începătoare; după ecfonisul "Că a Ta este împărăţia…" zice "Doamne miluieşte" (de 12 ori), "Slavă…", "Şi acum…"

"Veniţi să ne închinăm… (de 3 ori) cu *Ps.69, 142, 50* şi cântă

Canonul ("pe patru", alcătuit de Sfântul Andrei Criteanul) "Veniţi să vă adunati toţi…". După Cântarea a 9-a urmează

"Cuvine-se cu adevărat…" şi

Rugăciunea (pentru sufletul celui ce se luptă greu cu moartea) "Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce cu înţelepciunea Ta cea negrăită ai zidit pe om din ţărână…" şi se face

Otpustul zilei.

Înainte de înmormântare există o serie de *rânduieli premergătoare*. Aşa este **Rânduiala ce se săvârşeşte îndată după moartea cuiva (Panihida)**:

Venind la casa unde este trupul mortului

Preotul (cu epitrahilul) tămâiază trupul mortului şi pe cei de faţă, apoi dă binecuvântarea: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"

Cântăreţul: "Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte Rugăciuni începătoare. După ecfonisul "Că a Ta este împărăţia…" se cântă

Troparele morţilor: "Cu duhurile drepţilor…" şi celelalte. Apoi urmează

Ectenia întreită pentru morţi ("Miluieşte- ne pe noi, Dumnezeule…", cu

Rugăciunea "Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul…" şi ecfonisul "Că Tu eşti învierea…", după care se face

Otpustul: "Cel ce a înviat din morţi, Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu…". După "Amin"

Preotul zice: "Întru fericita adormire , veşnică odihnă dă, Doamne…" şi se cântă *"Veşnica pomenire"* (de 3 ori).

Observaţii: Această rânduială (*Panihida*) se săvârşeşte şi cu alte prilejuri pentru pomenirea celor răposaţi.

Acolo unde trupul mortului este aşezat în sicriu (coşciug) numai după ce acesta este binecuvântat de preot, se săvârşeşte rânduiala arătată mai înainte (a Panihidei), *tămâindu-se şi sicriul*, iar *după ectenia întreită, preotul stropeşte cu apă sfinţită coşciugul* în chipul crucii, zicând: "Să luăm aminte !", credincioşii răspunzând: "Aliluia" (de 3 ori), după care se face otpust.

Alte rânduieli premergătoare înmormântării se referă la **citirea "Stâlpilor" şi a Psaltirii**:

Pentru citirea "Stâlpilor", venind în casa unde se află trupul mortului şi aşezând *Sfânta Evanghelie* pe o masă acoperită cu o faţă curată (sau pe un analog)

Preotul (cu epitrahil şi felon) o tămâiază pe aceasta, trupul celui răposat şi pe toţi cei de faţă. Apoi dă *binecuvântarea* obişnuită şi săvârşeşte *Panihida* (după rânduiala arătată anterior). *După Ectenia întreită*

Preotul zice: "Şi pentru ca să ne învrednicim noi a asculta Sfânta Evanghelie…"

Credincioşii răspund: "Doamne miluieşte" (de 3 ori)

Preotul: "Înţelepciune, drepţi ! …", şi citeşte "Stâlpii", adică unele dintre pericopele evanghelice rânduite (atâtea câte îngăduie timpul sau după cererea credincioşilor), începând cu cele *11 Evanghelii ale învierii* (de la Utrenia duminicii), cele *pentru morţi ale zilelor săptămânii*, cele *de la slujba înmormântării preoţilor* etc. După citirea "stâlpilor" se cântă "Slavă Ţie, Doamne, slavă Ţie" şi

Preotul zice: "Înţelepciune !" Apoi se face

Otpust şi se cântă

"Veşnica pomenire" (de 3 ori).

Citirea Psaltirii, atunci când se face (mai ales în timpul priveghiului, noaptea), urmează următoarea rânduială:

Cântăreţul, venind în casa unde se află mortul şi aşezând *Psaltirea* pe o masă acoperită cu o faţă curată (sau pe un analog), se întoarce *cu faţa* la icoană sau *spre răsărit*, se înseamnă *de trei ori cu semnul Crucii* şi zice: "Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri, Doamne, Iisuse Hristose, Dumnezeu nostru, miluieşte-ne pe noi! Amin". Apoi citeşte, după rânduiala din Psaltire

Cele douăzeci de *Catisme* - sau mai puţine, după cum îngăduie timpul (dar *cel puţin Catisma a 17-a*, specifică slujbelor funebre), urmând ca, dacă timpul nu va îngădui, să continue citirea la mortul următor.

Slujba înmormântării

Aceasta prezintă mai multe variante, aflate toate în **Molitfelnic**. Cea mai des slujită este **Rânduiala înmormântării mirenilor adulţi** (bărbaţi şi femei):

În casa unde este mortul

Preotul (cu epitrahil şi felon) *tămâiază* mortul şi pe cei de faţă, dă *binecuvântarea* şi săvârşeşte *slujba Panihidei* (arătată mai înainte).

Apoi, pentru *Slujba înmormântării* mortul este dus *la biserică* (unde este de dorit să se facă prohodirea mortului).

În drum spre biserică (şi spre cimitir) se fac *opriri cu ectenii*, la răspântii, în dreptul bisericilor (dacă sunt în drum), putându-se citi şi *Evanghelii* (dintre cele arătate la "Stâlpi").

La biserică, mortul se aşează *în pronaos, cu faţa spre altar*. Pe pieptul mortului se pune *o cruce sau o icoană*, iar la capul lui, pe o masă, *coliva*. În partea opusă se aşează un *analog, cu Sfânta Evanghelie şi cartea de slujbă* (Molitfelnicul), şi se aprind *lumânări* în sfeşnice, la cele patru colţuri ale sicriului. În dreapta mortului (în partea de miazăzi) stând *rudele* lui şi *preotul* (sau soborul) înaintea analogului, cu faţa spre mort şi spre credincioşi, se face început slujbei

Preotul dând *binecuvântarea*

Cântăreţul citeşte *Ps.90* ("Cel ce locuieşte în ajutorul celui preaînlt…") cu "Slavă…, Şi acum…", "Aliluia" (de 3 ori), după care se citeşte îndată

Catisma a 17-a (Psalmul 118) după rânduiala indicată în Molitfelnic (sau se cântă cel puţin stihurile însemnate). Urmează

Binecuvântările morţilor

Ectenia întreită pentru morţi ("Miluieşte-ne pe noi , Dumnezeule…") şi celelalte. După ecfonisul ecteniei se cântă

Troparul "Odihneşte, Mântuitorul nostru, cu drepţii pe robul Tău…" şi se săvârşeşte mai departe rânduiala arătată în Molitfelnic, cu

Cântările şi citirile respective

Observaţii: Când este diacon, acesta poate citi *Apostolul*, iar preotul citeşte *Evanghelia*. În *sobor* Evanghelia este citită de protos.

Când slujba înmormântării se săvârşeşte în sobor şi nu este arhiereu, *rugăciunile de iertare* pot fi citite de trei dintre preoţii mai în vârstă, dacă sunt duhovnici.

Când slujba este făcută de *un singur preot*, acesta va citi rugăciunile de iertare chiar dacă nu este duhovnic.

După *rugăciunile de iertare* se rosteşte
Necrologul, urmând
Sărutarea icoanei (sau a Crucii) de pe pieptul mortului, care se face în ordine de către preoţi, diaconi, rude toţi cei de faţă, în timp ce se cântă *stihirile* cuvenite. Apoi se săvârşeşte rânduiala şi
Sfârşitul arătat în Molitfelnic
După slujba prohodirii, trupul mortului este dus către groapă, cântându- se *"Sfinte Dumnezeule…"* şi celelalte.
La groapă sicriul fiind aşezat jos, faţa mortului se acoperă cu pânză şi peste aceasta preotul toarnă, în formă de cruce, vin amestecat cu untdelemn, zicând: "Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi;spăla-mă-vei şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi".
Se aşează *capacul*, *sicriul este* coborât în groapă şi, deasupra lui
Preotul, cu lopata, aruncă pământ cruciş, zicând: "Al Domnului este pământul şi plinirea lui, lumea şi toţi cei ce locuiesc într-însa".
Se varsă în groapă *cenuşa din cădelniţă* şi se astupă groapa cu pământ, cântându-se între timp
Troparele: "Cu duhurile drepţilor…" şi celelalte; apoi se face
Otpust: "Slavă lui Dumnezeu, Care aşa a binevoit"
(*Preotul* mai poate zice: "Dumnezeu să-l ierte !", iar
Credincioşii răspund: "Dumnezeu să-l ierte !")

Rânduiala înmormântării pruncilor (care se află de asemenea în **Molitfelnic**) se face pentru pruncii în vârstă de până la şapte ani. Faţă de înmormântarea creştinilor adulţi, în afară de *conţinutul diferit al cântărilor şi rugăciunilor*, această rânduială mai prezintă şi o serie de alte *deosebiri*:

- După Psanmul 90 ***nu*** *se citeşte Catisma a 17-a*, ci se cântă "Aliluia" (de 3 ori) şi *troparele*: "Cel ce prin adâncul înţelepciunii…" etc.;
- ***Nu*** *se cântă Binecuvântările* pentru morţi;
- După Condacul de la Cântarea a 6-a se citesc *patru icoase*;
- După Canon ***nu*** *se cântă cele opt stihiri idiomele*, ci luminânda;
- *Înainte de prochimen*, preotul zice: "Că sfânt eşti, Dumnezeul nostru…" şi se cântă: *"Sfinte Dumnezeule…"*;
- *Ecteniile şi rugăciunile* de iertare ("Dumnezeul duhurilor…") au *text deosebit*; şi rugăciunea de iertare de după Evanghelie are text deosebit;
- *Lipsesc Fericirile* cu stihirile lor;
- *Stihirile de la sărutare* au cuprins deosebit.

Rânduiala înmormântării la Sfintele Paşti şi în toată Săptămâna Luminată este cu totul deosebită, pentru a se respecta mărirea şi cinstea sărbătorii Învierii, ale cărei zile sunt de bucurie şi veselie:

În casa unde se află mortul

Preotul (cu epitrahil şi felon) *cădeşte* şi dă *binecuvântarea*: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…", după care se cântă

Troparul "Hristos a înviat din morţi…" (de 3 ori). Apoi

Preotul zice cele patru *Stihuri ale Paştilor*: "Înviază Dumnezeu…" şi celelalte, cu "Slavă…", "Şi acum…", la fiecare răspunzând

Credincioşii: "Hristos a înviat din morţi…"

Se aşează trupul răposatului *în sicriu* (dacă n-a fost aşezat mai înainte) şi se zice

Ectenia întreită pentru morţi ("Miluieşte-ne pe noi Dumnezeule…") cu *Rugăciunea* "Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul…". După ecfonisul "Că Tu eşi învierea şi viaţa…" se cântă

"Învierea lui Hristos văzând…"

În drum spre biserică se cântă *Canonul Paştilor* (cât se va putea)

În biserică

Preotul cădeşte şi se cântă

Canonul Paştilor de la început ("pe opt")

După Cântarea a 3-a se zice *Ectenia mică* pentru morţi şi *ipacoi* ("Venit-au mai înainte de dimineaţă…")

După Cântarea a 6-a se zice din nou *Ectenia mică* pentru morţi, *condacul* "Cu sfinţii odihneşte…", *icosul* "Tu singur eşti fără de moarte…", din nou *condacul*, apoi

"Câţi în Hristos v-aţi botezat…"

Apostolul zilei

Evanghelia de la Matei (28,16- 20): "În vremea aceea cei unsprezece ucenici au mers în Galileea…", apoi

"Învierea lui Hristos văzând…" (de 3 ori) şi *"Înviind Iisus din mormânt…"*

După Cântarea a 9-a se zice *Ectenia mică* şi după ecfonisul "Că pe Tine Te laudă toate puterile cereşti…"

Lumininda Paştilor ("Cu trupul adormind…")

Binecuvântările Învierii ("Soborul îngeresc…") şi

Stihurile Paştilor cu stihirile lor ("Înviază Dumnezeu…", "Paştile cele sfinţite…" şi celelalte), după care se zice

Ectenia întreită pentru morţi ("Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule…")

Rugăciunile de iertare şi celelalte cântări şi rânduieli arătate la înmormântare (pentru mireni sau a prunci). La urmă se face

Otpustul pascal: "Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcând…"

După otpust se zice: *"Întru fericită adormire…"* şi se cântă

"Veşnica pomenire"

În drum spre groapă se cântă *"Hristos a înviat…"*

La groapă se săvârşesc cele arătate la rânduiala înmormântării mirenilor

(Se poate cântă şi *troparul* "Pământule, deschide-ţi şi primeşte pe cel zidit din tine…" de la **Rânduiala înmormântării călugărilor**).

Slujba înmormântării preoţilor şi diaconilor de mir se săvârşeşte după o rânduială deosebită, arătată în **Molitfelnic**.

> ***Observaţie:*** La această slujbă, după Stihirile idiomele şi după "Bine este a ne mărturisi Domnului…" şi ectenia ultimă ("Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule…"), nu se mai citesc rugăciunile de iertare din rânduiala înmormântărilor, ci se trece îndată la sărutarea mortului, cu cântarea Stihirilor respective.

Rânduiala înmormântării călugărilor este deosebită de celelalte rânduieli ale înmormântării şi se află în **Molitfelnic** (ediţiile mai vechi) sau în **Cartea cu rânduielile călugăreşti**.

Slujba înmormântării sinucigaşilor *nu* se face în locaşul Sfintei Biserici , ci *pe marginea gropii*, fiind săvârşită după un *ritual redus*, de căter *un singur preot*, care poartă doar epitrahilul (conform hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în Şedinţa din 8 iunie 1949). Nu se trag clopotele şi nu se ţin cuvântări." (Temei nr. 7923/ 1949).

Rânduiala este următoarea:
Binecuvântarea de început
Rugăciunile începătoare
Aliluia şi
Troparul "Cel ce prin adâncul înţelepciunii…"
Ectenia întreită pentru morţi ("Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule…", cu rugăciunea "Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul…"
Rugăciunile de iertare
Otpustul şi
Veşnica pomenire.

Rânduielile pentru pomenirea morţilor, după înmormântare

Termenele (Soroacele) de pomenire a morţilor (care urmează după înmormântarea fiecărui creştin ortodox în parte) sunt: la trei zile, la nouă zile, la patruzeci de zile şi apoi în fiecare an până la şapte ani după moarte.

La aceste soroace, se aduce la biserică (sau la mormânt) colivă, pâine (colac) şi vin, săvârşindu-se rânduiala de pomenire a răposatului (mai pe scurt sau mai dezvoltat). De obicei, la soroacele de *patruzeci de zile*, de *un an* şi de *şapte ani* se săvârşeşte rânduiala de

pomenire numită **Parastas**, iar la celelalte soroace se săvârşeşte rânduiala prescurtată numită **Panihidă** (Pomenire, Trisaghion etc.).

Rânduiala Panihidei este următoarea:

Preotul (cu epitrahil) merge unde este coliva şi o *cădeşte* cruciş, dând *binecuvântarea*, după care urmează

Rugăciunile începătoare

Troparele: "Cu duhurile drepţilor…"

Ectenia întreită pentru morţi şi

Rugăciunea de dezlegare ("Dumnezezul duhurilor…"), apoi obişnuitul sfârşit, cu

Otpustul "Cel ce a înviat din morţi, Hristos…" După aceasta

Preotul zice: "Întru fericita adormire, veşnică odihnă…" şi se cântă

"Veşnică pomenire…", în care timp

Preotul, împreună cu familia răposatului, ridică simbolic coliva, mişcând-o în sus şi în jos, o stropeşte cu puţin vin şi după ce o aşează din nou la loc, zice "Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri…"

Când pomenirea se face în casa răposatului, rânduiala este următoarea:

Fiind pregătită şi o *masă cu darurile* de pâine şi bucate, se aşează în capul mesei *coliva cu lumânare* aprinsă şi *paosul* (unde este obicei). *Preotul*, cădind, dă cuvenita binecuvântare şi se săvârşeşte

Rânduiala Panihidei (arătată anterior). În timpul *Rugăciunii "Dumnezeul duhurilor…"* se ridică de către preot şi de cei prezenţi coliva deasupra mesei, iar după ecfonis se aşează coliva din nou pe masă şi

Cântăreţul (sau unul din credincioşi) zice : "Tatăl nostru…, Slavă…, Şi acum…, Doamne miluieşte (de 3 ori), Binecuvintează !"

Preotul binecuvintează zicând: "Hristoase, Dumnezeule, binecuvintează mâncarea şi băutura…" şi se aşează cu toţii la masă

Preotul şi toţi ceilalţi gustând mai înainte pe rând din colivă. După ce termină masa, se scoală cu toţii în picioare şi

Preotul zice: "Slavă Ţie, Hristoase, Dumnezeule…"

Cântăreţul: "Slavă Tatălui…, Doamne miluieşte (de 3 ori) Binecuvintează !"

Preotul: "Cel ce a înviat din morţi, Hristos…"

Apoi: "*Întru fericita adormire...*" şi

Se cântă: *"Veşnica pomenire"* (de trei ori), în care timp se ridică paosul (aşa cum s-a ridicat coliva în timpul rugăciunii "Dumnezeul duhurilor…"). Apoi

Preotul zice: "Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri…"

(**Dacă se dau de pomană** haine şi alte lucruri

Preotul, după ecfonisul ecteniei întreite, înainte de a se aşeza la masă, va merge acolo unde sunt lucrurile, le va tămâia şi va citi rugăciunea "Doamne, Iisuse Hristoase, Cel ce stăpâneşti peste cei morţi şi peste cei vii…")

Rânduiala Parastasului se săvârşeşte la *patruzeci de zile*, la *un an* şi la *şapte ani* (sau de câte ori doreşte familia răposatului), aşa cum este arătat în **Molitfelnic** (**Aghiasmatar** sau **Panihidă**).

Se poate săvârşi *cu Liturghie*, în biserică, sau se poate săvârşi *fără Liturghie*.

Când se săvârşeşte **Parastasul cu Liturghie**

Preotul va pomeni la *Proscomidie* pe cel răposat atunci când citeşte citeşte rugăciunea pentru morţi, scoţând şi părticica respectivă din prescură. După *vohodul cel mic*, la troparele şi condacele respective se adaugă

Troparul "Cel ce prin adâncul înţelepciunii…" şi *condacul* "Cu sfinţii odihneşte…" La Apostolul şi Evanghelia zilei se adaugă

Apostolul şi Evanghelia pentru morţi din ziua săptămânală respectivă. După ectenia întreită pentru vii se zice

Ectenia întreită pentru morţi. În *locul chinonicului* sau sinaxarului, dacă nu este praznic, se cântă

Canonul pentru morţi, iar dacă este praznic, canonul se citeşte în taină, în timpul când se citeşte cazania sau sinaxarul. *După otpustul* Liturghiei se săvârşeşte

Rânduiala Parastasului (care este în bună măsură o prescurtare a slujbei înmormântării):

Mergând unde este pregătită coliva

Preotul (cu epitrahilul) o cădeşte cruciş şi dă *binecuvântarea*: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…"

Cântăreţul: "Sfinte Dumnezeule…" şi celelalte Rugăciuni începătoare. După ecfonisul "Că a Ta este împărăţia…" se zice „Doamne miluieşte" de 12 ori, apoi *Ps.90* ("Cel ce locuieşte în ajutorul celui preaînlt…") cu "Slavă…, Şi acum…", "Aliluia" (de 3 ori), după care

Preotul rosteşte *Ectenia specială* pentru morţi „Cu pace Domnului să ne rugăm..."; după ecfonis se cântă

Aliluia (pe glas VIII) de trei ori, cu *stihurile* prevăzute („Fericiţi cei pe care i-ai ales..." şi celelalte)

Troparele: „Cela ce cu adândul înţelepciunii..,", "Slavă…, Şi acum…", "Pe tine zid şi liman te avem...")

Ectenia întreită pentru morţi („Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule..."), cu rugăciunea "Dumnezeul duhurilor..." şi ecfonisul „Că Tu eşti învierea...". Apoi

Binecuvântările morţilor („Bine eşti cuvântat, Doamne...", Ceata sfinţilor..." etc.),

Troparul (glas V) „Odihneşte, Mântuitorul nostru, cu dreptii pe robii Tăi..."),

Irmosul cântării a treia („Nu este sfânt..."), sedealna „Cu adevărat deşertăciune...",

Irmosul cântării a şasea („Marea vieţii..."), (Ectenie întreită pentru morţi),

Condacul („Cu sfinţii odihneşte...") şi *icosul* („Tu singur eşti fără de moarte..."),

(Preotul, tămâind: „Pe Născătoarea de Dumnezeu...",

Cântăreţii: „Duhurile şi sufletele drepţilor te vor lăuda...")

Irmosul cântării a noua (Pe Dumnezeu a-L vedea..."), (Rugăciunile începătoare...)

Troparele „Cu duhurile drepţilor...", „Întru odihna Ta, Doamne..." şi celelalte,

Ectenia întreită pentru morţi („Miluieşte-ne pe noi, Dumnezeule..."), cu rugăciunea "Dumnezeul duhurilor..." şi ecfonisul „Că Tu eşti învierea...".

Preotul citeşte *Rugăciunile de iertare*, după care zice „Înţelepciune" şi face

Otpustul special şi se cântă de trei ori *„Veşnica pomenire"*, încheind cu

„Pentru rugăciunile...”

Observaţii: **Nu** se săvârşeşte Parastas cu Liturghie în acele zile din Postului Mare, în care nu se săvârşeşte Sfânta Liturghie; de asemenea, nici în zilele în care nu se fac pomeniri pentru morţi:

- de la 20 decembrie până la 7 ianuarie
- de la sâmbăta Lăsatului sec de carne până la sâmbăta din săptămâna întâi din Postul Mare
- din Sâmbăta Floriilor până la Duminica Tomii
- nici duminica şi în zilele de praznic, afară de cazuri speciale, Liturghia păstrând în aceste zile caracterul specific sărbătorii, *fără a se cânta*, după vohodul mic, troparul şi condacul pentru morţi, ci *numai* rostindu-se, la timpul cuvenit, *ectenia întreită pentru morţi.*
- *La ectenia mare* de la Parastas, precum şi la toate *ecteniile mici* de la diferite rânduieli pentru morţi (înmormântare, panihidă, parastas, sărindar etc.) se răspunde cu “Doamne miluieşte”, cântat *o singură dată*, nu de trei ori ca la ectenia întreită, însă pe melodie minoră (tristă).

Alte rânduieli pentru cei răposaţi sunt **Ridicarea Panaghiei** (unde se obişnuieşte), care se va săvârşi după rânduiala arătată în **Panihidă,** sau **Binecuvântarea şi sfinţirea crucii ce se aşează pe mormânt**, care se va săvârşi de asemenea după rânduiala arătată în **Panihidă (sau în Molitfelnic).**

Sărindarele

Acestea sunt rânduieli de pomenire pentru morţi sau pentru vii la *patruzeci de Liturghii la rând.* Ele pot fi *individuale sau de obşte.*

Pentru **Sărindarul individual** se aduce la biserică *pomelnicul* cuvenit (pentru bună sporire a casei şi binele familiei, scriindu-se în pomelnic numele viilor şi al morţilor) şi *cele de trebuinţă* pentru săvârşirea celor patruzeci de Sfinte Liturghii (adică *prescuri*, *vin*, *untdelemn* pentru candele, *lumânări* şi *tămâie*).

Preotul pomeneşte la patruzeci de Proscomidii ale Sfintei Liturghii, pomelnicul de sărindar, scoţând mirindele respective, pentru vii şi pentru morţi. Sfârşindu-se de pomenit pomelnicul la patruzeci de Liturghii, se săvârşeşte

Parastas cu Liturghie (dacă sărindarul este dat pentru morţi), sau

Sfânta Liturghie cu Tedeum de mulţumire sau cu rugăciunile speciale, pentru felurite trebuinţe, arătate în Liturghier (dacă sărindarul este dat pentru vii).

Uneori este *obicei* să se facă rugăciune pentru morţi şi *la mormânt*, la încheierea sărindarului.

În acest caz *preotul* merge la mormânt şi săvârşeşte acolo *Rânduiala Panihidei*, arătată mai înainte.

De asemenea, se mai obişnuieşte ca la slujba de încheiere a sărindarului să se dea de *pomană* felurite lucruri (haine, vase etc.).

În această situaţie
Preotul săvârşeşte *Rânduiala sfinţirii celei mici a apei*, apoi
Rânduiala Panihidei, tămâind lucrurile pentru pomană. Înainte de otpust va citi
Rugăciunea pentru împărţirea hainelor şi a altor lucruri care se dau de pomană (din **Molitfelnic**), iar după
Otpust
Stropeşte cu apă sfinţită toate darurile, după care
Se cântă *"Veşnica pomenire"*, dacă darurile se dau de pomană pentru morţi, sau *"Bogaţii au sărăcit şi au flămânzit…"*, dacă se dau pentru vii şi
Se face *încheierea* cu "Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri…"

Dacă sărindarul s-a dat şi pentru vii (pentru casă) şi pentru morţi, atunci *slujba de încheiere se face acasă*:

După ce se săvârşeşte *Panihida* şi se cântă "Veşnica pomenire
Preotul (**nu** va încheia cu "Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri…", ci) dă din nou *binecuvântarea* şi se zic
Rugăciunile începătoare
Ectenia întreită pentru vii (pomenindu-se numele celor vii din pomelnicul sărindarului)
Otpustul mic
"Bogaţii au sărăcit şi au flămânzit…" şi
"Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri…". Apoi
Preotul binecuvintează masa (după rânduiala arătată mai înainte).

La **Sărindarul de obşte** preotul săvârşeşte Sfânta Liturghie timp de patruzeci de zile neîntrerupt, pentru vreun *eveniment* oarecare (sfinţirea bisericii, sfinţirea unei fântâni, hirotonie şi altele). La acest sărindar preotul pomeneşte *la Proscomidie*, patruzeci de zile la rând, pomelnicele de vii şi de morţi date de cei care au contribuit la facerea sau restaurarea bisericii, fântânii etc.

Slujba de încheiere a acestui sărindar se face la biserica sau la fântâna respectivă, unde

Preotul binecuvântează şi sfinţeşte, prin stropire cu apă sfinţită, toate darurile de bucate aduse de credincioşi pentru

Masa comună (după rânduiala arătată mai înainte, la slujba de încheiere a sărindarului individual).

> ***Observaţie:*** Atât la slujba de încheiere a sărindarului individual, cât şi la cea a sărindarului de obşte, preotul va rosti un *cuvânt de învăţătură* pentru credincioşi.

Rugăciuni pentru diferite trebuinţe din viaţa credincioşilor

Numeroase astfel de rugăciuni izolate, pentru diferite trebuinţe, se află în **Molitfelnic** şi citirea lor se face după aceiaşi rânduială:

Binecuvântare

Rugăciunile începătoare

Troparul zilei, al sfântului din Minei sau al hramului bisericii, apoi: "Domnului să ne rugăm. Doamne miluieşte."

Preotul citeşte *Rugăciunea respectivă*, după care va face cuvenitul sfârşit, cu

Otpustul zilei (şi cu "Pentru rugăciunile finţilor părinţilor noştri…"

Rânduiala Acatistului

Slujbele numite *Acatiste* se află în **Acatistier** (sau **Ceaslov**) şi se săvârşesc, de obicei, după otpustul Vecerniei (sau al Utreniei).

Rânduiala unui Acatist este următoarea:

Preotul, cu epitrahil şi felon, deschizând uşile împărăteşti, dă *binecuvântarea*. Urmează

Rugăciunile începătoare şi după ecfonisul "Că a Ta este împărăţia…" se cântă, rar

Troparul sau primul dintre condacele (în număr de 13 ale) Acatistului. Între timp

Preotul face *cădirea mică*, apoi, venind înaintea *analogului* pe care se află Acatistierul, citeşte

Condacele şi icoasele Acatistului.

Preotul rosteşte *Ectenia întreită* cu pomelnicele credincioşilor, eventual cu cereri speciale (din Liturghier) şi (dacă este)

Rugăciunea Acatististului, după care face

Otpustul mic, intrând în altar prin uşile împărăteşti.

> ***Observaţii:*** Citirea condacelor şi icoaselor este încadrată în cărţile de slujbă cu unele părţi luate din slujba Vecerniei şi a Utreniei. Acestea se urmează uneori, după cum este cu putinţă.

Uneori se obişnuieşte să se citească la Acatist şi *Evanghelia* zilei (sau alta, după cum socoteşte potrivit preotul).

În acest din urmă caz, îndată *după citirea condacelor şi icoaselor*, şi *înainte de Ectenia întreită*

Preotul zice: "Şi pentru ca să ne învrednicim noi a asculta Sfânta Evanghelie, pe Domnul Dumnezeu să-l rugăm !", cântându-se "Doamne miluieşte" de 3 ori. Între timp

Preotul vine înaintea uşilor împărăteşti, cu faţa spre credincioşi şi zice: "Înţelepciune, drepţi, să ascultăm Sfânta Evanghelie…" şi celelalte, după care citeşte, din faţa uşilor împărăteşti

Sfânta Evanghelie. Apoi, venind iar în faţa analogului, rosteşte

Ectenia întreită şi celelalte, până la sfârşit, după cum s-a arătat mai sus.

Rânduiala Paraclisului (Preasfintei Născătoare de Dumnezeu)

Această slujbă se săvârşeşte la orice nevoie, în cărţile de slujbă (**Ceaslov**, **Acatistier** şi altele) aflându-se două Paraclise ale Născătoarei de Dumnezeu: Paraclisul întâi şi Paraclisul al doilea, care în unele biserici se citesc alternativ, în fiecare zi din Postul Adormirii Maicii Domnului.

Rânduiala Paraclisului, cu unele mici deosebiri, este asemănătoare cu cea a Utreniei:

Preotul, cu epitrahil şi felon, din altar, trăgând dvera, dă *binecuvântarea*: "Binecuvântat este Dumnezeul nostru…" Urmează

Rugăciunile începătoare, *Psalmul 142* ("Doamne, auzi rugăciunea mea…"), apoi

"Dumnezeu este domnul…" cu *troparele* arătate

Psa.50 şi

Canonul "pe patru". *După cântarea a 3-a* a Canonului se cântă *troparele* "Mântuieşte din nevoi pe robii tăi…" şi "Caută cu milostivire…", după care se zice

Ectenia întreită (pe scurt) cu pomeniri şi "Doamne miluieşte" (de 12 ori). După ecfonisul "Că milostiv şi iubitor de oameni tu eşti…" urmează

Sedealna "Ceea ce eşti rugătoare…" *După cântarea a 6-a* se urmează aceeaşi rânduială ca după cântarea a 3-a, cântându-se

Condacul "Ceea ce eşti păzitoare…" şi *prochimenul* "Pomeni-voi numele tău…" Se deschid *Uşile* împărăteşti şi

Preotul citeşte *Sfânta Evanghelie* (din faţa uşilor împărăteşti, cu faţa spre credincioşi). Urmează "Slavă…", "Părinte, Cuvântule şi Duhule, Treime Sfântă, curăţeşte mulţimea greşelilor noastre", "Şi acum…", "Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu…", *stihul* "Miluieşte-mă, Dumnezeule,

după mare mila Ta…" cu *stihiri* ale Născătoarei de Dumnezeu. Sfârşindu-se acestea

Preotul citeşte *rugăciunea* "Mântuieşte, Dumnezeule , poporul Tău…" cu "Doamne miluieşte" (de 12 ori) şi

Preotul rosteşte ecfonisul "Cu mila şi cu îndurările…". Se închid *Uşile* împărăteşti şi urmează

Cântările a 7-a , a 8-a şi a 9-a ale Canonului; apoi "Cuvine-se cu adevărat…" şi

Patru *stihiri la Laude*, către Născătoarea de Dumnezeu. Se închid din nou *Uşile* împărăteşti şi în timp ce

Strana cântă şapte tropare către Născătoarea de Dumnezeu

Preotul face cădire mică). După tropare urmează

"Sfinte Dumnezeule… şi celelalte; iar după ecfonisul "Că a Ta este împărăţia…" se cântă

Troparele de umilinţă ("Miluieşte-ne pe noi , Doamne…" şi celelalte, după care

Preotul zice *Ectenia întreită,* la care

Credincioşii răspund cu "Doamne, miluieşte" de câte 3 ori, la cererea "Încă ne rugăm pentru mila, viaţa… robului lui Dumnezeu (Numele) şi pentru ca să se păzească sfânt locaşul acesta…", cântându-se "Doamne miluieşte" de 40 de ori. După ecfonis urmează

Otpustul mic.

Rânduiala Tedeumului

Tedeum-ul este o slujbă ce se săvârşeşte la comemorări, de ziua numelui ierarhului, la începerea anului şcolar din instituţiile de învăţământ teologic, pentru mulţumire etc.

Se foloseşte cartea de slujbă numită chiar **Tedeum**, care cuprinde mai multe variante ale slujbei. De asemenea, în **Molitfelnic**, *Rânduiala rugăciunii la începerea anului şcolar, în şcolile pentru pregătirea personalului bisericesc* este un Tedeum.

O rânduială de Tedeum des săvârşită este cea pentru *Anul nou*:

După Sfinta Liturghie, îndată după otpust, sfinţiţii slujitori, înveşmântaţi în odăjdii, ies din altar prin Uşile împărăteşti, în următoarea ordine: diaconii cu lumânări şi cu cădelniţa, apoi preoţii, câte doi, de la cei mai mici în rang până la cei mai mari în rang sau în vârstă - protosul ieşind din altar cel din urmă *cu Sfânta Cruce*, iar preotul din dreapta lui *cu Sfânta Evanghelie*, pe care le aşează pe o masă pregătită dinainte în mijlocul bisericii. În faţa mesei slujitorii stau ca la vohodul de la Vecernie sau de la Litie, cu protosul în mijloc.

Diaconul dă cădelniţa protosului, apoi zice: "Binecuvintează părinte !"

Protosul dă binecuvântarea: "Slavă Sfintei şi Celei de o fiinţă…"(cea de la Utrenie), *cădind* Sfânta Evanghelie de pe masă şi continuând să cădească în naos, în timp ce

Cântăreţii (sau toţi cei de faţă) cântă "Împărate ceresc…". Urmează

Rugăciunile începătoare

"Veniţi să ne închinăm…" cu *Ps.64* ("Ţie se cuvine laudă, Dumnezeule, în Sion…"), "Slavă…, Şi acum…", "Aliluia" (de 3 ori).

Diaconul (sau un preot, dacă nu este diacon): *Ectenia mare* (cu cereri speciale). După ecfonis (rostit de protul rânduit)

Cântăreţii cântă "Dumnezeu este Domnul…" (glas 4) şi cele trei *tropare* care urmează (fiecare pe glasul indicat): "Mulţumitori fiind noi…", "Slavă…" "De binefacerile şi darurile…", "Şi acum…" "Făcătorule a toată făptura…".

Apostolul, făcându-se cădirea mică

Evanghelia (citită de către protos)

Diaconul (preotul rânduit, dacă nu este diacon) zice *Ectenia întreită* (cu cerei speciale). După "Auzi-ne pe noi…" şi ecfonisul "Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti…"

Protosul citeşte *rugăciunea* "Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, Izvorul vieţii…"

Cântăreţii cântă *Doxologia mare* ("Slavă întru cei de sus…") sau imnul "Pe Tine, Dumnezeule, Te lăudăm…"

Otpustul ca la Utrenia zilei, urmând

Polihroniul săvârşit astfel:

Protosul (când e sobor) merge pe solee, cu faţa spre credincioşi şi având Sfânta Cruce în mâna dreaptă. Ceilalţi slujitori rămân pe loc. *Diaconii*, din mijlocul bisericii şi cu faţa spre altar, rostesc alternativ formulele polihroniului (pentru episcopul locului, pentru conducătorii ţării etc.)

Protosul, după fiecare formulă, ridicând Sfânta Cruce, zice : "Mulţi ani trăiască !"

Cântăreţii (corul") cântă: "Mulţi ani trăiască" (de 3 ori), în timp ce

Protosul face *semnul crucii* de trei ori, o dată spre apus, apoi spre spre miazăzi şi spre miazănoapte. La sfârşit

Protosul sărută Sfânta Cruce. *Următorul preot*, purtând Sfânta Evanghelie vine de sărută Sfânta Cruce din mâna protosului, după care se aşează în dreapta acestuia. Şi *ceilalţi preoţi cu diaconii* vin în ordine inversă de cum au ieşit din altar de sărută Sfânta Cruce şi Sfânta Evanghelie, urmând apoi *credincioşii*. După ce preoţii şi diaconii trec în altar, un preot rămâne să împartă anafura sau să miruiască pe credincioşi.

Observaţii:

La urarea *pentru episcop*, în unele eparhii se obişnuieşte să se cânte "Pe stăpânul şi arhiereul nostru…"

Când Tedeumul este săvârşit de *un singur preot*, acesta rosteşte polihroniul din faţa mesei, având în mână Sfânta Cruce.

La sfârşit, dacă Tedeumul a fost săvârşit *separat de Sfânta Liturghie*, preotul ia şi Sfânta Evanghelie de pe masă şi merge în partea stângă a tetrapodului, unde stă cu faţa spre credincioşi până ce toţi aceştia trec să sărute Sfânta Cruce şi Sfânta Evanghelie.

Dacă Tedeumul a fost săvârşit *îndată după Sfânta Liturghie*, atunci preotul, după ce duce în altar Sfânta Cruce şi Sfânta Evanghelie, se întoarce pentru a împărţi anafura sau a mirui pe credincioşi.

Dacă asistă arhiereul la săvârşirea Tedeumului, atunci i se face cuvenita primire şi îşi ia locul în scaunul arhieresc, faţă de rânduiala obişnuită (cea arătată mai înainte) fiind doar *câteva deosebiri*:

- *Înainte de începerea slujbei*, preoţii îşi iau *binecuvântare* de la arhiereu.
- *Arhiereul zice* la timpul cuvenit: *"Pace tuturor !"*
- La urarea făcută *pentru conducătorii ţării*, protosul înmânează arhiereului Sfânta Cruce, sărutându-i mâna. Arhiereul rosteşte el însuşi: "Mulţi ani trăiască !" (de 3 ori), înapoind apoi Sfânta Cruce protosului (care îi sărută mâna).
- *La sfârşit*, arhiereul primeşte din nou Sfânta Cruce de la protos şi o dă spre sărutare tuturor slujitorilor şi credincioşilor.

Pentru alte ocazii, rânduiala de Tedeum este asemănătoare cu cea arătată pentru Anul Nou, deosebindu-se *cererile speciale* de la ectenii, *troparele*, *Apostolul*, *Evanghelia* şi *rugăciunea* de la sfârşit, care sunt alese potrivit fiecărui caz în parte.

ALTE PROBLEME DE TIPIC BISERICESC

Deoarece scopul nostru a fost tratarea *Tipicului bisericesc* mai ales în legătură cu încadrarea (tipiconală a) *Cântării bisericeşti*, o serie de **alte rânduieli de tipic**, ce privesc rostirea *otpustului* (apolisului - care poate fi mic, mare şi special, în funcţie de felul slujbelor şi al sărbătorilor), folosirea *veşmintelor* liturgice (care se folosesc şi la ce moment se îmbracă / dezbracă), *cădirile* (mari, mici şi speciale – la fel, după felul slujbelor şi al sărbătorilor), deschiderea şi închiderea *uşilor împărăteşti şi a dverei* (perdeaua uşilor împărăteşti), folosirea *lumânărilor şi a candelelor*, ca şi cele despre *toacă şi clopot*, le menţionăm doar acum, atrăgând atenţia asupra lor, dar fără a le trata detaliat – ele putând fi studiate în cadrul **Liturgicii speciale (practice)**

sau urmate după **cărţile de Tipic şi de slujbă**, acolo unde sunt descrise pe larg.

La fel este cazul acelor slujbe şi rânduieli speciale pe care le săvârşeşte arhiereul şi care se află în **Arhieraticon** (cum ar fi sfinţirea bisericilor etc.).

În sfârşit, o problemă cu caracter mai general (prin care intrăm deja în domeniul Liturgicii), dar care privind strict Tipicul, considerăm bine de a o aminti în încheiere, este cea a respectului necesar faţă de rânduielile slujbelor bisericeşti, pentru o **slujire corectă**, din toate punctelele de vedere. Între o scrupulozitate formalistă (care de multe ori amestecă şi confundă detaliile conjuncturale cu lucrurile însemnate) şi laxitatea în urmărirea prescripţiilor de tipic (adesea din dorinţa de „modernizare") se situează slujirea luminată de harul înţelegerii teologice şi duhovniceşti a rânduielilor de tipic. Pentru că doar în felul acesta ne putem raporta în mod autentic la Tradiţia Bisericii, în care se încadrează rânduielile de Tipic (ca şi cele ale Cântării bisericeşti) - a căror *stabilitate* peste secole se datorează faptului că „ ritul liturgic bizantin (al Bisericii Ortodoxe –n.n.) privit în ansamblul lui, sau măcar în elementele lui fundamentale, nu constituie o operă a teologilor, a episcopilor sau a sinoadelor, nu este opera unei singure generaţii de creştini, ci a Bisericii întregi, o roadă a colaborării tuturor membrilor acestei „ecclesia": cler, teologi şi credincioşi laici. El este unul din modurile de expresie ale Tradiţiei Bisericeşti anonime şi colective."[43]

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Cărţi de slujbă

- *Liturghier*, Bucureşti, 1956 (şi ed.din 1987).
- *Molitfelnic*, Bucureşti, ed.IV, 1984.
- *(Aghiazmatar*, ed.IV, Bucureşti, 1984).
- *Ceaslov*, Iaşi, 1990.
- *Octoih mare*, ed.VI, Bucureşti, 1975.
- *Octoih mic*, Sibiu, 1970.

[43]Pr.Prof.Dr.Ene Branişte, *Probleme de actualitate ale bisericilor de azi: dezvoltare (evoluţie) şi revizuire (adaptare) în cult, din punct de vedere ortodox*, „Ortodoxia" XXI (1969), nr.2, p.213.

- *Triod*, ed.VII, Bucureşti, 1970; ed.VIII, 1986.
- *Penticostar*, ed.VII, Bucureşti, 1988.
- *Mineie* pe:
Ianuarie, ed.II, Bucureşti, 1909; ed.V, 1975.
Februarie, ed.V, Bucureşti, 1976.
Martie, ed.V, Bucureşti, 1977.
Aprilie, ed.V, Bucureşti, 1977.
Mai, ed.V, Bucureşti, 1978.
Iunie, ed.IV, Bucureşti, 1972.
Iulie, ed.V, Bucureşti, 1984.
August, ed.IV, Bucureşti, 1974.
Septembrie, ed.V, Bucureşti, 1984.
Octombrie, ed.V, Bucureşti, 1983.
Noiembrie, ed.V, Bucureşti, 1983.
Decembrie, ed.VI, Bucureşti, 1991.
- *Antologhion*, Timişoara, 1984.

Cărţi şi manuale de tipic

Popoviciu, Aurel
- *Tipicul Bisericei Ortodoxe*, ed.II, Sibiu, 1927.

Geomolean, Florian
- *Manual de tipic bisericesc ortodox*, Cluj 1940.

(Colectiv)
- *Tipic bisericesc*, Bucureşti, 1976.

Literatură auxiliară

Branişte, Pr.Prof.Dr.Ene
- *Probleme de actualitate ale bisericilor de azi: dezvoltare (evoluţie) şi revizuire (adaptare) în cult, din punct de vedere ortodox*, „Ortodoxia" XXI (1969), nr.2, p.197-215.
- *Cultul ortodox în cadrul lumii de azi - Opinii ale unui teolog român ortodox,* „Mitropolia Olteniei" XXVI (1974), nr.3-4, p.245-251.
- *Liturgica specială*, Bucureşti, 1985.
- *Liturgica generală - cu noţiuni de artă bisericească, arhitectură şi pictură creştină*, ed.II, Bucureşti, 1993.

Necula, Pr.Prof.Dr.Nicolae D.
- *Tradiţie şi înnoire în slujirea liturgică*, Galaţi, 1996.

Streza, Pr.Prof.Dr.Liviu
- *Păstrarea unităţii în săvârşirea cultului divin şi importanţa ei pentru unitatea Bisericii Ortodoxe Române. Combaterea inovaţiilor şi practicilor liturgice necanonice*, „Mitropolia Ardealului" XXXIV (1989), nr.2, p.29-36.

LEXICON MUZICAL-LITURGIC

A

Acatist: (grec. *imnos acathistos* - "neşezător") imn de laudă adresat Persoanelor Dumnezeieşti şi Sfinţilor. Format din 13 *condace* şi 12 *icoase*. Cel mai vechi Imn Acatist cunoscut este cel al Maicii Domnului sau al Bunei Vestiri (atribuit patriarhului Sergiu +638, care l-ar fi introdus şi în cult, sau Sfântului Roman Melodul 536-556, completat de Sf Andrei Criteanul +726), după modelul căruia s-au alcătuit apoi alte **A**.

Acatistier: carte de slujbă care cuprinde *acatiste*.

Aclamaţie: (lat. *acclamatio*; grec. *epifonisis* / *prosfonisis*) strigăt de bucurie / entuziasm / felicitare adresat de mulţime zeilor / împăraţilor / altor personalităţi importante, la vechii evrei şi la romani / bizantini. În cultul creştin s-a păstrat sub forma unor răspunsuri ale credincioşi lor la slujbe: "Şi Duhului Tău", "Amin", Vrednic este" etc.

Acolut: (grec. *acolouthos* / *acouloutheo* - "urmez", "ascult"; / acolyt) slujitor bisericesc ce face parte din treptele inferioare ale clerului în Apus, corespondent al *ipodiaconului* din Răsărit. Începând cu sec. al VI-lea preia din funcţiile cântăreţului şi ale exorcistului.

Acoluthie: (grec. *acoulouthia* / *acoulouthein* - "a urma, a însoţi") 1.Ordinea (părţilor) serviciului liturgic în ansamblul lui (mai puţin Sf.Liturghie). 2.Colecţie de cântări din principalele slujbe bisericeşti (cu excepţia Sf.Liturghii).

Acoperământ: *Pocroviţ.*

Acrostih: (grec. *acrostihion* / *acros* - "extremitate", *stihos* - "vers") tehnică poetică în care literele iniţiale ale versurilor alcătuiesc un cuvânt, o sintagmă, un nume (al poetului) sau o scurtă propoziţie ce exprimă o idee în legătură cu conţinutul textului poetic respectiv; întâlnit mai ales în *canon* şi *condac*.

Aer: (Sfântul Aer) *Epitaf.*

Afone: (grec. *afona simadia* - "semne afone") semne de durată, nuanţă şi expresie în notaţia muzicală bizantină.

Agheasmă: *aghiasmă.*

Agheasmatar: *aghiasmatar.*

Aghiasmă: (/ *agheasmă* / *aiasmă*) 1.Apă sfinţită. 2.Slujba de sfinţire a apei, care este de două feluri: a. Aghiasma mică / Sfinţirea cea mică a apei (*Sfeştanie*) şi b. Aghiasma Mare (ce se săvârşeşte în Ajunul şi în ziua Praznicului Botezului Domnului, pe 5 şi 6 ian).

Aghiasmatar: (/ *agheasmatar*) 1.Carte de slujbă, extras din *Molitfelnic* (/ *Evhologhiu*), ce cuprinde slujbele Sfintelor Taine şi a Ierurgiilor (mai des) săvârşite de preot la diferite trebuinţe din viaţa creştinilor. 2.Edificiu, clădire, incintă destinată sfinţirii apei. 3.Vas liturgic în care se ţine *aghiasma.*

Aghios: (grec. *aghios* - "sfânt") 1.Imnul liturgic "Sfinte Dumnezeule…". 2.Gen de cântări asemănătoare colindelor.

Agneţ: (lat. *agnus*; slav. *agnici*) bucată de pâine de formă pătrată, tăiată de preot din *prescură* şi aşezată pe *disc* la Sfânta Liturghie, spre prefacerea, împreună cu vinul din *potir*, în însuşi Trupul şi Sângele Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Agogică: (grec. *agoghi* - "conducere") termen care se referă la nuanţarea mişcării (a tempo-ului) în muzică.

Aiasmă: *aghiasmă.*

Ajun: (lat. *adjunare*) 1.Perioadă (/ ziua) dinaintea unei sărbători 2.Zi în care se ajunează (se posteşte) 3.Post complet ("negru").

Alleluia: (ebr. *Hillel Yah* - "Lăudaţi pe Iehova"; / aliluia) cântare de laudă, *aclamaţie* în cultul sinagogal. În cultul creştin a căpătat un caracter responsorial şi bogat melismatic.

Altar: (lat. *altarium*; / oltar) 1.Parte a bisericii, despărţită de restul bisericii prin *catapeteasmă*, în care slujeşte preotul. 2.Sfânta masă (*jertfelnic* / *prestol* / *pristol*) aflată în *altar* (ca parte a bisericii) pe care se săvârşeşte Sf.Jertfă (Sf.Euharistie).

Amvon: (grec. *amvon*) loc ridicat într-o biserică (estradă sau balcon), de unde se rosteşte *predica* sau se citeşte *Evanghelia.*

Anafora: (grec. *anafora*) partea centrală a Sf.Liturghii, rugăciunea şi rânduiala Sf.Jertfe.

Anaforniţă: vas în care se ţine *anafura.*

Anafură: (/ *antidoron* / *evloghia*) bucăţele de pâine (prescură) binecuvântate, care se împart credincioşilor la sfârşitul Sf.Liturghii. Amintire a agapelor creştine din vechime.

Anagnost: (grec. *anagnostis* - "citeţ" / "ceteţ" / "lector") treaptă a clerului inferior în vechime (după ipodiaconi), însărcinat cu citirea de pe amvon (uneori şi cu cântarea), cu excepţia pericopelor evanghelice.

Menţionaţi din sec. II, în timpul persecuţiilor **A.** aveau în grijă cărţile de cult. Au îndeplinit şi alte servicii în cadrul cultului.

Analog: *tetrapod* / *iconostas* (2).

Anastasima: (grec. *anastasis* - "înviere") v. *Anastasimatar*.

Anastasimatar: colecţie de cântări conţinând imnele de la *Vecernie* şi *Utrenie* pe cele opt *glasuri*. Primul **A.** în limba greacă a fost tipărit la Bucureşti de către Petru Efesiu în 1820, iar în limba română de către Macarie Iermonahul, la Viena, în 1823.

Anavatmi: (grec. *anavatmos* - "ridicat", "treaptă") 1. Psalmii *catismei* XVIII (Ps.119-133), numiţi şi *psalmi graduales* (lat.), *stepenna* (slav.) sau *cântarea treptelor*. 2. Cele 25 de *antifoane* ale *glasurilor* bisericeşti, care cuprind versete din *cântarea treptelor* şi se cântă la Duminica la *Utrenie* între *ipacoi* şi *prochimen*.

An bisericesc: începe la 1 sept. (sfârşindu-se la 31 aug.) şi cuprinde rânduiala sărbătorilor, posturilor şi pomenirilor bisericeşti.

Anixandarii: (grec. *anoixantes sou tin heira* - "Deschizând Tu mâna Ta…"; / *deschizânde*) cântări de la începutul *Vecerniei* praznicelor împărăteşti şi a sărbătorilor, cu textul din Ps.103, de la partea a doua a versetului 28 ("Deschizând Tu mâna Ta…") mai departe.

Antidoron: *anafură*.

Antifoane: (grec. *antifona*) stihiri sau tropare mai scurte, în serie, cu text din Psalmi sau alte locuri biblice, numite astfel pentru că se cântă alternativ de ambele strane, la *Utrenia* sărbătorilor înainte de Evanghelie. Atribuite Sf.Ioan Damaschin (+749) sau Sf.Teodor Studitul (+826). Aceeaşi denumire se dă şi unor stihiri de la începutul Sf.Liturghii, din Denia celor 12 Evanghelii, din slujba îmnormântării etc.

Antifonie: (grec. *antifonia* - "intonare contrară, opusă") stil de cântare ce constă în alternarea unui solist cu un grup (comp. cu *responsorial*), sau a unor grupuri corale. Originile manierei antifonice de cântare par să se afle în cultul vechilor evrei sau în structura poetică elină strofă-antistrofă.

Antimis: (grec. *antiminsion* - "în loc de masă") pânză de in sau mătase în formă de pătrat cu dimensiunile de 50x60 cm, care conţine cusută în partea de sus la mijloc o părticică de Sf. Moaşte şi pe care este pictată sau brodată punerea în mormânt a Mântuitorului. Fără **A.** nu se poate săvârşi Sf.Liturghie şi el se păstrează pe Sf.Masă învelit într-o pânză numită iliton (de la grec. eilio - "înfăşor", "învelesc", "acopăr"). Originea **A.** datează din timpul persecuţiilor, când era de preferat un

"altar mobil" cum este **A**. în locul meselor de altar construite din materiale mai grele (lemn, metal).

Antologhion: (grec. *anthologhion* - "culegere de cântări frumoase, alese") 1.Culegere de cântări bisericeşti din mai multe cărţi, puse pe note psaltice 2.Extras din cele 12 *Minee*, cuprinzând doar slujbele Sărbătorilor mai importante de peste an (ale Mântuitorului, Maicii Domnului, Crucii şi ale Sfinţilor mai mari).

Apehema: (/ *enechema*) formulă de intonare specifică fiecărui *glas* (eh) bisericesc, în muzica bizantină.

Apli: semn temporal în cântarea *psaltică*, ce adaugă un timp (o bătaie) notei sub care este pus, prelungirea respectivă executându-se fără accent.

Apolis: (grec. *apolisis*, de la *apo lio* - "dezleg"; / slav. *otpust*) formula de încheiere a slujbelor, mai dezvoltată (*otpustul* mare) sau mai scurtă (*otpustul* mic); sărbătorile au **A**. (*otpust*) special.

Apostih: *stihoavnă.*

Apostol: (grec. *apostolos* - "trimis") carte de slujbă care cuprinde pericopele citite la Sf.Litughie înainte de *Evanghelie* şi care sunt alese din Faptele Apostolilor, din cele 14 Epistole ale Sf.Apostol Pavel şi din Epistolele soborniceşti. Rânduiala citirilor începe la Sf.Paşti cu Faptele Apostolilor, care se continuă până la Rusalii, după care urmează epistolele pauline şi cele soborniceşti.

Arătarea Domnului: *Botezul Domnului* (6.ian.).

Arhidiacon: (grec. *arhidiaconos*; / *Protodiacon*) "primul între diaconi", rang onorific de origine apostolică (primul **A.** fiind Sf.Ştefan), ce se acordă unor *diaconi.*

Arhidieceză: *Arhiepiscopie.*

Arhiepiscop: (grec. *arhiepiscopos* - "primul între episcopi") titlu onorific ce se acordă unui *episcop* care conduce *eparhia* principală din cadrul unei *mitropolii.*

Arhiepiscopie: *episcopie* condusă de un *Arhiepiscop.*

Arhieraticon: (grec *arhieraticon* - "cele ale arhiereului"; / liturghier arhieresc) carte care cuprinde slujbele săvârşite de *arhiereu.*

Arhiereu: (grec. *arhos ierevs* - "preotul cel dintâi / mai mare") *episcop.*

Arhimandrit: (grec. *arhon mandra* - "conducător de turmă") cel mai înalt titlu onorific ce se poate acorda monahilor; A. este de obicei *stareţ* sau *egumen.*

Arhondar: călugăr care primeşte oaspeţii unei mănăstiri şi are în grijă *arhondaricul.*

Arhondaric: locul destinat găzduirii oaspeţilor în cadrul unei *mănăstiri.*

Arhonul condacelor: (grec. *o arhon ton contachion*) în vechime conducea cântarea *condacelor* la sărbători.

Artos: (grec. *artos*) pâine sau prescură adusă (în special în ajunul sărbătorilor religioase) la *Litie*, spre a fi binecuvântată de preot.

Asemănândă: *podobie* / *prosomie*.

Asmata: termen bizantin ce indică o categorie de cântări bogat melismatice, în epoca melozilor, sec.V-X.

Autentic: despre *eh* / *glas* bisericesc / *mod*. Primele patru glasuri bisericeşti (I-IV) sunt autentice, celelalte patru (V-VIII) sunt plagale.

Automelă: (grec. *automelon*; slav. *samoglasni(ca)* - "însuşi glăsuitoare") cântare în formă de *tropar* care are melodia sa proprie, neîmprumutată. Se deosebeşte de *irmos* - deoarece acesta serveşte de model pentru celelalte strofe din seriile *peasnelor canonului*, în timp ce **A.** priveşte doar stihirile sau troparele izolate, cele numite *prosomii*, *podobii*, *asemănânde*.

Axion: Imn adresat Sf Fecioare, care se găseşte în oda IX a *canonului Utreniei* de Duminică (a Învierii) şi care se cântă la Sf.Liturghie imediat după sfinţirea Darurilor. Denumirea provine de la primele cuvinteale cântării în limba greacă: *Axion estin o alithos* - "Vrednică eşti cu adevărat" ("Cuvine-se cu adevărat"). Este format din două părţi: prima ("Cuvine-se cu adevărat…") este o completare târzie a monahilor atoniţi (sec.X-XI), iar cea de-a doua ("Ceea ce eşti mai cinstită…") este atribuită lui Cosma Melodul (sec.VIII). **A**. "Cuvine-se cu adevărat" se cântă de obicei la Liturghia Sf.Ioan Gură de Aur, la Liturghia Sf.Vasile cel Mare se cântă "De Tine se bucură", în Joia Mare "Din ospăţul", în Sâmbăta Mare "Nu te tângui", iar la Praznicele Împărăteşti se cântă irmosul odei (cântării) IX a canonului sărbătorii.

Axios: (grec. *axios* - "vrednic") aclamaţie liturgică a credincioşilor la *hirotonie*.

B

Bederniţă: (slav. *nabedernița*) *epigonat*.

Binecuvântări: *evloghitarii*.

Biserică: 1.Aşezământ sfânt întemeiat prin Jertfa şi Învierea Mântuitorului Iisus Hristos pentru sfinţirea şi mântuirea oamenilor. 2.(într-un sens mai restrâns) Locaş destinat celebrării cultului creştin.

Bobotează: Praznicul *Botezului Domnului* (6 ian).

Blagoslovire: (slav.) binecuvântare (acţiunea de a binecuvânta).

Blagoveştenie: (slav.) Buna Vestire (25 martie).
Blajenii: (slav. românizat) *fericiri.*
Bogoiavlenie: (slav.) *Boboteaza* (6 ianuarie).
Bogorodicină: 1.*Stihira* de la "Şi acum…', "a Născătoarei", la sfârşitul seriilor de *stihiri* sau *tropare* de la *Vecernie*, *Litie*, *Utrenie* sau la *canoanele* din *Octoih*, *Minei*, *Triod*, *Penticostar*; 2.Colecţia de canoane alcătuită în cinstea Maicii Domnului, pentru toate *glasurile* şi pentru toate zilele, din care se citeşte zilnic la *mănăstiri*, la *Pavecerniţa* mică, după *Simbolul credinţei.*
Botez: 1.Prima dintre cele şapte *Sfinte Taine*, prin care se iartă celui botezat păcatele, devenind membru al Bisericii. 2.Stropirea cu *Aghiasmă* a credincioşilor şi a caselor de către preot, cu ocazia unor slujbe sau sărbători bisericeşti.
Botezul Domnului: *Boboteaza* (6 ian.).
Brâu: *veşmânt liturgic* pentru *arhierei* şi *preoţi*, făcut din stofă, care se poartă încins peste mijloc.
Breviar: (temen apusean) *ceaslov* / *orologiu.*

C

Calendar (bisericesc): C. este un sistem de măsurare a timpului în ani, luni şi zile. **C. bisericesc** indică toate sărbătorile bisericeşti din cuprinsul unui an.
Calofonic: (grec. *calos* - "frumos", *foni* - "sunet"; *calofonie* - "cântare frumoasă") stil *papadic.*
Calofonicon: (grec. *calofonicon* - "cel cântat frumos") culegere antologică de cântări religioase care nu fac obligatoriu parte dintr-una din slujbele bisericeşti. Primele traduceri româneşti a unor astfel de culegeri se numeau "frumos glăsuitoare".
Camilafcă: (slav.) potcap acoperit cu văl (de obicei negru) purtat de monahi în anumite ocazii.
Candelă: vas mic cu ulei folosit pentru iluminat, ce se atârnă de obicei în faţa unei icoane.
Canon: (grec. *canon* - "regulă", "normă") 1.Normă bisericească. 2.Tipic. 3.Formă imnografică de mari dimensiuni, ale cărei părţi se supun unor reguli de structurare bine determinate. **C.** este alcătuit de regulă din nouă *ode*, *pesne* sau *cântări* (*cântânde*). Fiecare odă este formată dintr-o serie de trei până la nouă *tropare* (strofe, *stihiri*) cu structura *izosilabică* (acelaşi număr de silabe) şi *homotonică* (aceeaşi distribuţie a accentelor), având ca model prima strofă din odă, numită *irmos.* **C.**

este numit după tema tratată ("al Învierii", "al Crucii" etc.), fiecare odă reliefând aspecte diferite ale respectivei teme. Peasna a doua a **C.** lipseşte de obicei. Un exemplu de **C.** complet este Canonul cel Mare al Sf.Andrei Criteanul (+726), care se cântă în Postul Mare (saptămăna I şi V). **C.** pot avea uneori şi mai puţine ode, numindu-se în acest caz *diode*, *triode* sau *tetraode*.

Canonarh: (/ *protocanonarh*) cel care conducea în vechime cântarea *canoanelor* şi avea în grijă tipicul cântărilor.

Cantor: *cântăreţ* / *psalt*.

Capelă: (ital. *capella*; / *paraclis*) biserică mică (eventual fără parohie) sau încăpere cu altar într-o clădire, unde se pot oficia slujbe religioase.

Catapeteasmă: (grec. *catapetasma*; / *tâmplă* / *iconostas*) perete de lemn sau de zid care desparte *altarul* de *naos* şi care este împodobit cu icoane.

Catavasie: (grec. *catavasia* - "coborâre") *irmoase* la *canoanele* de la *Utreniile* sărbătorilor, numite astfel deoarece în vechime cântăreţii coborau din strană, unindu-se la mijlocul bisericii, pentru a le cânta. Fiecare Praznic împărătesc, Duminicile Triodului şi zilele din Săptămâna Mare au **C.** proprii.

Catavasier: 1.*Octoih mic*. 2.Carte de cântări cu notaţie muzicală care cuprinde *Catavasii* (numindu-se şi *Irmologhion* - deoarece *catavasiile* sunt *irmoase* ale Praznicelor), Svetilne, Voscresne, Doxologii etc. (putând cuprinde şi alte cântări).

Catedrală: (lat. *cathedralis*) biserică mare în oraşul de reşedinţă al ierarhului unei eparhii (episcop, mitropolit), în care acesta slujeşte de obicei.

Catismale: *sedelne*.

Catisme: (grec. *cathismata* - "şezânde"; / *stihologie*) grupe de *Psalmi* din *Psaltire* - aceasta fiind împărţită în 20 de **C.** - care se citesc la *Vecernie* şi *Utrenie*, dar şi la alte *Laude* sau slujbe bisericeşti, numite astfel deoarece în timpul citirii lor este permisă şederea în strane. Împărţirea în **C.** este atribuită fie Sinodului de la Laodiceea (se. IV), fie Sf.Ioan Gură de Aur (+407).

Cazanie: (slav.) *predică* / *omilie*, tâlcuire a *Evangheliei*.

Cădelniţă: (/ *căţuie* / *tămâier*) obiect de cult compus dintr-un mic vas atârnat de trei lănţişoare, vas în care se pune *tămâie* (peste cărbunii încinşi) şi care este folosit la *cădit* (/ *tămâiere*) în anumite momente ale slujbelor.

Cădire: (/ *cădire*) act liturgic de *tămâiere* (cu fumul de *tămâie* aşezată peste cărbunii încinşi din *cădelniţă*) a Sf.*altar*, a *bisericii* şi a *credincioşilor*, ca şi a unor obiecte aduse spre *sfinţire*. **C.** poate fi **mare** (în întreaga *biserică*) sau **mică** (până în faţa Sf.*altar*).

Cădit: *cădire*.

Căldura: apa caldă care se toarnă, după ce a fost binecuvântată, în Sfântul *Potir* înainte de împărtăşirea *preoţilor.*

Călugăr: *monah.*

Căsătorie: *Cununie.*

Căţuie: *cădelniţă.*

Cântare: 1.(în cultul creştin) rugăciune de laudă şi slăvire, având în general formă de poezie sau *imn* religios. 2.*odă.*

Cântăreţ: *psalt* / *dascăl* / *ţârcovnic* / *pălimar.*

Cântândă: *odă.*

Cârja (arhierească): (*toiag* păstoresc / *pateriţa*) toiag înalt, bogat împodobit, terminat la capătul de sus cu doi şerpi, peste care se suprapune un glob cu cruce deasupra, peste mânerul toiagului fiind înfăşurată de obicei o maramă cusută cu fir; **C.** face parte dintre *insignele* (/ *ornatele*) demnităţii arhiereşti.

Ceaslov: (slav.; / *orologiu*) Carte de slujbă care cuprinde în principal cele *Şapte Laude* (între care *Ceasurile*, de la care şi -a luat numele), dar şi alte *tropare*, *condace*, *prochimene*, *acatiste* etc. Ceaslovul poate fi întâlnit ca **C.** "mare" (sau bogat) şi "mic" (sau *breviar*). Alcătuirea **C.** este atribuită prin tradiţie Sf.Sava de la Ierusalim (+581), cu completări ale Sf.Ioan Damaschin (+749) şi Sf.Teodor Studitul (+826).

Ceasuri: (grec. *ore)* slujbe bisericeşti făcând parte dintre cele Şapte *Laude*. Sunt de mai multe feluri: a) **C.** obişnuite, care se citesc peste tot anul (I după *Utrenie*; III, VI înainte de *Sf.Liturghie*; IX înainte de *Vecernie*) b) **C.** împărăteşti (numite astfel pentru că odinioară participau la citirea lor şi împăraţii), care se cirtesc în ajunul Crăciunului, al Bobotezei şi în Vinerea Mare; c) **C.** Paştilor, care se citesc (/ cântă) în Săptămâna Luminată.

Ceteţ: (slav. *citati* - "a citi"; / *citeţ*) *anagnost.*

Chilie: (slav. *chelia*) odăiţă / cămăruţă care serveşte monahului ca locuinţă într-o mănăstire.

Ch(e)ironomice: semne afone în notaţia muzicală bizantină.

Ch(e)ironomie: (grec. *h(e)ir* - "mână"; *nomos* - "regulă") modalitate de a dirija corul prin mişcări ale mâinilor menite să sugereze linia melodică; practicată încă din antichitate.

Chinonic: (grec. *chinonicon* - imnul împărtăşi rii; / *priceasnă*) cântare care se cântă "pe larg" la Sf.Liturghie după "Unul Sfânt", în timpul împărtăşirii preoţilor şi a credincioşilor; **C.** poate fi al zilei, al sărbătorii etc. La bisericile cu cor este înlocuit uneori cu un "concert religios".

Chinonicar: (grec. *chinonicarion*; / *pricestniar*) carte de cântări care cuprinde *chinonice*.

Chiriarh: (grec. *chiriarhos* / *chirios arhon* - "principe domnesc", în sensul de "mai marele unei eparhii"); / *vlădică*) *episcop* / *arhiereu* care conduce o episcopie, mitropolie sau patriarhie.

Chinovie: Mănăstire cu viaţă de obşte (începător al vieţii monahale de obşte este considerat Sf.Pahomie, sec.IV).

Citeţ: (/ *ceteţ*) *anagnost*.

Clasma: (grec.) semn temporal în muzica psaltică, aşezat fie deasupra, fie dedesubtul unei note, care face ca durata sunetului respectiv să fie prelungită cu un timp accentuat; în relaţie cu *petasti* introduce şi o uşoară ondulaţie ornamentală a sunetului.

Cler: (grec. *cliros* - [tragere la] sorţi", "moştenire"; / *preoţime*) totalitatea slujtorilor unei Biserici sau a unui cult.

Clopot: (slav. *clopotu*) obiect metalic de diferite dimensiuni, în formă de pară şi deschis în partea inferioară, având o limbă mobilă în interior, care prin lovirea de pereţii **C.** produce sunete caracteristice.

Clopotniţă: turn / turlă de biserică sau construcţie specială în care sunt instalate *clopotele*.

Clopoţel: obiect de cult de mici dimensiuni în formă de *clopot*, folosit în anumite momente liturgice pentru a atrage atenţia.

Colimvitră: (grec. *colimvitra*; / *cristelniţă*) vas în care se pune apa pentru *Botez*.

Colivă: grâu fiert amestecat cu zahăr sau miere şi nuci pisate (apoi ornat), care se împarte la înmormântări sau *parastase* după ce e slujit(ă) de preot.

Condac: (grec. *condachion* / *contachion*; ipoteze etimologice diverse, între care *contachia* - pergament scris pe ambele părţi şi înfăşurat pe sul) poem imnografic alcătuit din 18 până la 30 de *strofe* sau *tropare* identice ca structură (*izosilabice* şi *homotonice*), după modelul primului tropar numit *irmos*. Strofele pot avea 3 până la 13 versuri (sau chiar 20 până la 30) şi se încheie cu un refren numit *efimnion*; toate sunt încadrate într-un *acrostih* care indică ziua, sărbătoarea, autorul sau ehul. **C.** este precedat de o strofă independentă din punct de vedere structural numită *proimion* sau *kuculion*. La început **C.** era cunoscut sub denumirea de imn, psalm, poem, cântec, laudă sau chiar rugăciune şi doar prin sec. IX a primit denumirea de **C.** După sec. X-XI în cărţile de cult s-au păstrat din vechile **C.** doar două strofe (numite *condac* şi *icos*) intercalate după cântarea a VI-a a canoanelor Utreniei. Unul dintre cei mai cunoscuţi autori de condace este Sf.Roman Melodul (sec.VI), printre cele mai vechi condace

numărându-se "Fecioara astăzi" (al Naşterii Domnului) şi "Apărătoarei Doamnă" (al Buneivestiri).

Condacarion: carte de carte de cântări care în vechime cuprindea condacele sărbătorilor; condacele puse pe note au mai fost adunate şi în cartea numită *sobornicariu*.

Copie: (slav. *kopije* - "sabie", "lance") obiect de cult în formă de cuţit mic, cu vârful triunghiular şi mâner scurt, folosit la *Proscomidie* pentru tăierea Sf.*Agneţ* si a *miridelor*, amintind de suliţa cu care a fost împunsă pe Cruce coasta Mântuitorului.

Consonante: semne de expresie şi ornamentaţie în notaţia psaltică (bizantină).

Consonanţă: relaţie succesivă sau (mai ales) simultană de sunete, a căror audiţie provoacă o impresie agreabilă, de echilibru şi calm; opusă *disonanţei*.

Coşciug: (/ *sicriu*) obiect (de obicei de lemn) folosit la *înmormântarea* creştinilor.

Cratimă: gen de cântare în stil papadic, cântate în vechime pe silabe fără semnificaţie - "te-ri-re(m)" etc., numite uneori din această cauză şi tereremuri sau teretisme (grec. *teretismos* / *teretisma*), cu sens de ornamentaţie melodică (bizantină). În acest stil au fost scrise *polielee*, *heruvice*, *chinonice* etc.

Cratimatarion: colecţie de cântări (prin sec.XVIII) ce conţinea *cratime*.

Crâsnic: (slav. *cristu* - "cruce"; bulg. *crastnic*) *paraclisier* / *ţârcovnic*.

Credeu: *Crez*.

Crez: (/ *Credeu* / *Simbolul de credinţă* [*niceo-constantinopolitan*]) expunere succintă a învăţăturilor (/ dogmelor) fundamentale ale religiei creştine, care se rosteşte la Sf.Liturghie şi la alte slujbe bisericeşti.

Cristelniţă: *colimvitră*.

Cruce: obiect de cult care se află pe Sf.*Masă*, înfăţişând răstignirea Mântuitorului; este folosită la binecuvântarea credincioşilor în timpul slujbelor. **C. pectorală** este o *insignă arhierească* ce se poartă pe piept (avându-şi originea în *engolpionul* în formă de cruce), putând fi acordată ca distincţie şi *preoţilor* cu rangul onorific cel mai înalt, de *iconom-stavrofor*.

Ctitor: persoană care suporta întru totul sau în parte cheltuielile pentru construirea unei *biserici* sau *mănăstiri*.

Cucernic: (/ evlavios / pios) titlu care se dă (de obicei) preoţilor.

Cuminecătură: Sfânta *Euharistie*.

Cununie: (**Sf.Taină a Cununiei** / *căsătorie* religioasă) Sfânta *Taină* a Bisericii prin care se întemeiază o familie creştină. Rânduiala **C.** se află în *Molitfelnic* / *Aghiazmatar*.

Cuvios: (/ evlavios / pios) titlu care se dă (de obicei) *monahilor*.

D

Dascăl: *psalt* / *cântăreţ* / *ţârcovnic* / *pălimar.*

Declamaţie: modalitate de expresie proprie retoricii şi poeziei, dar utilizată şi în muzica vocală, constând în redarea nuanţată a unui text literar, cu sublinierea accentelor, cezurilor şi curbei intonaţionale a frazei.

Denie: slujbă a *Utreniei* oficiată în seara din *ajunul* zilei respective, specifică Postului Paştilor (în săptămâna a V-a şi în Săptămâna Mare).

Deschizânde: *anixandare.*

Di: (grec. *d*-delta) treapta a patra în scara muzicii psaltice - în transcriere liniară corespunde notei "sol".

Diacon: (grec. *diaconos* - "servitor") a treia treaptă a preoţiei, de origine apostolică. D. ajută pe *arhiereu* sau *preot* la săvârşirea slujbelor bisericeşti, atât în vechime cât şi astăzi având şi alte însărcinări.

Diaconic: (grec. *diaconicon*; / *schevofilachiu*; / *veşmântariu*) cameră / firidă / dulap (de obicei în partea dreaptă a *altarului*) în care se păstrează veşmintele, vasele şi cărţile de cult, numită astfel pentru este dată în grija *diaconilor* (sau a *schevofilaxului*) - mai nou a *eclesiarhului.*

Diatonic: dispunere naturală a tonurilor şi semitonurilor într-o structură muzicală. În cântarea bisericească răsăriteană *glasurile* I, IV, V şi VIII sunt diatonice.

Dicher: (grec. *dichirion*) sfeşnic cu două lumânări folosit, împreună cu *tricherul* la slujbele cu *arhiereu* (şi constituind astfel una dintre *insignele arhiereşti*). Cu **D.** şi *tricherul arhiereul* binecuvintează pe credincioşi, în restul timpului cele două sfeşnice fiind purtate de obicei de către *diaconi.*

Dieceză: *eparhie* ortodoxă.

Diez: semn muzical de alteraţie (*ftora*) ce se scrie deasupra unei note (neume) psaltice, urcând intonaţia sunetului respectiv cu un semiton.

Digorgon: semn temporal în cântarea psaltică, compus al *gorgonului*, care face ca trei note (cea precedentă, cea pe care este scris digorgonul şi cea care urmează) să se cânte într-un singur timp.

Dinamică: (grec. *dinamis* - "putere") termen ce se referă la nuanţarea intensităţii sonore.

Dioceză: *dieceză.*

Diodă: *canon* compus din două *ode.*

Disc: vas de cult în formă de taler sau tipsie cu picior, pe care se pune *Sf.Agneţ* şi celelalte părticele de pâine (*miride*) la *Proscomidie*; se păstrează în *proscomidiar.*

Disonanţă: relaţie succesivă / simultană între sunete ce produce o impresie dezagreabilă, de tensiune, necesitând de obicei "rezolvarea" într-o relaţie plăcută, opusă **D.**, numită *consonanţă*.

Dogmatică: (grec. *dogmaticon*): "slava" (*stihira* de la "Slava… Şi acum…") pe cele opt *glasuri*, care se cântă la *Vecernia* (mare şi mică) de sâmbătă seara, la "Doamne strigat-am" şi *Stihoavnă*. **D.** se numesc astfel datorită conţinutului dogmatic (referitor la Persoana Mântuitorului) şi sunt închinate Maicii Domnului. Autorul lor este socotit a fi Sf.Ioan Damaschin (+749).

Domestic: (grec. *domestoicoi*) denumire dată celor doi conducători ai strănilor (din dreapta şi din stânga); în sec. XVIII **D.** din strana stângă a primit numele de *Lampadar*.

Dorian: (grec. *dorios*) o altă denumire pentru *glasul* I în muzica bisericească psaltică.

Doxastar: (grec. *doxa* - "slavă", "mărire") cartea de cântări (pe notaţie psaltică) ce cuprinde *Slavele* de la *Vecernie*, *Litie* şi *Utrenie* pentru întregul an bisericesc, din *Mineie*, *Triod* şi *Penticostar*.

Doxologie: (grec. *doxologia* - "preamărire", de la *doxa* - slavă, *logos* - cuvânt; / slav. *slavoslovie*; / *mărindă*) imnul "Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu…" ce se cântă sau se citeşte la sfârşitul *Utreniei*. *Duminica* şi la *sărbători* se numeşte ***D. mare***, iar în restul zilelor ***D. mică***. Tot ***D. mică*** se numeşte uneori şi *ecfonisul*, ca şi formula trinitară (sec.IV) "Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului duh…". ***D. mare*** este menţionată încă spre sfârşitul sec.I , în *Constituţiile apostolice*, care o reproduc până la "Invredniceşte-ne Doamne…" (un adaus mai târziu).

Duhovnic: (slav. *duhovinicu*) preot care săvârşeşte Sfânta *Taină* a *Mărturisirii* / care spovedeşte pe credincioşi.

Duminica: (lat. *dies dominica* - ziua Domnului) ziua săptămânală de odihnă şi de sărbătoare a creştinilor, ce datează încă din vremurile apostolice (când se săvârşea "frângerea pâinii", adică *Sf.Euharistie*), consfinţită oficial în timpul împăratului Constantin cel Mare (321), a cărei semnificaţie este asociată Învierii Domului, Pogorârii Duhului Sfânt şi altor evenimente importante din istoria mântuirii.

După cinare: *pavecerniţă*.

Dveră: perdeaua din dreptul *uşilor împărăteşti* ale *altarului*, care se închide şi se deschide după *tipicul* Sfintelor *slujbe*.

E

Ecfonis: (grec. *ecfonisis*; *ek foneo* - "ridic glasul"; slav. *vosglas*) formula de încheiere a *ecteniilor* sau a unor rugăciuni.

Eclesiarh: (grec. *ecclisiarhis*) cel ce ţine biserica (*mănăstirească* sau *catedrală*) în bună rânduială. Avea în subordine pe *paraeclisiarhi* (grec. *paraekklisiarhai*) - de unde vine numele de *paracliseri* (grec. *parecclisiarioi*).

Ectenie: (grec. *ectenia* - "întindere", "prelungire") rugăciune prelungită, întinsă (cu râvnă) ce cuprinde un şir de cereri rostite de preot sau diacon (şi la care întreaga obşte răspunde cu "Doamne miluieşte" sau "Dă Doamne"). **E**. poate fi **mare**, **mică**, **întreită** şi **de cerere** ("a cererilor"). Originea **E**. urcă până în vremurile apostolice şi ele mai sunt numite *sinapti* (grec. - "legătură", "unire"), pentru că unesc într-o rugăciune mai multe cereri, *eirinicai* – deoarece unele încep cu cuvintele *en eirini* (grec. - "cu pace") - sau *diaconicai* (grec.), deoarece la început erau rostite doar de *diaconi*.

Efimnion: refren în *condac*.

Egumen: (grec. *igheomai* - "conduc"; *igoumenos* - "conducător"; / *stareţ*) conducătorul unei *mănăstiri* / *schit*.

Eh: *glas* / *mod* al cântării bisericeşti; se folosesc *opt glasuri* bisericeşti (*Octoeh*). **E**. este caracterizat prin scara sa (aşezarea în ordinea înălţimilor / frecvenţelor sonore componenete ale sunetelor **E**. / modului muzical), formule melodice şi cadenţe (încheieri de fraze muzicale) specifice.

Emmeles: (grec. *emmelis* - "în melos") termen ce indica sunetele cu înălţimea precisă, care prin determinarea numerică a raporturilor intervalice deosebesc sunetul muzical de cel al vorbirii; prin opoziţie, sunetele fără înălţime determinată, ce nu aparţin sferei melosului (melodicului) se numesc *ekmeles*.

Enarmonie: în muzica greacă indica alcătuirea tetracordului (care este un grup de patru trepte muzicale, luate în ordine, constituind o unitate structurală pentru scările / gamele muzicale) în a cărui componenţă intrau două sferturi de ton. Muzica bizantină a menţinut ideea existenţei unui gen enarmonic, în cântarea psaltică glasurile III şi VII fiind considerate şi astăzi ca fiind *glasuri enarmonice*. (În sistemul occidental *enarmonia* se referă la sunetele de aceeaşi înălţime, dar cu denumiri diferite.)

Enechema: *Apehema*.

Engolpion: (grec. *en kolpos* - "la sân") *insignă arhierească* de forma unei iconiţe-medalion, care se poartă atârnată pe piept, fiind legată cu un lănţişor petrecut pe după gât.

Enhiridie: *Propedie*.

Enorie: *Parohie*.

Eotinale: (*voscresne*, *stihiri ale Evangheliei*, *mânecânde*, *mânecători*) imne alcătuite de împăratul Leon Filozoful (+911), ce se cântă pe rând, câte una în fiecare săptămână la *Utrenia* Duminicilor la „Slavă…" de la *Laude*; sunt în legătură cu cele 11 *Evanghelii* ale Învierii, care se citesc de asemenea (pe rând, câte una în fiecare săptămână) la *Utrenia* Duminicilor.

Eparhie: teritoriu supus jurisdicţiei unui *episcop*.

Epicleză: (grec. *epiclesis*) rugăciune de invocare a Duhului Sfânt în cadrul Sfintelor *Taine* şi a *Ierurgiilor*; în particular, rugăciunea rostită de preot la Sfânta Liturghie, în timp ce la strană se cântă "Pe Tine Te lăudăm…"

Epifanie: (grec. *epifania*) 1.Manifestare a luiDumnezeu. 2.*Arătarea Domnului* / *Botezul Domnului* / *Bobotează* / *Teofanie* (6.ian.).

Epigonat: (grec. *epigonation* / *ipogonation*; *epi* / *ipo gono* - "pe / sub genunchi"; / *bederniţă*) *ornat arhieresc* în formă de romb, ce se poartă atârnat de un şnur pe genunchiul drept; este o distincţie ce se poate acorda şi *preoţilor*.

Episcop: (grec. *episcopos* - "păzitor", "supraveghetor") cea mai înaltă treaptă preoţească, dobândită prin *hirotonie*; este de origine apostolică. **E.** se mai numeşte *arhiereu* (grec. *arhos ierevs* - "preotul cel dintâi / mai mare"), *ierarh* (grec. *ieros arhon* - "principele preoţilor") sau *chiriarh* (grec. *chirios arhon* - "principe domnesc", în sensul de "mai marele unei eparhii"). Titluri onorifice acordate în cadrul treptei episcopale (care însă implică şi o jurisdicţie administrativă superioară) sunt cel de *arhiepiscop* (grec. *arhiepiscopos* / *arhos episcopos* - "primul între episcopi") şi *mitropolit* (grec. *mitropolis* / *mitir polis* - "oraşul mamă / capitală"), cu jurisdicţie asupra unei provincii şi a capitalei acesteia.

Epistrof: (grec. *epistrofos*) semn vocal în muzica psaltică, ce coboară o treaptă faţă de sunetul anterior.

Epitaf: (grec. *epitafion*; / Sfântul *Aer*) 1.Obiect de cult constând dintr-o pânză pe care se află zugrăvită *icoana* punerii în mormânt a Mântuitorului. La Vecernia din Vinerea Mare se scoate din *altar* şi se aşează în mijlocul bisericii pe o masă; la *Prohodul Domnului* se poartă în procesiune în jurul bisericii, după care este aşezat pe Sfânta Masă în *altar*, unde va sta până la *Înălţare*. 2.Inscripţie funerară.

Epitrahil: (grec. *epitrahilion*; *epi trahilion* - "peste grumaz"; / *patrafir*) *veşmânt liturgic* pentru *arhierei* şi *preoţi*, în formă de fâşie lungă de stofă, purtată peste grumaz - provenind din *orarul* diaconesc, aşezat pe după grumaz şi având cele două capete atârnând unite peste piept.

Et(h)os: (grec. *ithos* - "obicei", "datină") 1.Ansamblu de trăsături (etico-estetice) specifice unei epoci / culturi / grup social etc. 2.(sens muzical) În concepţia antichităţii greceşti, proprietate a muzicii (sau a unor componente / structuri ale sale: melodice, ritmice etc.) de a influenţa sufletul omenesc; în particular se referă la caracterul (expresiv) al unui *mod* / *eh* / *glas*.

Eufonie: (grec. *eufonia*; *eu* - "bun", "bine"; *foni* - "sunet") sonoritate bună, cu efect plăcut asupra auzului.

Euharistie (Sfânta Euharistie): (grec. *euharistia* - "mulţumire", "recunoştinţă"; / Sfânta *Împărtăşanie*; *Cuminecătură*, *Grijanie*) Sfânta *Taină* instituită de însuşi Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de taină, actualizare sacramentală a întregii Iconomii a Mântuirii prin împărtăşirea cu pâinea şi vinul prefăcute la *Sfânta Liturghie* în însuşi Trupul şi însuşi Sângele Mântuitorului.

Evangheliar: *Evanghelie.*

Evanghelie: (grec. *evanghelion*; *evanghelizo* - "binevestesc"; / *Evangheliar* / *Lecţionar* / *Tetraevanghel*) carte de slujbă ce cuprinde *pericopele* din cele patru Evanghelii, rânduite să se citească la Sfintele Slujbe. De la Evagrie (sec.IV) şi diaconul Eutalie din Alexandria (sec.V), apoi de la Sf.Sava (+521) şi Sofronie al Ierusalimului (+638) datează prime împărţiri liturgice ale textelor evanghelice. Actuala împărţire în pericope povine aproximativ din vremea Sf.Ioan Danmaschin (+749) şi Teodor Studitul (+749).

Ev(ho)loghii: (grec. *evhi, logos* - "cuvânt de rugăciune") *Ierurgii.*

Evhologhiu: (grec. *evhologhion*; / *Molitfelnic* / slav. *Trebnic*) Cartea de slujbă care cuprinde rânduiala săvârşi rii Sfintelor *Taine* şi a *Ierurgiilor*.

Evloghia: *anafură.*

Evloghitarii: (/ *binecuvântările* Învierii) *tropare* ce se cântă la *Utrenia* Duminicilor, precedate de *stihul* "Bine eşti cuvântat Doamne…" (Ps.118,12).

Exapostilarie: (grec. *exapostilaria* - "trimiţătoare"; / *svetilnă* / *luminândă* / *luminătoare*) imn ce se cântă la *Utrenie* între *canoane* şi *Laude*. Cele 11 exapostilarii ale Învierii, care se cântă la *Utrenia* Duminicilor, sunt în legătură cu cele 11 Evanghelii ale Învierii şi cu cele 11 *voscresne*, fiind atribuite împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul (sau tatălui său Leon Filozoful +911).

Exarh: (grec. *exarhos*) în vechime, demnitate bisericească conferită de Patriarhia Ecumenică; astăzi, inspector al *mănăstirilor* dintr-o *eparhie*, numit de *chiriarh*.

Exorcist: treaptă a clerului inferior în vechime, care avea în grijă pe cei stăpâniţi de duhuri necurate (energumeni / demonizaţi).

F

Felon: (slav. *felonu*) *veşmânt* liturgic de forma unei pelerine scurte fără mâneci, care este îmbrăcat de *preot* peste celelalte veşminte la unele *slujbe*.

Fericiri: (grec. *macarismoi*; slav. *blajenii*) versete din Mat.5,3-12, care constituie o parte din "predica de pe munte"; apar ca *stihuri* însoţite de *tropare* (*stihiri*) la al treilea *Antifon* de la Sf.*Liturghie* şi la alte slujbe.

Ftorale: (grec. *fthora* - "stricare", "distrugere", "modificare", "schimbare", "alterare", în sens muzical) semne în notaţia psaltică, folosite pentru modularea dintr-un glas în altul, prin schimbarea denumirii şi a intonaţiei notei pe care sunt puse.

G

Ga: (grec. *g*-gama) treapta a treia în scara muzicii psaltice - în transcriere liniară corespunde notei "fa".

Gamă: (/ *scară* muzicală) aşezarea în ordinea înălţimilor a sunetelor unui *mod* (/ *eh* / *glas*).

Glas: (slav. *glasu*) *eh* (în cadrul *Octoehului*).

Gramatică: *Propedie.*

Grijanie: Sfânta *Euharistie* / *Împărtăşanie.*

H

Hamili: (grec.) semn vocal coborâtor în muzica psaltică, ce coboară patru trepte sărite faţă de sunetul aterior.

Harţi: (grec. armean.) perioadă de post în care este îngăduită mâncarea "de dulce".

Heruvic: (grec. *herouvicon, herouvicos imnos*) imn din cadrul Sf.*Litughii*, cu denumirea derivată de la numele cetei îngereşti a heruvimilor, ce apare în textul imnului la Litughia Sf.Ioan Gură de Aur: "Noi, cari pre heruvimi cu taina închipuim…" (ce datează din timpul împăratului Justin II (565-578). Se mai folosesc încă trei **H.** în cursul *anului*

bisericesc: "Să tacă tot trupul" la Liturghia Sf.Vasile cel Mare din Sâmbăta Mare (care pare a fi cel mai vechi, provenind din Liturghia Sf.Iacob, de origine apostolică), "Cinei Tale celei de taină" la Liturghia Sf.Vasile cel Mare din Joia Mare şi "Acum puterile cereşti" la Liturghia Sf.Grigorie Dialogul (/ a Darurilor mai înainte sfinţite), care se săvârşeşte în Postul mare, în timpul săptămânii (miercuri, vineri).

Heruvico-chinonicar: carte de cântări (psaltice) ce cuprinde *heruvice* şi *chinonice*.

Hirotesie: (grec. *heirotesia* - "punerea mâinilor") *ierurgie* în care, prin punerea mâinilor *episcopului*, se dă candidaţilor la preoţie consacrarea într-una din treptele inferioare ale clerului (*citeţ*, *ipodiacon*) sau se acordă preoţilor un grad onorific (*sachelar*, *iconom*, *stavrofor*, pentru *preoţii* de mir; *sincel*, *protosincel* şi *arhimandrit* pentru *ieromonahi*) sau administrativ (*stareţ*, *egumen*, *protoiereu* etc.).

Hirotonie: (grec. *heirotonia* - "întinderea mâinilor") una dintre cele Şapte Sfinte *Taine*, de origine apostolică, administrată de către *episcop* celor ce urmează să devină *diaconi*, *preoţi* au *episcopi*.

Horarium: *Orologiu* / *Ceasov*.

Horologhion: (grec. *hora* - "ceas", timp"; *logos* - "cuvânt") *Ceaslov*.

Hram: (slav. *hramu*) serbarea (/ *praznicul*) patronului unei *biserici* sau *mănăstiri*.

Hvalite: (slav. *hvaliti*; / *Laude*) cântări la *Utrenie*, între *luminânde* şi *eotinale* (/ *voscresne* / *stihirile Evangheliei*), formate din *stihuri* ale Ps.148, 149, 150 (numiţi "alleluiatici") şi *stihiri* intercalate. Peste săptămână se citesc (doar) respectivii psalmi (întrebuinţare menţionată încă din sec.IV, moştenire a cultului iudaic, sinagogal). Numite şi "toată suflarea laudelor" (grec. *Pasapnoarion Ainoi* - "toată suflarea laudelor" / *Ainoi* - "laudele") pentru a fi deosebite de *Pasapnoarii* (grec. *pasa pnoi* - "toată suflarea").

I

Ichimatariu: carte de slujbă ce cuprinde *icoasele* tuturor sărbătorilor anului.

Icoană: (grec. *eicon* - "imagine", "chip") obiect de cult (consacrat, sfinţit) constând într-o imagine pictată (/ zugrăvită) a Mântuitorului, a Maicii Domnului sau a altor Sfinţi.

Iconom: (grec. *oiconomos*) 1.Administrator al averii episcopale sau al unei mănăstiri. 2.Rang onorific acordat preoţilor.

Iconostas: 1.*Catapeteasmă* / *tâmplă.* 2.Pupitru fix în dreapta *naosului*, pe care se pune *icoana hramului* (/ a *praznicului*) sau pupitru mobil folosit pentru lecturile biblice la diferitele *slujbe*; / *tetrapod* / *analog*.

Icos: (grec. *oicos* - "casă", infl. a lb.ebr. unde înseamnă şi "poezie" / "cântare") una dintre cele două strofe rămase până astăzi din vechiul *condac*, fiind aşezată după *oda* a şasea a *canonului* (uneori după a treia). Imnul *acatist* are de asemenea un număr mare de **I.**

Idiomelă: (grec. *idiomelon*) *imn* în formă de *tropar*, care îşi are melodia sa proprie, neîmprumutată şi care nu serveşte de model pentru alte texte imnografice; când este alcătuită din mai multe strofe, acestea au de obicei melodii diferite.

Idiomelar: *Stihirar.*

Ierarh: (grec. *ieros arhon* - "principele preoţilor") *episcop.*

Ieraticon: *liturghier* (grec).

Ierodiacon: *diacon monah.*

Ieromonah: (grec. *ierevs*, *monahos*) *preot monah.*

Ierurgii: (grec. *ierourgia* - "lucrare sfântă"; slav. *evhologhii*) *slujbe* bisericeşti aflate de obicei în *Molitfelnic*, de binecuvântare şi sfinţire a oamenilor şi a lucrurilor.

Imn: (grec. *himnos*) poezie prevăzută spre a fi cântată, spre slăvirea Dumnezeirii, a unor Sfinţi sau a unor evenimente importante din Istoria Mântuirii.

Imnograf: autor al (textelor) *imnelor* liturgice.

Insigne (arhiereşti): (/ *ornate*) însemne distinctive alte treptei arhiereşti; **I.** arhiereşti sunt: *mitra*, *epigonatul*, *engolpionul*, *crucea* pectorală, *cârja*, *dicherul*, *tricherul* şi *vulturul.*

Inspiratores: *psalt.*

Ipacoi: (grec. *ipacoi* - "ascultare","răspuns", "ecou", "răsunet"; *ipacouo* - "ascult cu atenţie") strofă (/ *tropar* / *imn*) care se citeşte după *antifoanele* de la Utrenia duminicilor. Este cel mai vechi termen cunoscut, legat de cântarea psalmodică; prin sec.IV *ipacouein* era asociat cântării responsoriale cu refren.

Ipodiacon: (grec. *ipodiaconos*; / subdiacon) treaptă a clerului inferior.

Ipopsifiu: (grec. *ipopsifos* - "candidat"; *ipopsifios* - "cel ales în taină") cel ales spre a fi hirotonit *episcop.*

Iporoi: (grec.) semn vocal coborâtor în muzica psaltică, indicând coborârea a două trepte succesive în raport cu sunetul anterior.

Ipovoleis: *psalt.*

Ipsili: (grec.) semn vocal suitor în muzica psaltică, ce indică urcarea cu patru trepte faţă de sunetul anterior.

Irmologhion: *catavasier* (2).

Irmologhion calofonicon: carte de cântări psaltice, care cuprinde "cântări împodobite", frumoase.

Irmologic: (grec. *eirmologicos*) în cântarea psaltică (de origine bizantină) este stilul silabic, simplu şi concis, care este întrebuinţat pentru *irmoase* (de unde denumirea) şi alte cântări având model *irmosul* - *canoane*, *catavasii*, *tropare*, *prochimene* sau alte cântări înrudite cu acestea la *Vecernie* şi *Utrenie*; corespunde în muzica occidentală mişcărilor *moderato* şi *allegretto*.

Irmos: (grec. *eirmos* - "legătură", "înlănţuire"; *eiro* - "leg", "unesc") primul *tropar* (strofă) din *condac* (ca formă imnografică) sau dintr-o *odă* a *canonului*, care determină structura *izosilabică* şi *homotonică* a celorlalte strofe din înlănţuire şi serveşte ca punct de plecare *acrostihului*; **I**. Poate fi alcătuit din 3-13 sau chiar 20-30 versuri şi apare integral în fruntea unei *ode* a *canonului* (sau uneori având citate doar câteva cuvinte pentru a indica melodia pentru strofele ce urmează); **I.** *canoanelor* de la *praznice* se numesc *catavasii*.

Ison: semn în notaţia muzicală psaltică (bizantină) indicând repetarea sunetului precedent (/ rămânerea pe acelaşi sunet).

Izosilabie: respectarea aceluiaşi număr de silabe (în structura versurilor unor *imne*).

Î

Închina(re): 1.A-şi manifesta evlavia faţă de Dumnezeu / a-şi face semnul *crucii*. 2.A subordona o *mănăstire* altei mănăstiri sau unei *Patriarhii*.

Înmormântare: slujba (aflată în *Molitfelnic* / *Panihidă*) ce însoţeşte punerea în mormânt a creştinului trecut la cele veşnice (/ ce a decedat).

Împărtăşanie: Sfânta *Euharistie* / *Cuminecătură*.

Înălţare: Praznicul Înălţării Domnului, serbat la 40 de zile după *Sfintele Paşti*.

Însuşi-glasul: *automelă*.

Însuşi-glăsuitoare: *automelă*.

Înviere: Sărbătoarea Sfintelor *Paşti*, a Învierii Mântuitorului, a cărei dată anuală se stabileşte conform *pascaliei*.

J

Jertfelnic: *altar.*

K

Kekragarii: (crago - strig) *stihiri* precedate de *stihul* "Doamne strigat-am" (Ps.140,1) care se cântă la slujba *Vecerniei.*
Kondacarion: *Condacarion.*
Kontachion: *condac.*
Kukulion: (/ *proimion*) strofă independentă din punct de vedere structural care precede *condacul.*
Kyrie eleison: (grec. - "Doamne miluieşte")

L

Laic: (/ *mirean*) care nu face parte din *cler.*
Lampadar: (grec. *lampadarios*, *candilaptis* - cel însărcinat la Patriarhia din Constantinopol cu aprinderea candelabrelor sau a policandrelor şi cu mutatul sfeşnicelor) începând din sec.XVII conducea *strana* din stânga (pe care o conducea înainte un *domestic*), cea din dreapta fiind condusă de *protopsalt.*
Laude: 1.Cele *Şapte Laude*, slujbe ale ciclului zilnic, ce se află în *Ceaslov.* 2.*Hvalite.*
Lector: *anagnost* / *citeţ* (/ *ceteţ*).
Lecţionar: *Evanghelie.*
Linguriţă: obiect de cult (în formă de lingură mică) folosit la *Împărtăşirea* credincioşilor.
Litanie: *Litie.*
Litie: (grec. *liti* - "rugăciune", "implorare"; / *litanie*) slujbă săvârşită în ajunul *sărbătorilor* în cadrul *Vecerniei* (înainte de *Stihoavnă*; în *pronaos* şi *naos*), în timpul căreia se binecuvintează pâinile numite *artose*, grâul, vinul şi untdelemnul. Odinioară se numeau **L.** şi procesiunile cu ieşire solemnă din biserică, însoţite de cântări şi rugăciuni, pentru îndepărtarea calamităţilor.
Litier: *vasul* pentru pentru *artose*, grâu, vin şi untdelemn folosit la *Litie.*
Liturghie (Sfânta Liturghie): (grec. *leiton ergon* - "lucrare publică") termen denumind în vechime ansamblul slujbelor cultului creştin, actualmente indică slujba în cadrul căreia se săvârşeşte Sf.*Euharistie*,

adică Sfinţirea Darurilor (Prefacerea pâinii şi a vinului) şi *Împărtăşirea* credincioşilor. Atestată din primele secole creştine, **L.** este împărţită în două părţi distincte: "a catehumenilor" şi a "credincioşilor". În Biserica Ortodoxă se săvârşesc trei **L.**: **L.** Sf.Ioan Gură de Aur (+407), cea mai des slujită în timpul anului bisericesc, **L.** Sf.Vasile cel Mare (+379), care se săvârşeşte doar de 10 ori pe an - aceste două **L.** îşi au originea în **L.** mai veche a Sf.Iacob (sec.I) - şi **L.** Sf.Grigorie Dialogul (+604), a Darurilor mai înainte sfinţite, care se săvârşeşte peste săptămână (mai ales miercuri şi vineri) în timpul Postului Mare.

Liturghier: (grec. *leitourghicon*) carte de slujbă întrebuinţată de *episcop*, *preot* şi *diacon*, care cuprinde rânduiala *Vecerniei*, *Utreniei*, *Proscomidiei* şi a celor trei Sf.*Liturghii*, ca şi diferite alte rânduieli (a binecuvântării *colivei*, a *Împărtăşirii* etc.), *rugăciuni* (/ *molifte* - pentru bolnavi, ploaie etc.), *apolise* etc.

Lucernale: (grec. *lihnica*; lat. *lucernare* - "imnele luminilor") *rugăciunile* citite în taină de *preot* la *Vecernie*, în timp ce la *strană* se citeşte Ps.103.

Lumânare: obiect de ceară de formă cilindrică şi prevăzut pe mijloc cu fitil, folosit în cult pentru iluminare.

Luminarii: *lucernale*.

Lumină: *lumânare*.

Luminătoare: *exapostilarie*.

Luminândă: *exapostilarie*.

Lună: (lat. *luna*) perioadă liturgică ale cărei slujbe (în ceea ce priveşte părţile schimbătoare şi imnografia sărbătorilor cu dată fixă) se află adunate în cartea de slujbă numită *Minei*.

M

Mantie: (grec. *mandion*) *veşmânt* specific *arhiereilor*, în formă de pelerină lungă şi largă, fără mâneci, de culoare purpurie, împodobită pe laturi cu nişte "fâşii" numite şi "râuri"; **M.** se încheie la gât şi jos în faţă, având în jurul încheietorilor câte două tăbliţe.

Martyria: *Paraclis*.

Maslu: (slav. *maslo* - "ulei", "untdelemn"; **Sfântul Maslu**) una dintre cele Şapte Sfinte*Taine* a cărei rânduială se află în *Molitfelnic* / *Aghiasmatar*, săvârşită de şapte, cinci sau trei *preoţi*, prin ale căror rugăciuni şi prin ungerea cu untdelemnul sfinţit se împărtăşeşte creştinul bolnav de Harul dumnezeiesc, spre vindecarea de bolile

sufleteşti şi trupeşti şi spre iertarea păcatelor. **M. de obşte** se săvârşeşte în biserică, pentru mai mulţi credincioşi.

Mathima: (grec. - "ştiinţă", "studiu", "lecţie") cântare bisericească în stil *stihiraric*, servind pentru studiul celor care se exersau în arta cântării; **M**. erau folosite de asemenea ca şi cântări *calofonice* la sărbători.

Mănăstire: (grec. *monos statis*, *monastirion* - "loc izolat", "loc singuratic", "locuinţă izolată"; / *mânăstire* / *monastire*) aşezământ religios cuprinzând o biserică şi mai multe chilii unde vieţuiesc (potrivit unor reguli specifice) *monahi* / *călugări* sau călugăriţe.

Mărimuri: *Pripeale.*

Mărindă: *Doxologie.*

Mărturii: (grec. *martiria* - "mărturie", "indicaţie") semne în notaţia psaltică (bizantină) aşezate la începutul cântărilor, pe parcursul acestora (la începutul şi sfârşitul frazelor poetico-muzicale) şi la sfârşitul lor, indicând sunetul de la care s-a plecat sau la care s-a ajuns (prin **iniţiala grecească** a notei, la partea superioară a **M.**) şi felul *glasului* cântării - diatonic, cromatic sau enarmonic (prin semnul numit **scăunaşul M.**, aşezat sub iniţiala notei).

Mărturisire: (/ *spovedanie* / *pocăinţă*) una dintre cele Şapte Sfinte *Taine* ale Bisericii, prin care credinciosul, în urma mărturisirii păcatelor sale înaintea *preotului duhovnic* obţine de la Dumnezeu iertarea păcatelor săvârşite după *Botez* sau după altă **M.** Rânduiala **M.** se află în *Molitfelnic* / *Aghiazmatar.*

Mătanie: *metanie.*

Mânăstire: *Mănăstire.*

Mânecare: *Utrenie.*

Mânecândă: *Utrenie.*

Mânecânde: *Eotinale.*

Mânecători: *Eotinale.*

Mânecuţe: (/ *rucaviţe*) *veşminte liturgice* comune *arhiereului*, *preotului* şi *diaconului*, care se pun peste marginile mânecilor *stiharului.*

Megala simadia: (grec. - "semne mari"; / *megala ipostasis* - "ipostase mari") semne *afone* în notaţia muzicală bizantină.

Megalinarii: *mărimuri* (/ *timiotere*).

Melismă: (grec. *melisma* - "cânt") termen ce desemnează intonarea a două sau mai multe sunete pe o singură silabă.

Melod: (grec. *melodos* - "cel care cântă melodios", "cel cu voce frumoasă") alcătuitor de imne şi cântări bisericeşti în primul mileniu creştin, nume dat mai multor Sfinţi ale căror cântări s-au păstrat în cultul ortodox: Roman Melodul, Cosma Melodul etc.; / *psalt* / *cântăreţ.*

Melodie: (grec. *melos* - "cântec", *odi* - "cântare") succesiune coerentă de sunete, al cărei sens muzical poate fi perceput ca un întreg; termen sinonim într-o oarecare măsură cu *monodia*.

Melurg: (grec. *melurgos* - "făcător de melodii") autorii *melodiilor imnelor* liturgice, spre deosebire de *imnografi*, care erau autorii textelor.

Metanie: (grec. metanoia - "schimbarea gândului", "(po)căinţă"; / *mătanie*) 1.Act liturgic (ritual) constând în înclinarea corpului până la pământ (eventual cu îngenunchere), în semn de veneraţie şi pocăinţă. 2.(la pl.) Şirag de mărgele purtate de *monahi* / credincioşi pentru socotirea *rugăciunilor*. 3.*Mănăstire* unde a fost tuns la monahism un *călugăr* şi de ascultarea căreia depinde.

Miezonoptică: (grec. *mesonicticon* - "de la miezul nopţii"; / *polunoşniţă*) slujbă de la miezul nopţii care face parte din cele Şapte *Laude* şi se află în *Ceaslov*; este de trei feluri: **M. de toate zilele**, **M. sâmbetelor** şi **M. Duminicilor**.

Mijloceasuri: (grec. *mesoria*) slujbe scurte, aflate în *Ceaslov* între *Ceasuri*, care se citesc la *mănăstiri*.

Milesian: (grec. / *mixolidian*) denumire dată *glasului* IV în cântarea psaltică (bizantină).

Minei: (grec. *min*, *minos* - "lună"; *minaion* - "lunar") carte de slujbă care conţine cântările şi citirile pentru fiecare din zilele unei luni la *Vecernie*, *Utrenie* şi *Liturghie*, precum şi o scurtă biografie a fiecărui sfânt prăznuit (încadrată după cântarea a şasea a *canonului Utreniei*); există 12 **M.**, câte unul pentru fiecare lună a anului. Un extras din toate cele 12 **M.** este *Antologhionul*. Codificarea colecţiei de **M.** s-a încheiat aproximativ prin sec. XI, fiind legată de numele lui Ioan Mavropulos.

Minologhion: (grec.; / *prolog* / *sinaxar*) carte care cuprinde **Vieţile Sfinţilor**, rânduite după *calendar*. Între cei care s-au ocupat de strângerea relatărilor despre vieţile Sfinţilor se numără: Simeon Metafrastul (+970), Dimitrie al Rostovului (sec.XVIII), Nicodim Aghiritul (+1807), monahul atonit Bartolomeu (măn. Cutlumuş, a doua jumătate a sec.XIX).

Mir: (slav.) **Sfântul şi Marele Mir** - untdelemn în combinaţie cu numeroase substanţe aromate, sfinţit de *Arhierei* (*Patriarh*) în Joia Mare, folosit la Sf.*Taină* a Mirungerii şi la alte *slujbe* bisericeşti.

Mire: nume dat bărbatului la Sf.*Taină* a *Cununiei*; [la pl.] nume dat celor ce se căsătoresc.

Mirean: (slav. *miru* - "lume"; / *laic*) care nu aparţine *clerului*.

Mireasă: nume purtat de femeie în preajma şi în ziua *căsătoriei*.

Miridă: (grec. *mirida*) fiecare dintre bucăţelele mici de pâine pe care la Sf.*Proscomidie* le scoate *preotul* cu *copia* din *prescură* şi le aşează în jurul Sf.*Agneţ* pe Sf.*Disc*, pentru Maica Domnului, Sfinţi, cârmuitorii bisericeşti şi laici, ctitori, pentru vii şi pentru morţi.

Miruire: ungerea cu *mir* (sau, prin extensie, cu untdelemn, la unele slujbe) a credincioşilor.

Mirungere: Sfânta *Taină* a împărtăşirii Darurilor Sfântului Duh, prin ungerea cu Sf.*Mir* a celui care a primit mai înainte Sf.*Taină* a *Botezului*, urmând ca apoi să primească Sf.*Taină* a *Euharistiei*.

Mitră: (grec. *mitra*) acoperământ pentru cap în formă de coroană împărătească (bizantină), făcând parte dintre *ornatele* (*insignele*) *arhiereşti*, folosit la *slujbele* bisericeşti.

Mitropolit: *mitropolit* (grec. *mitropolis* / *mitir polis* - "oraşul mamă / capitală"), titlu onorific pentru un *episcop* cu jurisdicţie asupra unei provincii şi a capitalei acesteia.

Missale: (lat.) *Liturghier*.

Mixolidian: (grec.; / *milesian*) altă denumire dată glasului IV în cântarea psaltică (bizantină).

Mod: *eh* / *glas*.

Molitfă: (slav. *molitva*) *rugăciune*.

Molitfelnic: (/ *Molitvelnic*) *Evhologhiu*.

Monah: (grec. *monos*, *monahos* - "singur"; / *călugăr*) creştin care a depus voturile monahale (ascultare, sărăcie şi castitate) şi vieţuieşte în *mănăstire*.

Monastire: *mănăstire*.

Monitores: *psalt*.

Monodie: (grec. *monos*, *odi* - "o singură melodie") cântare pe o singură voce, lucrare muzicală al cărei unic element de expresie este *melodia*.

Musurg: *melurg*.

N

Naos: (grec. *naos* - "templu"; / *navă*) partea principală a unei *biserici*, aflată între *altar* şi *pronaos*.

Nartică: (grec. *nartix*; / *pronaos* / *tindă*) vestibul, partea de la intrare a unei *biserici*.

Naş(ă): cel (/ cea / cei) ce devine părinte spiritual pentru cel (/ cea / cei) care a(u) primit *Taina* Sf.*Botez* sau a Sf.*Cununii*.

Navă: *naos*.

Năsălie: (slav. *nosilo*) targă de lemn pe care se pune *coşciugul* pentru a fi transportat; car mortuar.

Necrolog: (grec. *necrologhion*) cuvânt(are) la *înmormântare*.

Neumă: (grec. *pnevma* – "duh", "suflare") nume generic dat semnelor în notaţia muzicală de origine bizantină (psaltică).

Ni: (grec. *n* - ni) treapta a şaptea din scara (gama) muzicii psaltice; în transcriere occidentală corespunde notei "do".

Nisabur: *ftora* (semn de modulaţie în notaţia muzicală psaltică) care aşezat pe nota *di*, face ca în continuare pe *ga* şi *vu* sa se cânte cu *diez*.

Noptândă: *Pavecerniţă*.

O

Obedniţă: (slav. *obed* - "masă", "prânz"; / *prânzindă* / *tipică*) slujba din *Ceaslov* care se săvârşeşte în *mănăstiri* înainte de masa de amiază (de "prânz"), uneori ţinând locul Sf.*Liturghii*.

Obraştenie: (slav.) sfinţirea apei la *Bobotează*.

Octoeh: *Octoih*.

Octoih: (grec. *octo ihos* - "opt glasuri"; / *octoeh* / *optglasar* / *osmoglasnic*) cartea de slujbă care suprinde cântările *Învierii* de la *Vecernie*, *Utrenie* şi Sf.*Liturghie* pentru fiecare zi din săptămână, pe cele *opt glasuri* (/ *octo ihos*) bisericeşti, fiecare *glas* urmând pe câte o săptămână şi formând astfel un ciclu de opt săptămâni, numit *stâlp* - anul întreg fiind format din opt *stâlpi*, care se succed neîncetat, cu excepţia perioadei *Triodului* şi a *Penticostarului*. **O.** a evoluat dintr-o culegere anterioară lui numită *tropologhion*, codificarea cântărilor în cadrul **O.** fiind atribuită Sf.Ioan Damaschin (+749) - căruia îi aparţin în special cântările duminicale; la completarea **O.** până la cuprinsul său de azi şi-au mai adus însă contribuţia numeroşi alţi autori: Anatolie, patriarh al Constantinopolului (+458), Cosma Melodul, ep. de Maiuma (sec.VIII), Teodor Studitul (+826), Iosif Studitul, arhiepiscop al Tesalonicului (+830), Teodor Graptul, arhiepiscop al Niceei (sec.IX), Mitrofan, episcop al Smirnei (sec.IX), împăraţii Leon Filozoful (+912), Constantin Porfirogenetul (+959) şi mulţi alţii. **O.** întreg, cu cântările tuturor zilelor sâptămânii, constituie **O. mare** (grec. *Paracliticon* / *Paraclitichi*). **O. mic** (/ *Catavasier*) cuprinde doar cântările Duminicilor pe cele opt *glasuri*, alături de alte adausuri.

Odă: (grec. *odi* - "cântare"; / *peasnă* / *pesnă* / *cântândă* / *cântare*) poem alcătuit dintr-un şir de şase până la nouă *tropare* (strofe) *iszosilabice* şi

homotonice, având ca model primul *tropar* din şir numit *irmos*; nouă (dar şi două, trei, patru, opt) **O.** alcătuiesc un *canon*.

Odăjdii: (slav. *odezda*; / *veşminte liturgice*) *veşminte* purtate de către slujitorii bisericeşti (/ *clerici: arhiereu*, *preot*, *diacon*) în timpul *slujbelor* religioase sau alte împrejurări deosebite. **O.***arhiereului* sunt: *stiharul*, *epitrahilul*, *brâul*, *mânecuţele*, *sacosul*, *omoforul*, *mantia*; ale *preotului*: *stiharul*, *brâul*, *mânecuţele*, *epitrahilul* şi *felonul*; ale *diaconului*: *stiharul*, *mânecuţele* şi *orarul*. *Arhiereul* mai poartă o serie de *insigne* (*ornate*) pecifice treptei sale.

Odovanie: (slav. *otdavanije*) încheierea perioadei de serbare a unui *praznic* bisericesc, marcată printr-o rânduială specială (reluarea cântărilor praznicului).

Officium Matutinum: (latin.) *Utrenie*.

Omalon: (grec. *omalos* - "neted") semn *consonant* (ornamental) în notaţia psaltică, făcând ca notele indicând un sunet de aceeaşi înălţime, sub care este aşezat, să se cânte cu o uşoară ondulaţie între ele.

Omilie: (grec. *homilia*) tâlcuire a *Evngheliei*; / *predică* / *cazanie*.

Omofor: (grec. *omoforion* - "purtat pe umăr") *veşmânt liturgic* pentru *arhierei*, care se poartă pe umeri, împrejurul gâtului.

Optglasar: *Octoeh*.

Orar: (grec. *orarion*) *veşmânt liturgic* specific *diaconului*, de forma unei fâşii lungi şi înguste de stofă, care se poartă peste umărul stâng în aşa fel încât un capăt să atârne în spate până la picioare, iar celălalt capăt fiind adus peste piept, pe subţioara dreaptă, pe la spate, tot până pe umărul stâng, dar în faţă.

Ornate (arhiereşti): *insigne* arhiereşti.

Orologhiu: (grec. *orologhion* - "învăţătură despre ore") *Ceaslov*.

Ortrină: *Utrenie*.

Osmoglasnic: *Octoih*.

Osana: *aclamaţie* liturgică de laudă, slăvire.

Otpust: *Apolis*.

P

Panahidă: (grec. *pannihis*, *pas* - "tot", *nix* - "noapte"; / *panihidă*) 1.Slujbă pentru cei morţi (/ *parastas*); în vechime denumea slujba "de toată noaptea" (/ *priveghere*), săvârşită în ajunul sărbătorilor sau pentru cei răposaţi, cu timpul păstrându-se mai ales cel de-al doilea sens 2.Carte de slujbă care cuprinde rânduielile funebre (*înmormântare*, *parastas* / pomeniri ale celor răposaţi).

Pălimar: *psalt*.

Panihidă: *panahidă.*

Papadic: (grec. *papadicon*) stil al muzicii psaltice (bizantine) în care *melismele* (ornamentaţiile) abundă în linia linia *melodică*, formulele cadenţiale sunt foarte variate, iar mişcarea este foarte rară (largă); **P.** este sinonim oarecum cu termenul de *calofonic* ("frumos cântat"), fiind stilul în care se cântă *heruvicele*, *chinonicele* etc.

Papadichie: (grec. *papadicos* - "care aparţine preoţilor, maistorilor") 1.Termen ce denumeşte începând cu sec. XIV partea tehnică, de meşteşug, a cântării psaltice, adică semnele notaţiei muzicale bizantine, combinarea lor etc.; din sec. XIX **P.** este folosit şi cu sensul de *gramatică* muzicală / *propedie*. 2.Colecţie de cântări în stil *papadic*.

Paraclis: 1.(grec. *paraclisis* - "invocare") rugăciune / slujbă specială adresată Maicii Domnului sau a unui Sfânt. 2.(grec. *para ecclisia* - "biserică mai mică") *capelă*, bisericuţă în care se săvârşeşte cultul particular sau public.

Paraclisier: *paraeclesiarh* / *eclesiarh.*

Paraclitichi: (grec.) *Octoih (mare).*

Paracliticon: (grec.) *Octoih (mare)* .

Paraeclesiarh: (grec. *paraekklisiarhis*) ajutor al *eclesiarhului.*

Paralaghie: (grec. *parallaghi*) solfegiere (cântare „pe note") în cântarea (şi pe notaţia) psaltică.

Parastas: (grec. *parastasis* - "aducere aminte, mijlocire pentru cei răposaţi"; / *panahidă* / *panihidă*) slujbă de pomenire pentru cei morţi.

Paremier: carte de slujbă care cuprinde *paremii.*

Paremii: (grec. *paroimiai* - "proverb", "parabolă", "pildă") fragmente / *pericope* din Vechiul Testament (în afară de Psalmi), citite la *Vecernia* sărbătorilor (sau la cea de miercuri şi vineri în Postul Mare) după *prochimen.*

Parohie: (/ *enorie*) unitate administrativ-bisericească cuprinzând credincioşii (unei comunităţi de pe un anumit teritoriu) aflaţi sub păstorirea unui *preot* paroh.

Pasapnoarii: (grec. *pasa pnoi* - "toată suflarea") cele trei *stihuri* care se cântă înaintea *Evangheliei* de la *Utrenia* duminicilor sau a sărbătorilor.

Patrafir: *epitrahil.*

Patriarh: (grec. *patriarhis*, *patir* - "tată", "părinte") sens bisericesc - *episcop* întâi stătător în ierarhia unei Biserici Ortodoxe autocefale.

Patrucântare: *tetraodă.*

Patruzecime: *Păresimi* / *Postul* Sf.*Paşti.*

Pavecerniţă: (slav.; grec. *apodeipnon* - "după cinare"; / *Noptândă*) slujbă cuprinsă în *Ceaslov*, care se săvârşeşte în *mănăstiri* după cină sau după *Vecernie*; este de două feluri: **P. mică** (săvârşită în toate zilele de peste an, cu excepţia *Săptămânii Luminate*, iar în *Postul Mare*

slujindu-se doar sâmbăta şi duminica) şi **P. mare** (săvârşită în ajunul *Naşterii* Domnului şi a *Bobotezei*, ca şi de luni până vineri în *Postul Mare*, afară de miercuri şi vineri în săptămâna a cincea).

Pascalie: (grec. *pashalia*, de la *pasha* - "Paşti") procedeu de stabilire pentru fiecare an a datei Sf.*Paşti* şi a calendarului sărbătorilor cu dată variabilă (în funcţie de data Sf.Paşti).

Pateriţa: (grec. *paterissa* / *pateritza*) *cârjă arhierească.*

Patriarh: (grec.) *Ierarhul* cu rangul cel mai înalt într-o Biserică Ortodoxă autocefală.

Păresimi: *Postul* Sf.*Paşti* / *Patruzecime.*

Peasnă: (/ *pesnă*) *odă.*

Penticostar: (grec. *penticosti imera* - "cincizeci de zile") carte de slujbă ce cuprinde cântările şi citirile speciale din perioada de la Sf.*Paşti* până la prima duminică după Rusalii (a tuturor Sfinţilor). **P.** provine dintr-o culegere liturgică ce cuprindea în comun şi cântări din perioada *Triodului* (**Triod-Penticostar**); alcătuirea **P.** este legată de numele Sf.Iosif Studitul (+830), dar cuprinde şi creaţii ale unor *imnografi* mai târzii.

Pericopă: (grec. *pericopi* - "secţiune", "tăietură", "despărţitură"; lat. *lectione* - "lecţiune", "citire") fragment din *Evangelii* sau alte cărţi ale Sfintei Scripturi, care se citeşte la slujbe.

Pesnă:(/ *peasnă*) *odă.*

Petasti: (grec.) semn *vocal* suitor în notaţia psaltică (bizantină), care urcă o treaptă faţă de sunetul precedent, cântându-se mai accentuat.

Podobie: (slav. *podobenă* - "normă", "model"; / *prosomie* / *asemănândă*) *stihiră* a cărei melodie tip (model) este folosită şi pentru alte cântări, cu texte diferite, dar având aceeaşi structură ca şi textul **P.** (*izosilabice* şi *homotonice* în raport cu acesta). Există **P.** pentru fiecare *glas*, ele notându-se deasupra *imnelor* ce trebuie cântate pe melodia **P.** respective şi constituind astfel un mijloc mnemotehnic de cântare a diferitelor *stihiri.*

Podobnici (-e): (slav.) "cuvioşi (-se)".

Pocăinţa: (slav. *pokajati*) *Mărturisire.*

Pocrovăţ (pocroveţe): (slav. *pokroveti*; / *procovăţ* / *pokroveţ)* acoperământ(-inte) din pânză pentru Sfintele *Vase.*

Pogrebanie: (slav.) *prohod*(ire), *înmormântare.*

Polieleu: (grec. *polieleos* - "multă milă") cântare la *Utrenia praznicelor* şi a Sfinţilor ("cu **P.**"), cu textul format din Ps.134-135 ("Robii Domnului…", "Mărturisiţi-vă Domnului…"); la *sărbătorile* Maicii Domnului se introduc versete din Ps.44 ("Cuvânt bun…), iar în

primele trei duminici ale *Triodului* din Ps.136 ("La râul Vavilonului…").

Polihronion: (grec. *poli* - "mult", *hronos* - "timp") urarea de "la mulţi ani" în cadru liturgic, pentru conducători bisericeşti, de stat sau alte persoane particulare.

Polunoşniţă: *Miezonoptică.*

Potir: (slav. - *potirî*) vas liturgic constând într-o cupă cu picior, în care se pune vinul amestecat cu apă, spre prefacere la Sf.*Liturghie* în însuşi Sângele Mântuitorului.

Potnoja (slav. - "sub picioare") *vulturul* arhieresc.

Praznic: *sărbătoare.*

Praznicar: *Minei.*

Prânzindă: *Obedniţă.*

Predică: (lat. *praedicare*) cuvântare bisericească în care se explică un text biblic (/ *omilie*), o învăţătură de credinţă etc. Are şi sensul de "propoveduire".

Predsveştenie: (slav.; / *Presveştenie* / *Prejdeosveştenie*) *Liturghia* Sf Grigorie Dialogul, a Darurilor mai înainte sfinţite.

Prejdeosveştenie: *Predsveştenie.*

Preobrajenie: (slav.; / Preobraştenie) Schimbarea la faţă (6.aug.).

Preot: (grec. *presvis*, *presvitis*) cel ce săvârşeşte slujbele bisericeştri, fiind *hirotonit* în această a doua treaptă a preoţiei de către *episcop.*

Preoţime: *cler.*

Prescură: (slav. *proscura*) pâine mică din aluat dospit, de obicei în formă de cruce sau rotundă, din care se pregătesc Cinstitele Daruri la *Proscomidie*, iar la sfârşitul Sf.*Liturghii* se taie şi se împarte credincioşilor *anafura.*

Prestol: *altar.*

Presveştenie: *Predsveştenie.*

Priceasnă: (/ *priceastnă*) *chinonic.*

Priceastnă: *priceasnă.*

Pricestniar: *chinonicar.*

Primiceri: (grec. *primichirioi*) *cântăreţi* care urmau la fiecare *strană* după *domestic*, cu ei începând numărătoarea *cântăreţilor.*

Pripeale: (slav. *pripeatâ* - "a cânta"; *veliceanii* / *veniceanii* / *velicearii* / *mărimuri*) *stihiri* scurte, al căror autor este Filotei Monahul de la Cozia (cca.1400), care se cântă după *Polieleul sărbătorilor* împreună cu *stihuri* alese din Psalmi (de către Nichifor Vlemides 1197-1272).

Pristol: *altar.*

Priveghere: slujbă bisericească formată din *Vecernia* Mare (cu Litie) unită cu *Utrenia*, care se săvârşeşte în *ajunul* (seara / noaptea) unei *sărbători.*

Privegh(i)er: carte de slujbă ce conţine rânduiala *privegherii*.

Prochimen: (grec. *procheimenos* - "aşezat înainte") *stih* din Psalmi aşezat înainte de *Apostolul* sau *Evanghelia* ce se citesc la o Sfântă *Slujbă*. Există **P.** şi la *Vecernia* zilelor de peste săptămână, la cea a *sărbătorilor* mari şi a *duminicilor* din Postul Mare.

Procovăţ: *Pocrovăţ*.

Proimion: (grec.) *kukulion*.

Prohod: (slav. *provodu*) 1.Slujba de înmormântare. 2.Slujba înmormântării Mântuitorului din Vinerea Mare (Prohodul Domnului) şi a Maicii Domnului la 15 aug. (Adormirea Maicii Domnului). 3.Prohodul Domnului - carte care cuprinde rânduiala slujbei din Vinerea Mare.

Prolog: *Minologhion* / *Sinaxar*.

Pronaos: (grec.) *nartică* / *tindă* (a unei *biserici*).

Propedie: (grec. *propaideia* - "învăţătură pregătitoare"; / *gramatică* / *teoreticon* / *enhiridie* / *introducere*) manual / carte de introducere în teoria şi practica cântării psaltice (de orig. bizantină), cuprinzând denumirile şi semnificaţia semnelor (neumelor) psaltice.

Proscomidiar: locul rânduit în altar (o masă / o firidă, de obicei în partea stângă) pentru săvârşirea *proscomidiei*.

Proscomidie: (grec. *proscomidi* - "proaducere", "aducere, punere înainte") prima parte a Sf.*Liturghii*, care se săvârşeşte la *Proscomidiar* şi în care se face pregătirea *Darurilor* (pâinea şi vinul) necesare pentru Sf.*Euharistie*.

Prosomie: (grec. *prosomoia* - "asemenea"; *asemănândă* / *podobie*) *stihiră* a cărei melodie este folosită şi pentru alte cântări (având textul *izosilabic* şi *homotonic*, în raport cu textul **P.**).

Protocanonarh: *canonarh*.

Protodiacon: (grec. *protodiaconos* - "primul dintre diaconi") *Arhidiacon*.

Protoiereu: (grec. *protoierevs* - "cel dintâi dintre preoţi"; / *protopop* / *protoprezbiter*) *preot* care conduce o *protoierie* (/ *protopopiat*).

Protoierie: (/ *protopopiat*) 1.Unitate administrativ-bisericească condusă de un *protoiereu* (/ *protopop*), care cuprinde mai multe *parohii* dintr-o *eparhie*. 2.Funcţia *preotului* care conduce o *protoierie* (/ *protopopiat*);

Protopop: *Protoiereu*.

Protopopiat: *Protoierie*.

Protoprezbiter: *Protoiereu*.

Protopsalt: (grec. *protopsaltis* - "cel dintâi dintre cântăreţi") *psaltul* (/ *cântăreţul*) principal, din *strana* dreaptă, care conduce cântarea. În vechime stătea în mijlocul bisericii, având în subordine pe cei doi *domestici*, care conduceau cele două *străni*; avea şi atribuţii didactice, iniţiind pe ucenici în cântare şi tipic.

Proximul: (grec. *proximos*) în vechime *cântăreţ* subordonat *canonarhului*, la cântarea *canoanelor*.

Psalmi: (grec. psalmos - "cântare", "odă", "imn") 150 de *Imne* religioase ("de laudă", acompaniate cu instrumente de coarde) din Vechiul Testament, atribuite în marea majoritate regelui David, care au fost preluate în cultul creştin, formând cartea de slujbă numită *Psaltire*.

Psalmi izbrani: (/ *psalmi aleşi*) stihiri alese din *Psaltire* (de către Nichifor Vlemide 1197-1272) spre a fi cântate la *Polieleul* unei *sărbători*.

Psalmi aleşi: *Psalmi izbrani*.

Psalmodie: (grec. *psalmodia*, *psalmos odi*; lat.) cântarea psalmilor; prin extensie, întreaga cântare din cadrul slujbelor bisericeşti.

Psalt: (grec. *psaltis* - "cântăreţ"; / *dascăl* / *ţârcovnic* / *pălimar*) cântăreţ care "cântă psalmii", prin extensie *cântăreţul* bisericesc (deoarece *Psalmii* au constituit primele cântări preluate din practica sinagogală în cultul creştin, prin extensie ei denumeau la început întreaga *cântare* bisericească).

Psaltică (cântare psaltică): *Psaltichie*.

Psaltichie: (grec. *psaltichi*, *psallo* - "cânt din gură" / cântare *psaltică*) cântarea pe *neume* muzicale bizantine (şi cartea ce cuprinde această cântare), avându-şi originea în cântarea vechilor evrei, constituită mai ales din *psalmi* - de unde denumirea de **P.**

Psaltire: cartea de slujbă care cuprinde cei 150 de *Psalmi* din Vechiul Testament.

R

Rasă: haină lungă pe care o poarta *călugării* peste îmbrăcăminte.

Răspunsurile mari: cântările din cadrul Sfintei *Liturghii* începând cu "Pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfântul Duh…"

Recitativ: (lat. *recitare* - "a citi", "a declama") **R. liturgic** - maniera de citire solemnă, uşor cântată ("psalmodiată") a textelor liturgice (Apostol, Evanghelie etc.); / *psalmodie* (într-un sens mai restrâns).

Responsorial: stil de cântare caracterizat de alternarea versetelor solistice cu "răspunsul" dat de un cor; comp. cu *antifonie*.

Ritual: (lat. *ritualis*; / tipic) rânduiala unei *slujbe* bisericeşti.

Românire: traducerea (textelor) cântărilor bisericeşti în limba română, cu adaptarea treptată a melodiilor la specificul limbii române (într-o fază superioară prin compunerea unor melodii noi în cadrul stilului tradiţional), proces început spre sfârşitul sec.XVII şi începutul sec.XVIII (Filothei sin Agăi Jipei) şi finalizat în prima jumătate a sec.XX (Ion Popescu-Pasărea); termenul a fost introdus de Anton Pann (sec. XIX).

Rucaviţe: (slav. *ruca* - "mână") *mânecuţe.*

Rugăciune: (lat. *rogatio*; slav. *molitva*; / *molitfă*) cerere, mulţumire sau (/ şi) laudă adresată în particular sau public (liturgic) de către credincioşi lui Dumnezeu; **R.** constituie un element de bază al *slujbelor* bisericeşti. **R.** *începătoare* sunt rugăciunile care încep cu "Împărate ceresc…" şi se termină cu "Tatăl nostru", şi care se rostesc la începutul (şi uneori şi pe parcursul) mai multor *slujbe.*

S

Sacerdoţiu: (lat. *sacerdotium*) demnitatea de *preot*; *cler* / *preoţime.*

Sachelar(iu): (grec. *sachellarios* - "veghetorul celor sacre") 1.Rang onorific acordat *preoţilor.* 2.Funcţia de supraveghetor al *mănăstirilor.*

Sacos: (grec. *saccos*) veşmânt bisericesc purtat de *arhiereu* peste *stihar* (de forma unui *stihar* mai scurt şi ţinând oarecum loc de *felon*).

Samoglasnica: (slav. *samoglasnî* - "însuşi glăsuitoare") *automelă.*

Săptămâna Luminată: săptămâna care începe cu Duminica Învierii (Sf.*Paşti*).

Săptămâna Mare: ultima săptămână din *Postul Mare*, înainte de Sf.*Paşti.*

Sărbătoare: S. bisericească, zi în care se comemorează un eveniment religios important (un eveniment din Istoria Mântuirii, pomenirea unuia sau mai multor Sfinţi etc.); **S.** sunt cu dată fixă (mineală, aflate în *Mineie*) şi cu dată schimbătoare, în funcţie de data Sf.*Paşti* (aflate în *Triod* şi *Penticostar*).

Sărindar: (grec. *sarantaria*, *tessaroconta* - "patruzeci") pomenirea la 40 de Liturghii la rând a celui răposat.

Scară (muzicală): *gamă.*

Schevofilachiu: (grec. *schevofilachion*) *Diaconic* / *veşmântariu.*

Schevofilax: (grec. *schevofilax*) cel ce are în grijă vasele şi veşmintele liturgice.

Schimă: (grec. *shima*) 1.Slujba în care sunt *hirotesiţi călugării* de către *arhiereu* sau *egumen*; **S.** este de două feluri: **S.mare** şi **S.mică**. 2.Acoperământ de cap purtat de *schimonahi.*

Schimonah: *călugăr* care a primit *Schima* mare şi trăieşte ca pustnic (/ sihastru).

Schit: *mănăstire* mai mică, izolată.

Sedelne: (grec. *cathismata* - "şedere"; lat. *sedeo* - "a şedea") cântări în timpul cărora se poate şedea în *străni*, care se cântă după *catismele Utreniei*, după *Polieleu* şi după a treia *Peasnă* a *Canonului.*

Serândă: *Vecernie.*

Sfeştanie: *Aghiasma* mică.

Sfinţire: (sens liturgic) slujba de consacrare liturgică a unei *biserici* (/ *târnosire*), a unor *vase* sau *veşminte* liturgice etc.

Sicriu: *coşciug*.

Simbolul credinţei: mărturisire de credinţă, formulată la primele două Sinoade ecumenice (de aceea numit şi **S.**niceo-constantinopolitan) care se rosteşte la Sf.*Liturghie* şi la alte slujbe bisericeşti.

Sinaxă: (grec. *sinaxis*: slav. *sobor*) adunare de slujbă în biserică.

Sinaxar: (grec. *sinaxarion*; / *Minologhion* / *Prolog*) descriere pe scurt a vieţii Sfântului sau a sărbătorii zilei respective, care se citeşte din *Minei* la *Utrenie* între *oda* a şasea şi a şaptea a *canoanelor*, după *condac* şi *icos*. Între cei care s-au ocupat de strângerea relatărilor despre vieţile Sfinţilor se numără Simeon Metafrastul (+970), dar şi alţii de mai târziu. **S.***Triodului* şi *Penticostarului* sunt alcătuite de Nichifor Calist Xantopol (cca. +1340).

Slavă: (slav. *slava*; / "mărire") exclamaţie folosită liturgic indicând lauda, preamărirea, gloria; element al formulei doxologice "Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh…", după care urmează în seriile de *stihiri* cea numită "a sfântului".

Slavoslovie: *doxologie*.

Slujbă: (slav. *slujiba*) **S. bisericească**, serviciu religios (/ divin) săvârşit (/ oficiat) de preot la sărbători sau diferite ocazii, (de obicei) în cadrul (/ în prezenţa credincioşilor) comunităţii bisericeşti.

Slujbenic: (slav.) *Liturghierul* ortodox în Bisericile de limbă slavă.

Sobornicariu: (slav. *sobor* - "adunare") cartea cu cântările cântate în sobor de slujitorii bisericeşti (/ *preoţi*).

Somata: (grec. somata - "trupuri) semne vocale, diastematice (arată cât urcă sau coboară melodia, de la sunet la sunet) în notaţia muzicală bizantină.

Spăsenie: (slav.) mântuire.

Spovedanie: (slav. *ispovedati*) *Mărturisire*.

Stare: (grec. *stasis*, slav. *statis* - "oprire") pauza dintre fragmentele unei *catisme* sau ale unui *Psalm* mai lung (Ps.118).

Stareţ: *egumen*.

Stavrofor: (grec. - "purtător de cruce") *iconom* stavrofor.

Steluţă: (lat. *stella*) obiect de cult din metal, alcătuit din două semicercuri unite la mijloc, care se aşează pe Sfântul *Disc* pentru a susţine *acoperămintele* de deasupra Sfântului *Agneţ* şi a *miridelor*.

Stâlp: (slav.) **1.**Ciclul de opt săptămâni al *Octoihului*. **2.**(pl.) Rugăciuni însoţite de citirea unor pericope evanghelice, care se citesc de către

preot înainte de slujba de înmormântare sau separat de aceasta. **3.**Cruce care se poartă înaintea cotegiului funerar şi se aşează la mormânt.

Stih: (grec. *stihos* - "rând") vers(et) scurt, luat din *Psalmi* sau alte cărţi ale Sfintei Scripturi, ce însoţeşte de obicei o *stihiră.*

Stihar: (grec. *stiharion*; / *talaris*) veşmânt lung, cu mâneci largi, care face parte dintre *veşmintele liturgice* ale *arhiereului*, *preotului* şi *diaconului.*

Stihiră: (grec. *stihira* - "ce este compus din stihuri") strofă (*tropar*) precedată de un stih, de obicei în serie cu alte **S.**, aflată în componenţa diferitelor slujbe (la *Vecernie* - la "Doamne strigat-am…", la *Stihoavnă*, la *Utrenie* - la *Sedelne*, la *Laude* etc.)

Stihirar: (grec.) culegere (manuscrisă) de cântări cuprinzând *Stihiri* de la *Vecernie*, *Litie* şi *Utrenie.*

Stihiraric: (grec. *stihiraricon*) stil al cântărilor uşor melismatice în cântarea psaltică, cântate într-o mişcare moderat spre rar (andante). În stilul **S.** se cântă *stihiri*, *slave*, *axioane* etc.

Stihirile Evangheliei: *Eotinale.*

Stihoavnă: parte a *Vecerniei*, intercalată între *ectenia* cererilor ("Să plinim…") şi "Acum slobozeşte…". Este acătuită din *stihiri*, Slavă, Şi acum, a Născătoarei. *Stihirile* sunt numite *apostihuri* (grec. *apostiha*) sau "stihiri ale stihoavnei" (grec. *stihira tou stihou*)

Stihologie: (grec. *stihologia*) *catismă* alcătuită din *stihuri* sau versete de *psalmi.*

Strană (străni): 1.Pupitre pentru cărţile de slujbă (/ de cântări) folosite de *cântăreţi.* 2.Scaune lângă perete în *biserică.*

Stretenie: (slav.) Întâmpinarea Domnului (2 febr.).

Svetilnă: (slav.) *exapostilarie.*

Syntomon: (grec. *sintomon* - "scurt", "concis", "silabic") în stil *irmologic.*

Ş

Şezândă: *sedelne.*

T

Taină (Sfintele Taine): (slav.) *slujbe* bisericeşti săvârşite de *arhiereu* / *preot*, în număr de şapte (**Cele Şapte Taine**), instituite de Mântuitorul Iisus Hristos, prin care, ca urmare a unor lucrări văzute, se împărtăşeşte

credincioşilor Harul Duhului Sfânt. Cele Şapte Taine sunt: *Botezul*, *Mirungerea*, *Euharistia*, *Pocăinţa*, *Cununia*, *Maslul* şi *Hirotonia*. Rânduiala lor se află în *Molitfelnic* / *Aghiazmatar* şi *Liturghier* (pentru Sfânta *Euharistie*).

Talaris: *Stihar*.

Tămâie: substanţă răşinoasă folosită pentru *cădire*.

Tămâier: *cădelniţă*.

Tâmplă: *Catapeteasmă*.

Târnosire: *Sfinţire*.

Tedeum: (lat. "*Te Deum* laudamus" - după cuvintele imnului ce se cântă la această slujbă, imn atribuit Sfântului Ambrozie / Sfântului Niceta de Remesiana) *Slujbă* de laudă şi mulţumire adusă lui Dumnezeu, oficiată mai ales în împrejurări solemne (ziua naţională, începutul anului şcolar etc.). **T.** pentru diferite ocazii sunt adunate în cartea de slujbă numită **T.**

Temporale: (/ *timporale*) semne neumatice (*neume*) ce indică durata sunetelor în notaţia muzicală psaltică (bizantină); se scriu deasupra sau dedesubtul semnelor *vocale*.

Teofanie: (grec. *theofaneia*) 1.Manifestare a lui Dumnezeu. 2.*Arătarea Domnului* / *Botezul Domnului* / *Bobotează* / *Epifanie* (6.ian.).

Teoreticon: *Propedie*.

Tererem: *Cratimă*.

Tetraevanghel: *Evanghelie*.

Tetraodă: *canon* alcătuit din patru *ode* (cântări).

Tetrapod: *Analog* / *iconostas* (2).

Timiotere: *Mărimuri* / *megalinarii*.

Tindă: *nartică* / *pronaos*.

Tipic: (grec. *tipicon*, de la *tipos* - "formă" / "normă") carte de slujbă ce cuprinde (descrise pe scurt) rânduielile şi regulile săvârşirii *slujbelor* bisericeşti pe întregul an bisericesc. Rânduielile descrise în T. îşi au originea încă în vremurile apostolice, ele fiind asociate apoi, prin Tradiţie, de numele Sfântului Hariton Mărturisitorul (sec.III), ale Sfântului Eftimie cel Mare şi Teoctist (sec.IV), ale Sfântului Sava (sec.V-VI) şi Sofronie al Ierusalimului (sec.VII) etc. Primul **T**. tipărit în limba română a fost **T. Mare** de la Iaşi, în 1816.

Tipica: (grec. *tipica*, *akolouthia ton tipicon*) *Obedniţa*.

Tiplotă: (slav. *toplota*) vas mic în care se încălzeşte apa (*căldura*) ce se toarnă, după ce a fost binecuvântată, în Sfântul *Potir* înainte de *împărtăşire*.

Toacă: instrument muzical - fix sau portabil - alcătuit dintr-o placă de lemn sau de metal care se loveşte ritmic cu unul sau două ciocănele, pentru a anunţa începerea *slujbei* la *mănăstiri* şi la unele *biserici*.

Toiag (păstoresc): *cârjă arhierească*.

Trapeză: (grec.) sala de mese într-o *mănăstire*.

Trebnic: (slav.) *Evhologhiu* / *Molitfelnic*.

Trefologhion: *Tropologhion*.

Triadicale: (grec. *triadica troparia* - "troparele treimice") cele 12 *tropare* pe *glasul* II, care se cântă la *Miezonoptica duminicii* după *Canonul* Treimii (*Troişnic*). Se găsesc în *Ceaslov* şi sunt atribuite lui Grigorie Sinaitul (+1310).

Tricăntare: *triodă*.

Tricher: (grec. *trichirion*) sfeşnic cu trei lumânări folosit, împreună cu *dicherul* la slujbele cu *arhiereu* (şi constituind astfel una dintre *insignele arhiereşti*). Cu **T.** şi *dicherul arhiereul* binecuvintează pe credincioşi, în restul timpului cele două sfeşnice fiind purtate de obicei de către *diaconi*.

Triod: (grec. *triodion*, de la *treis odi* - "trei ode") carte de slujbă care cuprinde cântările şi citirile din perioada de zece săptămâni care începe cu Duminica Vameşului şi a Fariseului şi se încheie cu *Săptămâna Mare* (dinainte de Sfintele *Paşti*), perioadă numită a **T.** Denumirea de **T.** provine de la numărul *odelor* care alcătuiesc *canoanele Utreniei* din această perioadă şi care sunt de obicei în număr de trei (*triode*). Între cei care au contribuit la structurarea actuală a **T.** se numără Sfântul Teodor Studitul (+826) şi fratele său Iosif Studitul (+830). **T.** s-a desprins treptat din culegerea numită *Tropologhion*, din care făcea parte încă de prin sec.VII-VIII şi în cadrul căreia se definea ca o unitate distinctă.

Triodă: *canon* alcătuit din trei *ode* (*cântări*).

Tripesneţ: *triodă*.

Trisaghion: (grec. "de trei ori sfânt") denumire dată unor cântări liturgice închinate Sfintei Treimi în care se repetă de trei ori cuvântul "sfânt" (grec. *aghios*). **T. mic** sau **liturgic** ("Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte…") a fost introdus în Sfânta *Liturghie* înainte de *Apostol* în vremea împăratului Teodosie II (408-450) şi mai poate fi întâlnit între *Rugăciunile începătoare*, care se rostesc la începutul (şi uneori şi pe parcursul) mai multor *slujbe*. **T. serafimic** sau **biblic** se cântă în cadrul Sfintei *Liturghii* la *Răspunsurile Mari* (între cântările "Cu vrednicie" şi "Pre Tine Te lăudăm") şi este format din Isaia 6,3 unit cu Psalmul 117,26 (Matei 21,9). Folosirea liturgică a **T. serafimic** este atestată încă din primele veacuri creştine.

Trisfetiteli: (slav.) Sfinţii Trei Ierarhi (Sf.Vasile cel Mare, Sf.Grigorie Teologul, Sf.Ioan Gură de Aur), prăznuiţi la 30 ian.

Troişnic: (/ *troieşnic*; grec. *canon triadicos* / *imnos triadicos*) *Canonul* Sfintei Treimi, de la *glasul* de rând din *Octoih*, care se citeşte după Psalmul 50 la *Miezonoptica Duminicii*.

Tropar: (cu o etimologie încă discutată: grec. *tropos* - "fel, mod de a fi", oarecum "icoana", descrierea sărbătorii*; tropaion* – "trofeu", semn al biruinţei; *trope* – "schimbare", deoarece se cântau antifonic, "schimbându-se" de la o strană la alta; *tropi* - "întoarcere", deoarece se "întorceau" după melodia *irmosului* şi pe toate *glasurile*) cea mai simplă formă imnografică, constând dintr-o singură strofă poetică, care poate fi găsită în cuprinsul marii majorităţi a slujbelor bisericeşti (la sfârşitul *Vecerniei*, la începutul şi sfârşitul *Utreniei*, la *Vohodul* Sfintei *Litughii* etc.). *Stihirile* şi orice strofe ale formelor imnografice mai dezvoltate sunt de asemenea **T.** Structurarea imnografică actuală a **T.** datează de prin sec.V.

Tropare Treimice: *Triadicale*.

Tropologhion: (grec. *tropologhion* / *trefologhion* / *antologhion*) colecţie generală de tropare, foarte veche (manuscrise pe papirus sau pergament), aflată în uz de pe la sfârşitul sec.VIII-începutul sec.IX, din care s-au desprins treptat cărţile de slujbă actuale: *Octoihul*, *Triodul*, *Penticostarul*, *Mineiele*.

Ţ

Ţârcovnic: *psalt, cântăreţ*.

U

Uspenie: Adormirea Maicii Domnului (15 aug.).

Uşi diaconeşti: uşile laterale ale Sf.*altar*.

Uşi împărăteşti: uşile centrale ale Sf. *altar*, pe care poate ieşi şi intra doar *arhiereul* şi *preotul* sau *diaconul*, îmbrăcaţi în *veşmintele* liturgice rânduite.

Utrenie: (/ *ortrina* / *mânecare* / *mânecândă*; grec. *orthros* - "zorii zilei"; slav. *utrenia*) una dintre cele Şapte *Laude*, săvârşită în cursul dimineţii. Este de mai multe feluri: **U. Învierii** (duminicilor), **U. mare** (cu Polieleu) la sărbători şi **U. de toate zilele**. Slujba de dimineaţă este atestată încă de la începuturile creştinismului. **U.** se slujeşte după *Liturghier* de către

preot, iar la strană după *Octoih* (Mare / mic), *Ceaslov*, *Minei* - în perioadele respective, după *Triod* şi *Penticostar*.

Utrenier: colecţie de cântări (cu notaţie muzicală) de la slujba *Utreniei duminicilor*.

V

Vase (Sfintele V. / V.liturgice): vasele folosite la Sfintele *slujbe*, consacrate de obicei pentru aceasta printr-o *slujbă* specială de *sfinţire*. Sfintele **V. liturgice** sunt: *discul*, *potirul*, *copia*, *steluţa*, *linguriţa* pentru Sf.*Liturghie*; alte **V. liturgice**: vasul cu Sf.*Mir*, *litierul*, *tiplota*, vasul su apă sfinţită (*Aghiasmă*).

Vecernie: (/ *serândă*; grec. *espera* - "seară"; lat. *vespera*; slav. *vecernia*) *slujbă* făcând parte dintre cele Şapte *Laude*, care se săvârşeşte seara, precedată de *Ceasul* al IX-lea şi urmată de *Pavecerniţă*. **V.** este de mai multe feluri: **V. mică**, **V. mare** (de sâmbătă seara sau din ajunul sărbătorilor) şi **V. de toate zilele**. Ca şi *Utrenia*, **V.** se slujeşte după *Liturghier* de către preot, iar la strană după *Octoih* (Mare / mic), *Ceaslov*, *Minei* - în perioadele respective, după *Triod* şi *Penticostar*.

Veliceanii: *pripe(a)le*.

Veniceanii: *pripe(a)le*.

Venicearii: *pripe(a)le*.

Vespera: *Vecernie*.

Veşmântariu: *Schevofilachiu* / *diaconic(on)*.

Veşminte (V. liturgice): *Odăjdii*.

Vlădică: *chiriarh* / *episcop*.

Vocale: semne neumatice (*neume*) cu ajutorul cărora se indică înălţimea sunetelor în notaţia *psaltică* (bizantină).

Vohod: (slav. *vohod* - "ieşire") ritual de ieşire din Sf.*altar* prin uşa dinspre miazănoapte şi reintrare prin *uşile împărăteşti*. **V.** se face la Vecernia sărbătorilor (cu cădire), de asemenea se face la Sf.*Liturghie* **V. mic**, la ieşirea cu Sf.*Evanghelie*, şi **V.Mare** la ieşirea cu Sf.*Daruri*.

Voscresne: *eotinale*.

Vosglas: *ecfonis*.

Vovidenie: (slav.) Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 nov.).

Vultur: (/ *potnoja*) covor mic, de formă rotundă, având brodat pe el un vultur zburând cu aripile întinse deaupra unei cetăţi cu trei râuri, care se pune în *altar* sau în *naos* la *slujbele* arhiereşti, pentru a sta pe el *arhiereul* -

V. face astfel parte dintre *insignele* (/ *ornatele*) arhiereşti. La *hirotonia* de *arhiereu* se foloseşte un **V.** mai mare.

Z

Zlatoust: (slav.) Sf.Ioan Gură de Aur (/ Hrisostom, grec.)

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

- **Filothei sin Agăi Jipei**, *Psaltichia românească,* ed. Sebastian Barbu-Bucur, în "Izvoare ale muzicii românesti" - documenta et transcripta (VII D), vol.IV: *Stihirar-Penticostar*, Buzău, 1992, "Lexicon", p. 486-502.
- **Colectiv**, *Dicţionar de termeni muzicali*, Bucureşti, 1984.
- **Ion M.Stoian**, *Dicţionar religios*, Bucureşti, 1994.

ANEXE

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu
Facultatea de Teologie "Andrei Şaguna"
2001-2002

PROGRAME ANALITICE
pentru Muzică bisericească şi Ritual

Observaţii cu caracter general

Secţia de *Teologie Pastorală* a Facultăţii de Teologie realizează integral *Programa analitică* pentru Muzică bisericească şi Ritual, pe parcursul *a trei ani* de studiu.

La secţiile cu dublă specializare, cum sunt cele de *Teologie Litere*, *Teologie Istorie*, *Teologie Patrimoniu* pe de o parte, şi *Teologie Asistenţă Socială* pe de altă parte, pentru care Planul de învăţământ prevede disciplina Muzică bisericească şi Ritual doar pentru *doi*, respectiv *un an* de studiu, cursul se realizează parţial - adică în cazul a *doi ani* de studiu (Teologie Litere, Teologie Istorie, Teologie Patrimoniu) se va realiza Programa analitică prevăzută pentru doar *doi ani* de studiu, iar în cazul *unui singur an* de studiu (Teologie Asistenţă Socială), cea prevăzută pentru *primul an* de studiu din cei doi ani ai Programei analitice reduse.

Pentru cazul ultim (Teologie Asistenţă Socială - un an de studiu) trebuie făcută observaţia că în semestrul al doilea (al anului unic de studiu) se vor mai introduce şi unele elemente din anul al doilea (respectiv chiar din anul al treilea al Programei analitice de la Teologie Pastorală), pentru ca studenţii să aibe o imagine de ansamblu cât mai completă a domeniului studiat. În general, structura Programei analitice permite aceasta, datorită faptului că aspectele mai importante (sau absolut necesare şi mai uzuale) sunt prezentate la început, avansându-se apoi, în anii terminali, spre aspecte mai speciale.

Aşadar se poate spune că Programa analitică "de bază" este cea de la secţia Teologie Pastorală, după care se structurează şi variantele mai reduse pentru celelalte secţii (la doi şi respectiv un an).

Cele arătate mai înainte privind realizarea Programei analitice pentru doar doi, respectiv doar un an de studiu pot fi aplicate şi în cazul altor secţii combinate ale Facultăţii de Teologie, pentru care Planul de învăţământ prevede doar unul sau doi ani de Muzică bisericească şi Ritual.

Mai trebuie amintit că tot în cadrul disciplinei Muzică bisericească şi Ritual se desfăşoară şi *activitatea corală* a studenţilor teologi. Numărul mare de studenţi la

Secţia de Teologie Pastorală constituie o bază de selecţie a celor cu aptitudini pentru cel puţin un *cor bărbătesc*, iar prezenţa numeroasă a studentelor în celelalte secţii permite formarea şi a unui *cor mixt* (corurile de voci omogene feminine sunt de asemenea posibile, chiar dacă repertoriul specific este mai redus). Grupurile corale, corurile "de an" sau alte formule corale, chiar dacă de cele mai multe ori au un caracter facultativ, contribuie şi ele la formarea muzicală a studenţilor.

Activitatea de pregătire corală are o structură deosebită de cea a cursurilor şi seminariilor curente de Muzică bisericească şi Ritual, în primul rând deoarece repetiţiile de cor se fac adesea *pe voci* (sopran, alto, tenor, bariton-bas). La aceste repetiţii, în mod inevitabil participă studenţi din diferiţi ani de studiu, drept care apare necesară alcătuirea unui *Program de activitate* a corului (semestrial, anual sau de perspectivă). Ţinând seama de specificul bisericesc şi de profesionalismul muzical relativ al studenţilor teologi, repertoriul anual al unui cor de studenţi teologi poate cuprinde (în condiţiile unui minim de două ore / săptămână pentru repetiţii): Cântările Sfintei Liturghii (în diferite armonizări), 10 (-15) Pricesne şi cântări la Sărbători, 10 (-15) Colinde, unele cântări (armonizate) la Taine şi Ierurgii, alte cântări cu caracter patriotic, dintre cele legate de activitatea universitară sau din repertoriul coral (laic) românesc şi universal (5-10 piese). Un raport rezonabil între piesele nou învăţate si cele aflate deja în repertoriu (reluate şi perfecţionate) poate fi eventual cel de 1/3 piese noi - 2/3 piese reluate, ţinând seama şi de stabilitatea mai accentuată a repertoriului bisericesc. De asemenea, în cazul unui nivel superior de pregătire muzicală anterioară a studenţilor, numărul lucrărilor pregătite în cadrul activităţii corale poate fi simţitor mărit.

O serie de *participări* ale corului (corurilor) de studenţi teologi în cursul anului universitar (uneori şi în vacanţe) la Slujbele bisericeşti, concerte, concursuri şi festivaluri muzicale motivează pozitiv pe corişti (şi pe dirijor). Pe de altă parte însă, un număr prea mare de astfel de acţiuni pare să nu ţină seama totuşi de specificul unui astfel de cor: este vorba de un *cor de studenţi* teologi şi nu de un cor profesionist, care are un cu totul alt statut.

În sfârşit, *practica de strană*, pentru anii mai mari (II-III), se realizează de obicei corelată cu orele de seminar.

Programă analitică pentru Teologie Pastorală

ANUL I

Semestrul I

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. *Curs:* Introducere generală, structura cursului. Îndrumări metodologice pentru însuşirea deprindrilor de cântare bisericească şi tipic. Recapitularea şi sistematizarea câtorva elemente de notaţie muzicală liniară (pe portativ).
   Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (I, Ectenii-Antifoane, în varianta uniformizată). Exerciţii de solfegiere.
2. *Curs:* Istoria muzicii bisericeşti - Muzica bizantină (I). Lexicon muzical-liturgic (I, a-f)
   Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (II, Fericirile-Heruvic).
3. *Curs:* Muzica bizantină (II). Lexicon muzical-liturgic (II, g-o)
   Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (III, Răspunsurile mari).
4. *Curs:* Muzica bisericească românească (prezentare istorică). Lexicon muzical-liturgic (III, p-s).
   Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (IV, Răspunsurile mari-continuare).
5. *Curs:* Evoluţia cultului. Cărţile de slujbă; organizarea lor specifică. Lexicon muzical liturgic (IV, t-z).
   Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (V, Axion-Tatăl nostru)
6. *Curs:* Slujbele bisericeşti (Sfintele Taine, Ierurgii, cele şapte Laude etc.). Sărbători în anul bisericesc. Alte cicluri liturgice. Tipicul celor opt glasuri bisericeşti.
   Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (VI, până la sfârşit).
7. *Curs:* Sfânta Liturghie - privire de ansamblu, cântările şi tipicul în cărţile de slujbă.
   Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (VII, repetarea cântărilor mai dificile).
8. *Curs:* Notaţia muzicală de origine bizantină - psaltică (I).
   Seminar: Exerciţii de citire (solfegiere) şi scriere psaltică.
9. *Curs:* Notaţia muzicală de origine bizantină (II).
   Seminar: Exerciţii de citire (solfegiere) şi scriere psaltică. Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (VIII, recapitulare cu repetarea cântărilor mai dificile).
10. *Curs:* Troparul şi Condacul Naşterii Domnului. (Mineiul pe decembrie)
    Seminar: Exersarea Troparului şi Condacului Naşterii Domnului.
11. *Curs:* Troparul şi Condacul Botezului Domnului. (Mineiul pe ianuarie)
    Seminar: Exersarea Troparului şi Condacului Botezului Domnului.
12. *Curs:* Glasurile bisericeşti. Glasul I - tropar (irmologic).
    Seminar: Exersarea troparului Învierii pe glasul I. Modele de aplicare practică.
13. *Curs:* Glasul V - tropar (irmologic)
    Seminar: Exersarea Troparului Învierii pe glasul V. Modele de aplicare practică.
14. *Curs:* Recapitulare trimestrială.
    Seminar: Exersări de cântări şi aplicări de tipic pe cărţile de slujbă.

Semestrul II

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: Vecernia de sâmbătă seara, tipic şi cântări speciale (Fericit bărbatul, Lumină lină, Acum slobozeşte)

Seminar: Exersarea cântărilor, recapitularea unor cântări din semestrul I.

2. Curs: Glasul IV - tropar şi antifon (irmologic).

Seminar: Exersarea Troparului Învierii şi a Antifonului pe glasul IV, formule de aplicare practică.

3. Curs: Glasul VIII - tropar şi antifon (irmologic).

Seminar: Exersarea Troparului Învierii şi a Antifonului pe glasul VIII, formule de aplicare practică.

4. Curs: Utrenia Duminicilor. Doxologia mare (variante notate şi aplicare pe forma de antifon a glasului)

Seminar: Exersarea cântărilor. Recapitularea practică a glasurilor diatonice (I, V, IV, VIII).

5. Curs: Glasul III - tropar (irmologic).

Seminar: Exersarea Troparului Învierii pe glasul III, formule de aplicare practică.

6. Curs: Glasul VII - tropar (irmologic).

Seminar: Exersarea Troparului Învierii pe glasul VII, formule de aplicare practică. Recapitularea glasurilor enarmonice (III,VII).

7. Curs: Glasul II - tropar şi antifon (irmologic).

Seminar: Exersarea Troparului Învierii şi a Antifonului pe glasul II, formule de aplicare practică.

8. Curs: Glasul VI - tropar (irmologic).

Seminar: Exersarea Troparului Învierii pe glasul VI, formule de aplicare practică. Recapitularea glasurilor cromatice (II,VI).

9. Curs: Cântări uzuale din perioada Postului Mare (Cu noi este Dumnezeu, Doamne al puterilor, Doamne de n-am avea pe Sfinţii Tăi, Prohodul Domnului) şi la Învierea Domnului (Troparul, Luminânda şi Irmosul Învierii).

Seminar: Exersarea cântărilor. Recapitularea practică a glasurilor bisericeşti (I-VIII).

10. Curs: Melodiile Luminândelor (şi la Praznice).

Seminar: Exersarea practică a melodiilor Luminândelor.

11. Curs: Polieleul şi Mărimurile.

Seminar: Exersarea practică a melodiilor Polieleului şi Mărimurilor

12. Curs: Sistematizarea recomandărilor privind cultivarea vocii şi a dicţiei.

Seminar: Exerciţii practice.

13. Curs: Îndrumări teoretice şi practice pentru culegerea folclorului religios şi a documentelor muzicale vechi.

Seminar: Repetarea unor cântări mai dificile şi rezolvarea unor probleme de tipic.

14. Curs: Recapitulare generală (de an).

Seminar: Recapitulare practică a cântărilor mai dficile şi a problemelor de tipic.

ANUL II

Semestrul I

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: Recapitulare a unor aspecte predate în anul I. Prezentarea structurii cursului în anul II de studiu. Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei de peste săptămână (diferenţe faţă de Duminică).

Seminar: Organizarea practicii de strană. Recapitularea unor cântări mai dificile şi a unor probleme de tipic.

2. Curs: Glasurile diatonice - forma de "însuşi glasul" (stihiraric). Glasul I.

Seminar: Exersarea glasului I - însuşi glasul (stihiraric): "Doamne strigat-am…" pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

3. Curs: Glasul V - însuşi glasul (stihiraric).

Seminar: Exersarea glasului V - însuşi glasul (stihiraric): "Doamne strigat-am…" pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

4. Curs: Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei Sărbătorii unui sfânt important, peste săptămână şi Duminică (diferenţe).

Seminar: Exerciţii practice de tipic. Repetarea glasurilor învăţate. Practică de strană.

5. Curs: Glasul IV - însuşi glasul (stihiraric).

Seminar: Exersarea glasului IV - însuşi glasul (stihiraric): "Doamne strigat-am…" pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

6. Curs: Glasul VIII - însuşi glasul (stihiraric).

Seminar: Exersarea glasului VIII - însuşi glasul (stihiraric): "Doamne strigat-am…" pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

7. Curs: Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei unui Praznic al Maicii Domnului, peste săptămână şi Duminică (diferenţe).

Seminar: Exerciţii practice de tipic. Repetarea glasurilor învăţate. Practică de strană.

8. Curs: Glasurile enarmonice - forma de "însuşi glasul" (stihiraric). Glasul III.

Seminar: Exersarea glasului III - însuşi glasul (stihiraric): "Doamne strigat-am…" pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

9. Curs: Glasul VII - însuşi glasul (stihiraric).

Seminar: Exersarea glasului VII - însuşi glasul (stihiraric): "Doamne strigat-am…" pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

10. Curs: Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei unui Praznic împărătesc, peste săptămână şi Duminică (diferenţe). (recapitularea tipicului şi a cântărilor la Naşterea şi Botezul Domnului).

Seminar: Exerciţii practice de tipic. Repetarea glasurilor (cântărilor) învăţate. Practică de strană.

11. Curs: Glasurile cromatice - forma de "însuşi glasul" (stihiraric). Glasul II.

Seminar: Exersarea glasului II - însuşi glasul (stihiraric): "Doamne strigat-am…" pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

12. Curs: Glasul VI - însuşi glasul (stihiraric).

Seminar: Exersarea glasului VI - însuşi glasul (stihiraric): "Doamne strigat-am…" pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

13. Curs: Perioada Triodului. Rânduieli speciale de tipic şi cântări mai importante.

Seminar: Exerciţii practice de tipic. Exersarea cântărilor predate. Practică de strană.

14. Curs: Recapitularea problemelor de tipic şi cantare predate în cursul semestrului

Seminar: Exerciţii practice de tipic. Exersarea glasurilor (cântărilor) predate. Practică de strană.

Semestrul II

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: Recapitulări ale unor aspecte predate în primul semestru.

Seminar: Rezolvarea unor probleme de tipic şi repetarea unor glasuri (cântări) mai dificile. Practică de strană.

2. Curs: Lecturile biblice: Paremii, Catisme, Apostol, Evanghelie. Recitativul lirturgic. Formule tradiţionale şi combaterea inovaţiilor în recitativul liturgic.

Seminar: Exercţii de recitativ liturgic. Practică de strană.

3. Curs: Vecernia şi Utrenia de sâmbătă cu "Dumnezeu este Domnul…" şi cu "Aliluia" (diferenţe).

Seminar: Exerciţii practice de tipic. Repetarea unor cântări mai dificile. Practică de strană.

4. Curs: Liturghia Sf.Vasile cel Mare (deosebiri faţă de Liturghia Sf.Ioan Gură de Aur). Tipic şi cântări.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate. Practică de strană.

5. Curs: Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite. Tipic şi cântări.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor. Practică de strană.

6. Curs: Diverse cântări la Sărbători (I - Antifoane praznicale, Tropare şi Condace).

Seminar: Exersarea cântărilor. Practică de strană.

7. Curs: Cântări la Sărbători (II - continuare).

Seminar: Exersarea cântărilor. Practică de strană.

8. Curs: Tipicul şi cântările în Săptămâna Mare.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate. Practică de strană.

9. Curs: Perioada Penticostarului. Rânduieli speciale de tipic şi cântări mai importante.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate. Practică de strană.

10. Curs: Tipicul şi cântările la Taine şi Ierurgii (I): Botez, Cununie.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate. Practică de strană.

11. Curs: Tipicul şi cântările la Taine şi Ierurgii (II): Hirotonie, Sf.Maslu.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate. Practică de strană. Practică de strană.

12. Curs: Tipicul şi cântările la Taine şi Ierurgii (III): Sfeştanie, Te Deum.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate. Practică de strană. Practică de strană.

13. Curs: Tipicul şi cântările la Taine şi Ierurgii (IV): Înmormântare, Parastas.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate. Practică de strană.

14. Curs: Recapitulare anuală.

Seminar: Recapitularea practică a problemelor de tipic şi a unor cântări mai dificile. Practică de strană.

ANUL III

Semestrul I

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: Recapitularea problemelor de cântare şi tipic parcurse în anii anteriori de studiu. Organizarea practicii de strană.

Seminar: Recapitularea practică a glasurilor şi a altor cântări mai dificile predate anterior. Practică de strană.

2. Curs: Irmoasele (Axioanele) Praznicale). Irmosul la Naşterea Maicii Domnului (8 sept.).

Seminar: Exersarea Irmosului la Naşterea Maicii Domnului. Practică de strană.

3. Curs: Irmosul la Înălţarea Sfintei Cruci (14 sept.).

Seminar: Exersarea Irmosului la Înălţarea Sfintei Cruci. Practică de strană.

4. Curs: Irmosul la Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 nov.).

Seminar: Exersarea Irmosului la Intrarea în Biserică a Maicii Domnului. Practică de strană.

5. Curs: Irmosul la Naşterea Domnului (25 dec.).

Seminar: Exersarea Irmosului la Naşterea Domnului. Practică de strană.

6. Curs: Irmosul la Botezul Domnului (6 ian.).

Seminar: Exersarea Irmosului la Botezul Domnului. Practică de strană.

7. Curs: Irmosul la Întâmpinarea Domnului (2 febr.).

Seminar: Exersarea Irmosului la Întâmpinarea Domnului. Practică de strană.

8. Curs: Irmosul Buneivestiri (25 mart.) şi cel al Floriilor.

Seminar: Exersarea Irmoaselor Buneivestiri (25 mart.) şi al Floriilor. Practică de strană.

9. Curs: Axionul în Joia Mare şi cel din Sâmbăta Patimilor.

Seminar: Exersarea Axioanelor din Joia şi Sâmbăta Patimilor. Practică de strană.

10. Curs: Recapitularea Irmosului Învierii (predat în anul I) şi predarea Irmosului Înălţării.

Seminar: Exersarea Irmoselor Învierii şi al Înălţării. Practică de strană.

11. Curs: Irmosul la Pogorârea Duhului Sfânt.

Seminar: Exersarea Irmosului la Pogorârea Duhului Sfânt. Practică de strană.

12. Curs: Irmosul Schimbării la Faţă (6 aug.).

Seminar: Exersarea Irmosului Schimbării la Faţă. Practică de strană.

13. Curs: Irmosul la Adormirea Maicii Domnului (15 aug.).
Seminar: Exersarea Irmosului la Adormirea Maicii Domnului. Practică de strană.
14. Curs: Recapitulare semestrială.
Seminar: Recapitularea Irmoaselor mai dificile predate în cursul semestrului.

Semestrul II

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: Recapitularea problemelor de cântare şi tipic predate anterior. Organizarea practicii de strană.
Seminar: Recapitularea practică a unor cântări mai dificile. Practică de strană.
2. Curs: Podobiile glasului I.
Seminar: Exersarea Podobiilor glasului I. Practică de strană.
3. Curs: Podobiile glasului II.
Seminar: Exersarea Podobiilor glasului II. Practică de strană.
4. Curs: Podobiile glasului III.
Seminar: Exersarea Podobiilor glasului III. Practică de strană.
5. Curs: Podobiile glasului IV.
Seminar: Exersarea Podobiilor glasului IV. Practică de strană.
6. Curs: Podobiile glasului V.
Seminar: Exersarea Podobiilor glasului V. Practică de strană.
7. Curs: Podobiile glasului VI.
Seminar: Exersarea Podobiilor glasului VI. Practică de strană.
8. Curs: Podobiile glasului VII.
Seminar: Exersarea Podobiilor glasului VII. Practică de strană.
9. Curs: Podobiile glasului VIII.
Seminar: Exersarea Podobiilor glasului VIII. Practică de strană.
10. Curs: Alcătuirea unei cateheze cu conţinut muzical-imnografic. Elemente de Teologie a cântării liturgice în Biserica Ortodoxă (I).
Seminar: Recapitularea unor Podobii mai dificile. Practică de strană.
11. Curs: Îndrumări pentru organizarea şi conducerea unui cor bisericesc pe două, trei sau patru voci. Elemente de Teologie a cântării liturgice în Biserica Ortodoxă (II).
Seminar: Cântări calofonice (cu un grad mai mare de dificultate). Practică de strană.
12. Curs: Recomandări privind promovarea (în parohie a) cântării ortodoxe autentice. Elemente de Teologie a cântării liturgice în Biserica Ortodoxă (III).
Seminar: Exersarea unor cântări mai dificile. Practică de strană.
13. Curs: Recapitulări finale (I).
Seminar: Recapitularea unor cântări mai dificile şi rezolvarea unor probleme speciale de tipic. Practică de strană.
14. Curs: Recapitulări finale (II).
Seminar: Practică de strană.

Programă analitică pentru:
Teologie Litere, *Teologie Istorie*, *Teologie Patrimoniu* - doi ani
Teologie Asistenţă Socială - un an

ANUL I

Semestrul I

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: **Introducere** generală, structura cursului. Îndrumări metodologice pentru însuşirea deprindrilor de cântare bisericească şi tipic. Recapitularea şi sistematizarea câtorva elemente de **notaţie muzicală liniară** (pe portativ).
Seminar: **Sfânta Liturghie**, cântări şi tipic (I, Ectenii-Antifoane, în varianta uniformizată). Exerciţii de solfegiere.
2. Curs: **Istoria muzicii bisericeşti** - Muzica bizantină (I). **Lexicon muzical-liturgic** (I, a-f)
Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (II, Fericirile-Heruvic).
3. Curs: **Muzica bizantină** (II). Lexicon muzical-liturgic (II, g-o)
Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (III, Răspunsurile mari).
4. Curs: **Muzica bisericească românească** (prezentare istorică). Lexicon muzical-liturgic (III, p-s).
Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (IV, Răspunsurile mari-continuare).
5. Curs: Evoluţia cultului. **Cărţile de slujbă**; organizarea lor specifică. Lexicon muzical liturgic (IV, t-z).
Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (V, Axion-Tatăl nostru)
6. Curs: **Slujbele bisericeşti** (Sfintele Taine, Ierurgii, cele şapte Laude etc.). **Sărbători** în anul bisericesc. Alte **cicluri liturgice**. Tipicul celor opt glasuri bisericeşti.
Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (VI, până la sfârşit).
7. Curs: Sfânta Liturghie - privire de ansamblu, cântările şi tipicul în cărţile de slujbă.
Seminar: Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (VII, repetarea cântărilor mai dificile)
8. Curs: **Notaţia muzicală de origine bizantină** - psaltică (I).
Seminar: Exerciţii de citire (solfegiere) şi scriere psaltică.
9. Curs: Notaţia muzicală de origine bizantină (II).
Seminar: Exerciţii de citire (solfegiere) şi scriere psaltică. Sfânta Liturghie, cântări şi tipic (VIII, recapitulare cu repetarea cântărilor mai dificile).
10. Curs: **Troparul şi Condacul Naşterii Domnului**. (Mineiul pe decembrie)
Seminar: Exersarea Troparului şi Condacului Naşterii Domnului.
11. Curs: **Troparul şi Condacul Botezului Domnului**. (Mineiul pe ianuarie)
Seminar: Exersarea Troparului şi Condacului Botezului Domnului.
12. Curs: **Glasurile bisericeşti**. Glasul I - tropar (irmologic).
Seminar: Exersarea troparului Învierii pe glasul I. Modele de aplicare practică.
13. Curs: **Glasul V** - tropar (irmologic)

Seminar: Exersarea Troparului Învierii pe glasul V. Modele de aplicare practică.

14. Curs: **Recapitulare** trimestrială.

Seminar: Exersări de cântări şi aplicări de tipic pe cărţile de slujbă.

Semestrul II

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: **Vecernia de sâmbătă seara**, tipic şi cântări speciale (Fericit bărbatul, Lumină lină, Acum slobozeşte)

Seminar: Exersarea cântărilor, recapitularea unor cântări din semestrul I.

2. Curs: **Glasul IV** - tropar şi antifon (irmologic).

Seminar: Exersarea Troparului Învierii şi a Antifonului pe glasul IV, formule de aplicare practică.

3. Curs: **Glasul VIII** - tropar şi antifon (irmologic).

Seminar: Exersarea Troparului Învierii şi a Antifonului pe glasul VIII, formule de aplicare practică.

4. Curs: **Utrenia Duminicilor**. Doxologia mare (variante notate şi aplicare pe forma de antifon a glasului)

Seminar: Exersarea cântărilor. Recapitularea practică a glasurilor diatonice (I, V, IV, VIII).

5. Curs: Curs: **Glasurile diatonice** - forma de "însuşi glasul" (stihiraric). Glasul I.

Seminar: Exersarea glasului I - însuşi glasul (stihiraric): Doamne strigat-am… pe note; formule de aplicare practică.

6. Curs: Curs: **Glasul V** - însuşi glasul (stihiraric).

Seminar: Exersarea glasului V - însuşi glasul (stihiraric): Doamne strigat-am… pe note; formule de aplicare practică.

7. Curs: **Glasul IV** - însuşi glasul (stihiraric).

Seminar: Exersarea glasului IV - însuşi glasul (stihiraric): Doamne strigat-am… pe note; formule de aplicare practică. Practică de strană.

8. Curs:. **Liturghia Sf.Vasile cel Mare** (deosebiri faţă de Liturghia Sf.Ioan Gură de Aur). Tipic şi cântări (De Tine se bucură, Pe arătătorul). **Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite**. Tipic şi cântări (Să se îndrepteze, Priceasna etc.).

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate.

9. Curs: Cântări uzuale în Postul Mare - **perioada Triodului** (Cu noi este Dumnezeu, Doamne al puterilor, Doamne de n-am avea pe Sfinţii Tăi, Prohodul Domnului) şi la Învierea Domnului (Troparul, Luminânda şi Irmosul Învierii) – **perioada Penticostarului**.

Seminar: Exersarea cântărilor.

10. Curs: Diverse **cântări la Sărbători** (Antifoane praznicale, tropare etc.).

Seminar: Exersarea cântărilor.

11. Curs: Tipicul şi cântările la **Taine şi Ierurgii**: Botez (Dă-mi mie haină luminoasă, Câţi în Hristos), Cununie (Domne, Dumnezeul nostru, Isaie dănţuieşte, Sfinţilor mucenici, Mărire Ţie Hristoase, Paharul mântuirii etc.), Hirotonie

(Vrednic este), Sf.Maslu, Sfinţirea apei, Înmormântare-Parastas (Cu sfinţii odihneşte), Te Deum.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate

12. Curs: **Irmoase**; Irmosul la Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 nov.) – la Bunavestire (25 martie)

Seminar: Exersarea Irmosului.

13. Curs: **Podobii** (Ceea ce eşti bucuria etc.). Sistematizarea recomandărilor privind **cultivarea vocii şi a dicţiei**. Îndrumări teoretice şi practice pentru **culegerea folclorului religios** şi a documentelor muzicale vechi.

Seminar: Repetarea unor cântări mai dificile şi rezolvarea unor probleme de tipic.

14. Curs: Îndrumări pentru organizarea unui **grup coral**. Elemente de **Teologia cântării liturgice**. **Recapitulare** generală (de an).

Seminar: Recapitulare practică a cântărilor mai dficile şi a problemelor de tipic.

ANUL II

Semestrul I

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: **Recapitulare** a unor aspecte predate în anul I. Prezentarea structurii cursului în anul II de studiu. **Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei de peste săptămână şi la sărbători** (diferenţe faţă de Duminică, principii generale de combinare a slujbelor).

Seminar: Recapitulare a unor cântări mai dificile şi a unor probleme de tipic.

2. Curs: Irmoase (Axioanele) Praznicale). **Irmosul la Naşterea Maicii Domnului** (8 sept.).

Seminar: Exersarea Irmosului.

3. Curs: **Irmosul la Înălţarea Sfintei Cruci** (14 sept.).

Seminar: Exersarea Irmosului.

4. Curs: **Irmosul la Intrarea în Biserică a Maicii Domnului** (21 nov.).

Seminar: Exersarea Irmosului.

5. Curs: **Irmosul la Naşterea Domnului** (25 dec.).

Seminar: Exersarea Irmosului.

6. Curs: **Irmosul la Botezul Domnului** (6 ian.).

Seminar: Exersarea Irmosului.

7. Curs: **Irmosul Floriilor**.

Seminar: Exersarea Irmosului.

8. Curs: **Irmosul la Pogorârea Duhului Sfânt**.

Seminar: Exersarea Irmosului.

9. Curs: **Irmosul Schimbării la Faţă** (6 aug.).

Seminar: Exersarea Irmosului.

10. Curs: **Irmosul la Adormirea Maicii Domnului** (15 aug.).

Seminar: Exersarea Irmosului.

11. Curs: Recapitulare a unor **Irmoase** predate în anul I de studiu.

Seminar: Exersarea Irmoaselor.

12. Curs: **Cântări la Sărbători**. Recapitularea cântărilor predate în anul anterior şi învăţarea unor cântări noi. Aspecte de tipic.

Seminar: Exersarea cântărilor.

13. Curs: Cântări la **Taine şi Ierurgii**. Recapitularea cântărilor predate în anul anterior şi învăţarea unor cântări noi. Elemente de tipic.

Seminar: Exersarea cântărilor.

14. Curs: **Recapitulare** a problemelor de tipic şi cântare predate în cursul semestrului

Seminar: Exerciţii practice de tipic. Exersarea cântărilor predate.

Semestrul II

(14 săptămâni / semestru, 1 curs + 1 seminar / săptămână)

1. Curs: **Recapitulare** a unor aspecte predate în primul semestru.

Seminar: Rezolvarea unor probleme de tipic şi repetarea unor cântări mai dificile.

2. Curs: **Lecturile biblice**: Paremii, catisme, Apostol, Evanghelie. **Recitativul lirturgic**. Formule tradiţionale şi combaterea inovaţiilor în recitativul liturgic.

Seminar: Exercţii de recitativ liturgic.

3. Curs: **Podobiile glasului I** (Ceea ce eşti bucuria -repetare, Prea lăudaţilor Mucenici).

Seminar: Exersarea Podobiilor glasului I.

4. Curs: **Podobiile glasului II** (Casa Efratului) şi ale **glasului III** (Mare este puterea Crucii, Laudă de seară).

Seminar: Exersarea Podobiilor glasurilor II şi III.

5. Curs: **Podobiile glasului III** – continuare (De frumseţea, Fecioara astăzi - repetare).

Seminar: Exersarea Podobiilor glasului III.

6. Curs: **Podobiile glasului IV** (Arătatu-te-ai astăzi, Cel ce Te-ai înălţat pe Cruce).

Seminar: Exersarea Podobiilor glasului IV.

7. Curs: Curs: **Perioada Triodului**. Rânduieli speciale de tipic şi cântări mai importante. Recapitularea celor predate în anul anterior de studiu şi predarea unor elemente noi.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate.

8. Curs: **Perioada Penticostarului**. Rânduieli speciale de tipic şi cântări mai importante. Recapitularea celor predate în anul anterior de studiu şi predarea unor elemente noi.

Seminar: Exersarea tipicului şi a cântărilor predate.

9. Curs: **Podobiile glasului V** (Doamne păcătuind) şi ale **glasului VI** (A treia zi).

Seminar: Exersarea Podobiilor glasurilor V şi VI.

10. Curs: **Podobiile glasului VII** (Nu vom mai fi opriţi) şi ale **glasului VIII** Ce vă vom numi, Mucenicii Tăi, Doamne).

Seminar: Exersarea Podobiilor glasurilor VII şi VIII.

11. Curs: Alcătuirea unei **cateheze cu conţinut muzical-imnografic**. Elemente de Teologie a cântării liturgice în Biserica Ortodoxă (I).

Seminar: Recapitularea unor Podobii mai dificile.

12. Curs: Îndrumări pentru **organizarea şi conducerea unui cor bisericesc** pe două, trei sau patru voci. Elemente de Teologie a cântării liturgice în Biserica Ortodoxă (II).

Seminar: Cântări calofonice (cu un grad mai mare de dificultate).

13. Curs: Recomandări privind **promovarea** (în parohie a) **cântării ortodoxe** autentice. Elemente de Teologie a cântării liturgice în Biserica Ortodoxă (III).

Seminar: Exersarea unor cântări mai dificile.

14. Curs: **Recapitulare** finală.

Seminar: Recapitularea unor cântări mai dificile şi rezolvarea unor probleme speciale de tipic.

NOTAŢIE MUZICALĂ LINIARĂ (OCCIDENTALĂ)

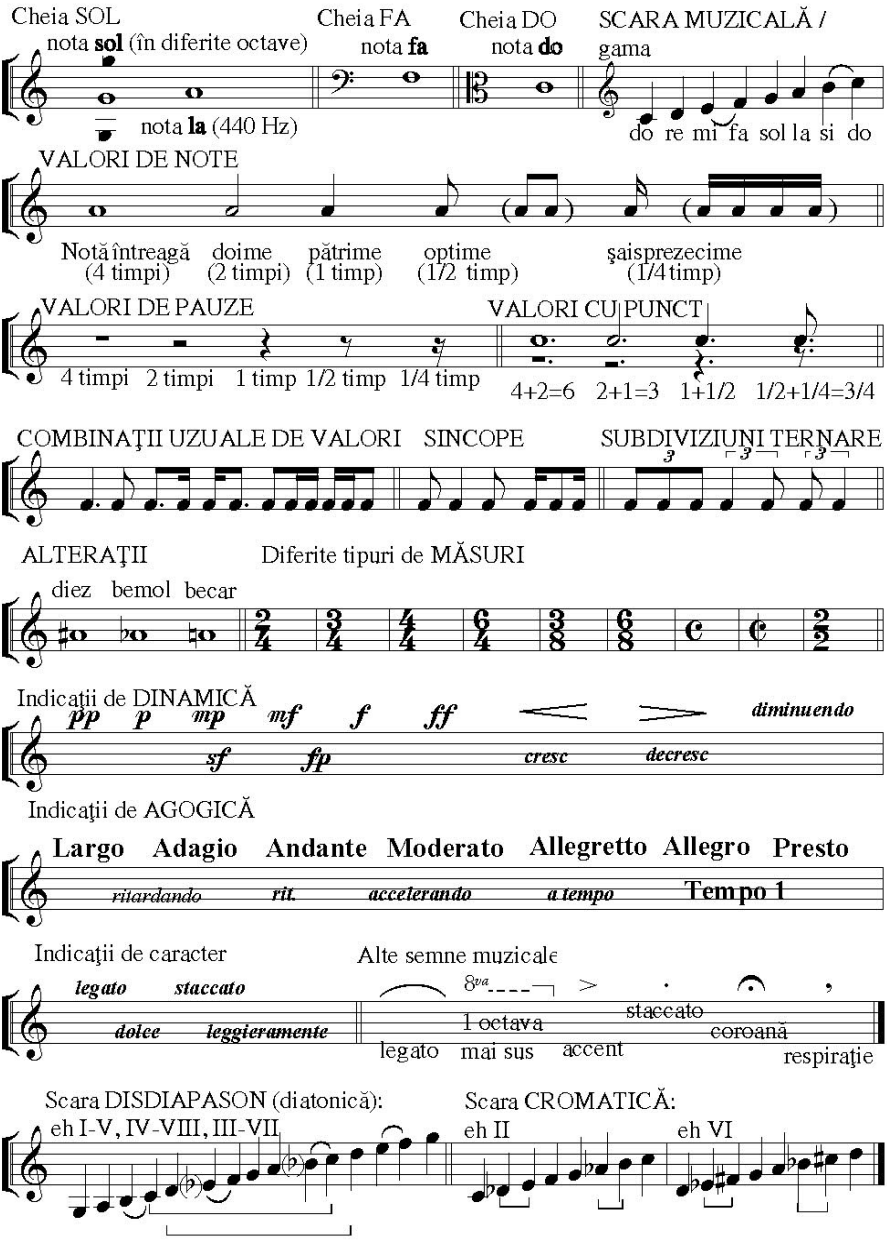

NOTAŢIE PSALTICĂ (de origine bizantină)

SEMNE VOCALE

- *ison* (repetă sunetul anterior)

Semne vocale suitoare

- *oligon* (urcă o treaptă-secundă)
- *petasti* (urcă o treaptă-secundă, cântat accentuat)
- *două chendime* (urcă o treaptă-secundă, cântat neaccentuat, legat)
- *o chendimă* (urcă două trepte sărite-terţă);
- *ipsili* (urcă patru terpte sărite-cvintă)

Chendima şi *ipsili* sunt totdeauna **sprijinite** pe *oligon* sau *petasti*

(sau ; sau)

Semne vocale coborâtoare

- *epistrof* (coboară o treptă-secundă)
- *iporoi* (coboară două trepte, una după alta)
- *elafron* (coboară două trepte sărite-terţă)
- *hamili* (coboară trei trepte sărite-cvartă)

Semne vocale sprijinite (nu se iau in calcul semnele pe care se sprijină:

etc.

Semne vocale combinate şi sprijinite (valorile semnelor care se combină se adună, iar cele pe care se sprijină nu se iau in calcul). Spre exemplu:

- 4+2=6 (oligonul nu intră in calcul). Alte exemple: etc.

Semne vocale combinate (valoarile semnelor care se combină se adună):

etc.

SEMNE TIMPORALE

- *clasma* (aşezat pe un semn vocal, prelungeşte cu un timp durata sunetului)

- *gorgon* (scurtează la jumătate durata sunetului pe care este aşezat, făcând să fie luat împreună cu sunetul precedent , care este şi el redus la jumătate)

- *digorgon* (face să fie cantate într-un timp un grup de trei note, fiind aşezat pe cea din mijloc)

- *argon* (aşezat pe *oligon cu două chendime* sub el, cele două chendime se cântă ca şi cum ar avea gorgon, iar oligonul ca şi cum ar avea clasmă)

. - *apli* (un punct aşezat sub un semn, adăugându-i un timp)

.. - *dipli* şI ... - *tripli* (compuşi ai lui apli, adăugând doi, respectiv trei timpi)

Diverse **combinaţii** ale lui apli cu gorgon şi digorgon: etc.

Semne pentru pauze

- *varia cu apli* (pauză de un timp)

- *varia cu dipli* (pauză de doi timpi) etc.

+ - *stavros* (întrerupe cântarea printr-o respiraţie scurtă).

Semne consonante (de expresie şI ornament)

- *varia* (nota înaintea căreia e aşezată face să fie cântată cu o săltare a vocii)

- *omalon* (aşezat sub două-trei semne ce indică acelaşi sunet, face ca legătura dintre respectivele note să se cânte cu o ondulaţie scurtă)

- *psifiston* (scris sub ison sau oligon, dă un accent ca o apogiatură notei sub care este aşezat; după el urmează semne coborâtoare)

- *antichenoma* (face ca nota sub care este aşezată să se cânte cu o săltare mai vioaie decât celelalte semne consonante)

- *eteron* (se scrie sub două sau mai multe note, făcând ca să fie cântate legat / într-o singură respiraţie)

SEMNE DE TACT (mişcare sau tempo)

- indică tactul *papadic* (Adagio, Largo; pentru Heruvice, Chinonice)

- tactul *stihiratic* (Andante, Larghetto; la Stihiri, Slave, Axioane)

- tactul *irmologic* (Moderato, Allegretto - în varianta *moderato*: Tropare în general, Irmoase etc.; în varianta *"grabnic"*: Catavasii, Tropare ale canoanelor etc.)

- tactul *recitativ* (apropiat de o vorbire cântată).

SEMNE DE ALTERAŢIE

♯ - *diez* (aşezat sub o notă, face să fie cântată cu un semiton mai sus)

♭ - *ifes* (coboară cu un semiton nota sub care este aşezat; este echivalentul *bemolului* din notaţia liniară occidentală)

MĂRTURII DIATONICE (semnul de deasupra indică treapta, iar *scaunul* mărturiei arată felul scării)

pentru glasurile diatonice (I-V, IV-VIII) şI enarmonice (III-VII):

-ni *-pa* *-vu* *-ga* *-di* *-ke* *-zo* *-ni*

MĂRTURII CROMATICE

pentru glasul II: *-ni* *-pa* *-vu* *-ga* *-di* *-ke* *-zo* *-ni*

pentru glasul VI: *-pa* *-vu* *-ga* *-di* *-ke* *-zo* *-ni* *-pa*

FTORALE DIATONICE

(*ftoralele* servesc la modulaţii, adică pentru trecerea dintr-un glas în altul)

-ni *-pa* *-vu* *-ga* *-di* *-ke* *-zo* *-ni*

FTORALE CROMATICE

la glasul II: -pentru *di* -pentru *ke*

la glasul VI: -pentru *di*

SEMNELE GLASURILOR

Glasuri autentice:

- *glasul I* (Dorian)
- *glasul II* (Lidian)
- *glasul III* (Frigian)
- *glasul IV* (Milesian/Mixolidian)

Glasuri plagale:

- *glasul V* (Hipodorian)
- *glasul VI* (Hipolidian)
- *glasul VII* (Hipofrigian)
- (sau) - *glasul VIII* Hipomilesian/Hipomixolidian)

(- semnul formei *proto-varis* a glasului VII)

(- ftoraua scării *diatonice după trifonie* a glasului VIII, pe treapta *ga*)

RECITATIVUL LITURGIC

După Nicolae Lungu, Combaterea inovaţiilor în recitativul liturgic, în "Studii Teologice" seria II, VI (1957), p.566-573.

LA SFÂNTA LITURGHIE

a) Binecuvântarea

Recitativ (Ad libitum)

Bi-ne-cu-vân-ta-tă es-te îm-pă-ră-ţi-a a Ta-tă-lui şi a Fi-u-

rall.

lui şi a Sfân-tu-lui Duh a-cum şi pu-ru-rea şi în ve-cii ve-ci-lor.

b) Ectenia mare

1.

Cu pa-ce,Dom-nu-lui să ne ru-găm!

2.

Pen-tru pa-cea de sus şi

pen-tru mân-tu-i-rea su-fle-te-lor noas-tre,Dom-nu-lui să ne ru-găm.

3.

Pen-tru pa-cea a toa-tă lu-mea,pen-tru bu-năs-ta-re a sfin-te-lorluiDum-ne-zeu Bi-

se-rici şi pen-tru u-ni-rea tu-tu-ror, Dom-nu-lui să ne ru-găm.

etc.

Pe prea sfân-ta cu-ra-ta, prea bi-ne-cu-vân-ta-ta, slă-vi-ta stă-pâ-na noas-

tră de Dum-ne-zeu Năs-că-toa-re şi pu-ru-rea Fe-cioa-ra Ma-ri-a cu toţi sfin-ţii

po-me-nin-du-o! Pre noi în-şi-ne şi u-nul pre al-tul şi toa-tă

vi-ea-ţa noas-tră lui Hris-tos Dum-ne-zeu să o dăm!

c) Ectenia întreită

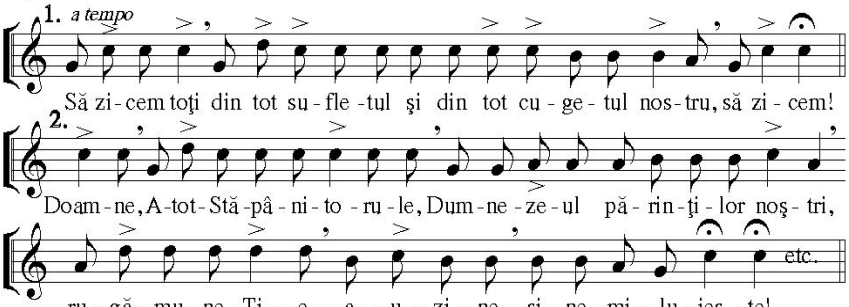

d) Ectenia cererilor

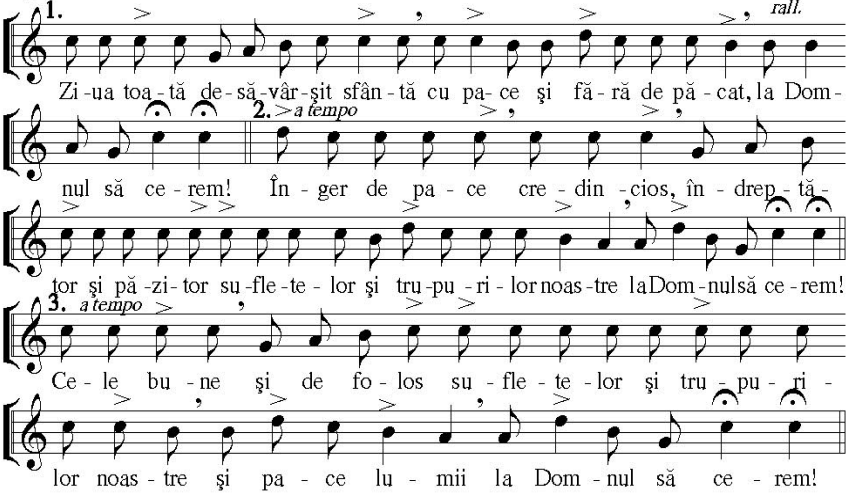

e) Ecfonise

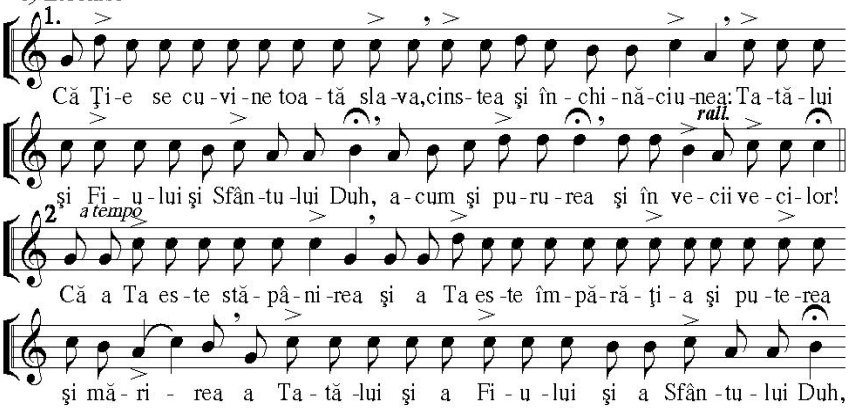

rall. **3.**

a-cum şi pu-ru-rea şi în ve-cii ve-ci-lor! Ca sub stă-pâ-ni-rea Ta

tot-dea-u-na fi-ind pă-ziţi, Ţi-e sla-vă să î-năl-ţăm:

rall.

Ta-tă-lui şi Fi-u-lui şi Sfân-tu-lui Duh, a-cum şi pu-ru-rea şi în ve-

4. *a tempo*

cii ve-ci-lor! Cu da-rul şi cu în-du-ră-ri-le şi cu iu-bi-rea de

oa-meni a u-nu-ia năs-cut Fi-u-lui Tău cu ca-re-le îm-pre-u-nă bi-ne

eşti cu-vân-tat cu prea sfân-tul şi bu-nul şi de vi-a-ţă fă-că-to-rul

rall.

Tău Duh, a-cum şi pu-ru-rea şi în ve-cii ve-ci-lor!

f) La sfinţirea darurilor

Lu-aţi, mân-caţi! A-ces-ta es-te tru-pul meu, ca-re se frân-ge pen-tru voi,

rall. *a tempo*

spre ier-ta-rea pă-ca-te-lor! Beţi din-tru a-ces-ta toţi!

A-ces-ta es-te sân-ge-le meu, a le-gii ce-lei no-uă ca-re pen-tru voi

rall.

şi pen-tru mulţi se var-să spre ier-ta-rea pă-ca-te-lor. etc.

g) Otpustul

Pen-tru ru-gă-ciu-ni-le Sfin-ţi-lor Pă-rin-ţi-lor noş-tri, Doam-ne I-i-su-se

rall.

Hris-toa-se, Dum-ne-ze-ul nos-tru, mi-lu-ieş-te-ne pre noi!

h) Evanghelie la Sfinţirea Apei celei mici

Cu în-ţe-lep-ciu-ne drepţi să as-cul-tăm Sfân-ta E-van-ghe-li-e.

Pa-ce tu-tu-ror! Din Sfân-ta E-van-ghe-li-e

de la I-oan ce-ti-re. Să lu-ăm a-min-te!

În vre-mea a-ce-ea, s'a su-it I-i-sus în I-e-ru-sa-lim.

şi es-te în I-e-ru-sa-lim scăl-dă-toa-rea o-i-lor ce se zi-ce în e-vre-

rall. *a tempo*

e-şte:"Vi-tez-da" cinci fo-i-şoa-re a-vând. În-tr'a-ce lea zăceau mul-ţi-me mul-tă de bol-navi: orbi, şchiopi, us-caţi, aş-tep-tând

rall. *a tempo*

miş-ca-rea a-pei; că în-ge-rul Dom-nu-lui la vre-me se po-

rall. *a tempo*

go-ra în scăl-dă-toa-re şi tul-bu-ra a-pa; şi ca-re in-tra în-

tâi du-pă tul-bu-ra-rea a-pei, se fă-cea să-nă-tos

rall. *a tempo* *rall.*

ori de ce boa-lă e-ra cu-prins.

CUPRINS

Cuvânt înainte…….....…3

Introducere…….……6

Aspecte metodologice generale……..6

Relaţia Cântării bisericeşti şi a Tipicului cu alte domenii ale Teologiei……..9

ELEMENTE DE CÂNTARE BISERICEASCĂ

Principii metodologice pentru însuşirea deprinderilor de cântare bisericească…….11

Istoria cântării bisericeşti…….……14

Cântarea în Biserica Ortodoxă Română…….……34

Glasurile bisericeşti…….……..….53

Elemente de notaţie muzicală……..58

Notaţia muzicală apuseană……..….….61

Notaţia muzicală bizantină……..…….62

Probleme speciale legate de cântarea bisericească…….68

Aspecte teologice ale cântării liturgice în Biserica Ortodoxă..77

ELEMENTE DE TIPIC BISERICESC

Noţiuni introductive……..85

Slujbele bisericeşti şi principiul practic al însuşirii Tipicului..85

Originile şi evoluţia tipicului bisericesc……..…86

Sărbătorile şi ciclurile liturgice. Cărţile de slujbă……..88

Slujbele şi cărţile de slujbă ale ciclului zilnic…..…….....89

Slujbele şi cărţile de slujbă ale ciclului săptămânal. Duminica, ziua de sărbătoare a săptămânii…....92

Ciclurile liturgice lunare şi anuale……93

a) Ciclul mineal şi sărbătorile cu dată fixă (neschimbătoare)……..…....94

b) Ciclul pascal şi sărbătorile cu dată schimbătoare (după data Sfintelor Paşti).....95

Slujbele neperiodice (ocazionale)……..……...96

Sfânta Liturghie……..……..……98

Rânduieli speciale privind săvârşirea Sfintei Liturghii...…102
Slujbele ciclului zilnic în perioada Octoihului……..103
Vecernia şi Utrenia (noţiuni generale)……..……...103
Rânduiala Vecerniei Duminicilor……....…..…..…...105
Rânduiala Litiei……..…...110
Rânduiala Utreniei Duminicilor……..……..…...111
Rânduiala Privegherii……114
Vecernia şi Utrenia zilelor de rând…..……..…..……..…115
Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei la sărbători……118
Rânduiala Vecerniei şi a Utreniei pentru sărbători care se întâmplă Duminica…119
Vecernia şi Utrenia sâmbetelor……...126
Rânduieli speciale legate de săvârşirea Vecerniei şi a Utreniei……127
Rânduieli speciale la Vecernie……..…127
Rânduieli speciale la Utrenie…..……..…128
Înainte-prăznuiri, după-prăznuiri şi odovanii……129
Pavecerniţa……132
Pavecerniţa mică……...……132
Pavecerniţa mare…...……133
Miezonoptica……..136
Miezonoptica de toate zilele…..……136
Miezonoptica de sâmbăta…..……137
Miezonoptica de duminică……137
Ceasurile……139
Ceasul I……...…...……139
Ceasul III……..…...…...……140
Ceasul VI……...……141
Ceasul IX……...…...……141
Ceasuri cu rânduială specială…..……142
Mijloceasurile……144
Obedniţa……..145
Rânduieli speciale în perioada Triodului……..…...147
Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite…….....155
Rânduieli speciale în perioada Penticostarului……...158
Slujbe ocazionale……164
Sfintele Taine……..164
Sfânta Taină a Botezului şi a ungerii cu Sfântul Mir……165

Rânduiala Sfintei Taine a Mărturisirii (Spovedaniei)……..172
Rânduiala Împărtăşirii……..…173
Sfânta Taină a Cununiei……..……..…175
Taina Sfântului Maslu……..……..180
Sfânta Taină a Preoţiei şi hirotesiile legate de această Taină.....180
Ierurgii…….....186
Sfinţirea apei……..……..……..186
Aghiasma Mare (Sfinţirea cea mare a apei)….....……..186
Sfeştania (Sinţirea cea mică a apei)……...……..187
Ierurgii în legătură cu traiul creştinului…...……..189
Ierurgii în legătură cu sfârşitul creştinului…...…..……192
Slujba înmormântării…….....…..……..194
Rânduielile pentru pomenirea morţilor, după înmormântare…197
Sărindarele……200
Rugăciuni pentru diferite trebuinţe din viaţa credincioşilor..202
Rânduiala Acatistului……202
Rânduiala Paraclisului Preasfintei Născătoare de Dumnezeu...203
Rânduiala Tedeumului.....204
Alte probleme de tipic bisericesc.....206

LEXICON MUZICAL-LITURGIC……...…….....…**209**

Anexe
Programe analitice pentru Muzică bisericească şi Ritual……249
Observaţii cu caracter general……..……249
Programă analitică pentru Teologie Pastorală……..……...251
Programă analitică pentru secţii cu dublă specializare……....257
Planşe:
Notaţie muzicală liniară (occidentală)……....*Planşa 1*
Notaţie psaltică (de origine bizantină)……....*Planşele 2 a-c*
Recitativul liturgic……..*Planşele 3 a-d*

Cuprins……..……....…**270**

ALTE LUCRĂRI ALE AUTORULUI:

Cântări bisericeşti (culegere), Sibiu, 1994, 240p.

Cântarea ca teologie (Studii şi articole de teologie a cântării liturgice), Editura Universităţii "Lucian Blaga", Sibiu, 1998, 243p. (ISBN 973-9280-84-6).

Cântările Sfintei Liturghii (Culegere pentru cor mixt), Sibiu, 1998, 231p.

Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă - Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe, Editura Universităţii "Lucian Blaga", Sibiu, 2000, 258p (ISBN 973-651-058-1).

Cântări religioase, colinde şi lucrări instrumentale, Editura Universităţii "Lucian Blaga", Sibiu, 2000, 118 p. (ISBN 973-651-171-5).

Aspects homilétiques dans les "Stichera Eothina" de Léon VI le Sage, Editura Universităţii "Lucian Blaga", Sibiu, 2001, 205p. (ISBN 973-651-283-5).